Tudor Cristea

PAȘII POETULUI

Poezia lui Lucian Blaga reprezintă, dacă exceptăm contribuția românească la inițierea mișcării dadaiste, primul moment de sincronizare evidentă și radicală cu literatura europeană. Fiul preotului Isidor din Lancrăm, care-și începuse, așa cum afirmă în ***Hronicul și cântecul vârstelor***, existența „sub semnul unei fabuloase absențe a cuvântului", debuta la numai 15 ani, în limba lui Octavian Goga. În poeziile sale intitulate ***Pe țărm*** și ***Noapte***, recunoaștem, cum el însuși spune, evocând momentul primelor tentative de a-și vedea numele tipărit în reviste, „tipare prozodice curente", dar mai ales structuri lexicale specifice poetului din Rășinari, funcționând pur retoric: „Și în deșert se luptă ochii/ În lacrimi să cuprindă zarea,/ Căci întuneric mi-i înează/ Și mi se tulbură cărarea.// Mi-ești drag-acum, tu, noapte sfântă,/ Cu plânsul tău domol de stele,/ Căci porți în firea ta curată/ Comoara visurilor mele [...]".

În perioada acestor încercări literare, așadar la începutul secolului al XX-lea, principalul curent înnoitor în poezia română era simbolismul, inaugurat teoretic, la sfârșitul veacului anterior, de Alexandru Macedonski și manifestat ca reacție antisămănătoristă. Față de poezia clasicizantă a tradiției, ieșită din hlamida lui Coșbuc, susținută de Vlahuță și Nicolae Iorga și ilustrată de o puzderie de autori mărunți, dar și de Șt. O. Iosif sau Octavian Goga, simbolismul apărea ca o reacție modernă și citadină. Sămănătorismul însuși avea să evolueze, după primul război, în tradiționalism, care este însă, conform aserțiunii călinesciene, „o formă de modernism". Tânărul ardelean știa însă prea puțin despre încercările simboliștilor din Regat, cu atât mai mult cu cât cel mai important dintre ei, George Bacovia, care publica în 1916 volumul ***Plumb***, era un necunoscut și avea să se impună, efectiv, ca mare poet, abia după moarte. Va lua totuși cunoștință, după propria-i mărturisire, de noii poeți români, prin colegul său de liceu Aron Cotruș, astfel că începe să nutrească, împreună cu acesta, „aspirații spre substanțe și forme mai puțin uzate" decât acelea care puteau fi găsite în revistele ardelene.

Momentul decisiv, cu adevărat catalitic, pentru evoluția poeziei sale, înscrisă la începuturi în cadrele sămănătorismului ardelean, va fi receptarea mesajului expresionist. Expresionismul, anticipat de originala și încă șocanta pictură a lui Van Gogh, la care tânărul Blaga se va referi în eseurile sale, exprimându-și, pe această cale, și opțiunea estetică, dar și de poezia lui Rainer Maria Rilke, pe care-l va considera un model, își anunța mesajul în spațiul cultural germanic prin revista „Der Sturm" din 1910 și avea să se impună prin poezia lui Georg Heym, a lui Gottfried Benn și mai ales prin cea a lui Georg Trakl, cu care lirismul blagian are numeroase similitudini. Cunoscător al limbii germane, tânărul Blaga ia primul contact cu noul curent în 1916, ca student la Viena. Ca și în cazul lui Eminescu, receptarea mesajului de adâncime al culturii germanice este fertil pentru literatura română. Descoperirea poeziei și artei expresioniste provoacă, în discursul blagian, o adevărată ruptură, astfel încât în ***Poemele luminii***, volumul apărut în 1919, ca și în cel de aforisme intitulat ***Pietre pentru templul meu***, nu mai recunoaștem nimic din încercările anterioare. Dar poezia lui Blaga se rupe și de muzicalitatea simbolistă, prin instaurarea unei alte retorici, care abandonează definitiv formele prozodice clasice, în favoarea versului liber și alb.

Prin noutatea poeticii propuse, volumul de debut al lui Blaga ar fi trebuit să intrige măcar spiritele tradiționaliste. În mod paradoxal, poetul este la fel de bine primit și de către bătrânul Vlahuță, celebrul epigon eminescian, și de către tânărul Lovinescu, care-l trece la moderniști, ba chiar și de către Nicolae Iorga, recunoscut pentru aversiunea sa necruțător exprimată față de literatura modernă, care de data aceasta găsește că „e în datina celei mai noi școli să caute cuvinte mari și neobișnuite, dar mai la urma urmei, cum nu fac bine când nu e putere, când puterea este, ele nu fac rău", și-l salută, în întâmpinarea sa din „Neamul românesc", ca pe un dar făcut de Ardeal poeziei române. Poate că situația se explică și prin existența, oarecum surprinzătoare, în poezia blagiană a acestei prime etape, care dă impresia de libertate și dezordine formală, a unei componente clasice, pe care Pompiliu Constantinescu crede a o sesiza în disciplina și caracterul organic al tehnicii, bazată pe comparația care plasticizează fiece afirmație abstractă prin asocierea cu un element concret și conferă textului aspectul programatic al „poeziei de concepție". Este cazul textului liminar, ***Eu nu strivesc corola de minuni a lumii***, uzat de numeroase interpretări didactice și devenit portiță de intrare în poetica misterului, dar și cale de abuzare a creației lirice a poetului printr-o prea insistentă relaționare cu sistemul său filosofic, cu problemele *plus*- și *minus-cunoașterii* ori cu postura „poetului filosof" și a „filosofului poet"; un poem care, curățat de această zgură, poate fi receptat ca expresie a aspirației spre absolut, a comunicării cu misterul, ca o definire lirică memorabilă nu neapărat a propriei formule poetice, cât a poeziei ca formă de comunicare cu vraja infinită a lumii și, în ultimă instanță, cu sine însuși: „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii/ și nu ucid / cu mintea tainele, ce le-ntâlnesc/ în calea mea/ în flori, în ochi, pe buze ori morminte./ Lumina altora/ sugrumă vraja nepătrunsului ascuns/ în adâncimi de întuneric,/ dar eu,/ eu cu lumina mea sporesc a lumii taină – / și-ntocmai cum cu razele ei albe luna/ nu micșorează, ci tremurătoare/ mărește și mai tare taina nopții,/ așa îmbogățesc și eu întunecata zare/ cu largi

fiori de sfânt mister,/ și tot ce-i ne-nțeles/ se schimbă-n ne-nțelesuri și mai mari/ sub ochii mei –/ căci eu iubesc/ și flori și ochi și buze și morminte".

Altminteri, în ***Poemele luminii*** descifrăm mai toate elementele programului expresionist: aspirația spre absolut, exacerbarea eului, vitalismul, amplificarea necontenită a tensiunii vizionare, întoarcerea spre fondul primitiv, ancestral, spiritualizarea peisajului sau, în cuvintele prin care Blaga însuși definește curentul, așezarea lucrurilor „în raport cu cosmicul, cu ilimitatul". Domină, pentru moment, hipertrofierea eului, frenezia dionisiacă, ofensivă și vitalistă, deși G. Călinescu va considera că poemele acestui volum evidențiază „un nietzscheanism zgomotos, în nepotrivire cu temperamentul nesangvin, cam rilkean al poetului". Acesta suferă de prea mult suflet și cere (într-un poem din cel de-al doilea volum însă) munților un trup pe măsura elanurilor sale imense ori imaginează, în poezia erotică, senzații limită și definitive combustii: „Atâtea stele cad în noaptea asta./ demonul nopții ține parcă-n mâini pământul/ și suflă peste el scântei ca peste-o iască/ năpraznic să-l aprindă./ În noaptea asta-n care cad/ atâtea stele, tânărul tău trup/ de vrăjitoare-mi arde-n brațe/ ca-n flacările unui rug.// Nebun,/ ca niște limbi de foc eu brațele-mi întind,/ ca să-ți topesc zăpada umerilor goi,/ și ca să sorb, flămând să-ți mistui/ puterea, sângele, mândria, primăvara, totul./ În zori când ziua va aprinde noaptea,/ când scrumul nopții o să piară dus/ de-un vânt spre-apus,/ în zori aș vrea să fim și noi/ cenușă,/ noi și – pământul".

Apollinaire Sicard – ***White Bubble***

Există însă și forme ale expresionismului regresiv, catabasic, al comunicării osmotice cu veșnicul ritm al naturii, cu ciclurile sale eterne, într-o potolire elegiacă a retoricii aducând un spor de trăire și de profunzime prin reprimarea gesticulației: „În limpezi depărtări aud din pieptul unui turn/ cum bate ca o inimă un clopot/ și-n zvonuri dulci/ îmi pare/ că stropi de liniște îmi curg prin vine, nu de sânge.// Gorunule din margine de codru,/ de ce mă-nvinge/ cu aripi moi atâta pace,/ când zac în umbra ta/ și mă dezmierzi cu frunza-ți jucăușă?/ O, cine știe? – Poate că/ din trunchiul tău îmi vor ciopli/ nu peste mult sicriul,/ și liniștea/ ce voi gusta-o între scândurile lui,/ o simt pesemne de acum:/ o simt cum frunza ta mi-o picură în suflet –/ și mut/ ascult cum crește-n trupul tău sicriul,/ sicriul meu,/ cu fiecare clipă care trece,/ gorunule din margine de codru". Utilizând ca formă de plasticizare comparația, care are de obicei valoarea unei metafore revelatorii, poetul este un imagist notabil. Uneori, analogiile sale îl duc la scurte poeme concentrate, ungarettiene, precum acesta: „Atâta liniște-i în jur de-mi pare că aud/ cum se izbesc de geamuri razele de lună". Din nefericire, Blaga nu oprește textul aici, dezvoltându-l retoric (și inutil), prin încă optsprezece versuri. Este capcana „poeziei de concepție", elaborate, în care poetul cade nu o singură dată; și nu doar în volumul său de debut.

Pașii profetului, cel de-al doilea volum, apărut în 1921, aduce, dincolo de existența câtorva poeme care prelungesc retorica și vitalismul dionisiac, exacerbat retoric, din ***Poemele luminii***, o coborâre a tonului. În afară de profetismul cam obscur, cu rădăcini nietzscheene, și de simularea (mai curând decât exprimarea organică) a unui energetism hipetrofiat, poezia din acest volum pare să amintească bucolica virgiliană. Poetul are asupra lumii o viziune panteistă și surprinde viața naturii cu o simțire proaspătă. Citită încă inerțial și pusă prea apăsat, pe urmele lui Pompiliu Constantinescu, pentru care lirica lui Blaga „este necontenit o filozofie plasticizată", în relație cu demersul teoretic al autorului, poezia aceasta pare prea construită și este, în multe locuri, insuficient concentrată. Impresia de retorism este, în ***Pașii profetului***, covârșitoare și, totodată, strivitoare pentru condiția multor poeme. Rămâne viu pastelul spiritualizat, expresionist, cu ceva din vibrația interioară a pânzelor lui Van Gogh, precum *Vară*, imagine a somnolenței fecunde instaurând veșnicia: „La orizont – departe – fulgere fără de glas/ zvâcnesc din când în când/ ca niște lungi picioare de păienjen – smulse/ din trupul care le purta.// Dogoare.// Pământu-ntreg e numai lan de grâu/ și cântec de lăcuste./ / În soare spicele își țin la sân grăunțele/ ca niște prunci ce sug./ Iar timpul își întinde leneș clipele/ și atipește între flori de mac./ La ureche-i târâie un greier". Este aici, în realitate, un fals pastel (după cum este, în întreg volumul, o falsă bucolică), o metaforă a germinației colosale, copleșitoare. Covârșind eul liric, amuțindu-l și făcându-l să participe tăcut la viața subterană, adâncă a firii. Să se simtă solidar cu vibrația ei secretă și egal cu veșnicia ei de o clipă. Spațiul acesta e însă doar unul tranzitoriu, căci în volumul următor între ***lume*** și ***om*** se va produce o scindare dramatică. Ea este anunțată oarecum programatic în simbolistica poate prea transparentă,

anecdotică, a încreștinării păianjenului și a morții zeului; a sfârșitului vârstei panice a senzațiilor și a intrării în zodia tragică a conștiinței și a ruperii de natură: „Odată zeul își cioplea/ un fluier din nuia de soc./ Piticul dobitoc/ i se plimba pe mână./ Și-n scăpărări de putregai/ Pan descoperi mirat/ că prietenul avea pe spate-o cruce./ Bătrânul zeu încremeni fără de grai/ în noaptea cu căderi de stele,/ și tresări îndurerat,/ păianjenul s-a-ncreștinat./ / A treia zi și-a-nchis cosciugul ochilor de foc./ Era acoperit cu promoroacă/ și-amurgul cobora din sunetul de toacă./ Neisprăvit rămase fluierul de soc“ (***Păianjenul***).

Cu volumul ***În marea trecere*** (1924) și, mai departe, cu ***Lauda somnului*** (1929) se produce, după cum afirmă într-un aplicat eseu Marin Mincu, o „blagianizare a expresionismului“, pentru ca mai apoi, cu ***La cumpăna apelor*** (1933), ***La curțile dorului*** (1938) și ***Nebănuitele trepte*** (1943) să apară o *clasicizare* a acestuia. Pusă în legătură cu sistemul filozofic, noua etapă este una a omului cenzurat, în elanul său cognitiv, de Marele Anonim, de unde vine greaua tristețe metafizică prin care poetul dezvoltă în chip original și aprofundează liric tot ceea ce preluase din expresionism și experimentase (chiar acesta e cuvântul) în primele sale două volume, din care va dezvolta componenta regresivă, acordată principiului expresionist al retrăirii fondului mitic. Imaginarul tradiționalist, falsul bucolism de aspect creștin, datorat în parte și afilierii poetului la gruparea gândiristă, al cărei program îl adâncește (dar îl și depășește, până la negarea implicită) prin eseistica sa, e în acord cu noile atitudini, sprijinind totodată componenta mistică, rămasă de obicei la nivelul simplei sugestii, când nu se află la cel al unei poezii problematice. Motoul volumului ***În marea trecere*** indică o ruptură între eu și organicitatea lumii: „Oprește trecerea. Știu că unde nu e moarte, nu e nici iubire, – și totuși te rog: oprește, Doamne, ceasornicul cu care ne măsuri destrămarea“. Marea trecere e viața în curgere necontenită spre moarte. O poveste împăcată căreia numai eul uman îi înțelege tragismul, încercând cu violență să i se sustragă. Punând întrebări și neprimind vreun răspuns. Încercând să sondeze adâncul și copilăria sângelui, așadar a lumii, și neprimind decât semnul curgerii. Rupându-se dramatic de ordinea ce ar fi să fie firească: „Soarele-n zenit ține cântarul zilei./ Cerul se dăruiește apelor de jos./ Cu ochi cuminți dobitoace în trecere/ își privesc fără de spaimă umbra în albii./ Frunzare se boltesc adânci/ peste o-ntreagă poveste.// Nimic nu vrea să fie altfel decât este./ Numai sângele meu strigă prin păduri/ după îndepărtata-i copilărie,/ ca un cerb bătrân/ după ciuta lui pierdută în moarte.// Poate a pierit sub stânci./ Poate s-a cufundat în pământ./ În zadar i-aștept veștile,/ Numai peșteri răsună,/ pâraie se cer în adânc.// Sânge fără răspuns,/ o, de-ar fi liniște, cât de bine s-ar auzi/ ciuta călcând prin moarte.// Tot mai departe șovăi pe drum, – / și ca un ucigaș ce-astupă cu năframa/ o gură învinsă,/ închid cu pumnul toate izvoarele,/ pentru totdeauna să tacă,/ să tacă“.

Este o poezie a împotrivirii și a refuzului, a spaimei de moarte și a imposibilității sondării abisului. A pune lirismul acesta, mai mult decât este necesar, în relație cu sistemul de gândire blagian este o operație inutilă. Poezia lui Blaga nu este o anexă a propriei filozofii, ci expresia unei puternice trăiri, subminată uneori de excese retorice care pot dilua tensiunea, articulată alteori în chip memorabil, sugerând trăiri adânci, sfâșieri lăuntrice și spaime existențiale pustiitoare. Spațiul este unul simbolic, „derealizat“, în acord cu estetica expresionistă. Este o poezie a neliniștii metafizice și a stingerii, care sfârșește în neputință și cădere**:** „M-aplec peste margine:/ nu știu – e-a mării/ ori a bietului gând?// Sufletul îmi cade în adânc/ alunecând ca un inel/ dintr-un deget slăbit de boală./ Vino sfârșit, așterne cenușă pe lucruri./ Nici o cărare nu mai e lungă,/ nici o chemare nu mă alungă./ Vino sfârșit.// Pe coate încă o dată/ mă mai ridic o șchioapă de la pământ și ascult./ Apă bate-ntr-un țărm./ Altceva nimic, nimic,/ nimic“. (***Un om s-apleacă peste margine***).

Dar această răzvrătire este doar un moment, e bucata de drum către regăsirea de sine sau, mai bine, către iluzionarea absolută și către tragica împăcare înțeleaptă. Morții îi este contrapusă învierea, exacerbării eului care se împotrivește – voluptatea anonimizării. „O, de ce-am tălmăcit vremea și zodiile/ altfel decât baba ce-și topește cânepa în baltă?“, exclamă poetul, repudiindu-și egolatria și visându-se contopit până la dispariție în procesiunea tragic-împăcată a marii treceri**:** „Dă-mi mâna ta trecătorule, și tu care mergi,/ și tu care vii./ Toate turmele pământului au aureole sfinte/ peste capetele lor./ Astfel mă iubesc de-acum:/ unul între mulți,/ și mă scutur de mine însumi/ ca un câne, care-a ieșit dintr-un râu blestemat./ Sângele meu vreau să curgă pe scocurile lumii/ să-nvârtă roțile/ în mori cerești“ (***Am înțeles păcatul ce apasă peste casa mea***). Într-o ecuație expresionistă mai explicită, Blaga opune orașului cu aparența biblicei Sodome din ***Semne*** sau din ***Veac***, tărâmul împăcării cu sine din ***Sufletul satului*** sau spațiul încărcat de taine al muntelui, cu ceva din aspectul supradimensionării fabuloase a naturii din eminescianul ***Miradoniz***: „Lângă schit miezul nopții găsește/ făpturi adormite-n picioare. Duhul mușchiului umed/ umblă prin văgăuni./ Din răsărit vin fluturi cât buhele/ să-și caute în focuri cenușa./ La rădăcinile brazilor, lângă blestemul cucutelor/ ciobanul pune pământ/ peste mieii uciși de puterile codrului. [...]/ Cai galbeni și-adună sarea vieții din ierburi./ Mocnind subt copaci Dumnezeu se face mai mic/ să aibă loc ciupercile roșii/ să crească subt spatele lui./ În sângele oilor noaptea pădurii e vis lung și greu.// Pe patru vânturi adânci/ pătrunde somnul în fagi bătrâni./ Subt scut de stânci, undeva/ un bălaur cu ochii întorși spre steaua polară/ visează lapte albastru furat din stâni“. (***În munți***). Poetul parcurge un drum semnificativ, de la drama cunoașterii prin conștiință la acceptare – prin anonimizare și, cu timpul, prin limpezirea discursului și clasicizarea formală.

Lucrurile sunt simboluri și concepte, infuzată de metafizică, poezia vădește o explicabilă lipsă de „realism“, justificată însă de condiția ei. Anonimizarea evoluează și ea, de la contopirea cu cei mulți la cea cu ancestralul colectiv, în tărâmul magiei somnului și al sângelui**:** „Noapte întreagă./ Dănțuiesc stele în iarbă./ Se retrag în pădure și-n peșteri potecile,/ gornicul nu mai vorbește./ Buhe sure s-așează ca urne pe brazi./ În întunericul fără

de martori/ se liniștesc păsări, sânge, țară/ și aventuri în care veșnic recazi.// Dăinuie un suflet în adieri,/ fără azi,/ fără ieri./ Cu zvonuri surde prin arbori/ se ridică veacuri firbinți./ În somn sângele meu ca un val/ se trage din mine/ înapoi în părinți“ (***Somn***).

Imaginarul devine anistoric și atemporal, incluzând elemente folclorice, naive, biblice și vădind un ușor hieratism bizantin. Blaga este, aidoma expresioniștilor, un poet al stingerii, iar nota sa particulară este deplângerea desacralizării lumii, care devine „paradis în destrămare“. În ultimele trei volume publicate înainte de război, poezia blagiană evoluează, pe același fond metafizic, distilat în expresie însă, și chiar ușor manierizat, către un clasicism formal evident. ***La cumpăna apelor*** stilizează metafizica misterului și a stingerii din volumul anterior, poetul declarându-și, elegiac, aderanța la poezia amurgului: „Purtăm fără lacrimi/ o boală în strune/ și mergem de-a pururi/ spre soare apune.// Ni-e sufletul spadă/ de foc stinsă-n teacă./ Ah iarăși și iarăși/ cuvintele seacă.// Vânt veșnic răsună/ prin cetini de zadă./ Purces-am în lume/ pe punți de baladă.// Străbatem amurguri/ cu crini albi în gură./ Închidem în noi un/ sfârșit sub armură.// Purtăm fără lacrimi/ o boală în strune/ Și mergem de-a pururi/ spre soare apune.// Răni ducem – izvoare – / deschise subt haină./ Sporim nesfârșirea/ c-un cântec, c-o taină“ (***Cântăreți bolnavi***). Imaginarul se luminează, poetul cântă runele ori evocă goetheenele mume sau are revelația muzical exprimată a comuniunii cu imperiul ceresc în spațiul însoritului Estoril**:** „Casele cresc în pădurea de pini/ albe sau ca șofranul,/ lucind pe coline./ Mai potolit oceanul/ mângâie locul sorin./ Largul prieste nălucilor line.// Cu crestele-n arc, doar bătrânii palmieri/ se mai leagănă încă/ întârziați în furtuna de ieri.// Îmbrăcată în zâmbet și aur/ Cora brodează/ subt oleandri, subt alungitele foi./ Timpul ce iese din casă,/ cât de ușor l-ai putea prinde iar/ să-l reții ca un fir de mătasă.// Aceasta e pacea. Pacea, în care/ crește imperiul/ ceresc printre noi“. Fiorul metafizic se menține, dar imaginarul e mai variat, atitudinea se decrispează și versul se limpezește: poetul blagianizează muzical pe o tematică mai diversă.

Procesul de clasicizare este continuat, devenind componentă stilistică în creația postumă, pe care poetul a organizat-o pentru tipar în patru cicluri: ***Vârsta de fier***, cuprinzând poezii scrise în perioada 1940-1944, sub impactul sufletesc al cedării Ardealului de Nord, ***Corăbii cu cenușă***, ***Cântecul focului*** și **Ce aude unicornul.** Acestora li se adaugă ciclul ***Mirabila sămânță*** din 1960, în care se poate observa o discretă încercare de a se face agreat epocii, astfel încât interdicția asupra creației sale să fie ridicată. De altfel, el a și publicat câteva dintre aceste poeme în revista „Steaua“. Altminteri, ca și în cazul lui Vasile Voiculescu, care migălea în singurătate și izolare ***Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare...***, poetul își distilează, fără circumstanțialități și concesii, metafizica și își diversifică tematica într-o manieră care îmbină tendința stilizării bizantine cu clasicizarea formală, continuând să blagianizeze. Egalând prin numărul poemelor creația interbelică, lirica postumă este mai inegală, dar nu merită expedierea critică, ci o integrare mai atentă în demersul poetic blagian, care oferă imaginea unei mari coerențe.

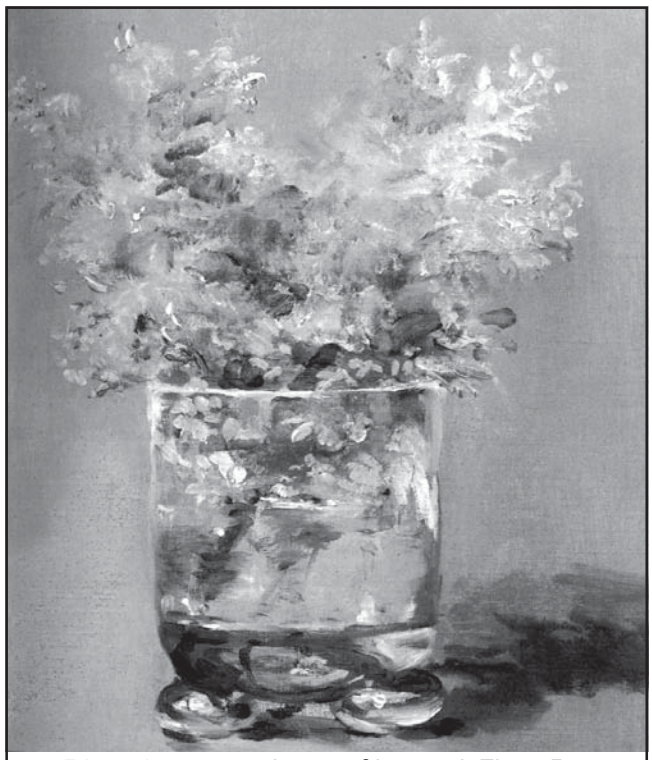

Edouard Manet – ***Lilac in a Glass with Three Feet***

O componentă importantă a acestei perioade lirice o reprezintă erotica, abandonată după primul volum și pusă, de data aceasta, sub semnul „verii de noiembrie“. Este o iubire târzie, blând faustiană, în care se amestecă primăvara și toamna, polenul și sterilitatea, speranța și regretul, aspirația și renunțarea – echilibrate în reflexivitatea evocării și în clasicismul expresiei: „Ne-om aminti cândva târziu,/ de-această întîmplare simplă,/ de-această bancă unde stăm/ tâmplă fierbinte lângă tâmplă.// De pe stamine de alun,/ din plopii albi, se cerne jarul./ Orice-nceput se vrea fecund,/ risipei se dedă florarul.// Polenul care peste noi,/ în preajmă galbene troiene/ alcătuiește-n aur fin,/ Pe umeri cade-ne și-n gene.// Ne cade-n gură când vorbim,/ și-n ochi, când nu găsim cuvântul./ Și nu știm ce păreri de rău/ ne tulbură, pieziș, avântul.// Ne-om aminti cândva târziu,/ de-această întâmplare simplă,/ de-această bancă unde stăm/ tâmplă fierbinte lângă tâmplă.// Visând, întrezărim prin doruri – / latente-n pulberi aurii/ păduri ce ar putea să fie/ și niciodată nu vor fi“ (***Risipei se dedă florarul***). Și mai semnificativă este însă, în acest proces de limpezire și de clasicizare ultimă a poeziei blagiene, evoluția poetului de la înfiorarea metafizică la gândul filozofic, exprimat cu tristețe reținută și demnă: „Mult mă miră stea și trup,/ frunză și lumini ce sânt./ Cât e loc și cât e gând/ nu-i nimic făr’ de veșmânt./ Mânecând spre traiul lui,/ sufletul de la-nceput/ se îmbracă în pământ./ Mânecând spre traiul lui,/ sufletul de la-nceput/ știe să se-mbrace-n stea,/ că veșmânt el va lua/ lut din lutul raiului“ (***Mult mă miră stea și trup***).

Deschiderea către mesajul estetic expresionist prin care modernizează direcția tradițională din poezia română, fiorul existențial autentic, adâncimea filosofică și, nu mai puțin, clasicizarea treptată a atitudinii și expresiei mențin vie și puternică poetica blagiană, fie și în vremea noastră ironică și minimalistă.

Rodica Marian

ARMONIA MELANCOLIEI BLAGIENE

Alteritatea alienantă, consecință a scindării tragice a eu-lui, menține încă într-o blocadă curioasă toată literatura interpretativă a fenomenului literar și semantico-textual al apariției în textele literare a *alter*-ilor.

La fel, persistă încă încarcerarea întru evaluarea în perimetrul gândirii existențialiste a complexului concept numit melancolie, augmentată și de simptomatice încercări recente de a scoate melancolia din așa-numitele reductive chingi romantice și a plasa interpretarea sa „dincolo de ipostaza virusului romantic“[1]. Aș observa, pentru început, faptul paradoxal că nu corsetul excesiv romantic este cel care contaminează înțelegerea monocordă a conceptului melancolie, ci viziunea existențialistă asupra lumii, pentru că în universul liric romantic melancolia avea încă ambivalențe. Termenul melancolie are, pe de altă parte, o carieră critică neepuizată încă și care-și continuă nestingherită cursul tocmai în parametrii reductivi ai unor tradiții interpretative, de un tip ori altul, care se cer nuanțate pornind dinspre specifica complexitate semantică a textelor poetice înseși.

Analizând conținutul conceptului și al mitopoeticii melancoliei, figură simbolică a umaniștilor renascentiști și romantici, Mihai Cimpoi, pe urmele unor mari dicționare ori analiști, are dreptate să vorbească de un adevărat „spectacol al polivalenței și tainei“[2] în cazul melancoliei, precum și J. P. Richard vorbea de o „melancolie a indistinctului“ în cazul meditațiilor lui Lamartine. Dar demersul lui Mihai Cimpoi, în cadrul analizei operei eminesciene, îmi reține atenția din perspectiva unor aspecte preponderent diacronice, aplicate melancoliei ca fenomen literar în esență. Observația crucială, atât pentru universul eminescian cât și pentru cel al lirismului blagian, derivă, după credința mea, din sublinierea faptului că „melancolia este o stare ambiguă, chiasmatică (încrucișată), adunând în sine luminile și umbrele, *hybris*-ul și pragul de jos ale unei stări și punându-le pe un fir al aneantizării graduale“[3]. Procesul analitic al aneantizării prevalează însă, în viziunea lui Mihai Cimpoi, o închidere, ca evoluție în timp a conceptului melancolie, o „însingurare abisală care implică tonul elegiac sau lugubru, căci intră în zona groazei de moarte, a angoasei“, ceva similar cu o percepție de „umbră neagră“ a melancoliei eminesciene în abordarea critică a lui George Gană. Prevalența sensibilității expresioniste, dinspre polul receptării, îndreptățește oarecum existența acestor perspective analitice, înscrise de altfel într-un adevărat curent de opinii recent, pentru unele texte ori fragmente de texte poetice. Însă în cazul lui Eminescu și apoi Blaga starea ambiguă a melancoliei, ca și alteritatea nealienantă[4], devine la o analiză semantic textuală o dominantă a poeticității operei celor doi mari lirici români.

„Însingurarea abisală“, „tonul elegiac sau lugubru“ ori insistența asupra angoasei ca emblemă a simțirii moderne revine la anularea parțială a ambivalenței melancoliei și a efectului ei armonizator și echilibrator, așa cum era perceput ca dat al unei predispoziții umorale în toată epoca istorică a pre-existențialismului. Este evidentă aici preferința pentru înțelegerea melancoliei ca un dat existențial, cu efecte de descumpănire și descurajare, în aceeași direcție de interpretare ca și sentimentul existențial eminescian sub cupola căruia George Gană[5] așează condiția umană în concepția eminesciană. Dar ambivalența de esență a melancoliei, surprinsă de V. Hugo numai aparent oximoronic: „Melancolia este fericirea de a fi trist“ (precum tot astfel poate părea spusa lui Hugo despre alteritate „Ah, e nebun cel care crede că eu nu sunt tu!“) surprinde o coexistență simultană a componentelor și nu o procesualitate ca evoluție spre tristețea covârșitoare. „Există în melancolie o structurală ambiguitate“[6] reafirmă Andrei Pleșu, pe urmele unor mai vechi doctrine de gândire când starea și tipologia umană melancolică nu erau concepute exclusiv ca „meditație (poetică) a nefericirii“, ci mai curând ca abandon în plăcerea unică a meditației libere de constrângeri. Simptomatică este definirea acestui sens al melancoliei într-un vechi dicționar al limbii române, înțeles distinct de „melancolia mare, profundă“ care este definită ca: „dispozițiune tristă ce se crede că vine de la prea multă fiere neagră sau de la vreo cauză morală“. Acest al doilea sens, asupra căruia insist în această analiză, apare în amintitul dicționar foarte bine surprins: „Dispozițiune a sufletului în care cineva fuge de alte plăceri și află singura plăcere în meditații fără nici un plan, în

[1] Doina Constantinescu, ***Blaga și „melancolia“,*** în ***Meridian Blaga IV,*** Cluj-Napoca, 2004, p. 205

[2] Mihai Cimpoi, **Esența ființei. (Mi)teme și simboluri existențiale eminesciene**, Editura „Guvinas“, Chișinău, 2003, p. 79

[3] Mihai Cimpoi, *op. cit.,* 82

[4] Asupra acestui subiect, în diferite analize, vezi recenta carte a mea ***Identitate și alteritate,*** Editura Fundației Ideea Europeană, București, 2005.

[5] George Gană, ***Melancolia lui Eminescu,*** Editura Fundației Culturale Române, București, 2002, p. 25: „Distincția *pesimism / melancolie* [...] trebuie menținută, și nu pentru că pesimismul ar denumi o variantă, pe cea tare, a melancoliei. El este altceva, este corespondentul în plan teoretic, filosofic, al melancoliei literare sau artistice în general. Pesimismul este o *concepție* despre lume, melancolia este un *sentiment existențial*“.

[6] Andrei Pleșu, *Pitoresc și melancolie,* Editura Humanitas, București, 1992, p. 66

idei extravagante“[7]. Ilustrările acestui sens, cele care urmează definiției citate mai sus, sunt și ele deosebit de elocvente: „melancolia dulce, melancolia de om tânăr“. Dar chiar această stare sufletească predispusă exclusiv reflexivității, specifică și adolescenței, nu se conexează obligatoriu de cea a tristeții, a deziluziei, a nostalgiei trecutului. Ca mod de a te afla în lume (cum ar zice Heidegger), apetența meditației avertizează asupra unei profunde ambiguități, pentru că abandonarea de sine în meditație, oricât de amară ar fi aceasta, este o dezobișnuire de voință (cine vrea conștient să fie nefericit?). Și înțeleptul Heidegger surprinde ceva esențial în perimetrul ideii pe care vreau s-o relev aici: „În măsura în care reușim să ne dezobișnuim de voință, ajutăm redeșteptarea Seninătății“. Printre elementele dualității și duplicității care separă melancolia de real, prin latura ei nemarcată de vreo umbră neagră, trebuie să subliniez o coordonată asupra căreia am insistat în analiza poemului eminescian ***Peste vârfuri***, anume aceea a seninătății[8] ce transgresează momentul de grație al sufletului care se unește cu infinitul de dincolo de viață, perceput în misterul cosmicității, o singurătate împlinită în sentimentul lăuntricei înfrățiri cu fericirea departelui, ca dor de moarte care poate îndulci melancolia unui suflet ce așteaptă mângâiere: „Melancolic cornul sună [...] Sufletu-mi nemângâiet / Îndulcind cu dor de moarte“.

Departe de a fi vorba aici numai de o melancolie tipic romantică în sensul stării predestinate ce tinde spre descoperirea transcendenței sub efigia absolutului însoțit de vrajă, pentru că valorile mântuitoare ale aneantizării sunt reconfirmate ca postmoderne în perimetrul melancolic al vremelniciei a tot ce este în lume: „Melancolia e neliniștea omului care presimte vecinătatea infinitului“[9]. Tonul elegiac incumbat în conștiința trecerii frumuseții ca valoare este sublimat în compensatoare, senină și mântuitoare veșnicie a „primăverii“ ce rămâne „pe veci“ în florile de pe „mormânturile tuturor“ în poemul blagian ***O toamnă va veni***. Acest poem este simptomatic prin lexicul și „obsesiile“ care se înscriu în perimetrul melancoliei ca registru elegiac, urmând în volumul ***Poemele luminii***, chiar după textul poetic intitulat ***Melancolie***. Perspectiva toamnei târzii care ar împlini în mod absolut efluviul din sufletul poetului doritor de totală contopire a ființei sale cu cea a iubitei dezvăluie o dublă și contrastivă aspirație. Mai întâi, această emoție este proiectată într-o atmosferă de cimitir, ca o detașare de tumultul sentimental, atmosferă ce împlinește însă, în liniștea florilor uscate, o definitivă împreunare: „O toamnă va veni cândva târziu, / când tu iubito-mi vei cuprinde gâtul tremurând / și strâns vei atârna de mine cum atârnă o cunună / de flori uscate / de stâlpul alb de marmoră al unei cripte“.

Registrul proiecției acestei trăiri de armonie tristă este în subsidiar o stare împăcată nu numai cu dispariția în toamnă a florilor, ci și cu perenitatea acelora care nu dispar în toamna limitei omenești, cu atât mai mult cu cât ele acoperă pe veci mormintele acelora care pier în numele iubirii. Implicit, într-o contra-retorică, florile pot fi veșnice în primăvara iubitei poetului, acestea fiind tocmai acelea care acoperă mormintele celor ce-au iubit primăvara și florile. Indirect, transpare o mare încredere în veșnicia iubirii, ce dăinuiește „peste morminte“. Întreaga ultimă strofă este ambiguă, mai ales în structura semantică de profunzime: „O toamnă va veni și măsteră, / din toate florile ce le-ai avut vreodată / numai pe-acelea n-o să ți le ia, / ce-o să le-așterni peste mormânturile tuturor / acelora, care se duc pe veci / cu primăvara ta“.

Cadrul elegiac prin care se deschide poemul – și care este dominant în strofa mediană – dezvoltă în cea finală, citată mai sus, o implicită metaforă a fericirii de a fi nefericit, cu accent semantic pronunțat pe primul termen, respectiv fericirea ar consta în plecarea pe veci deodată cu primăvara iubitei. Florile uscate, *toamna* emblematică ca simbol al vieții, în fine, *mormintele* sunt contracarate ca figuri ale textului prin florile pe care toamna nu le poate lua, deci perene, acestea fiind tocmai cele așternute pe mormintele celor iubiți și dispăruți *cu primăvara* iubitei.

Așadar, ceea ce în nivelul semantic de suprafață al textului poetic părea să fie încadrabil într-o melancolie adâncă, la un alt nivel de înțeles, cel de profunzime, se relevă a fi compensat și chiar concurat de un sens al înseninării întru melancolie, ceea ce conferă întregului o evidentă armonie.

Semantica profundă, „încarcerată“ și ea în cuvinte, se poate devoala prin transgresarea limbii fenomenale înspre limba esențială. O astfel de abordare relevă în multe texte poetice o altă viziune a alterității, care în zilele noastre este încă privită preferențial în cadre sartriene, ca infern, ca alienare, tot așa și semnificarea melancoliei în registru existențial și zguduitor de trist devine o habitudine și are rezistența locului comun, știută fiind în istoria mentalităților rezistența acestora la schimbare. Eticheta melancoliei fiind ocupată cu semnificația dureroasă a „meditației nefericirii“ ori a „deșrămării lăuntrice“ nu mai încap în analiză măcar nuanțe ori chiar se obnubilează elementele textuale ce conduc la descifrări semantice de din nivelul de profunzime și care scot la iveală un fond ideatic cu totul contrar.

În privința relației identitate vs alteritate ori identitate și alteritate, privită ca dualitate, din perspectiva doctrinei hinduse, putem spune că ambele aspecte mărturisesc o solidaritate, fiind polarizarea antagonică a Unului. Altfel spus, este ceea ce Vasile Lovinescu definește expresiv „printr-un paradox suveran, dualitatea este dovada cea mai categorică a Unității“[10], termenii dualității fie luptându-se între ei, fie unindu-se. Tot astfel, Melancolia, cu

[7] A. T. Laurian și J. C. Massim, ***Dicționarul limbei române***, București, tomul II, 1876, dicționar elaborat ca proiect „după însărcinarea dată de Societatea Academică Română“. Lingviștii autori, cu toate defectele orientării lor latinizante, merg aici pe urmele înțelesului tristeții antice și se apropie, cred, de melancolia senin pozitivă și carnală a lui Chateaubriand.

[8] Rodica Marian, ***Luna și sunetul cornului. Metafore obsedante la Eminescu***, Editura „Paralela 45“, Pitești, 2003

[9] Romano Guardini, în Giandomenico Mucci, *Melancolia în vremuri postmoderne,* în „Vatra“, 2002, nr. 10, p. 20-22.

[10] Vasile Lovinescu, ***Mitul sfâșiat***, Institutul european, Iași, 1993, p. 47

majusculă, asemenea Vieții, cuprinde și se polarizează în viață și moarte, cu minuscule. Ceea ce revine la ideea unei structurale ambiguități. Mai bine spus, a unei ambivalențe asociabile cu simultaneitatea contrariilor, nu cu unitatea lor dialectică, deoarece există un nivel adânc, mitic, în care sfâșierea fără sfârșit se petrece „în vederea infuzării unui principiu vital, a unui suflu, *prana*, pe care se țes toate lumile, prin care trăiesc și pier, deoarece Viața, cu majusculă, cuprinde și se polarizează în viață și moarte, cu minuscule“[11].

Astfel de străfulgerării se regăsesc în modul de gândire poetică prin care se „încheagă“ multe poeme eminesciene și blagiene, pe filonul unei nedramatice, senine „descoperii“ a sinelui, în sensul „chipului lui Dumnezeu în om“ ori a „scânteii divine“, dincolo și invers orientat față de ceea ce fenomenul modern al scindării personalității presupune a fi alienant. Respectiv sciziunea romantică a dublului ori cea formativă a eu-lui poetic promovat programatic în expresionism, fie profetic, fie narcisiac ori dionisiac incumbă o alunecare nealienantă, și adesea eliberatoare, înspre dedublare sau chiar preferată transgresare senină a eului freudian și ipostaziere într-un *alter*-ego. „Nici-o scânteie-ntr-însul“ spune semnificativ Eminescu despre o ființă goală ori golită de trăire sufletească, în sensul necomunicării cu sferele universului și care nu poate fi detașată de imediatul contingent. Ceea ce înseamnă că sufletul individual exacerbat de condiția sa pământească este predominant și trece în obliterare identitatea sa cu sufletul universal, cu acea scânteie divină din om. Pe de altă parte, ruptura ce are loc în ființa omului generează starea de melancolie modernă, care, la Eminescu, după cum spune Mihai Cimpoi având în vedere textele ***Mureșanu*** și ***Gemenii***, ar fi „revelația adâncurilor ascunse, care aduce dialectica împletire a plăcerii și groazei, a dulcеții și otrăvirii, a visului luminos și a visului obscur, sub vălul amăgitor al Somnului-Moarte“[12]. „Ruptura care are loc în ființa omului modern“ și care a înlocuit un mai armonic continuum al melancoliei de natură romantică se manifestă într-adevăr în creația eminesciană într-un text precum ***Vis*** de exemplu, dar tot în lirica eminesciană se poate pune în evidență și dulcea melancolie, celălalt sens din dicționarul lui Laurian și Massim, numită de mine melancolie senină[13]. În această stare sensibilitatea creatorului este cea a omului nescindat, care poate gândi despre moarte și despre amurgul vieții cu liniște și fără disperare.

În același prim volum semnat de Lucian Blaga, ***Poemele luminii***, din perspectiva ideii ce țin s-o subliniez pentru încadrarea melancoliei blagiene, în mod deosebit pentru efectele și resursele ei echilibratoare, apare expresiv textul poetic cu titlul ***Mi-aștept amurgul***. Titlul acesta și poemul întreg este în sine semnificativ pentru seninătatea melancoliei blagiene, durerea sfârșitului omenesc transfigurându-se în bucuria întâlnirii de sine într-un dincolo, unde răsar toate stelele pe care poetul le poartă în

Marc Bruyas – ***Republican Flowers***

sufletul său unic. Acest suflet este dintru început pus într-o relație de implicită egalizare comparativă cu universul: „În bolta înstelată-mi scald privirea – / și știu că și eu port / în suflet stele multe, multe / și căi lactee, / minunile-ntunericului“. Acest imens univers interior, fiind protejat de vraja nopții, nu este însă perceptibil în realitatea zilei, stelele din suflet (*minunile-ntunericului)* rămân numai bănuite: „Dar nu le văd, / am prea mult soare-n mine / de-aceea nu le văd“.

Metafora soarelui din sine care împiedică poetul să-și vadă *stelele multe, multe*, pe care *știe că le poartă în suflet,* prevalează și determină așteptarea amurgului proteguitor, cel care aduce cu sine *noaptea și durerea*, sacrificiu orfic ce va permite întunericului să cadă peste tot cerul din sinea poetului. Astfel, valorile pozitive ale *zilei*, ale *zării*, ca și ale vieții (*pleoapă deschisă*), se transfigurează și devin în nedorite piedici în calea stelelor din suflet: „Aștept să îmi apună ziua / și zarea mea pleoapa să-și închidă, / mi-aștept amurgul, noaptea și durerea, / să mi se-ntunece tot cerul / și să răsară-n mine stelele, / stelele mele, pe care încă nu le-am văzut“. Conștiința propriei valori (*stelele mele, multe*) este firesc însoțită de aprehensiunea suferinței necesare ca prag al descătușării în fapt a creației viitoare. Prin urmare, dorința poetului este evident înclinată spre noapte și întuneric, ca fundal simbolic al răsăririi stelelor din suflet (*minunile-ntunericului*). Reveria unei astfel de împliniri nu se mai colorează de nici o zguduire în fața morții, nu conține nici o teamă, nici o angoasă.

Moartea privită ca o reintegrare în viața nemuritoare a naturii nu este numai o consecință a conceptului poetic de depărtare, generator al transgresiunii ontologice, ci

[11] Idem, *ibidem*
[12] Mihai Cimpoi, ***Esența ființei,*** ed. cit., p. 81
[13] Rodica Marian, ***Luna și sunetul****…,* ed. cit., capitolul II

Jean-Pierre Läys – ***The Meal of the Shepherd***

„coincide cu reflecțiile sugerate de «tracismul» eminescian, după care omul, destinat să se contopească numai prin *moarte* cu elementele naturii, devine cu anticipație natură în cazul geniului". Tot Edgar Papu vorbește de însetarea lui Eminescu pentru plenitudine în care moartea este o întregire, o încununare. Așadar, la Eminescu, iar apoi la Blaga, după cum am arătat în acest studiu (vezi ***Mi-aștept amurgul***), moartea „nu se cuprinde în acel filon tragic și disperat, pe care-l întâlnim de la ***Cartea lui Iov*** și până la existențialiștii actuali"[14].

„Melancolia – cântecul sufletului și-a gândurilor", spune Eminescu, ca dovadă peremptorie a faptului că poetul român intuia, simțea ori cunoștea de fapt înțelesul antic (Aristotel, Agrippa) al tipologiei melancolice, îndeobște asociată cu creativitatea sau cu personalitatea marcantă a oamenilor de geniu. Nu foarte departe se poate plasa meditația lui Emil Cioran, conturând, de fapt, ceea ce și Eminescu a ilustrat și chiar a afirmat prin asocierea melancoliei cu o anume stare de bine, de dulceață. Cioran spune: „Nu există dispoziție mai creatoare decât cea melancolică, atunci când e *tulburată de un principiu de antinomie*"[15] (s. n.). Mult mai profund nuanțată și mai explicită este poziția de gândire din Renaștere a lui Marsilio Ficino, conform căreia melancolia este „un fel de *vacatio,* de separare a sufletului de trup, stare care conferă darul clarviziuni și al premoniției; ea este rânduită printre cele șapte forme de *vacatio*, printre care somnul, leșinul și solitudinea"[16].

În poemul blagian intitulat ***Mi-aștept amurgul*** este vorba de fapt de intuiția, chiar de siguranța gândirii poetice („știu că și eu port în suflet o boltă înstelată") despre condiția creatorului autentic, presimțită într-o stare de melancolie senină, acea stare propice marilor visări sub bolta înstelată, necesar definibilă prin cântecul generat de absența din zi, din *prea mult soare.* Profundul adevăr din stelele sufletului nu se ivește decât după închiderea pleoapelor, ca și după consumarea în avans a *nopții* și-a *durerii,* crisalide ale creației adevărate.

Opțiunea pentru conținutul semantic profund al melancoliei, care nu se poate reduce la plângerea anodină ce întâmpină ori prefigurează sfârșitul destinului uman, precum nici la cortegiul de dureri ale însingurării, incumbă, din punctul meu de vedere, starea de grație, în care, conform concepției renascentiste (Ficino) se presimte separarea sufletului de trup, întrerupere fulgurantă a obișnuitului care conferă darul clarviziuni și al premoniției. Din această perspectivă, voi încerca să pun în evidență o melancolie ca stare de spirit cu evidentă propensiune spre profunzimi, în sublimarea tristeții spre o atemporalitate a sufletului, în care nu transpare nimic din neiubirea vieții, dincolo de lexicul înșelător uneori, dominant la nivelul semantic de suprafață al textului poetic blagian intitulat *Melancolie*, de atmosfera elegiacă a toamnei, a vântului și a ploii.

Structurala ambiguitate a melancoliei, ca și ambivalența ei, considerată activă încă în post-romantism, și direcționată cu preferențialitate spre angoasă în perimetrul critic actual – parcă vrăjită de filosofia heideggeriană – este ilustrată de poezia blagiană intitulată ***Melancolie*** mai ales prin semantica profundă a jocului alterității. Se știe că filosoful Blaga nu consuna cu angoasa heideggeriană, deși era contemporan cu autorul ontologiei ființei. Structura sensibilității blagiene nu este dominată de iminența egocentrică a proiecției spre moarte, ci mai curând de deschiderea spre un alt eu, cel al alterității, așa cum concepe alteritatea Eugen Coșeriu, adică a fi unul cu altul[17]. În ***Spațiul mioritic***, Blaga observă cu temei că substanța lirică de ultimă expresie a existenței umane cuprinsă de Heidegger în termenul „îngrijorare", ca „existență spre moarte" este o iluzie ca formulă absolută. Explicația filosofului român se referă la atmosfera psihologic catastrofică de după Al Doilea Război Mondial, contracarând filosofia existențială general valabilă prin specificitatea existenței românești ca „dor", „aspirație trans-orizon-

[14] Edgar Papu, ***Lumini perene***, Editura „Eminescu", București, 1989, p. 63

[15] Emil Cioran, ***Cartea amăgirilor***, Editura „Humanitas", București, 1996, p. 51

[16] P. Culianu, ***Eros și magie în Renaștere***, Editura „Nemira", București, 1994, p. 81. Vezi același citat și la Marilena Spiridon Bârsan, *„Feciorul de împărat fără de stea". Elemente de magie și ocultism,* în ***Studii eminescologice***, 4, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2002, p. 59

[17] Eugen Coșeriu, ***Filosofia limbajului***, în ***In memoriam Eugen Coșeriu***, Extras din „Fonetică și Dialectologie", XX-XXI, 2001-2002, Editura Academiei Române, București, 2004, p. 74

[18] Lucian Blaga, ***Trilogia culturii***, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1944, p. 291

tică", ipostază românească a „existenței umane"[18].

Această alteritate în care celălalt nu este un străin, ci o altă ipostază a eului, un alt eu, se manifestă revelatoriu în universul liric blagian ca o risipire de sine, cum am mai spus[19], dată fiind apetența poetului pentru unitatea și misterul lumii, în care eul este o parte a întregului, iar între eu și lume, ca univers, nu sunt relații deznădăjduită scindare. După consemnarea unor aspecte ale melancoliei grave din acest poem, voi reveni la ambivalența melancoliei blagiene și la modului cum acesta se îngemănează cu alteritatea nealienantă.

Un vânt răzleț își șterge lacrimile reci / pe geamuri. Plouă. / Tristeți nedeslușite-mi vin, dar toată / durerea, / ce-o simt, n-o simt în mine, / în inimă, în piept, / ci-n picurii de ploaie care curg. / Și altoită pe ființa mea imensa lume / cu toamna și cu seara ei / mă doare ca o rană. / Spre munți trec nori cu ugerele pline. / Și plouă.

În abordarea recentă a textului blagian *Melancolie,* semnată de Doina Constantinescu, se cuvine să observ că premisele teoretico-analitice sunt judicioase și promițătoare, de o actuală orientare, incluzând cea mai adecvată viziune constructivă de poetică, aceea promovată de funcțiile metaforei în planul culturii, ca o reconstrucție bazată pe conceptul axial de lumi metaforice și insistând ca metodă pe relevarea exprimării creației de lumi în planul sensului[20]. Aceste premise conduc la concluzia, în plan teoretic, foarte bine formulată: „Metafora blagiană a melancoliei este o figură a acestei lumi care își îngăduie paradoxul unei libertăți absolute în legea supremă a creației"[21]. Este o concluzie la care pot subscrie cu toată convingerea, numai că ea apare în textul analitic al autoarei fără nici o legătură cu textul analizat, în a cărui semantică nu se sesizează decât unicorda „meditație poetică a nefericirii", „sentimentul însingurării" extrapolat în aerul saturnian al toamnei, „cheia de cod este reprezentată de acel *de profundis* elegiac", în fine „poemul devine o figură de stil extinsă, o curbură sinuoasă de semnificații în care melancolia își etalează silabele unei emoții absolute și ale unei trăiri universale a destrămării lăuntrice". Dominantele comentariului sunt cu atât mai curioase, cu cât uneori se remarcă elemente textuale ce ar conduce spre alte interpretări, cum ar fi de pildă atenuarea durerii, ori ambivalența ploii. Este din nou neașteptată îndărătnicia în a menține analiza semantică pe durerea lumii și a poetului („humusul melancolic se manifestă plenar") prin metafora revelatoare a melancoliei și ea complex surprinsă la un moment dat în termeni generali și în timp ce se observase, cu bun temei, o analogie cu gravura lui Dürer, ***Melancolia I***. Ca și Mihai Cimpoi, gravura simbolică este subsumată cupolei saturnianului, dar în același timp, pe urmele altor interpreți, Doina Constantinescu observă că „elementele se mișcă dinspre saturnian spre apolinic". Explicația nu poate veni, ca și în alte celebre cazuri, decât din exagerata pietate pentru demersul criticii literare, care prevalează, cum am văzut, „osmoza sensibilității eului la fondul abisal al melancoliei lumii", cu glosarea melancoliei ca „sentiment tragic al ruperii de lume"[22]. Depinde ce înțelegem prin „lume", definiția de mai sus incumbă, firește, din punctul meu de vedere, numai înțelesul foarte restrâns al lexemului, delimitat la „oameni, societate". În genere, structura sufletească a poeților, în mod special cea a lui Blaga, nu suferea de ruperea de social, oricum poetul și filozoful era un introvertit, precum nu suferea, în înțelesul comun, nici de „sentimentul tragic" al acestei scindări. Recursul la filozofia lui Blaga, alături de atenta analiză semantică a textului, poate lămuri și acest aspect prin apelul la soluția antinomiei dogmatice, care „se face prin postularea unei zone inaccesibile și contrare logicei, și-și găsește expresia în faptul «transfigurării». Antinomia dialectică n-are nevoie de «transfigurare». Antinomia dogmatică are nevoie de «transfigurare», adică de-o ***scindare de termeni solidari***, fie în chip explicit, fie în chip implicit, odată cu formularea ei"[23] (s. n.). Această scindare de termeni solidari, explicând transfigurarea, este fundamentală în cazul categoriei persoanei, respectiv a eului poetic, așa cum am postulat în relația identitate și alteritate. Un exemplu elocvent de transfigurare poetică a scindării termenilor solidari, precum trupul și sufletul, se regăsește în textul ***Melancoliei,*** simțirea poetului transgresând materialitatea ființei („durerea... n-o simt în mine, în inimă, în piept") înspre un *alter* universal, ca element al firii, al naturii („ci-n picurii de ploaie care curg").

Pe de altă parte, pentru Blaga, ca și pentru marii poeți, în mod special Eminescu, comuniunea cu lumea ocolește sau pune în surdină chiar acea semnificație comunitară a „lumii", ca dimensiune a existenței obișnuite, încât lumea înseamnă pentru poet universul, firea și natura, inclusiv cea omenească. Iar în textul ***Melancoliei*** definiția poetică a lumii este limpede formulată: „Și altoită pe ființa **mea imensa lume / cu toamna și cu seara ei** / mă doare ca o rană. Spre munți trec nori cu ugerele pline. / Și plouă".

În semantica explicită a textului, eul poetic nu e rupere

[19] Rodica Marian, ***Identitate și alteritate***, capitolul ***Alteritate nealienantă și risipire de sine la poetul Blaga***, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, București, 2005, p. 111-125

[20] Vezi Mircea Borcilă, *Între Blaga și Coșeriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii,* în Revista de Filosofie, XLIV, nr. 1-2, 1997, p. 156

[21] Doina Constantinescu, ***Blaga și „melancolia"***, în *Meridian Blaga IV,* Cluj-Napoca, 2004, p. 213

[22] Corin Braga, ***Lucian Blaga. Geneza lumilor imaginare***, Editura Institutului European, Iași, 1998, p. 40: „Lipsa viscerală de încredere în sine este cauza melancoliei existențiale a scriitorului", la fel și sentimentul misterului și sensibilitatea metafizică, încât „melancolia devine astfel sentimentul tragic al ruperii de lume și deci și al neparticipării la existență". Din punctul meu de vedere ar putea fi o nuanță de adevăr în aceste considerații dacă ele s-ar aplica unei ființe oarecari, dar nu pot fi justificate pentru structura sufletească a niciunui scriitor, întrucât însuși rostul creației ar fi astfel anulat, poetul și gânditorul Blaga avea încredere puternică în sine și în menirea creației, precum se și înscria în generozitatea specifică actului poetic, act prin excelență de dăruire de sine, pe de altă parte scrisul este suficient sieși, este substitut valid și profund al participării la existență, instituie un univers compensativ pentru a suplini ruperea de lumea și mediul omenesc social. În adâncimea ultimă a acestei stări poetice este acel eminescian „mă simt nemuritor".

[23] Lucian Blaga, ***Trilogia cunoașterii***, Editura regală pentru literatură și artă, București, 1943, p. 58

de lume, ci, dimpotrivă, chiar reintegrare în lume, prin *altoirea* pe *ființa* poetului a imensei lumi. Altoirea are semnificația unei identități refăcute prin reîncorporarea alterității, dar „altoirea“ nu este anihilare a trunchiului primar, adică a acelui *în mine* („durerea... n-o simt în mine“), care presupune în semantica profundă o atenuare a durerii. Delegarea în picurii de ploaie care curg a întregii dureri, are înțelesul desprinderii de carnal, privilegiind un sentiment de dincolo de simțirea umană, aceasta este melancolia firii, incumbată în picurii de ploaie înșiși. Partea a doua a textului, care începe cu *Și altoită...,* în care durerea se întoarce în ființa poetului, prin altoire, ajungând la intensitatea unei răni, nu poate obnubila dezvăluirea învestiturii anterioare a melancoliei ca stare a ploii, exterioare poetului. Durerea unei răni este suportabilă, nu presupune un sentiment tragic, ci chiar explicitează măsura în care ființa poetului participă la imensa lume, cu *toamna și cu seara ei*. Cele două figuri poetice simbolice, *toamna și seara,* nu trebuie citite, în contextul universului liric blagian, ca presentiment elegiac al morții, ci ca stare a liniștii interioare, cu care eul contemplativ blagian întâmpină, fără tristețe, amurgul (vezi ***Mi-aștept amurgul***). Liniștea interioară desăvârșită este de altfel, cum bine s-a spus[24] , și cea care se degajă din metafora sicriului ce crește în trupul copacului *(**Gorunul**),* și nu „efectul spaimei ori al disperării în perspectiva stingerii ființei omenești“[25] .

Dacă toată tristețea lumii se concentrează în picurii de ploaie, trebuie ținut seama de simbolistica complexă a acestora, chiar de ambivalența ploii. În ***Melancolia*** blagiană verbul repetat ciclic, la început și sfârșit *Plouă... Și plouă* ar părea să marcheze în semantica de suprafață un orizont „infinit, saturat de melancolie“[26]. Numai că observarea dublei simbolistici a ploii trebuie conexată de finalul textului poetic, mai ales de penultimul vers, în care se reactualizează abundența forțelor vitale ale ploii prin metafora „ugerelor pline“: „Spre munți trec nori cu ugerele pline. / Și plouă“.

În textul poetic ***Melancolie*** se relevă ceva specific lirismului blagian, prin ambiguitatea melancoliei ca stare structural poetică. În privința melancoliei ca stare a desprinderii spiritului de trup, așa cum era concepută melancolia în Renaștere, starea poetică a melancoliei blagiene devine ilustrație involuntar perfectă.

Înainte de toate nu este în ***Melancolia*** blagiană „torpoarea“ de gheață a singurătății totale, ci o participare a eului la dulcea melancolie a lumii, îmbelșugată integrare a identității în identitatea totului, resimțită numai la început ca alteritate, apoi readusă în sânul sinelelui creator și simțitor.

Un accent semnificativ cade pe fundalul stării creatoare care poate fi circumscrisă în acea formă de *vacatio*[27], numită în Renaștere melancolie și care, din punctul meu de vedere, este un impuls primar al creației, verificabil pretutindeni și oricând în poezia lumii, este deci o stare de spirit a unei dulci, amare și imponderabile gravități, stare a clarviziunii și a premoniției, după cum la antici melancolia era condiția generatoare a genialității; tot atâtea tonuri care despart melancolia de dramatismul și sfâșierea parțial romantică ori definitoriu existențialistă, investite în lexemul critic melancolie, devenit apoi termen literar monovalent și care reprezentă mai ales limbajul interpretativ, foarte activ și azi în comentariile textelor poetice din toate timpurile. Fenomenul nu a contaminat și cuvântul poetic *melancolie*, rămas neperimat, cu reale potențe lirice tocmai din cauza ambiguității sale.

Pentru exegeza *Melancoliei* lui Blaga, mai trebuie să ne reamintim emblematicul *Catren*: „Trăim sub greul văzduhului / ca pe un fund adânc de mare. / *Nici o suferință nu-i așa de mare / să nu se preschimbe în cântare*“ (s.n.). Există în aceste versuri o mărturisire de credință care nu trebuie obnubilată ca fond ideatic din alte interpretări ale durerilor poetului, chiar posibilitatea ori dorința evadării din orice destin tragic fiind aici prefigurate ca posibilitate, însă posibilitatea este existență chiar, după cum spune Eminescu, într-un text manuscris adesea citat[28]. În genere, în lirica blagiană, încrederea în actul creator este mai mult decât subsidiară (*Încheiere, Epitaf, Unde un cântec este*), uneori asociată regăsirii unui tonus vital „Spre munți trec nori cu ugerele pline. / Și plouă“ (***Melancolie***).

Ca și Eminescu, Blaga nu este cutremurat de grija exacerbată și pozitivă a integrității personalității, ca o valoare axiologică prin excelență occidentală. Dezinvoltura cu care circulă diseminarea eu-lui în „gândirea“ sensibilă blagiană, cea incorporată în opera poetică, apare evidentă într-o atentă analiză a textelor înseși. În creația celor doi mari poeți români adesea nu există limite tranșante între eu și non-eu, cum s-a observat uneori în receptarea critică, și, de asemenea, nu apare vreo inhibiție dramatică, nici înghețul tragic, în fața unor scindări de „elemente solidare“, cum ar fi trupul și sufletul. Precum nu se poate dovedi în semantica poetică profundă a lirismului blagian vreo spaimă ori aură tragică în fața dezintegrării eu-lui, ca sentiment tragic al ruperii de lume, cel care generează melancolia în viziune existențialistă.

În analiza semantică de profunzime a melancoliei blagiene plutește acea liniște sacrală relevată de analiza filozofului Blaga la Eminescu (***Peste vârfuri***), mică bijuterie lirică, percepută îndeobște ca elegie și mai ales ceea ce filosoful numea ca stare poetică dominantă în același poem eminescian, adică o anume demnitate voievodală, capabilă, după opinia mea – dată fiind măreția *imensei lumi* altoite pe ființa poetului –, să transgreseze melancolia în seninătate, iar *ugerele pline* ale norilor promit ploi fără tristeți bacoviene.

---

[24] Iuliu Pârvu, ***Lucian Blaga. Poezii esențiale și alte texte commentate***, Societatea culturală „Lucian Blaga“, Cluj-Napoca, 2002, p. 119

[25] Idem, *Ibidem*

26 Doina Constantinescu, *art. cit.*

[27] După Marsilio Ficino melancolia este „un fel de *vacatio,* de separare a sufletului de trup, stare care conferă darul clarviziuni și al premoniției; ea este rânduită printre cele șapte forme de *vacatio*, printre care somnul, leșinul și solitudinea“, apud P. Culianu, ***Eros și magie în Renaștere***, Editura Nemira, București, 1994, p. 81

[28] Mihai Eminescu, ***Despre nemurirea sufletului și a formei individuale***, în Eminescu, ***Opera esențială***, Editura „Oltenia“ și Editura „Dionysos“, Craiova, 1992, p. 176

Petru Ursache

POVESTEA LUI „ESTE!“

Problematica religiosului în opera eseistică și poetică a lui Lucian Blaga presupune un evantai de aspecte mult mai complexe și mai agitate decât la alți colegi de generație, fie că ei se numesc Nichifor Crainic, Tudor Arghezi, Ion Pillat, V. Voiculescu ori Radu Gyr. De aceea a și iscat, în diferite momente ale istoriei literare, controverse destinate să indice într-un fel sau altul cursul scriitoricesc al marelui gânditor și poet. Să admitem că nu a fost un spirit religios în sensul doctrinar al cuvântului, dar nici ateu, în așa fel încât să nesocotească până la sfidare tainele genezei veșnic prezente și vii în ființa cea zidită și ziditoare de sine, sub impulsul întăritor al semnului divin.

L-au atras misterele păgâne, în special zamolxiene, ca experiențe ale unei religii „difuze“, adesea teoretizată și poetizată de el, ca punct de plecare pentru orizonturi mai largi, înalte și binefăcătoare; dar a reținut cu prudență și pozitivismul, mai bine-zis elemente ale acestuia, trecute prin protestantism; s-a înclinat, poate, la mai mulți zei, stihii și duhuri, în măsura în care i-a solicitat imaginația poetică, totuși a crezut cu tărie „într-un singur Dumnezeu“, creator de ordine și biruitor asupra întunericului; s-a lăsat fascinat de minunile „cerului de jos“, dar pentru că îl răsfrângea pe cel „de sus“, ca operă exemplară și divină, în ape, în lumină, în zâmbet.

Gustave Caillebotte – ***Lilacs in a Vase***

Critica literară, pornită fie pe restaurări, fie pe demolări și negații, a speculat adesea în mod tendențios toate acestea și a lăsat uneori să se creadă că gândirea lui Blaga ar fi incoerentă și contradictorie, că între imaginile poetice și conceptele vehiculate în discursurile speculative nu ar exista corespondențe și deschideri, că în studiile sistematice ar predomina sensibilitatea subiectivă și nu înțelesurile teoretice. Iată motive care au făcut ca opera să fie cercetată pe fragmente, ajungându-se la constatări limitative, deformatoare. Un autor vorbește despre religiozitatea „îmblânzită“ a lui Lucian Blaga, ceea ce ar însemna o abdicare de la principii și de la demnitatea de om; altul relevă ateismul ca o izbândă asupra impresiilor sentimentale și minore; după cum, în alt loc, se crede că joaca de-a religiile l-a situat pe autor pe terenul filosofiei culturii, ceea ce i-a adus poeziei o notă misterică de modernitate.

Să fie autorul ***Eonului dogmatic*** un eclectic în așa fel încât să ne permitem numai judecăți fragmentare? Un răspuns în această privință l-a încercat Emil Cioran. Să-l ascultăm: „Stilul interior al lui Lucian Blaga este caracterizat de o *seninătate în clar-obscur*. Aceasta este cheia pentru om și operă. Cu ea deschidem ascunsele încăperi ale sufletului și descoperim sub liniște teama, sub formă nesfârșirea, sub claritate misterul. Să nu se creadă că la Blaga: *liniștea*, *forma*, *claritatea* sunt simple aparențe. Adevărul că aceste simple aparențe țin de stilul său interior, îl individualizează și-l configurează specific. Sunt oameni care au timiditatea propriilor lor adâncimi și care trebuie să-și îmbrace răscolirile din sâmburele ființei lor, să le rotunjească, dar să nu le mascheze. Blaga face parte din categoria acestora. Liniștea, claritatea, forma nu sunt voite, intenționat căutate, ci izvorăsc din logica unui fel de a fi. Aceste *aparențe* îi sunt constructive. De aici derivă această notă atât de importantă pentru înțelegerea lui Blaga: *convertirea muzicalului în plastic* sau, cu alte cuvinte, a infinitului în formă. Tot ceea ce este fluiditate nesesizabilă, curgere nesfârșită, pornire spre destrămare și ispitire de abis, tot ceea ce e planant și irezistibil se conturează în formă, se cristalizează în planuri și limite. Muzicalul din noi este marea noastră tentație; căci muzica este iresponsabilă (de aici esența ei demonică). Convertirea muzicalului în plastic explică de ce la întâia lectură a lui Blaga ai impresia unei maniere *indirecte* de a simți și gândi, pentru că sugerează imaginea unui contact *derivat* cu realul“.[1] Și încă un fragment: „Cu problematica filosofiei vieții, Lucian Blaga n-are afinități directe. Cu toate acestea există în toată opera lui Blaga

[1] Emil Cioran, ***Stilul interior al lui Lucian Blaga***, „Gândirea“, 1934, nr. 8 (decembrie), p. 334

ceva din atmosfera acestui gen de probleme și care ține de o anumită viziune a începuturilor și sfârșiturilor. În special poezia sa prezintă o astfel de solidaritate cu formele primare de viață și o înțelegere atât de stranie pentru cele crepusculare, încât din contopirea lor reiese aceeași strălucitoare impresie de seninătate în clarobscur, «în somn, sângele meu ca un val / se trage din mine / înapoi în părinți»; «Pe urmele coapte / moartea își pune sărutul galben / și nici un cântec nu mă îndeamnă / să fiu încă o dată»; «Unde și când m-am / ivit în lumină, nu știu, / din umbră mă ispitesc singur să cred / că lumea e o încântare, / străin zâmbind, vrăjit suind, în mijlocul ei mă-mplinesc cu mirare»".[2]

Aceste rânduri le scria autorul volumului ***Lacrimi și sfinți*** în 1934 și le publica în „Gândirea", într-un număr consacrat lui Lucian Blaga, alături de Tudor Vianu, de Nichifor Crainic și de alții. Ei înscriau în conștiința românească un curent lucrativ de simțire care, din păcate, și-a pierdut prea repede curgerea firească datorită împrejurărilor neprielnice care au urmat. Firește, răul odată făcut, anevoie se mai poate îndrepta. După cincizeci de ani de izgonire a credinței, cine mai are puterea să se intereseze în mod categoric și vital de reevaluarea unor termeni cu înțeles special ca *sofianic*, *lumină*, *frumusețe*, *matrice stilistică*, *spațiu*, *rai* etc.? Fără aceste cuvinte cheie, cum ar spune Emil Cioran, de circulație generală, în fond, dar care la Lucian Blaga au căpătat o geometrie plastică specifică, opera sa ne apare ca o mănăstire părăsită. Specialiștii în demolări culturale au operat cu viclenie în înversunarea lor diabolică, punând accente derutante, pentru naivi, asupra formelor de cultură care nu le veneau la îndemână, pentru a crea confuzie și derută. Numai sub acest chip de neghină tezele proletculte și neo mai aveau și au șansa de a fi în – și re-însămânțate. Așa se face că suntem nevoiți să desțelenim, adică să dăm timpul înapoi, cu toate riscurile ce decurg de aici, pentru a redescoperi ori a spune ceea ce s-a mai spus cu folos.

Pe scurt, critica interbelică, inclusiv cea a „Gândirii", a văzut în creația lui Lucian Blaga mai multe posibilități de interpretare. S-a luat act de acestea nu prin excludere și procese de intenție, ci în măsura în care se integrează în sfera adevărului faptic, punându-se neapărat în joc, deschis și ferm, condițiile acceptării ori neacceptării. Într-un studiu de sinteză, ***Lucian Blaga – poetul***, publicat în același număr omagial al „Gândirii", deja citat, Tudor Vianu, asemenea lui Cioran, discuta, limpede și precis, liniile esențiale ale imagisticii poetului din Lancrăm. Ele se armonizează în relație cu elementul religios: de la mistica luminii pornită din geneză să umple de taină toată făptura, la căutarea dramatică a chipului divin ascuns în „semne și minuni"; de la jalea păcatului dintâi și de pe urmă la încreștinarea lui Pan sau a lui Zamolxe. „Cititorii lui Blaga, ni se spune, alcătuiesc o comunitate cultivând viața interioară și valorile ei de profunzime. Nimeni nu poate intra cu profunzime în rândurile lor, fără a merita darul bogat ce se culege din aceste pagini. În absența acestei calificații speciale, poeziile lui Blaga pot apărea pecetluite. Critica lor însăși trebuia să fie, poate mai mult decât în alte cazuri, un act de iubire. Căci sunt poeți ale căror cântece sunt sortite unui răsunet mai general și mai ușor de prins pentru că omul pe care ele îl exprimă înfățișează o formulă mai socializată a conștiinței. Aici ne întâmpină însă omul singur, executând actul cel mai intim subiectiv al sufletului său și anume căutarea unui Dumnezeu care se ascunde. Dar cu aceasta am denumit și sâmburele generator al celor cinci culegeri de poeme pe care Blaga ni le-a oferit până acum".[3]

Dacă Emil Cioran își asuma o manieră nietszcheniană de înțelegere: contrariile (clar-obscur) și corelatele (dansul, muzica, forma) unite prin joc dionisiac, adică prin alternanța iubire calmă și frenetică, produc în profunzimile eului impresia de armonie și se seninătate. Tudor Vianu credea a fi găsit și el o cheie, pentru același itinerariu spre adâncime, și anume „căutarea unui Dumnezeu care se ascunde". Dar *căutarea* (Tudor Vianu) și *iubirea* care însenînează pentru că „urmează lacrimei" (Emil Cioran) sunt teme creștine, țin de însăși esența ortodoxiei. Dată fiind complexitatea operei lui Lucian Blaga, utilizarea mai multor „chei" pentru cuprinderea totalului, abordarea acelorași motive și simboluri din perspective diverse constituie cerințe metodologice pe care critica axiologică nu le poate neglija. Astfel, cum avertizează Tudor Vianu în pasajul citat, „poeziile lui Lucian Blaga pot apărea pecetluite".

În același spirit complementar pot fi comentate, chiar recuperate, polemicile gândiriștilor cu Blaga, înainte de toate ale lui Nichifor Crainic. Articolul ***Lucian Blaga dramaturg*** reprezintă începutul categoric și fără întoarcere al unei mari despărțiri: „Dacă în paginile acestei reviste cititorii au găsit în ultimul timp sublinieri, deși încă nu destul de categorice, a ceea ce ne diferențiază tot mai mult de filosofia sa, faptul acesta nu scade nimic din admirația nealterată pe care o păstrăm scriitorului. Avem convingeri și atitudini din ce în ce mai deosebite în ce privește judecarea fenomenului religios. Lucian Blaga a evoluat către un punct de vedere nefavorabil supranaturalității credinței. Și ceea ce regretăm e că în acest punct Lucian Blaga nu e singura dată când nu ne spune nimic nou, ci relatează în formă personală atitudini arhicunoscute din câmpul unei filosofii ostile religiei. În ultimul timp atitudinea sa e categoric criticată, în special în publicațiile religioase din Ardeal. Aproape unanim admis până deunăzi, filosoful nu poate fi surprins de această critică de idei. Surpriza ar fi putut să fie una singură: când de pe amvoanele Bisericii i s-ar fi lăudat tocmai aceste idei, prea puțin favorabile credinței religioase, ca să nu ne exprimăm de-a dreptul. În ce ne privește, credem că actualul aspect al evoluției sale filosofice nu adaugă un plus afirmativ sistemului său de gândire. Dimpotrivă, el maschează o inconsecvență logică față de admirabila teorie a *intelectului ecstatic* formulată magistral în ***Eonul dogmatic***. Dezvoltată logic, această teorie ar fi dus la recunoașterea supranaturalității fenomenului religios. Abandonând-o în mod capricios, filosoful a ajuns la o concluzie contrară propriilor sale principii".[4]

[2] Emil Cioran, lucr. cit., p. 335

[3] Tudor Vianu, ***Lucian Blaga, poetul***, „Gândirea", 1934, nr. 8 (decembrie), p. 305

[4] Nichifor Crainic, ***Lucian Blaga, dramaturg***, „Gândirea", 1942, nr. 6 (iunie-iulie), p. 358-359

Intervenția lui Crainic mi se pare corectă și oportună: ea trebuie considerată o necesară clarificare de poziții, și nu o negare. Știm din surse diverse că în redacție aveau loc adesea discuții asemănătoare, pe care N. Crainic le trecea cu vederea pentru că admitea diversitatea de opinii. De reținut că Nichifor Crainic se referă la aspectele teoretice ale problemei, nu și la creația poetică. Mi se pare normal. Autorul ***Nostalgiei paradisului*** considera opera de artă mai liberă în raport cu dogma creștină. Ortodoxia nu a pus niciodată sub interdicție opere literare și de artă, cum au procedat alte religii. De aceea Nichifor Crainic nu dădea semne de reținere, ci de entuziasmare atunci când citea ***Pașii profetului*** sau ***În marea trecere***, deși apar adesea elemente ale religiilor naturiste: imaginea unui Dumnezeu care se risipește fără întoarcere în diversitatea lumii se atinge de erezie. Și Tudor Vianu observa, încă din 1934, oarecare „depărtare a poetului de înțelegerea creștină a lumii și a vieții". El se referea la poemul dramatic ***Pustnicul***, unde se resimt ecouri goetheene. Însă interferențe de acest fel pot fi inerente momentelor de căutare creatoare, îndreptățite, în baza „logicii sentimentelor" (Th. Ribot) a fi omologate ca experiențe poetico-religioase mai generale. Pe măsură ce Blaga dezvolta programul său de filosofie a culturii, ieșeau mai bine în evidență diferențele de accent dintre gândirea proprie și teologia oficială. Reacția putea să vină din partea Bisericii. Nichifor Crainic, unul din slujitorii săi, nu o făcea în mod expres.

În acest context al discuțiilor, Lucian Blaga și-a permis o afirmație destul de riscantă, probabil de dragul contradicției ori ca să-i șocheze pe partenerii de dialog. A declarat într-o manieră evident protestantă că filosoficul poate să treacă înaintea religiosului. I s-ar fi putut reproșa nesocotirea „adevărului de credință", concept din instrumentalul de bază al teologiei. Nu a făcut-o Nichifor Crainic, nici chiar mai tânărul Dumitru Stăniloae, în polemica acestuia cu poetul. În schimb, nu a scăpat proletcultiștilor. Aceștia aveau la îndemână mai multe formule de „recuperare", de „marginalizare", de „justificare" (a „greșelilor", explicabile într-o societate „nedreaptă"), de „asasinare", de „direcționare" etc. Vezi „cazul Arghezi", „cazul Blaga"; mai nou, „cazul Eminescu". Deci: Blaga nu ar fi un scriitor religios. A declarat-o singur într-o polemică publică, ceea ce ne scutește de cercetarea operei. Sarcina criticii, după îndreptarul proletcult, este să arate negru pe alb că autorul ***Poemelor luminii*** nu s-a dat de partea Bisericii. Sau: dacă descoperim la el elemente religioase, acestea se explică prin mediul viciat de prejudecăți în care a viețuit autorul, înconjurat de elemente răuvoitoare, colegi de generație, incapabili să-l înțeleagă. Important este să se vadă în ce măsură a avut tăria să depășească nivelul semenilor săi. Citim: „Produs al unei rare sensibilități și al unei imaginații prodigioase, opera lui Blaga nu se salvează în întregime din ruinele zilei de ieri. Lucrările filosofului îi rămân serios tributare. Întâlnindu-se cu tendințele anumitor pături intelectuale aflate nemijlocit sub influența ideologiei burgheze în epoca imperialismului, aceste scrieri s-au bucurat de o largă difuzare. Ele au furnizat premisele gândirii unei întregi generații de eseiști și publiciști, care, începând cu Vasile Băncilă, Mircea Eliade, Ernest Berneaz și terminând cu Emil Cioran, au devenit la noi promotorii fascismului"[5] și în alt loc: „Caracterizarea ilustrează înrudirea teoriilor lui Blaga cu ideologia gândiristă. Ca și aceasta, ele atribuie, pe o cale ocolită, spiritualității ortodoxe rolul de componentă a *sufletului național*. De asemenea teza retragerii din istorie în *organic* se alătură pe un plan metafizic tradiționalismului gândirist. Blaga concepe și el un sat românesc situat dincolo de timp, într-o împletire primară, milenară".[6] Interesant! Din aproape în aproape, dacă este să mergem pe aceste urme indicate de Ov. S. Crohmălniceanu, din tinerețea-i proletcultistă, satul românesc ar fi fascist (pentru că „s-a retras" din istorie), Biserica este fascistă, papa de la Roma... De Blaga nu mai zic! Așa se fac listele proletcultiste și neo. Așa sunt diminuați, marginalizați, eliminați din circulație scriitorii români, din aproape în aproape. Ar fi instructivă alcătuirea unei schițe istorice a listelor, care să urmărească realcătuirea sârguincioasă (și de către cine?), de la o „eliberare" la alta.

Claude Monet – ***Lady in the Garden Sainte-Adresse***

Deocamdată, dând listele la o parte, să privim lucrurile cu nepărtinire și în esențialitatea lor. Aveau dreptate și Emil Cioran, și Tudor Vianu: „forma" poate fi derutantă; Lucian Blaga opera cu categoriile stilului cultural. El nu se privește numai pe sine, asemenea lui Arghezi, în relația directă cu Dumnezeirea: „Vreau să Te pipăi și să urlu / Este!". Nici nu ar fi o noutate. *Îndoiala*, ca probă de credință, a fost încercată de Sf. Toma. Pe Lucian Blaga îl preocupă încreștinarea ca fenomenalitate cosmică. Crucea pe spatele păianjenului neștiutor reprezintă un semn al înnoirilor. Pan cel „orb" o „zărește" și strigă în tăcere adâncă și înlăcrimată, „Este!", Așadar, „Estele" blagian nu se limitează la religiile primitive și naturiste. De aceea Nichifor Crainic l-a privit cu înțelegere dinspre partea poeziei.

[5] Ov. S. Crohmălniceanu, ***Lucian Blaga***, Editura pentru Literatură, București, 1963, p. 176

[6] Ov. S. Crohmălniceanu, lucr. cit., p. 52

D.R. Popescu

LABIȘ

În ***Moartea căprioarei*** există un nucleu epic: vânătoarea! Vânătoarea presupune existența unor vânători și, firește, existența vânatului! Și neapărat instrumentul împlinirii unei autentice – și moderne – vânători: pușca! Se mai poate discuta și despre rangul acestei îndeletniciri cu pușca: unii pot pleca la vânătoare din plăcere, alții, de, ca să-și omoare plictisul. Poate fi vorba de o vânătoare de iepuri sau de mistreți, de o vânătoare (păcătoasă) de oameni, de o vânătoare regală de oameni! Vânătorii și-au luat armele la spinare și în vremea delicatului romantism, și în vremurile celor mai întunecate orânduiri sociale. Cu alte cuvinte, am putea vorbi de o vânătoare eternă!... Că în mitologii se mai foloseau arcul și săgeata?... Amănuntele nu contează! Vânătoarea poate fi considerată o experiență palpabilă în istoria umanității. Ne putem întreba: vânătorile au un caracter național? Există niște trăsături și secrete specifice – în stare să le deosebească pe unele de altele, pe cele dintr-o țară de cele dintr-o altă țară? Unele au un caracter pragmatic, altele sunt inițiatice, țin mai mult de imaginar?... De ce nu? Au trecuturi diferite, țin de civilizații diferite? De ce nu? Pot avea și încărcătura filosoficească a unui discurs politic? De ce nu? Să nu ucizi – adică să nu-l ucizi pe fratele tău, omul de lângă tine, e o doleanță retorică. Întâmplarea petrecută între Cain și Abel ne arată că totul e posibil, chiar și la case mai mari, primordiale. Apoi: lăsând la o parte poruncile creștine, nu poți ucide în numele unei idei? Istoria ne arată că orice întreprindere în care pușca devine personaj decisiv poate fi definită și în cadrul istoriei, desigur, dar și în afara istoriei... De ce nu? G. Călinescu spunea într-o conferință ținută la Academia Română: „Shakespeare e englez, Dante este florentin, scoateți din operele lor ceea ce este etnic, național și totul rămâne inert ca o inimă fără puls.“ Da, în ideea ei sublimă, această remarcă rămâne valabilă... Ofelia și Julieta, bunăoară, fac parte din spațiul britanic în măsura în care acest teritoriu spiritual cuprinde tot universul!... Unde vreau să ajung? La o întrebare retorică, desigur: Ce este universal și ce nu este național în ***Moartea căprioarei***? Pădurea, seceta, foamea, căprioara, copilul, pușca?

François Lépagnez – ***Vase of Camellias***

Dacă ținem cont de ce spune Mircea Eliade că literatura modernă transpune în viața profană un mit sacru, Labiș este un poet modern prin excelență, răsărit în stufărișurile și tufișurile realismului purpuriu. Dar literatura modernă nu cuprinde – firește! – doar ce s-a produs în anii sau în secolii foarte apropiați de timpul prezent: mituri sacre translate în viața profană întâlnim și în ***Moriția*** și în ***Meșterul Manole***; ca să nu mai pomenim de grecii bătrâni... Cei care au adus zei printre oameni și au trimis oameni spre țărmurile cele mai înalte ale zeităților sau spre străfundurile lumii de dincolo!... Jertfirea Ifigeniei a deschis calea corăbiilor regești, conduse de Agamemnon, spre cucerirea Troiei! Jertfirea Anei a făcut posibilă ridicarea monastirii de pe Argeș. Mioreaua bucălaie, care este o zeitate cu lâna plaviță, îi spune păcurarului că verișorii săi vor să-l omoare, la *apus* de soare!... În ***Moartea căprioarei*** mitul sacrificial este transpus în viața profană, în atmosfera unui anotimp – și în timp! – secetos! Mizeria socială postbelică, sărăcia endemică, lunga, nesfârșita arșiță ce a distrus vegetația Moldovei ca o molimă adusă de soarele cel aspru și nemilos – iată decorul tragic, prăfos, în care are loc uciderea tandrei căprioare... Tatăl și Fiul – rețineți: Tatăl și Fiul! – puși în fața sumbrului viitor, aleg, spre a se salva, jertfirea puiului pădurii, dalba, inocenta căprioară! Ochii copilului se umplu parcă de o tristețe cosmică! Vietatea virginală cade sub glonțul pușcociului tatălui disperat că trebuie să ucidă pentru a-și salva fiul – și neamul!... Copilul mănâncă din carnea jetfitei vietăți, flămând, fără nici o bucurie: mănâncă și plânge! Lacrimile sale udă hrana salvatoare... E o întâmplare cumplită ce se petrece în *plină zi*, în decorul calcinat de soarele cel aspru, dar această întâmplare oglindită în sufletul copilului – este și mai dureroasă... Inocența copilului simte fiorul fatalității, vede în moartea căprioarei cum fatalitatea își desăvârșește ritualul! Ce premoniție, ce realitate – această vedere a morții – pentru a nu muri...

Dar răscolitoarea capodoperă a lui Labiș ne mai pune o întrebare: dacă dalba căprioară este mai mult decât o vietate profană a pădurii, dacă este chiar o zeitate a pădurii, care este jertfită pentru viața pământenilor?

În acest punct, ***Moartea căprioarei*** are pentru noi o dimensiune teribilă! Jertfirea zeităților – ce mit grozav, boieri dumneavoastră! Oare?... Oare Nicolae Labiș n-a fost o zeitate care a fost jertfită pentru renașterea literaturii române?

Irina Mavrodin

RETRAGEREA DREPTULUI DE SEMNĂTURĂ

Încă o dată, fac aceeași constatare cu multă, multă amărăciune: când, destul de rar, se scriu câteva rânduri (să spunem: un articol) despre o carte *tradusă* și publicată, numele traducătorului nici măcar nu este pomenit (nu mă refer aici la revistele numite „literare“, ci la suplimentele – totuși „culturale“, „literare“ ale cotidienelor). Abia dacă cititorul micului articol își poate da seama dacă este sau nu vorba despre o traducere, căci, ocultat fiind numele traducătorului – de ce oare?, tocmai la întrebarea asta ne vom strădui să încercăm a da un răspuns –, ocultată devine și condiția de traducere a cărții în chestiune.

Unii teoreticieni ai traducerii au desemnat condiția traducerii și, implicit, pe cea a traducătorului, ca fiind *ancillară* (termen derivat din latinescul *ancillaris*, adjectiv derivat la rândul său din *ancilla*, sclavă, slujnică), adică fiind asemenea condiției unei sclave, a unei slujnice, fiind, adică, în raport de subordonare cu textul tradus. Această teorie, care se întemeiază pe o idee de bun simț: traducerea nu poate veni decât în al doilea rând, generată fiind de textul pe care îl transpune, îl traduce, este implicită însuși termenului de traducere. Nu, deci, împotriva ei mă ridic eu aici, cu o voce plină de amărăciune și poate deja obosită de propriile mele strigăte în pustiu, ci împotriva conotațiilor puternic negative care i se dau, conotații, care, de fapt, ajung să anihileze însuși obiectul căruia li se aplică, în cazul teoriilor și practicilor extreme (în fapt, în cazul situațiilor cu care avem de-a face în mod obișnuit).

Abordarea aceasta, pe care aș numi-o *teroristă*, căci instituie în zona actului traducerii nu numai un sentiment de dezamăgire, dar și unul de mare și definitivă descurajare, și, la limită, de renunțare, nu poate avea decât o presupoziție logică: traducerea, inclusiv cea literară, este făcută de o mașină, de un robot, în sensul propriu al termenilor, sau de o ființă umană care acționează asemenea unei mașini, a unui robot. Cei care suprimă, pur și simplu, semnătura traducătorului, când scriu sau vorbesc despre o carte tradusă, sau, ca editori, o ascund bine printre alte semnături (cea a celui care a cules la computer cartea etc.) își imaginează – presupun eu – traducerea ca pe o activitate pur mecanică de transpunere a unui text, transpunere care nu poate deci parcurge decât un singur traseu și care are drept rezultat, oricine ar fi traducătorul, unul și același text, univocitate situată într-un subuman, cel al mașinii.

Dacă premisa nu ar fi aceasta, cred eu, dacă editorii și așa-zișii cronicari de carte tradusă nu ar gândi astfel, cum ar fi cu putință ca numele traducătorului să dispară, pur și simplu, într-un neant atoatenivelator, de parcă textul (tradus totuși) s-ar fi născut de-a dreptul în limba română, scris astfel (direct în română) de străinul autor al cărui nume figurează pe copertă? Cum de s-a ajuns, într-o cultură rafinată ca a noastră, la asemenea monstruozitate, și asta deși avem o întreagă tradiție a traducerii văzută în dimensiunea ei creatoare, ca operă care transpune o altă operă dintr-o altă limbă și literatură? De ce nu am adoptat modelul francez, care tipărește pe copertă și numele traducătorului? Cu excepția editurii EST (care este însă condusă de francezul Samuel Tastet), nici o altă editură nu procedează astfel. De ce? Mi-e cu neputință să dau un răspuns care să mă mulțumească. E vorba aici de multă ignoranță, de credința că traducerea este o operație pur mecanică? Sau, dimpotrivă, de o concepție oarecum (sau foarte) *comercială*, care, ocultând numele traducătorului, îl scoate în evidență doar pe cel al autorului, în ideea că astfel cartea se va vinde mai bine? Dar oare așa să fie? Dacă o carte este tradusă de un traducător foarte bun și consacrat, ea se va vinde cu siguranță de două ori mai bine, evident, într-o cultură care „promovează“ numele traducătorului, lăsând să se instituie și în acest domeniu o ierarhie. Uniformizarea, practic anonimatul care domnește acum în ceea ce privește zona semnăturii traducerii, favorizează în chip tot mai nefericit instaurarea traducerii proaste, care cucerește pe zi ce trece spații tot mai mari, în dauna traducerii bune.

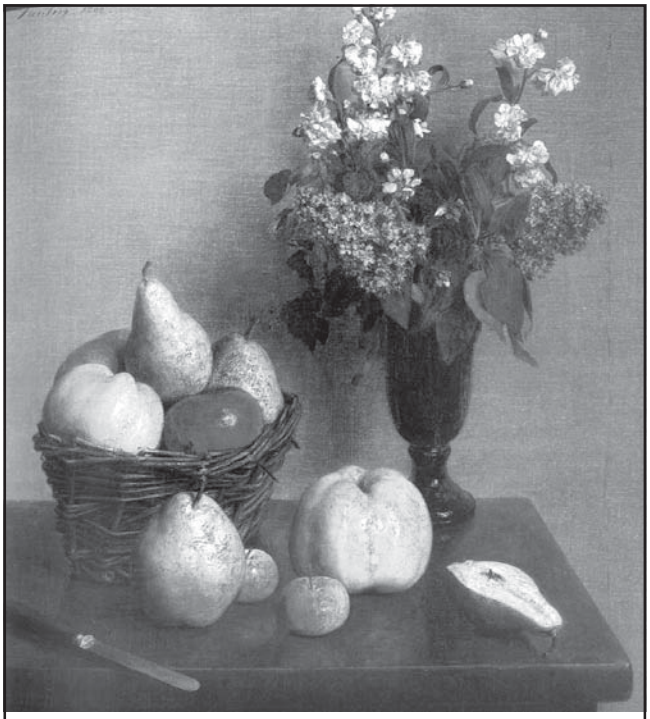

Henri Fantin-Latour – ***Flowers and Fruits***

Într-un fel ciudat, traducătorului i s-a retras, cu siguranță măcar în parte, dreptul de semnătură. În contextul în care este și mizerabil plătit, este ultima umilință la care este supus și ultima speranță ce i se mai poate lua. Lovitură fatală, dată atât traducătorului, cât și traducerii!

Lucrurile mai pot fi corectate? Sau, dimpotrivă, cum se spune, au scăpat de sub control? Se vor mai găsi oare editori români care să „îndrăznească“ să pună pe copertă numele traducătorului? Se vor mai găsi încă iubitori și creatori de literatură dornici, și în aceste condiții, să mai traducă? Sunt convinsă că da. Însă, cu siguranță și din păcate, din ce în ce mai puțini. Și triumfătoare, impostura va găsi un nou teren propice pe care să se instaleze.

Marius Sala

ISTORIA CUVINTELOR

VII. Cromatica limbii române

Numele de culori aparțin vocabularului de bază al unei limbi. De aceea, în română ele sunt moștenite din latină, la fel ca alte cuvinte importante. Ca în alte cazuri, compararea cu situația din celelalte limbi romanice ne permite să ajungem la concluzii interesante.

Se poate observa că numai trei dintre diversele nume de culori (*alb, negru, verde*) s-au transmis tuturor limbilor romanice. Ele există și în cele trei dialecte românești sud-dunărene (aromân, meglenoromân și istroromân).

Alb continuă lat. *albus* și s-a păstrat cu sensul „alb" numai în română, sardă și într-un dialect retoroman din Elveția. În celelalte limbi are altă semnificație, înseamnă „zori": fr. *aube*, it., sp. *alba* (cu acest sens s-a păstrat și la noi din expresia *intră alba în sat* „apar zorile"). Pentru numele culorii, limbile romanice occidentale folosesc un cuvânt germanic **blank* (fr. *blanc*, it. *bianco*, sp. *blanco*). *Alb* este un cuvânt cu o bogată familie de cuvinte *albi* < **albire, albeață* < **albitia; alboare* „lumină difuză, licărire" < lat. *alborem* are corespondente chiar și în limbile romanice unde pentru „alb" se folosesc urmașii germanicului ** blank* (v. fr. *aubour*, sp. *albor,* pg. *alvor*).

Negru < lat. *niger, nigrum* „negru strălucitor"; în latina clasică se opunea lui *ater* „negru mat", la fel cum *albus* „alb mat" era opus lui *candidus* „alb strălucitor". În latina târzie, această opoziție s-a pierdut și din fiecare pereche (*niger-ater, albus-candidus*) s-a păstrat numai câte un cuvânt: *niger,* respectiv *albus.*

Verde < lat. *vir(i)dis*. Din familia lui *viridis* s-a păstrat în română *viridia* „verdeață" devenind *varză.* În Transilvania și Moldova pentru „varză" se folosește *curechi* < lat. ** coliculus* (lat. clas. *cauliculus*), diminutiv al lat. *caulis* (> fr. *chou* „varză").

Celelalte nume de culori românești de origine latină s-au păstrat numai în română și în câteva limbi romanice: *galben* < *galbinus* (*jaune* în franceză), *albastru* < **albaster* și *vânăt* < lat. *venetus* s-au păstrat numai în română și dialectele italienești meridionale. *Roșu,* probabil din lat. *roseus* „de culoarea trandafirului", s-a moștenit și în dialectul napolitan.

Unii termeni din latină au o răspândire mai limitată, deci sunt mai puțin cunoscuți: arom. *muHu* „negricios" < lat. *mulleus* „de culoare roșie", *mieriu* „albastru" < lat. *merus* „curat". Alte nume și-au restrâns sensul: lat. *coccinus* „roșu" > *coacin* „berbec cu botul galben sau roșu", lat. *rubeus* > *roib* „(despre cal) șarg".

Atât româna cât și limbile romanice occidentale au împrumutat nume de culori din limbile cu care au intrat în contact: româna îl are pe *sur* „gri" din slavă; *brun* și *gri* în limbile romanice sunt din limbile germanice, la fel ca fr. *bleu*. *Azur* este din arabă. Româna le-a împrumutat din franceză (*brun, gri, bleu, azur*). Din franceză am luat pe *bordo* „roșu închis" < *bordeaux* „idem" de la numele vinului din regiunea Bordeaux, *maro* < fr. *marron* „castană", *roz* < fr. *rose* „trandafir", *oranj* < fr. *orange* „portocală", *lila* < fr. *lilas* „liliac". *Mov* și *violet* vin din franceză unde sunt moștenite din latină (< lat. *malva, viola*), dar aceeași termeni latinești îi avem moșteniți în română cu alte sensuri (*malva > nalbă, viola > vioară*). *Pal* < lat. *pâle* < lat. *pallidus; palid* vine din italiană unde continuă lat. *pallidus.*

Multe cuvinte pentru nume de culoare împrumutate au dispărut sau și-au pierdut semnificația inițială: *băl* (*bălai, bălan*) < v. sl. *bělŭ* „alb"; *civit* „albastru închis, indigo", *cicic* „roșu deschis", *pembé* „roșu deschis" și altele sunt din turcă.

O sinteză a problemei a dat-o S. Fl. Marian, în urmă cu mai bine de un secol (1862), în discursul de recepție la Academia Română (*Chromatica poporului român*).

Pentru o imagine completă a terminologiei legate de culori atrag atenția asupra a ceea ce s-ar putea numi „spargerea tiparelor, a clișeelor lingvistice" care aparține în mod special artei poetice. Sunt bine cunoscute exemple ca *toamnă cenușie, crestele cărunte, cer plumburiu, cernite înserări.*

La Topârceanu apar comparații surprinzătoare ca *neagră ca un as de pică* sau *ca o muscă-n lapte* în poezia *Cioara.* Astfel de comparații abundă în poezia simbolistă (I. Minulescu).

Culoarea poate fi evocată și prin sugestie, cu ajutorul unor metafore populare: a avea ochi *de mură* („negri și frumoși"), ochi *de cicoare* („albaștri"), ochi *de gâscă*, ochi *de pisică,* i-au ieșit *ghiocei în barbă* („a început să încărunțească"), pe zare *curge sânge.* L. Blaga în *Mirabila sămânță* oferă o sinteză a mijloacelor de individualizare a obiectelor prin culoare în spiritul limbii populare: „Boabele să ți le-nchipui *gălbii /, roșii, verzii, sinilii, aurii, /* când pure, când *pestrițe*". Domnica Gheorghiu într-un articol din „Limba română" (1968) consacrat terminologiei culorilor în română insistă și asupra numelor de culori la artiști. Exemplul clasic este ciclul de versuri *Scântei galbene* de George Bacovia unde tonurile cromatice, sugestive pentru atmosferă, revin cu insistență: „Amurgul *galben m-a-ngălbenit* și m-apasă, / Ca geamuri *galbene*, cu lacrimi ce nu mai curg"; *Verde crud, verde crud ... /* Mugur *alb*, și *roz* și pur /, Vis *de-albastru* și *de-azur /*, Te mai văd, te mai aud!"; Și frunze *albe*, pene *negre* / Decor de doliu funerar ... " În pictură Tonitza vorbește de „*râsul roșului pârguit* ", de „*gemetele verdelui*". Interferența din cadrul celor două arte înrudite pot fi ilustrate și cu ajutorul poeziei: T. Arghezi definește o zi tristă, cenușie, vânătă, „*zi crochiu Estompă și condei de plumb*".

Marcel Ferrand

ETIMOLOGIILE MELE ROMÂNEȘTI (II)

Ban

DEX: „*Ban* 'unitate monetară' [...], et. nec." „*Ban* 'Guvernator al unei regiuni' [...], cf. magh. *bán*, scr. *ban*."

Dicț. enciclopedic al lui Candrea inserează, ca și DEX, două cuvinte separate, trimițând pe *ban* „monedă" la *ban* „guvernator", fără justificare.

E firesc ca istoricii să se fi preocupat de problema termenului istoric *ban* „guvernator", dar la întrebarea, din domeniul strict al limbii, de ce *ban* a desemnat și o monedă (devenind în acest sens chiar nume generic), nu există, mi se pare, un răspuns clar.

Englezul *sovereign* „1. suveran; 2. veche monedă" arată că o monedă poate purta titlul aceluia care a pus-o în circulație (în cazul de față e vorba de Henry al VII-lea, sec. al XVI-lea).

Moneda poartă când numai titlul suveranului, când numele lui propriu: *louis*, *napoléon* etc. În amândouă cazurile numele monedei se referă la o persoană precisă, căci dacă în aparență *sovereign* sau *ban* nu indică o identitate unică, în realitate, pe vremea lui, lumea știa bine de care „sovereign" sau „ban" era vorba.

Moneda atribuită domnitorului era *ipso facto* calificată ca „legală", „singura legală", în opoziție cu diverse altele mai mult sau mai puțin dubioase.

DA: „Et. nec. Părerea că banul ar fi fost la origine moneda bătută de banul Olteniei, îndeobște admisă (TDRG, Iorga) nu e de ajuns dovedită istoricește. Ea este foarte neverosimilă având în vedere răspândirea cuvântului pe tot teritoriul daco-român." DA se întreabă cine a fost „acel" *ban*, ca și cum procesul însuși al creării cuvântului *ban* „monedă" ar depinde de acest apriori.

În continuare DA propunea două ipoteze, una meglenită, a doua aromână:

1. „La Megleniți *bañi* 'monede vechi de aramă care n-au curs' <Bulgari< Români. Se pare că avem a face cu un cuvânt străvechi".

2. Ipoteza aromână: „*bană* 'a trăi' >**ban* 'vită', cf. *pecunia*".

Bârfi

Verbul românesc *bârfi* „ a vorbi de rău, a ponegri", care nu a primit până acum explicații serioase[1], se deduce ușor, după mine, dintr-o rădăcină slavă al cărei reprezentant în limba modernă a rămas *boarfe*. Acest din urmă cuvânt nu este deloc izolat; el aparține unei bogate familii reductibilă la o formă de bază *borh-*.

Familia *borh-* numără termeni care se pot repartiza în trei grupe: 1. „mărunțaie"; 2. „rămășițe"; 3. „vechituri, boarfe":

1. *bârhaie; borhaie; barhaie; borhei; burfe; burhaie; burfă;*

2. *borhot; borși; borfotine;*

3. *boarfe; burfe; borfuri; borfeturi; borf*[2].

Alternanțele *h*/*f*; *o*/*â*/*a*/*u*. Vocala *â* din *bârfi* apare în *bârhaie*.

Alternanța *h*/*f* denotă în mod evident o origine slavă. Forma și semantica sugerează o apropiere cu r. *brjuxo* „burtă"; v. ceh. *břuch* „burtă"; c. mod. *břicho* „burtă, vintre". Cf. cuvântul regional *burfă*. Avem de-a face probabil cu o denumire a burții, caracteristică slavei de nord[3].

Ideea conținută în verbul *bârfi* la origine ar putea fi „a face bucăți pe cineva", „a-l sfâșia", cf. fr. clasic *déchirer quelqu'un* „médire de lui méchamment", fr. mod. *mettre quelqu'un en pièces*, idem[4]. Cf. și rom. mod. *a sfâșia* „(fig) a ataca pe cineva cu îndârjire, cu răutate; a defăima, a bârfi" (DEX).

Putem imagina un alt proces, tot din această familie, pornind de la ideea de „vechituri", „lucru fără importanță, fleac", ca și în *fleac*, *fleacuri* > *flecar* > *flecări*. Însă *bârfi* pare a fi mai „ostil" decât *flecări*.

Verbul *borși* „a face bucăți", dat de Damé (a nu se confunda cu *a se borși* „a deveni acru") este construit ca un fel de dublet a lui *bârfi*:

bârh- + *-i* = *bârfi*;

borh- + *-i* = *borși*.

---

[1] DA; Iordan, Ciorănescu văd în *bârfi* o onomatopee.
DA: „Et. nec., cf. tulpina onomatopeică slavă *brb-* 'a flecări', Berneker 107."
Iordan compară pe *bârfi* cu un „borborigm" (*BPh II*, 1935, 184).

Ciorănescu: „La consonancia *blf*, *mlf* (*boltă*, *boarfe*) [...] debe sugerir la idea de objeto fofo o de mezclar confusamente."

[2] *Bârhaie*, *borhaie*, *barhaie* (DA); *borhei* (Damé); *burfe* (DA); *borși* (Damé); *borfotine* (DA); *borfuri* (DA, Damé); *borfeturi* (DA, Damé); *borf* (Tr., Damé); *borfotine* (DA); *borfe* (M., Tr., DA; M., Damé); *burfe* (Hațeg, DA); *burhaie*, *burfă* (Cazacu, vezi mai jos).

[3] *Burfă* „burtă, plămâni", cf. Cazacu, *Studii de dialectologie română*, B., 1966, p. 133-134: C. apropie pe *burfă* de r. *brjuxo*. *Burtă* e aparte. DA: „Etimologie necunoscută. Cuvântul există și la bulgari: *burta* [...]. Legătura lui cu *bort* și *burduf* e problematică."
Despre o legătură posibilă între *borh-* și *burt-* în română, cf. Pașca, DR V, p. 323 sqq. Dintr-un punct de vedere mai concret, Pașca semnalează o legătură locală între rom. *borh-* și r. *brjux-*, p. 324.

[4] Dict. *Littré; Lexis*, P., 1975.

Bezmetic, dezmetic

Lui Tiktin i se datorează meritul de a fi identificat primul pe *bezmetic* și *bezmetici* cu cuvântul slav *bezmatok* „roi fără matcă sau care a pierdut-o”[5].

Etimologia lui Titkin a fost pe urmă îmbunătățită de Weigand[6]. Pușcariu o aproba, iar colegul lui clujean Giuglea prefera ipoteticul **amphisbeticus*, pe când Iordan, de la Iași, vedea în *bezmetic* un cuvânt slav, construit pe baza unei combinații *bez-* „fără” + *um* „inteligență”, cf. r. *bezumec* „nebun”[7].

Soluția lui Iordan se lovește de două dificultăți formale: sincopa lui *-u-* accentuat, în formele slave, la care se referă Iordan, unde *-u-* aparține rădăcinei, de ex. în r. *bezúmec*; sufixul *românesc -etic*, adăugat la o rădăcină *slavă*. Etimonul lui Tiktin, dimpotrivă, duce ușor, formal, la *bezmetic*. De la *bezmatok* la *bezmetic*, pe de altă parte, s-a conservat minunat conotația albinelor lipsite de matcă și dezorientate:

„Fără de dânsa [fără matcă] albinele bezmeticesc și toată lucrarea se strică” (Conachi, *Poesii*, 1856, Iași).

Cf. și locuțiunea *stup bezmetic* (apic.) (Mold.), citată de DA. Se impune impresia că *bezmatok* a intrat în spațiul românesc prin nord. Mihăilă e de această părere[8].

Silaba *-tok* în *bezmatok* a fost refăcută în *-tec*/*-tic*, finală specific românească, refacere facilitată de accentul *bezmátok*. (Nu vorbesc aici de *sufixul -tec*, *-tic*, căci radicalul nu e analizabil, ci de *finala -tec*, *-tic*, frecventă, incluzând sufixul). *E-a-e* > *e-e-e-* prin armonizare vocalică.

Varianta *dezmetic* (cu sensul lui *bezmetic*) reprezintă după Tiktin și Iordan interpretarea de către români a prefixului slav *bez-*, înlocuit cu echivalentul lui românesc *dez-*[9]. Asemenea tratament presupune un bilingvism

Henri Fantin-Latour – ***Flowers in an Earthenware Vase***

neverosimil, ceea ce subliniază în felul lui Pușcariu: „Un astfel de schimb e greu de admis, deoarece *bez-* în românește nu se simte ca prefix”[10]. Într-adevăr românul, neputând analiza *bez-* + *matok*, nu a refăcut cuvântul, înlocuind *bez-* cu *dez-*, ci, bazându-se pe sensul privativ în sine al cuvântului *bezmetic* = „lipsit de ceva”, plus apropierea fonetică *bez*/*dez*, l-a integrat în formația funcțională de adjective privative în *dez-*.

Iată ce se poate spune despre *dezmetic*, sinonim al lui *bezmetic*. Însă cel mai interesant este că *dezmetici*, derivat aparent de la *dezmetic*, nu înseamnă „a fi bezmetic”, precum *bezmetici* înseamnă „a fi bezmetic”, ci „a face să-și revină dintr-o stare de amețeală” (DEX), adică contrariul. Ce s-a întâmplat?

Dezmetici, verb tranzitiv, nu poate fi o variantă a lui *bezmetici*, intranzitiv, iar dacă *dezmetici*, tranzitiv, ar deriva pur și simplu de la *dezmetic*, ar însemna „a face pe cineva să fie dezmetic”, nu „a face pe cineva *să nu mai fie* dezmetic”.

Rămâne o soluție în care intervine *dezmeți*, sinonim perfect cu *dezmetici*: „*dezmeți* (reg.) ’dezmetici’ ” (DEX). *Dezmeți* e analizat „*dez-* + *(a)meți*” (DEX), adică cu un radical **-met-* care rămâne de identificat, dar în orice caz cu un prefix privativ *dez-* bine cunoscut. *Dezmetici*, deci, poate fi *dezmeți* + *-ci*, fie printr-o apropiere, greșită, cu *dezmetic*, fie în cadrul unui proces de creare de dublete în *-i*/*-ici*, de care se pot cita mai multe exemple: *povârni*/*povârnici*, *îndeletni*/*îndeletnici*, *cuceri*/*cucernici*, (în)*temelii*/*temeliici* (finala *-ici*/*-eci* e de origine adjectivală)[11].

---

[5] Etimologia dată de Tiktin la *bezmetic*, cu o trimitere la sc. *bezmátak* „Weiselloser” + o aluzie la influența lui *dezmeți* + întrebările legate de *dezmetic* și *dezmetici* (v. mai jos) nu e deloc clară. Însă ea include aproape toate dificultățile problemei *bezmetic-dezmetic-dezmetici*, ceea ce nu se poate spune de etimologiile celelalte.
Datele slave:
„*Bezmátok* ’roi fără matcă sau care a pierdut-o; *bezmátoèit’* ’a pierde matca’, se spune despre un roi” (Dal’).
Sc. (*Rjeènik* de la Zagreb): „*Bezmatak*, m. ’apes sine regina’. *Bezmatièan*, adj., ’regina orbatus (de apidus), bez matice (o pèelama)’; *bezmatièiti se* ’regina orbari (de apibus) = ostajati bez matice’.” Tiktin alege referința s.-cr.

[6] Weigand orientează originea lui *bezmetic* spre nord (ruteană), preferând etimonul *bezmatok*, rus-ucrainean, în loc de *bezmatak*, sârbo-croat, propus de Tiktin (Jhb XIV, p.112).

[7] Cf. Pușcariu, DR III, 676-677. El atribuie *bezmetic* < *bezmatok* lui Weigand, LR, p. 357. După Giuglea, DR II, 823, etimologia *bezmetic* < *bezmatok* e o „explicație artificială”; Giuglea propune <**amphisbeticus*, cf. it. *bisbetico.* [*Amphisbeteo* = ’a contesta’ (*beteo*) + ’jur împrejur’; *bisbetico* ’ursuz’, M.F.]. Iordan: „*Bezmetic*, derivat în *-etic* (vezi Pascu, *Sufixele*) de la v. bulg. *bezumъ* ’dementia’, cf. rus. *bezumec* ’verrückter’ ”. A fost aplicat întâi oamenilor, apoi albinelor (ARH XXX; 221-223).

[8] Tiktin, loc. cit.; DA, s.v.; Mihăilă , *Împrumuturi*, p. 94.

[9] „In der Form *dezmetic* ist das slav. Präfix durch ein einheimisches ersetzt”, Tiktin, loc. cit. Iordan, în articolul citat mai sus: „*Dez-* e simțit ca perfect sinonim cu slav. *bez-*”.

[10] Pușcariu, DR III, p. 677.

[11] Titkin a întrezărit contradicția *bezmetici* ≠ *dezmetici* și subliniază relația între *dezmetici* și *dezmeți*, fără însă să ajungă la o soluție oarecare.
Pușcariu, pe de o parte, în DA, definește pe *dezmetici* ca echivalent cu *bezmetici*: „*dezmetici* ’a deveni bezmetic’ ” (s.v. *bezmetic*). Pe de altă parte, el prezintă pe *dezmetic* ca independent de *bezmetic*, propunând „*desmetic* <* *dismatticare*, cf. *ameți* < **am-matticare* < *mattus* ’beat’ ” (DR III, 676-677). Mai înainte el propusese „*desmetici* <**deexmenticare*” (REW 2550).
Citez dubletele în *-i*/*-ici* după DI și DA.

Alexandru Vona

„AU FOST ANII CEI MAI FERICIȚI PE CARE I-AM PETRECUT ÎN ȚARĂ“*

Convorbiri realizate de **Irina Mavrodin și Irina Tărăbâc Izverna**

I.M.: Alexandru Vona, unde te-ai născut, în ce familie, în ce climat spiritual? Cine erau părinții, bunicii, frații sau surorile tale, sau poate și alte rude importante pentru tine?

A.V.: M-am născut în București, în strada Gândului. Oare se mai cheamă așa? Cred că mama mă aștepta deja când părinții mei s-au stabilit la București. Întrebarea ta e prima întrebare pe care o aude un scriitor pus în contact cu publicul. În cazul meu, întrebarea e cu mult mai importantă, fiind vorba de o familie de origine străină, a cărei istorie va avea o mare însemnătate în formația caracterului și a gusturilor mele. Bineînțeles că astăzi persoanele deplasate nu mai sunt o raritate, mai cu seamă în Occident. Dar în cazul meu, în cazul nostru, e vorba de o minoritate a cărei istorie, foarte agitată, cu totul neobișnuită, începe atunci când va fi obligată să părăsească teritoriile în care trăia de mai bine de cincisprezece secole. Vorbesc despre evreii din Spania sau – ceea ce prefer ca formulare – de spaniolii de religie mozaică ce vor fi obligați să părăsească Spania în 1492, dacă nu acceptă botezul; dar și despre descendenții celor care, creștinați, vor fi constrânși de prigoana organizată de Sfântul Tribunal al Inchiziției împotriva noilor creștini a căror bunăcredință e pusă la îndoială, să ia drumul pribegiei timp de mai bine de o sută cincizeci de ani.

În cazul nostru, cel al unei familii având nenumărate ramuri marane, numele de maran fiind apelațiunea disprețuitoare dată în Spania acestor convertiți-reconvertiți, latura de excepție este încă mărită de endogamia care se practica la noi în familie. Părinții mei erau veri primari, unul dintre bunicii mei era căsătorit de asemenea cu o vară primară. Aceleași nume de familie revin de câteva ori în cursul fiecărui secol în documentele matrimoniale. Care e cauza acestui comportament foarte particular? Pe de o parte, faptul că comunitățile deplasate în toată lumea, de la frontierele Spaniei și până în India și Brazilia, erau în număr redus, și mai cu seamă descendenții familiilor marane erau atinși de o boală tipic spaniolă, hidalgheța, care le interzicea alianța cu familii plebeiene, pe de altă parte, faptul că, în teritoriile în care se stabileau, même quand les populations locales ne rejetaient pas, pour des raisons religieuses, la possibilité des mariages mixtes, c'est un certain sentiment de supériorité de ces hommes de culture d'Occident qui les empêchait de se mélanger aux populations locales. Părinții mei nu erau numai doi supposés Juifs d'origine espagnole, mais ils appartenaient à ces quelques centaines de familles d'origine mixte, juive et marrane, dont le judaïsme très tiède ne m'avait été révélé qu'à l'âge de neuf ou dix ans, lorsque je suis passé en quatrième classe primaire dans une école laïque roumaine.

I.M.: Parmi ces Juifs qui sont devenus des chrétiens, il y en avait qui continuaient à se considérer des Juifs, ou plutôt il y avait aussi de vrais convertis?

A.V.: Il faut savoir que les conversions commencent en Espagne au moment de l'arrivée du christianisme en Espagne. Les premiers convertis en Espagne sont sûrement les Juifs qui habitaient l'Espagne à l'époque. En ce moment il y avait déjà une importante population pratiquant le judaïsme en Espagne, et l'importance et l'ancienneté de cette population a été la raison pour laquelle un célèbre rabbin du troisième siècle, au cours d'une dispute théologique à Barcelone, a pu contester le droit au défenseur du catholicisme (qui – ironie du sort – était un Juif converti), un Jésuite, de considérer que les Juifs d'Espagne font partie du peuple déicide, puisqu'au moment du procès du Christ ils étaient à dix mille kilomètres de Jérusalem, et depuis bien longtemps. De toute façon, la question que tu me poses n'aura jamais de réponse. Ou plutôt il y aura autant de réponses que de personnes. Par contre, ce qui est important c'est que la politique de l'État espagnol et surtout de l'Église catholique de l'époque était d'un côté de faire semblant de défendre les droits des nouveaux chrétiens et de l'autre côté de céder devant des pulsions populaires qui désiraient la disparition des Juifs sous toutes les formes, même sous la forme de chrétiens, de nouveaux chrétiens. On peut dire que les malheurs qui se sont abattus au XX-ème siècle sur les populations juives dans les régions atteintes par le pouvoir de Hitler, ont été annoncés par le climat dans lequel ont vécu dix générations de descendants des nouveaux chrétiens. Toutes les familles qui ont suivi un certain ordre dans le déplacement depuis leur départ d'Espagne sont probablement des familles ayant des branches d'origine marrane, particulièrement des familles qui ont émigré vers la Hollande, ce qui fut le cas de la famille de mon père. La Hollande, au moment de l'émigration, était un territoire tombé sous la domination espagnole, mais où les lois antijuives pouvaient être difficilement appliquées, à cause de la présence de l'autre Église chrétienne, le protestantisme. Le comportement des marranes et de leurs descendants est très différent selon la religion du pays d'accueil. Au Portugal, ils seront très souvent obligés de fuir, pour se retrouver vivant en Juifs au Brésil, aux Antilles et parmi les premières populations européennes de l'Amérique

* Textul face parte dintr-o carte aflată în lucru (cu titlul probabil: ***Șapte zile cu scriitorul Alexandru Vona***). El este începutul unor convorbiri pe care le-am avut cu Alexandru Vona, la el acasă, la Paris, în vara anului 2000. Convorbirile au fost înregistrate pe reportofon și transcrierea lor a fost văzută de Alexandru Vona. Textul este când în franceză, când în română, după cum a vorbit Alexandru Vona. Am menținut această exprimare în două limbi pentru a respecta autenticitatea și spontaneitatea convorbirilor. (***I.M., I.T.I***)

du Nord. À Venise ou à Rome, ils peuvent avoir une existence chrétienne parmi les chrétiens, à condition de se tenir parfaitement à l'écart des populations juives. Dans les pays protestants, et en particulier en Hollande, ils vont en grande partie revenir au judaïsme, les autochtones étant pour la plupart protestants et ennemis de l'Espagne. Dans l'Empire ottoman, qui a été le plus important refuge pour les victimes de l'Inquisitions, les marranes vivant dans le Phanar seront d'obédience catholique, sans cacher leur lointaine origine. D'autres se mêleront aux familles qui n'avaient jamais accepté le baptême et perdront leur trace. Mon arrière-grand-mère Bally, dont la famille s'est établie en Roumanie en même temps que la famille de Nicolae Mavrocordat, futur prince phanariote en 1716, et que la famille Manu, avait des cousins orthodoxes en Moldavie, juifs en Bulgarie et en Turquie. Il existe une monographie de Ion Massoff sur Davicion Bally, allié et protecteur des révolutionnaires de 1848, qui retrace l'étonnante histoire d'une famille de marranes pendant la période des princes phanariotes.

I.M.: Comment déceler ces familles d'origine marrane?

A.V.: Il y a toujours des repères, même s'il est très rare que ces familles aient un arbre généalogique complet, mais il y a des indices, il y a des événements que la tradition orale maintient vivants parfois depuis des centaines d'années. Par exemple le fait d'avoir vécu à Rome, à Venise, à Vienne, etc. à certaines périodes, de porter certains noms, d'avoir eu certaines positions officielles. On dit que lorsqu'il y a eu, il y a une dizaine d'années, la réunion en Espagne de tous les descendants des familles qui avaient habité Tolède et qui portent à l'étranger le nom de Toledo, Toledano, etc., il paraît qu'il y avait des familles qui gardaient la clef de leur maison de l'époque et qui avaient traversé quelques siècles. Cette passion pour leur passé explique l'endogamie. Cette endogamie va plus loin encore que le choix d'un partenaire de vie ayant la même structure, puisqu'à l'intérieur de cette seconde minorité il y a encore des séparations dues à l'importance que les Espagnols donnent à l'ancienneté de la famille. On tombe un peu dans le monde de Don Quichotte et aussi bien dans le monde extraordinairement grotesque et pourtant juste de Mangeclous, de Solal, c'est-à-dire dans le monde d'Albert Cohen. Ces personnages ont des biographies extrêmement douteuses, mais des convictions extrêmement fortes. Ils sont dans une confusion qui va jusqu'à une sorte d'aberration mentale. Et il n'y a pratiquement pas de Juif d'origine marrane qui ne se prenne pas pour un descendant d'un noble qui fréquentait la Cour de Philippe II ou de Charles Quint. La seconde exception de mes origines est dans le fait que cette population mouvante a mis quand même quatre cents ans pour traverser la Hollande, la France, l'Italie, l'Empire ottoman, avant de reprendre le chemin de l'Occident.

Auguste Renoir – ***Flowers in a Vase***

I.T.I.: Mais pourquoi quitter la Hollande, vu que la Hollande était assez tolérante?

A.V.: Parce qu'on craignait toujours un durcissement espagnol. Ils ont d'ailleurs quitté la France pour la même raison. Les Juifs n'y étaient que tolérés. On faisait semblant de ne pas savoir ce qu'ils sont.

I.T.I.: Mais à un certain moment la Hollande est devenue tout à fait indépendante et elle était sûrement plus tolérante que la France.

A.V.: La France n'était qu'une étape sur le chemin de l'Orient. Il s'agit en fait d'une recherche de sécurité, il s'agit aussi de raisons matérielles. Par exemple, lorsque je suis né en 1922, à Bucarest, l'ensemble des familles que je considère ma famille, c'est-à-dire mes parents, mais aussi tous leurs cousins, et qui étaient très nombreux, avaient commencé à quitter des pays qui avaient perdu la guerre, comme la Bulgarie, pour des raisons économiques, mais aussi politiques. Car la Bulgarie, où sont nés mes parents, couvait, dans les années '20, une révolution agrarienne de style communiste, la révolution de Stamboulinski. Une révolution sanglante et très brutale paraissait possible. Il y avait peut-être aussi le fait qu'à la fin de la guerre de '14, la Roumanie paraissait plus vouée à un démarrage rapide et puissant que ce voisin du Sud, la Bulgarie, tranquille, qui avait choisi le mauvais parti. D'un autre côté, je pense que ces familles avec des noms d'Occident et qui pour les Bulgares ont été, pendant plus de deux cents ans, des interlocuteurs de l'invisible occupant turc, ne devaient pas se sentir à l'aise dans un pays qui avait subi une défaite.

I.M.: Et ta famille est donc venue en Roumanie.

A.V.: J'ai fait un calcul assez compliqué par lequel j'arrive à prouver que ma famille est roumaine – si l'on considère qu'une famille qui était en Roumanie depuis plus de deux cents ans est roumaine – par ma bisaïeule qui s'appelait Navon et dont la famille est citée dans des documents qu'on retrouve dans l'histoire des préphanariotes de Pippidi. On les retrouve en 1600 en Moldavie. De même, mon arrière-grand-mère maternelle, qui porte le nom de Bally, est une descendante directe de la famille marrane Mendès-Bally, qui a probablement participé aux intrigues organisées par le marrane Da Fonseca, médecin de Cour et Agent de l'Ambassade française de Constantinopole, pour l'installation de la famille de Nicolae Mavrocordat. Dans de mauvais endroits de cet arbre généalogique, où la plupart des branches sont discontinues, se trouvent de petits récits, sans doute plutôt imaginaires

qu'historiques. C'est la mémoire de la famille, qui charrie quelques gadgets matériels qui confortent ces historiettes, comme par exemple ces deux tableaux qui représentent ce couple de vieillards, que tu vois dans cette pièce. Ce sont les arrière-parents de ma grand-mère, qui ont vécu à la Cour de Yougoslavie l'avènement de Karagheorghevici.

I.T.I.: Quelle langue parlait-on dans ta famille de Bulgarie?

A.V.: C'est une questions très intéressante. Dans certains pays, en réalité dans les pays les plus punitifs, comme la Bulgarie par exemple, ou l'Albanie, les femmes n'apprenaient même pas la langue du pays. Donc, selon leur milieu social, car, si vous avez bien compris, on ne faisait pas joujou avec l'ancienneté d'une famille, c'était pas une question de fortune, on disait de certains: ce sont des gens de qualité, mais cela ne voulait pas du tout dire: ce sont des gens fortunés.

I.T.I.: Et les femmes parlaient quelle langue?

A.V.: Les femmes, entre elles, parlaient l'espagnol, et puis, selon le pays, elles parlaient le français, ou l'anglais, ou l'espagnol, ou l'italien.

I.T.I.: Je suppose que les femmes n'étaient pas très actives dans la vie sociale, somme toute qu'elles ne travaillaient pas.

A.V.: Ah non! non! elles ne travaillaient pas. D'ailleurs on fréquentait très peu les gens qui ne faisaient pas partie de la famille. Mais il faut dire que la famille était considérée dans un sens beaucoup plus large. Pour nous, par exemple, un cousin au second degré et même au troisième degré c'est un cousin.

I.M.: Ça fait peut-être partie de la tradition, de la mentalité juives…

A.V.: Peut-être. Moi, je ne suis pas tellement sûr que ça a trait avec la mentalité juive. D'après moi, ça a un rapport avec le fait qu'il s'agit d'une microcommunauté qui ne veut pas disparaître. La meilleure preuve que c'est comme ça c'est que le fils d'un Juif roumain qui émigre à Paris parlera peut-être le roumain, mais son petit-fils ne parlera plus roumain du tout. Il contestera même qu'il est Roumain. Ou il préférera glisser doucement sur la question, à laquelle il ne répondra pas. Ce n'est pas du tout le cas d'un Juif espagnol. À la vingtième génération il continuera à parler l'espagnol. Ça veut dire quatre cents ans plus tard.

I.M.: Dans votre famille on parlait le roumain ou l'espagnol? Je répète cette question parce que vous êtes un écrivain de langue roumaine.

A.V.: Mais c'est tout à fait normal… Mes parents et mes grands parents et une très grande partie de mes cousins sont venus en Roumanie entre 1920 et 1922, en quittant la Bulgarie. Il faut voir quelle est la formation culturelle de ces gens-là, ce qui expliquerait mieux les faits. Mon grand-père paternel, qui vivait avec nous, avait fait le voyage de Paris à l'âge de dix ans, vers 1876, et avait fait ses études à Paris, le lycée et la faculté.

I.M.: Quel était son nom?

A.V.: Albert Samuel. Je porte son nom. Et c'est donc ce monsieur qui, à la suite d'une surdité précoce et pour ne pas perdre l'usage de la parole et de l'intelligence, va se mettre à écrire et à lire énormément. Il commencera par se passionner des problèmes qui touchent un père affligé par la mort d'un fils qui s'est suicidée, d'une fille qui meurt jeune. Donc grand-père va se passionner des problèmes de théologie, des problèmes de l'histoire du vieux peuple, c'est-à-dire de l'histoire juive d'avant Jésus.

I.M.: C'est lui probablement le premier qui ait fait un arbre généalogique de la famille…

A.V.: Non, mais on a trouvé sur une ***Bible***, car on avait une petite église synagogue en Bulgarie, les noms des dix générations enterrées à Arnabad.

I.M.: Et quelle sorte d'études a-t-il fait?

A.V.: Grand-père a dû faire des études – d'après sa façon d'écrire le français –, il a dû faire ce qu'on nommait les humanités classiques, c'est-à-dire il parlait le latin, il parlait le grec.

I.M.: Des études à la Sorbonne…

A.V.: Oui, à la Sorbonne. Quand il est mort à Paris, chez nous, il avait quatre-vingt et un ans, on a trouvé sur son bureau ***De natura rerum***. L'autre grand-père, le grand-père maternel, qui appartenait à une famille beaucoup plus riche, c'était la troisième génération de banquiers, avait participé au paiement de la dette de guerre bulgare, c'est-à-dire sa famille avait fait pour les Bulgares ce que les Rotschild ont fait en France après la guerre de '70. Il a été curieusement nommé vice-consul d'Espagne. Il a été donc été vice-consul d'Espagne jusqu'en 1930, en Bulgarie, tout en habitant la Roumanie.

I.M.: Ton père et ta mère, comment se sont-ils rencontrés?

A.V.: Mais ils sont cousins germains.

I.M.: Ah! C'est donc comme ça…

A.V.: Et pour te donner une idée de ce qu'était la mentalité de cette famille: j'ai demandé à ma mère, qui était octogénaire avancée, mon père étant déjà mort depuis quinze ans: „Maman, pourquoi tu as épousé mon père?" La question avait un sens parce que maman avait passé onze ans de sa vie chez les bonnes soeurs…

I.M.: En Bulgarie…

A.V.: En Bulgarie et à Vienne aussi. Et il n'y avait vraiment rien de commun entre elle et son cousin qui, par son père, appartenait à une famille beaucoup plus mouvementée… enfin, c'était pas le même style de gens. Et ma mère m'a répondu: „Parce qu'il me l'a demandé". „Mais pourquoi l'as-tu épousé?" Et elle m'a dit de nouveau, étonnée par mon incompréhension: „Mais je te dis, parce qu'il me l'a demandé", ce qui voulait simplement dire: „Puisqu'il me l'a demandé" – c'était comme un ordre.

I.M.: Oui, je comprends, ce n'était pas un choix individuel, son choix à elle.

A.V.: Nous sommes donc dans des familles où se pratique une sorte de comportement, de droit, de style d'existence qui appartiennent plus au début du dix-neuvième siècle qu'au début du vingtième. Et moi j'ai épousé la première fois une soidisant Juive, parce que pour ma famille, pour mes parents, qui pourtant l'aimaient énormément, c'étaient des étrangers, plus étrangers que des Roumains. Un Juif qui n'était pas espagnol c'était autre chose. Mon père a bien connu son beau-frère, parce qu'ils ont fait leurs études ensemble, en Suisse.

I.M.: Et quelles études a fait ton père?

A.V.: En Suisse il a fait Les Hautes Études Commerciales. Il avait commencé par faire une école d'ingénieurs chimistes à Charlottenbourg, en Allemagne. Ce qui est curieux c'est que – bon, ils étaient tous des gens assez fortunés, mais la tradition des grands voyages de formation commence très tôt dans notre famille, au dix-huitième siècle. Si je vous ai raconté tout ceci c'est parce que la première des choses que j'ai réalisée en ouvrant les yeux intellectuellement – c'est-à-dire à l'âge de six ou de sept ans, oui, j'étais un peu arriéré, non, je ne plaisante

pas – c'est que je n'avais rien de comun avec les gens de l'extérieur de la maison. Si je me suis si longuement appesanti sur mes origines espagnoles, la sous-minorité descendant de marranes et la sous-sous-minorité de ceux qui, pour des raisons plus ou moins d'affabulation, s'imaginaient appartenir à la société de cour, c'est parce que de ce climat entretenu par l'arrivée permanente dans la maison de gens considérés comme des cousins – qui parlaient toutes les langues de l'Occident, qui parlaient l'anglais, qui parlaient l'italien, certains parlaient le grec et le turc, et qui manifestement n'avaient pas de problèmes matériels – est probablement né ce sentiment d'appartenir à une minorité privilégiée et finalement indifférente au sort des autres. Ça doit paraître sinistre, mais je me sentais plus proche d'un ami Suédois, dont le père était ambassadeur de Suède et qui avait une culture occidentale de fils de diplomate que d'un Juif de Varsovie ou de Bucarest ou de Dorohoi, qui pour moi n'existaient pratiquement pas.

I.M.: Pourquoi tes parents et tes grands-parents ont-ils choisi la Roumanie?

A.V.: Ils ont choisi la Roumanie pour plusieurs raisons. Une première raison c'est que mon arrière-grand-mére, qui était dans un certain sens le chef de la famille, qui vivait encore lorsque j'avais trois ans, et qui aimait Mathilde Bally, mon arrière-grand-mère était appelée dans la famille celle qui est „de la țară", dons elle était très fière d'être Roumaine parmi ces „primitifs" de Bulgares. Elle était d'origine roumaine, puisque la famille Bally, lorsqu'elle est née, habitait Craiova, et la famille était en Roumanie depuis l'assassinat de Constantin Brâncoveanu. J'ai d'ailleurs dans la bibliothèque un bouquin très intéressant sur la famille Bally, où vous apprenez, par exemple, chose très curieuse, que l'acte par lequel la Bessarabie a été rendue aux Russes en 1812 est signé par mon ancâtre Angelo Bally, consul de Russie, mari de la princesse Galitzine (je ne suis pas très sur de ce nom). Et par quel mystère cet homme, qui est né à Bucarest, finit comme ambasadeur de Russie en Moldavie au moment où la Roumanie a dû céder la Bessarabie? L'explication est probablement la suivante. Cet Angelo Bally, un assez bel homme paraît-il, qui fréquentait les milieux de l'aristocratie roumaine, avait trouvé une amie qui était une demoiselle Băleanu. Băleanu c'était une famille de boyards de Craiova. Je ne suis pas sûr, mais je crois que la fille s'est suicidée, il a dû foutre le camp, il a foutu le camp à Odessa, où il a connu la princesse Galitzine (?), et il est devenu Russe.

I.M.: Le nom d'Angelo Bally comment l'expliques-tu?

A.V.: Écoutez, c'est une famille dans un sens passionnante. Je vais vous raconter les destinées si différentes des frères et des soeurs de mon grand-père paternel. Donc mon grand-père paternel s'appelle Albert Samuel, il a un frère qui a fait ses études en Allemagne, qui est donc d'influence culturelle allemande et qui épouse une Juive allemande, pas espagnole. Ce frère travaille à l'ambassade d'Allemagne à Athènes, pendant la guerre, et il va être fusillé. Il a l'honneur d'être fusillé, pas d'être envoyé dans un camp. Un autre frère, qui s'appelle Marc, va mourir dans un camp de concentration en Italie, ce qui est encore plus curieux, parce qu'on dit qu'il n'y a pas eu de victimes en Italie. Il y a eu quand même au moment de la République de Salo, il y a eu des déportations de Juifs et il en a fait partie. Moi, j'étais très attaché à sa fille, une femme absolument adorable. Un autre frère, je le rencontre à Paris. Avant la guerre, il habitait la Roumanie, mais sa fille faisait ses études à Paris, des études de chimie. Elle y a rencontré un jeune Français, qu'elle a épousé, le docteur Jean Bosset, qui est devenu une célébrité. Le père va déménager de la Roumanie pour être près de sa fille, ce qui fait que lorsque nous arrivons à Paris, nous trouvons une nouvelle famille, qui était devenue catholique. Ils ont tous quatre ou cinq enfants, alors il y a une floppée de gosses, qui sont tous des gosses Samuel. Je me suis amusé à un certain moment à faire mes calculs pour savoir le nombre d'enfants par génération et le nombre de Juifs qui son restés Juifs. C'est intéressant. Au niveau de mes grands-parents, le nombre moyen d'enfants est entre sept et huit. C'est énorme. Au niveau de mes parents, il est d'un et demi. Et à mon niveau, c'est pas compliqué, la famille a disparu. On va mourir, mon frère et moi, et c'est fini.

I.T.I.: Tu n'as aucune soeur.

A.V.: Non, aucune soeur. Mais ce qui est plus drôle c'est autre chose. J'avais des cousins germains, alors qu'est-ce que ça donne, la liste des cousins germains? Il n'y a pas un seul mariage qui ait eu des enfants et qui soit fait avec une Juive ou avec un Juif. En Angleterre j'avais trois cousins, qui sont tous morts. Il y a deux célibataires et un troisième qui a épousé une Juive roumaine, mais il n'a pas eu d'enfants. Aux États-Unis j'avais une autre tante, qui est morte maintenant, qui a une fille qui a été mariée une première fois avec un Cubain et la seconde fois avec un comte polonais. Et j'ai encore une autre tante qui habite Canada, qui est morte elle aussi maintenant et qui n'a eu qu'une fille, et cette fille n'a eu elle aussi qu'une fille, d'un Italien catholique. La fille est donc catholique, elle s'est mariée avec un Anglais protestant, et c'est fini. Si vous voulez, religieusement la famille a disparu complètement, et même le nom a disparu. Ça donne un sentiment très curieux, vous savez, parce-qu'on avait déjà le sentiment d'appartenir à quelque chose de très fragile.

I.T.I.: Ton grand-père, qui était astronome, était un vrai savant…

A.V.: Mon grand-père paternel était un type absolument exceptionnel, parce qu'il s'est mis à faire des études d'histoire pour commencer, de théologie, et ensuite d'astronomie.

I.T.I.: Dans quel sens était-il exceptionnel?

A.V.: Mais écoutez, un homme qui est complètement sourd, qui n'a jamais étudié les maths et qui se met à les étudier à soixante ans et qui à soixante-dix ans est reçu membre extérieur de l'Institut, c'est quand même pas tout à fait courant. Je vais te montrer le livre d'astronomie qu'il a publié et qui est une splendeur.

I.M.: Alors, il a fait ses études en France, à soixante ans.

A.V.: Il a fait ses études en France cinquante ans plus tôt. Mais quand il s'est remis à étudier, il a étudié seul, il s'est donné une formation de dilettante, mais d'un dilettante qui avait été bien charpenté. Il a laissé une quinzaine de bouquins, pas publiés, de ma faute d'ailleurs, parce que je n'ai rien fait pour.

I.M.: Où est prise cette photo ?

A.V.: Sous le balcon qui longeait la salle de ping-pong de la maison qu'on habitait à Bucarest. On habitait au premier étage d'une sorte de „casă cu foișor" du début du dix-neuvième siècle et le rez-de-chaussée était habité par le propriétaire, qui était le général Anghelescu.

I.M.: Dans quelle zone de Bucarest?

A.V.: Ștefan Mihăileanu, statuia Pache, biserica grecească.

I.M.: C'était un beau quartier?

A.V.: C'était un quartier médiocre, situé à la limite du quartier

juif et du quartier des putes, Crucea de Piatră n'est pas tellement loin.

I.M.: Combien de chambres avait la maison?

A.V.: Sept chambres.

I.M.: La famille avait acheté la maison?

A.V.: Mon père n'a jamais voulu investir en Roumanie. Par contre, l'autre grand-père, lui, lorsqu'il est venu s'installer à Bucarest, il était déjà un homme très fortuné et il a commencé par acheter un hôtel particulier, en style brâncovenesc, qui est très beau. L'autre grand-père était banquier, et il s'agissait d'une Banque assez importante, parce qu'elle avait des filiales en Bulgarie, à Sofia, à Rousciouk, une autre succursale importante à Bucarest et une autre à Anvers.

I.M.: La Roumanie était un endroit accueillant?

A.V.: Je suppose que s'ils ont pensé de venir en Roumanie, ça tenait aussi de l'esprit un peu fantasque de mon grand-père, parce qu'à un moment donné il avait imaginé de partir au Japon.

I.M.: Dans quelle année la famille est donc venue en Roumanie?

A.V.: Entre 1920 et 1922.

I.M.: Parle-moi un peu de ton frère, si tu veux.

A.V.: Mon frère a commencé en même temps que moi le piano, moi j'avais neuf ou dix ans et Jean cinq ou six ans. Quelques mois plus tard, le professeur, qui s'appelait Ion Filionescu, un des grands pianistes à ce moment, a dit à mes parents: „C'est pas la peine que le grand continue au piano, mais le petit il pourra peut-être faire un artiste". Alors ils ont fait l'immense erreur de vouloir faire de Jean un concertiste. Et ce garçon n'a plus eu de vie normale, puisqu'il est entré au Conservatoire, au cours de Jora, à onze ans, tandis que normalement il fallait en avoir dix-sept.

I.T.I.: Il était vraiment précoce…

A.V.: Il a donné un concert avec l'orchestre symphonique de la radio à Bucarest, lorsqu'il n'avait que seize ans, et il a publié, effectivement publié, une pièce musicale à l'âge de sept ans. En fait il a vécu une vie de victime du piano.

I.T.I.: Mais c'était aussi son choix.

A.V.: Non, c'était pas son choix, c'était le choix des parents. Et les choses ont mal tourné. Quand on a quitté le pays, il était déjà au niveau de donner des concerts. Mais comme papa ne savait quoi faire de lui, il l'a envoyé chez une belle-soeur à Londres.

I.M.: À quel âge?

A.V.: Il devait avoir vingt ans. Et puisqu'il etait à Londres, il a fait le Royal College of Music, le Conservatoire de Londres. Il y a passé deux ans, et il a eu un accident cérébral pendant cette période, probablement à cause de la solitude. Il parlait pas l'anglais quand il est arrivé. C'était très dur pour lui. Et puis il a donné un concert à Paris et ça a été mal organisé, donc ça n'a pas eu de succès, parce que les critiques ne sont pas venus. Il y a eu d'autres problèmes, et Jean a renoncé totalement à la musique à vingt-sept ans.

Donc la famille en 1912, 1913, 1914 jusqu'en 1920 habite surtout en Bulgarie et en Yugoslavie, et c'est pendant cette période qu'il y a une guerre qui s'appelle la guerre de Macédoine, la petite guerre d'avant la guerre de 1914. Et là, la famille commence à être impliquée.

I.M.: C'est la guerre balcanique...

A.V.: Oui. En 1916, lorsque la Bulgarie entre en guerre, mon père a la situation suivante. Il est né en Bulgarie. En tant que personne née en Bulgarie, il se trouve exactement dans la même situation que moi en 1940. Il n'est pas Bulgare, il est de nationalité espagnole, et moi aussi. De ce fait mon père n'est pas obligé de faire son service et à ce moment il est en Suisse et fait ses études. Mon grand-père était francophile, à fond, position très curieusement fort critiquée par la société juive, parce que la France était alliée avec la Russie, et la Russie était la grande puissance antisémite de l'Europe de l'époque. N'empêche que mon grand-père était de formation française, il parlait un français superbe, il était francophile et tout le monde le savait. Il était très lié avec le ministre de la Guerre, au moment du début de la guerre. Et mon grand-père, pour prouver aux Bulgares qu'il est quand même Bulgare, que sa famille est là depuis longtemps et qu'elle ne va pas se cacher derrière sa nationalité espagnole, demande à mon père de se présenter comme volontaire. Comme volontaire espagnol dans l'armée bulgare. Donc il revient en Bulgarie, il commence à faire ce qu'on appelle le peloton, c'est-à-dire à apprendre le métier de militaire, et c'est à ce moment-là que par mon grand-père, ami de Tanev, Ministre de la Guerre, on sait qu'il y aura une explication très, très dure avec la Roumanie, c'est la bataille de Tourtoucaïa. Et alors une soeur de mon père, qui était très belle et qui est morte très jeune, amie de la fille de Tanev, manigance quelque chose avec celle-ci: on va envoyer mon père à Vienne pour faire une école d'officiers ouverte aux pays alliés de l'Autriche, de façon que mon père ne soit pas en Bulgarie au moment de la bataille de Tourtoucaïa. Ce qui fait que mon père se trouve effectivement renvoyé à Vienne pour faire l'école d'officiers. Ça dure presqu'un an pendant ce temps évidemment il n'est pas à la guerre. Ensuite il va se battre sur le front d'Italie, il a la Croix de Fer, que j'ai là. Et il se trouve être un des jeunes officiers du général qui va occuper Bucarest. Et c'est comme ça que papa vient à Bucarest en 1917, avec une armée d'occupation. Mais ça je n'ose pas tellement le dire trop fort en Roumanie, parce que c'est quand même cocasse. Il est venu deux fois en Roumanie, une fois avec l'armée d'occupation et une fois trois ou quatre ans plus tard, quand il s'installe en Roumanie. Le Cabinet de ce général autrichien avait quatre officiers. Le bulgaro-hispano-turco-tartare qui était mon père, un autre qui s'appelait Dobrovici, qui est devenu directeur de la Banca Românească en Roumanie et qui était Serbe (d'une partie du pays qui appartenait à l'Autriche), un troisième, qui a été le fiancé de l'une de mes tantes, il paraît que c'était un comte Trieste. Ce sont tous des gens qui appartenaient à l'armée centrale, c'est-à-dire à l'armée de l'Autriche, mais dont aucun n'était Autrichien.

I.M.: C'était une armée de mercenaires... Si tu voulais, Albert, me parler de tes études à toi.

A.V.: Le lycée, je l'ai fait à Spiru Haret, à Bucarest.

I.M.: Tu as fait le même lycée que Mircea Eliade.

A.V.: C'est vrai, mais Eliade était de quize ans plus vieux que moi. Moi, clasele primare, je les ai faites à la maison. J'ai commencé par aller dans une école catholique, l'école Sfântul Andrei. C'était une école catholique et allemande. Ça te donne déjà une indication pour voir le climat de la famille. Pour quoi est-ce qu'ils m'envoient dans cette école? Parce que c'est une école catholique. Parce que nous ne sommes pas orthodoxes, nous ne sommes pas chrétiens, mais nous sommes beaucoup plus proches des catholiques que des orthodoxes. Ma mère a fait une école catholique et moi de même.

I.T.I.: Quelle était la langue que vous parliez à la maison?

A.V.: On a eu des gouvernantes jusqu'a moment où mon frère a eu douze ou treize ans, moi j'en avais dix-sept à ce moment-là. On avait toujours comme gouvernantes ou des Saxonnes (des săsoaice), ou des Autrichiennes. À l'époque on avait une Autrichienne, qui était une sorte de femme du monde. Elle s'appelait Pia, era o otravă, elle souriait méchamment lorsque pendant le déjeuner je racontais ce que j'avais appris en faisant mon cours de religion chrétienne, l'éducation religieuse, ora de religie. Je leur racontais le sacrifice du Christ, mes parents semblaient ne pas écouter avec beaucoup d'intérêt, et pendant ce temps-là la gouvernante se fendait la pipe. Et ça je l'ai senti. Je comprenais pas pourquoi. Moi, je trouvais ce personnage, qui s'appelait Jésus, passionnant, mais ça n'intéressait pas du tout mes parents. Et quand je suis tombé malade d'une infection des poumons, on m'a sorti de là, on m'a envoyé dans une maison spécialisée, et puis après j'ai passé trois ans avec des professeurs à la maison. C'est ce qui a întărit cette éducation très particulière, une éducation tout à fait du dix-huitième siècle. Qui est-ce que j'ai eu comme professeur? Une demoiselle Mayer, cousine de mon grand-père, Espagnole évidemment, d'une famille de Craïova. C'est elle qui m'a appris le roumain et je crois qu'elle me l'a très bien appris. À dix ans, parce que pour passer au lycée, trebuia să trec examenul de clasa a patra.

I.T.I.: Quelle langue parlais-tu avec ton frère?

A.V.: Avec Jean je parlais l'allemand ou l'espagnol. Avec mes parents je parlais d'habitude l'espagnol. On parlait l'allemand à cause de la gouvernante, on parlait l'allemand à cause de ma grande-mère maternelle, qui était d'éducation allemande. Les autres langues que je ne connaissais pas, les langues slaves ou le grec, c'était mon père qui les parlait.

I.M.: Ça signifie que tu parles très bien l'allemand.

A.V.: Oui, je parle bien l'allemand.

I.M.: L'espagnol c'est donc ta langue maternelle.

A.V.: Bien sûr, mais, attention, moi je parlais l'espagnol du quinzième siècle.

I.M.: Ah! oui. Ce serait un cas très intéressant pour les linguistes.

A.V.: Lorsque la guerre a éclaté, par prudence, mon père m'a fait apprendre deux langues: l'hébreu, „parce qu'on ne sait jamais, peut-être que tu finiras là-bas", mais ça ne m'a pas plu du tout, ça ne m'a pas intéressé du tout. Je n'ai aimé non plus le professeur d'hébreu que j'avais à la maison, une sorte d'aventurier, que j'ai rencontré d'ailleurs plus tard dans des milieux littéraires. J'ai arrêté, ça ne m'a pas plu. Par contre, j'ai appris l'espagnol classique et l'espagnol contemporain.

I.M.: Toujours à la maison.

A.V.: Oui. Je parle donc l'espagnol, je parle pas très bien le castillan contemporain et je parle l'espagnol du quinzième siècle.

I.M.: Cet espagnol du quinzième siècle c'était dans la traditions de la famille.

A.V.: Oui, d'une génération à l'autre on a conservé cette langue comme les Français du Canada l'ont fait avec leur français.

I.M.: Ce n'était pas une langue écrite.

A.V.: Attention, c'est une langue écrite, on a traduit même la ***Bible*** dans cette langue, qui s'appelle le ladino. C'est une langue nonparlée. Elle n'est qu'une langue écrite. Parce que c'est la traduction mot à mot de la ***Bible*** dans l'espagnol du quinzième siècle.

La Spiru Haret eu am avut norocul de a-l avea coleg pe Emil Ivănescu, fratele lui Mircea Ivănescu, poetul. Era un scriitor foarte mare, adică une promesse extraordinaire, aussi bien dans la poésie que dans le théâtre et dans la prose.

I.M.: Pourquoi as-tu choisi l'École Polytechnique?

A.V.: Politehnica am ales-o dintr-o prostie, ca să mă aflu în treabă și să mă fălesc că sunt deștept. Pentru că nu mă interesa ce aveam să fac pe urmă.

I.M.: În general, spre ce gen de studii se îndreptau colegii tăi? Spre Politehnică, Medicină, Drept?

A.V.: Da. În ceea ce mă privește, Dreptul nu puteam să-l fac, pentru că eram timid și nu mă interesa. Medicina mi se părea o meserie ticăloasă și obositoare. Ingineria nu știam ce era deloc, și la Arhitectură, la care ar fi trebuit să mă gândesc, nu m-am gândit. Și rău am făcut, pentru că mi-ar fi plăcut mult. Școala în general era foarte bună, dovadă că am reușit ca inginer cum nu mi-aș fi închipuit că voi reuși în România.

I.M.: La ce secție de la Politehnică ai fost student?

A.V.: La secția „Căderi de apă", adică „Baraje", „Construcții portuare". Am mai apucat să fiu câteva luni asistentul lui Dorin Pavel. Eu, care eram timorat, căruia îi era frică să dea un calcul atâta vreme cât am fost în țară, m-am găsit în Franța în situația de a trebui să-mi câștig existența. J'étudiais la nuit et je projetais le jour, en faisant semblant de savoir tout ça de longue date, mais je l'avais appris la veille.

I.M.: Deci Institutul Politehnic a fost foarte bun, la nivel european.

A.V.: Dragă, dar să-ți spun ceva, eu am intrat la Politehnică al doilea. Primul era cel care va deveni apoi secretarul general al Academiei de Științe, Radu Voinea. Și pe urmă eram eu. Iar la sfârșitul cursurilor, eram la același nivel.

I.M.: Erai foarte tare la matematică.

A.V.: Da, eram pasionat de matematică.

I.M.: Atunci n-ai făcut o prostie că ți-ai ales Politehnica...

A.V.: Ba da, pentru că în meseria mea de inginer nu făceam matematică deloc.

I.M.: Dar la matematici pure nu te-ai gândit?

A.V.: Nu m-am gândit, pentru că în general ideea de a fi dascăl nu-mi trecuse prin minte. Cred că asta ține de mediu.

Au fost anii cei mai fericiți pe care i-am petrecut în țară. E foarte curios, ar fi trebuit să intru cu groaza în suflet la Facultate, pentru că se spunea că Politehnica e un cuib de legionari, iar eu am intrat la Politehnică chiar în anul prigoanei antilegionare. La început au fost câteva fenomene suspecte. De pildă, când s-a strigat prima listă de studenți și au trimis lista la fiecare, ca să semneze. La numele meu era o cruce verde.

I.M.: Făcută de cine?

A.V.: De cineva care a avut documentul ăsta în mână. Și la numele unui domn Gherovici era altă cruce verde. Și eu mi-am spus: „Ăsta trebuie să fie vreun ovrei polonez care are numele terminat în *ici*, Rabinovici". Și după primul curs se apropie de mine un cetățean cu mustață și-mi spune: „Gherovici. Știi dumneata cine era tata? Ai văzut semnul ăla verde, crucea aia verde ai văzut-o? Nu te-ai întrebat de ce am o cruce verde? Ei bine, pentru că tata e colonelul care l-a împușcat pe Zelea Codreanu. Ai înțeles?"

I.M.: Era o listă neagră, totală. El nu era de origine evreiască. Dar în mediul ăsta studențesc de băieți intrați la Politehnică se simțea o atmosferă antisemită?

A.V.: Să vezi partea curioasă, de neînchipuit. Am fost la Politehnică timp de cinci ani, am ieșit din Politehnică după

Claude Monet – ***Garden in Blossom***

evenimentele din 23 august, în anul care a urmat. Pia Alimăniș-teanu, care a fost una din colegele mele, mi-a spus după ce am terminat Facultatea: „Albert, on n'a jamais su, il y a des gens qui disaient que tu es Juif, d'autres disaient que ça c'était absolument impossible".

Et le nom: les Espagnols ont des noms bibliques, les Anglais on des noms bibliques aussi, ça ne veut rien dire. Deci nu s-au legat de mine, s-au legat în schimb de prietenii mei. Pe Dan Arghir, care s-a sinucis ceva mai târziu, l-au bătut măr. Au rupt o bâtă pe el. Asta pentru că el își manifestase sentimentele antigermane. Și cum era și fiul unui ministru din timpul lui Antonescu...

I.M.: Dar printre studenții ăștia de la Politehnică domnea un spirit legionar atât de puternic?

A.V.: Dragă, eu cu ăștia care erau legionari nu aveam relații. Nici măcar nu-mi puneam problema dacă ei se întreabă dacă eu sunt sau nu evreu. Țin minte că într-o zi, o fată, grecoaica noastră, o chema Antigona Ghigu, mi-a spus: „Albert, noi n-o să câștigăm războiul ăsta decât dacă o să omorâm o sută de mii de evrei".

I.M.: Era de fapt o româncă...

A.V.: Da, o macedoneancă. I-am spus: „Ești sigură că-i de-ajuns?" Mi-a răspuns: „Da, cred că da". Quelques mois plus tard, j'avais pris l'habitude, je m'étais fait quelques amis, de très, très bons amis. À part Emil Ivănescu, les meilleurs amis que j'ai eus c'étaient des garçons que j'ai connus à l'École Polytechnique. Et la semaine dernière j'avais encore un qui habitait chez moi quand il venait à Paris.

I.M.: Ces amis sont restés en Roumanie?

A.V.: Ils sont en Roumanie.

I.M.: Qu'est-ce que tu lisais pendant tes années de „școală primară", de lycée et de Faculté?

A.V.: Écoute, j'ai commencé par lire ce qu'on me donnait. Alors, comme j'habitais avec mon grand-père l'astronome, c'est lui qui m'a orienté dans mes lectures. Il a dû m'apporter premièrement les livres de la Comtesse de Ségur, pour lesquels j'ai eu une passion, une vraie passion, beaucoup plus que pour Jules Verne et pour Karl May. Ensuite, il y a eu une période Jules Verne, toujours recommandé par mon grand-père.

I.M.: Tu lisais Jules Verne en français.

A.V.: Non, en roumain. Et puis il y a eu l'époque de Karl May, qui a été aussi une de mes passions. J'ai l'ai lu intégralement en allemand. Tu connais Karl May?

I.M.: Oui. Je l'ai aussi beaucoup lu pendant mon enfance.

A.V.: J'avais une force de lire extraordinaire. Je n'avais pas d'amis, pas du tout. Mon frère était trop jeune, on ne s'entendait pas, je ne le voyais pas. Lui, il me voyait, moi, j'étais la cause du malheur de mon frère, parce que j'était beaucoup plus grand physiquement et il en était jaloux, parce que j'étais assez sûr de moi et il ne l'était pas, parce que lui, il était obligé de jouer au piano pendant que moi je pouvais aller jouer au football.

I.T.I.: Quelle différénce d'âge il y avait entre vous deux?

A.V.: Quatre ans.

I.T.I.: Ce n'etait pas beaucoup.

A.V.: C'est maintenant, la ceasul de sfârșit, qu'on est de nouveau très amis. C'est un charmant garçon. Et bon. Et très enfantin. Il a vécu complètement seul. Il n'a pas eu de femme dans sa vie, ni sentimentalement, ni autrement. Après ces lectures, qui étaient des lectures d'agrément, j'ai commencé à lire de la littérature, sans me rendre compte au début que c'était très différent. Après, j'ai compris. Par exemple, il m'est tombé dans les mains un livre d'un auteur anglais qui s'appelle Charles Dickens: ***David Copperfield***. C'est le premier livre qui m'a beaucoup troublé.

I.T.I.: Tu l'as lu en anglais?

A.V.: Non. Je l'ai lu en français, je crois. C'etait un livre qui me troublait beaucoup, parce que je ne comprenais pas tout. Je comprenais qu'il s'agissait de certaines choses que je ne connaissais pas.

I.T.I.: Tu sentais qu'il y avait des choses qui t'échappaient.

A.V.: Je sais que plus tard, lorsque j'ai pensé à cette lecture, je me suis dit que Steerforth, qui est cet ami riche et beau, pouvait être un homosexuel qui ne se cachait pas et qui voulait faire l'amour avec un garçon de la campagne, qui était un pêcheur. Et probablement que Dickens aussi, comme beaucoup d'Anglais, avait, enfin, des tendances homosexuelles qu'il n'affirmait pas, mais qu'il a mises dans ses livres. Donc, j'ai soudain eu un livre dans la main qui était d'autant plus passionnant que je ne le comprenais pas. Et après j'ai découvert un des plaisirs de la lecture de ce qu'on appelle la bonne littérature.

I.M.: Quels sont les autres livres qui t'ont marqué?

A.V.: Le livre qui m'a le plus touché c'est ce livre ***David Copperfield***. Et pratiquement toute l'oeuvre de Knut Hamsun. Et en particulier ***Pan***. ***Pan*** et ***Hunger***. Mais surtout ***Pan***.

I.M.: Hamsun était très lu en Roumanie à l'époque? Dans quelle langue tu l'as lu?

A.V.: Hamsun je l'ai lu en allemand. Je l'ai encore ici, dans cette bibliothèque. Après ça j'ai commencé à lire Rilke, les grands poètes romantiques allemands, j'ai lu les contes de Kleist, j'ai lu la littérature allemande du dix-huitième siècle.

I.M.: Tu t'intéressais – paraît-il – davantage à la littérature allemande qu'à la littérature française.

A.V.: Oui. Ce qui est curieux, c'est que mes rapports avec ces langues ne sont pas ce qu'ils auraient dû êtres. J'aurais dû avoir une grande sympathie pour le français, parce que la plupart des choses que j'ai lues, je les ai lues en français. Or, ce

n'est pas le cas. J'ai été plus touché par ces livres en allemand. C'était ***La mort à Venise***, ***La montagne magique***, c'était Chamisso. D'où venait cette sensibilité à l'allemand? Peut-être du fait que j'ai bien parlé l'allemand avant de parler le français. Le français, j'ai commencé à l'apprendre avec un professeur, doamna Petrescu. Et j'ai commencé à l'apprendre à l'âge de neuf ou dix ans, tandis que la première langue que j'ai parlée c'était l'allemand.

I.T.I.: Tu parles maintenant l'allemand d'une manière tout aussi courante?

A.V.: Je ne le parle pas d'une façon courante, mais il paraît que je le parle sans accent du tout. Ce qui est drôle c'est que, étant donné que j'avais une liaison familiale avec la langue, du fait que ma grand-mère maternelle était de langue allemande. Elle était Autrichienne, tandis que parmi les gens qui parlaient le français autour de moi aucun n'était d'origine française. Ma mère n'était pas d'origine française, mon père non plus.

I.T.I.: Mais maintenant le français est pour toi comme ta langue maternelle. Tu t'y sens parfaitement à l'aise.

A.V.: Non, je ne peux pas dire que je m'y sens tout à fait à l'aise, pas du tout.

I.T.I.: Et le rapport entre le roumain et le français, comment le sentais-tu ?

A.V.: Écoute, j'ai le sentiment que je sens bien la langue roumaine. Je sais que les gens auxquels je me suis le plus attaché étaient des Roumains, et des Roumains de confession orthodoxe, et dernièrement des Roumains de confession uniate. Et, très honnêtement, je trouve que ce n'est pas un hasard qui fait que j'ai plus d'amitié pour les Roumains de duminică decât pentru cei de sâmbătă, parce que mon expérience a été telle que j'ai connu des garçons juifs charmants qui n'étaient pas de la même mouvance de culture, ils voulaient être ingénieurs, ils voulaient être etc. etc., ça ne m'intéressait pas. Par contre, Emil Ivănescu, Ovidiu Constantinescu, Liviu Călin, Dan Arghir, Dan Cernovodeanu, c'est les plus belles amitiés de ma vie, et je me sens bien dans la société roumaine.

Emma Desportes de la Fosse – ***Flowers in a China Vase***

I.M.: Tu dis que tu connais aussi des Roumains de confession uniate.

A.V.: Oui, j'aimais bien le pauvre Zaciu, et j'aime bien Balotă, que j'apprécie énormément. Je crois que ce qui m'attache à la langue roumaine, en plus de l'amitié que j'ai pour les Roumains, c'est que c'est indiscutablement la seule langue que je parle convenablement. C'est un instrument de communication pour moi.

I.M.: Quand as-tu commencé à écrire de la poésie?

A.V.: À onze ans.

I.M.: En quelle langue?

A.V.: En roumain. Toujours en roumain. J'ai jamais écrit en allemand. J'ai écrit quelques poèmes en français. Est-ce que je t'ai lu le poème sur ***Les chats***? Je vais te le lire.

I.M.: Ai început deci să scrii, copil fiind, poeme. Aveai un model în casă, în familie, sau în afara ei?

A.V.: Nu mi-ai citit niciodată poemele?

I.M.: Cele de la unsprezece ani? Nu. Dar spune-mi cum ți-a venit să le scrii.

A.V.: Trebuie să-ți spun. Mi-aduc aminte care-i primul poem pe care l-am scris. Începea așa: „Stăteam sub nuc". Dar nu știam nici ce-i un nuc, nici cum arată, și e o meditație despre timp.

I.M.: Citiseși poezie până la vârsta aceea?

A.V.: Nu citeam poezie deloc. Știam cum trebuie să rimeze. Deci poemele mele sunt rimate. Unele sunt în formă de sonet. Mă jucam cu chestia asta cum se joacă un copil. Dar sunt destul de adroitement faits.

I.M.: Et tu as continué de manière soutenue?

A.V.: Cartea a apărut când aveam paisprezece ani.

I.M. Extraordinar. Cum se numește?

A.V.: ***Versuri***. Uite, o ai în cartea care a apărut la „Apostrof". Ăștia au făcut un lucru tare frumos. Au descoperit cartea asta despre care nu vorbeam cu nimeni… Cum au găsit-o oare, cum au dat oare de ea?

I.M.: Nu scriai decât poeme.

A.V.: Ba nu, am scris și proză. Acțiunea uneia se petrece în Franța. Am scris câteva proze lungi, pe care le-am pierdut. Mai ciudat este că am scris și un studiu, pe care de asemenea l-am pierdut, care se voia o teorie a migrațiunilor. Era un studiu complet fantezist. Ai văzut fotografia cu mama, îmbrăcată în odaliscă?

I.M.: Da, e superbă. Unde era făcută fotografia? În București?

A.V.: Da.

I.M.: Și care a fost prima fată cu studii superioare din familia ta?

A.V.: Mama avea bacalaureatul francez. Dat la Rusciuc. À Rusciuc il y avait une maison Notre-Dame de Sion. Ma mère a passé des années là-dedans.

Vrei să-ți citesc poemele pe care le-am scris la doisprezece ani?

I.M.: Citește-mi unul.

A.V.: „Dă Doamne o vară nesfârșită,
O ploaie aurită,
Cu câmpul veșnic verde,
Ca-n vis să ne dezmierde
A noastre chipuri mici".
Se cheamă ***Rugăciunea unei flori***.

*Basarab Nicolescu**

TRANSDISCIPLINARITATEA – *O NOUĂ VIZIUNE ASUPRA LUMII*

Convorbire realizată de **Lucia Dărămuş**

– Stimate Domnule Academician Basarab Nicolescu, pentru cei care nu v-au citit, şi nu numai, ce reprezintă transdisciplinaritatea? Putem vorbi de configuraţia unei logici în mixtura internă a acesteia?

– Transdisciplinaritatea este un termen introdus de Jean Piaget, cunoscut filosof şi fizician elveţian, în anul 1970, iar eu am dezvoltat această idee, trasându-i noi dimensiuni. Ca să fim şi mai precişi, termenul *transdisciplinaritate* a apărut la trei cercetători, Jean Piaget, cum am mai spus, Edgar Morin, Eric Jantsch. Acum trei decenii, termenul exprima necesitatea depăşirii limitelor disciplinelor. Mie personal, mi-a luat peste douăzeci de ani elaborarea acestei teorii, care acum devine practică. Ideea este de legături, de stabilire de legături între fapte, oameni, culturi, religii, discipline, tot ceea ce uneşte, ceea ce traversează diverse zone ale domeniului cunoaşterii şi ceea ce este dincolo de toate domeniile cunoaşterii. Cu alte cuvinte, finalitatea transdisciplinarităţii este înţelegerea omului în totalitate. Pentru că ne aflăm astăzi în plină revoluţie a inteligenţei, trebuie să înţelegem că transdisciplinaritatea ne descoperă dimensiunea poetică a existenţei, traversând, aşa cum am spus, toate disciplinele, dincolo de ele. A nu se confunda, însă, cu pluridisciplinaritatea şi interdisciplinaritatea.

– Dacă ar fi să ne raportăm la societatea românească, există o marjă de aplicabilitate?

– Transdisciplinaritatea are caracter universal, ea nu ţine doar de societatea franceză, de cea germană etc. Există o mare marjă de aplicabilitate, primele aplicaţii în lume făcându-se în domeniul educaţiei şi urmăreşte stabilitatea interioară a fiinţei umane, status-ul unui nucleu flexibil în interiorul omului, capabil să perceapă schimbarea, capabil să facă faţă diverselor schimbări din societate. În domeniul educaţiei, transdisciplinaritatea urmăreşte punerea în funcţiune a unei inteligenţe lărgite, care reflectă triada: *inteligenţa analitică, inteligenţa emotivă, inteligenţa corpului.*

– Pentru că asistăm la o extindere galopantă a culturii occidentale la nivel planetar, transdisciplinaritatea vine în întâmpinarea unui posibil dialog, care să ajute la consolidarea civilizaţiilor şi nu la decăderea acestora? În acest sens, care este diferenţa de nuanţă dintre transdisciplinaritate, interdisciplinaritate şi pluridisciplinaritate?

– Aţi atins un aspect important. Un domeniu interesant este dialogul între culturi, dialogul între religii. Transdisciplinaritatea oferă ceea ce este nou, nu o ideologie, nu o filosofie, ci o metodologie a dialogului. Cu alte cuvinte, ea structurează, plecând de la sistemele naturale, plecând de la ceea ce ne-a învăţat revoluţia cuantică, extrage idei pentru stabilirea dialogului şi, ceea ce numim noi în limbajul terminologic al transdisciplinarităţii, un dialog este întotdeauna imposibil fără existenţa unui terţ. Dacă este să vorbim despre diferenţe şi nuanţe, să luăm termenul transdisciplinaritate şi să privim prefixul *trans.* Acesta se referă atât la ceea ce se află *între* discipline, cât şi *înăuntrul* disciplinelor.

– Aţi spus că un dialog nu poate exista în lipsa unui terţ. Afirmaţia dumneavoastră pe mine mă duce cu gândul la nivelurile semantice interne ale limbajului, aşa cum au fost gândite de Coşeriu şi, în acelaşi plan, la „antinomiile transfigurate“ descrise de Blaga. Ce reprezintă terţul?

– Terţul, un al treilea, ceea ce este *între*, poate media dialogul între persoane, între naţiuni, între culturi. Aş putea spune că expresia totală a terţului este iubirea, pentru că din ea pleacă toate câte există şi în ea se întorc.

– M. Camus vorbea la un moment dat într-un dialog cu Petre Răileanu despre primul Congres de Transdisciplinaritate, despre dialogurile cu dumneavoastră. Cum arată dinamica unui dialog dintre un fizician şi un poet?

– Convorbirile mele cu M. Camus au avut în vedere ideea clarificării raporturilor dintre limbaj şi transdisciplinaritate, dintre poezie şi fizică cuantică, dintre poezie şi ştiinţă, desigur s-a dezbătut ideea de niveluri, cum sunt nivelurile de realitate, ideea de percepţie, materia primă a poetului şi a omului de ştiinţă fiind limbajul.

– De pe această dimensiune, în măsura în care noi căutăm prin limbajul poetic latura sacrului, plecând de la teoria dumneavoastră, am putea vorbi despre o transpoezie?

– Conceptul de transpoezie a fost dezvoltat de M. Camus într-o carte, ceea ce înseamnă că aveţi o intuiţie fabuloasă,

* **Basarab Nicolescu**, academician, este specialist în fizica teoretică la C.N.R.S, însă îşi depăşeşte zona de cercetare pur ştiinţifică punând bazele *transdisciplinarităţii.* Datorită acribiei intelectuale manifestată în lucrările de gen – ***Ion Barbu, Cosmologia „Jocului Secund“, L'Homme et le sens de l'univers –Essai sur Jakob Boehme, Théorèmes poétiques, La Transdisciplinarité, Manifeste, Les Racines de la liberté*** etc. – Basarab Nicolescu primeşte numeroase distincţii: Doctor în fizică al Université Pierre et Marie Curie, Paris; Preşedinte fondator al Centre International de Recherche et Études Transdisciplinaires (CIRET); Cofondator al Grupului de Reflecţie asupra Transdisciplinarităţii, de pe lângă UNESCO. În 1986 a primit „Medalia de Argint“ din partea Academiei Franceze, pentru lucrarea ***Nous, la particule et le monde***. În 1992 primeşte distincţia „Benjamin Franklin Award ford Best History Book“, SUA, pentru cartea ***Science, meaning and evolution – The cosmology of Jakob Boehme***, în 1993 primeşte Premiul Uniunii Scriitorilor din România. Din 2002 este membru al Academiei Române.

pentru că ați simțit că ar exista un concept care este potențial prezent, care a și fost introdus de M. Camus în ideea următoare. Cuvintele frumoase nu fac o poezie, desigur, sensul cuvintelor nu fac o poezie. Este o îmbinare în acest act misterios al scrisului, care încearcă să traducă inexplicabilul prin explicabil. Necuvintele prin cuvinte, ar spune Nichita Stănescu. Adică e un paradox perpetuu pentru un poet, dar și pentru un om de știință. Pe alt plan este similar, pentru că omul de știință face teorii, face formalizări matematice, dar știe că ceea ce tratează este dincolo de această formalizare. Pentru un moment lucrurile merg, se dezvoltă, dar este un necunoscut, puțin importă numele pe care-l dăm acestui necunoscut, care este ca motorul acestei scrieri, acestor cuvinte. Deci, spațiul între cuvinte, tăcerea. E vorba despre tăcerea plină, care înseamnă să oprim asociațiile mintale care poluează oarecum sensul. În acest sens transpoezia este ceea ce traversează diversele forme de poezie, istorice cunoscute, ceea ce este dincolo de aceste forme. Un dincolo care ajunge la interfața între poezie, știință și metafizică. Sunt ilustrate cazuri foarte interesante. Mă gândesc la poetul francez Renè Doumal, care încarnează acest concept de transpoezie. Rămânând în domeniul scrisului, rămânând în domeniul poeziei, încearcă să ajungă la această zonă a inexprimabilului prin exprimabil, în această zonă de intersecție cu alte domenii de cunoaștere. Printre cei vii, în Franța, aș cita numele unui poet arab, care se numește Adonis, un pseudonim, desigur. El încarnează în prezent această idee de transpoezie, transcultural, de transreligios. Este un efort enorm de purificare prin scris, pentru a ajunge la această dimensiune.

– Latura cathartică a scrisului. Această viziune ar avea legătură cu un nou mod de a privi universul în care trăim, o privire holistică a diversității într-o unitate? Voi apela la exprimarea plastică. Să presupunem că vorbim despre imersiunea dintre apele de sus în cele de jos. Toată cantitatea de apă are propria unitate, corporalitate, funcționând, având viață, după legi universale proprii acelei unități. Dar în masa imensă de apă există particula, picătura de apă cu atomii specifici, care au propria mișcare, fiecare cu propria mișcare. Deși atomul reprezintă o particularitate, datorită mișcării proprii, el contribuie la masa de apă. Conform teoriilor dumneavoastră...

– Conform transdisciplinarității, ca să rămân la metafora dumneavoastră, masa de apă nu poate exista fără pești și nici peștii fără masa de apă. Cu alte cuvinte, holismul este un cuvânt pe care-l evit în scrierile mele, pentru că pune accentul numai pe unitate, ca și cum un ocean ar exista fără pești sau fără picăturile de apă care constituie oceanul. Ceea ce aduce transdisciplinaritatea în câmpul cunoașterii este ideea că putem trata în același timp întregul și părțile, în același timp unitatea prin diversitate, și în același timp diversitatea prin unitate. Nu trebuie uitat și aspectul reciproc. Lucrurile sunt diverse pentru că există unitate, dar unitatea nu poate exista decât în diversitate. Un lucru foarte practic, în fond. E multă discuție acum pe marginea consecințelor mondializării, globalizării, consecințelor asupra nivelării limbilor, religiilor, culturilor, asupra dispariției culturilor mici, care nu vor mai putea juca un rol în acest ocean de care vorbeam. Dar cum să existe oceanul fără pești și fără picături de apă?! Cu alte cuvinte, diversitatea națiunilor în concepția transdisciplinarității se va întări prin mondializare. Mondializarea nu poate decât profita de existența acestor națiuni, în toată diversitatea lor. Toată fantasma aceasta a omogenizării ar trebui evitată prin aceste concepte transdisciplinare.

– Omul de creație, în măsura în care își dă seama de multitudinea și complexitatea lumii în care trăiește, este clar, nu poate să se situeze nici în partea obiectului, nici în partea subiectului, ci va fi întotdeauna și va trăi întotdeauna, din plinătatea ființei lui, a ceea ce este de fapt – *între*. Acest mod de existență atrage, desigur, după sine și o reticență, o percepție eronată din partea celor din jur. Chiar unii creatori, la un moment dat, ar putea fi incapabili să înțeleagă acest *între* în care trăiești, că e vorba de o altă lume în sensul clar al sintagmei, că lumile sunt doar ale tale, pentru că tu le-ai creat, că funcționează după legile perfecțiunii estetice. Conștient de tot ce i se întâmplă, cum va putea să transmită celor din jur necesitatea unei înțelegeri din partea celorlalți?

– Aș dori să-mi detaliați cazul.

– Mă refer la omul de creație, care trăiește într-o manieră poetică, așa trăiește el pentru că nu știe cum să fie altfel, totul este ca din Cetatea lui Platon, nimic nu e ostentativ, deși astfel ar putea părea. Lumea lui este perfectă, în cel mai mic detaliu, are capacitatea detașării de el, pentru că astfel a trăit de când se știe, percepându-se în mii de fragmente, un fel de personalitate multiplă. Astfel trăiește, din toate perspectivele multiplicității lui, din toate nuanțele, fiind perceput fragmentar. Unitatea este tocmai factorul rațional care-l determină să-și vadă fărâmițată ființa, în mod conștient, regăsindu-se plenar în versurile: *când ești poet îți vezi apele / din care ființele tu se-adapă*. Această stare, uneori, te determină să-ți creezi lumile și invers, totul în mod conștient. Din acel moment ultim, nimic din ce-i efemer nu va mai conta. Va avea conștiința sinelui interior, în urma citirii unui propriu sine, prin sine și dincolo de sine. Nu va fi niciodată nimic din ceea ce există și va fi întotdeauna tot din ceea ce există.

– V-am înțeles perfect. Și ca să continui ideea dumneavoastră, aici intervine și suferința creației, dar și suferința genialității creației. Comentariul dumneavoastră a deschis deja mai multe aspecte, din păcate vedeți, ora este foarte înaintată.

O primă dimensiune este existența celuilalt. Percepția lui. Aici depinde despre ce vorbim. Dacă în această creație poetică poetul trebuie neapărat să-și pună cărțile în cunoașterea unor mase de oameni, desigur că va suferi. Dacă îl satisface interior, creația lui, prin definiție, nu se poate adresa decât celor care au experiențe similare, celor care sunt într-un proces de creație, fie că vorbim de creație artistică, fie că vorbim de creație științifică. O configurație a percepției creației există în ambele părți. Și pentru că trăim într-o eră nouă, a tehnoștiinței, și pentru că tehnoștiința are o asemenea forță astăzi, intervine aici un alt aspect, ***excluderea***, pe care o simțeau poeții în perioada romantică. Pentru ca această excludere să nu funcționeze, singura soluție mi se pare a fi educația, educarea societății, chiar educația de la bun început, pentru ca să se creeze receptacolul de primire al creației. Societatea trebuie să aibă capacitatea de a primi acest tip de creație, aceste situări ***între***, care nu sunt comode. În momentul în care ești educat să primești aceste valori, că despre aceasta este vorba, poate că atunci creatorul nu se va mai simți singur, va avea siguranța acestei situări peste care stăpânește.

Maria Nițu

BRÂNCUȘI OMAGIAT DE ELIADE*

Pentru cultura universală, brandul României are-n mozaicul său două nume cu majuscule: Eliade și Brâncuși. Alăturare semnificativă, în anul de grație 2006, desemnat „Anul Brâncuși", dar și „Anul Eliade", printr-o practică a consemnărilor cifrelor rotunde: 130 de ani de la nașterea lui Brâncuși, 20 de ani de la moartea lui Eliade.

Mircea Eliade e un guru al istoriei religiilor, Constantin Brâncuși un revoluționar de geniu al sculpturii moderne.

S-a spus despre arta lui Brâncuși că este a mitologiei ancestrale, trecând dincolo de contemporaneitate, până în adâncul obârșiilor esențializând, și-n acest plan era imposibil să nu se intersecteze în profunzimi cu Eliade, pasionat de interferențele sacru și profan și de omologările din mitologiile lumii prin substratul comun, arhaic.

În cartea scrisă cu prietenii săi, Petru Comarnescu și Ionel Jianu, „Témoignages sur Brâncuși", 1967, Eliade dezvoltă aceste confluențe în eseul „Brâncuși și mitologiile".

* * *

Dar omagiul suprem pe care i-l aduce sculptorului născut la Hobița e prin piesa de teatru ***Coloana nesfârșită***. Piesa, aflată în manuscris la Muzeul Literaturii Române, a mai fost publicată în „Revista Scriitorilor Români", sept. 1970, nr. 9, și reprodusă în „Secolul XX" nr. 189-191, 1976.

Este un compendiu al afinităților simțite, prin ideile comune care le-au încins creația.

Osatura piesei cuprinde motive cercetate cu pasiune de Eliade în eseurile sale și identificate în arta și concepțiile estetice ale lui Brâncuși: revelația sacrului în profan, zborul magic, motivul labirintului și drumul spre centru, pasărea măiastră, coloana, arborele cerului și stâlpii cerului, înțelepciunea, cumințenia pământului, meditația și contemplația etc.

Când alegi pentru o creație artistică un anume subiect, din toate preocupările presante, înseamnă că e ceva cu totul special, simțit profund nu numai cu mintea, ci și cu sufletul, pentru că dincolo de interesul intelectual, de om de știință, presupune pe plan artistic o identificare cu personajul, pentru autenticitatea realizării artistice, așa cum în jocul unui actor intrarea în rol presupune identificare mentală și emoțională.

Deși în creația beletristică formula dragă a scriiturii pentru Mircea Eliade a fost jurnalul, deși s-a impus în literatură prin romane și nuvele, l-a tentat și teatrul.

Tot ca o răsfrângere a preocupărilor sale de istoric al religiilor, și din dorința de a demonstra că se pot reactualiza prin reinterpretare miturile clasice, a scris o altă piesă de succes, ***Ifigenia***, jucată la Teatrul Național în 1941, în regia lui Ion Șahighian, tipărită în ***Manuscriptum*** în 1974 și rejucată în 1982 tot la Teatrul Național, în regia lui Ion Cojar.

Preocuparea pentru teatru a lui Eliade se dezvăluie continuu și ca temă în diverse nuvele, ***Uniforme de general***, ***Incognito la Buchenwald***, ***Adio*** ori în romanul ***Nouăsprezece trandafiri***, din credința lui în funcția magică a artei spectacolului, care poate fi libertatea absolută.

Despre piesa ***Coloana nesfârșită*** mărturisește că e mai mult un text care trebuie citit, nu jucat. E o piesă de idei în care, ficționând un dialog cu Brâncuși, vrea să găsească un răspuns la ceea ce a fost o enigmă pentru el, cei 20 de ani de „sterilitate" ai lui Brâncuși, care, din 1937, după ***Coloana infinită***, n-a mai creat nici o capodoperă pe măsura ei, doar a reluat copii la operele precedente.

* * *

Piesa e structurată în 3 acte, localizate în același spațiu, Târgu-Jiu, iar în timp în trei momente principale: 1937, când Brâncuși începe lucrarea la Coloana Ansamblului, 1938, când o termină și e inaugurarea, și 20 de ani mai târziu, momentul morții lui Brâncuși, noaptea de 14 spre 15 decembrie 1957, răstimp în care a fost tăcere.

În fiecare act, oricum ar fi viziunea regizorală, „*Coloana trebuie să domine decorul".*

E sugerată personalitatea lui Brâncuși, de la început, prin puterea caracterizatoare a decorului, care este în spiritul casei țărănești dorite de Brâncuși (și înființate de el chiar în mijlocul Parisului, în atelierul din Impasse Ronsin, cu o sobă din cărămidă, văruită în alb, ca-n picturile cu interioare țărănești ale lui Luchian):

„La dreapta, un gard de lemn, cu câteva tufe înalte de floarea-soarelui și o poartă", „La dreapta, la umbra unui nuc, trei scaune scunde de lemn și o masă rotundă, tot joasă".

Prin elementele de decor, poarta locuinței țărănești și masa joasă rotundă, cu scaune la fel rotunde, cu trei picioare (cum se mai întâlnesc și acum frecvent în bucătăriile țărănești; la o astfel de masă de lemn Marin Preda a strâns familia lui Moromete, o masă atât de joasă, încât cine nu avea loc stătea pe pragul casei), ***Coloana*** e integrată Ansamblului de la Târgu-Jiu, închinat eroilor Primului Război Mondial, mai cuprinzând ***Poarta sărutului*** și ***Masa tăcerii***.

Tot încă de la început, în notațiile de decor despre hambarul-atelier de la marginea orașului, e inserat simbolul acoperișului, componentă a motivului ascensional care-l definește pe creator: „*O parte din acoperiș, la stânga, a fost scoasă, ca să facă loc Coloanei, care se vede ușor aplecată, prelungindu-se mult dincolo de decor".*

* Mircea Eliade, ***Coloana nesfârșită: teatru***, Editura „Destin", Deva, 2001

În eseurile sale, Eliade, scriind despre „zborul magic", reliefa capacitatea ființelor astfel privilegiate de a zbura prin acoperișul caselor, arătând că „pe plan metafizic, e o abolire a lumii condiționate. *Casa* fiind echivalentul Universului, a sfărâma acoperișul casei însemna pentru acel *arhat* a transcende lumea și a se înălța în sus". Valența generoasă a simbolului e reluată sugestiv și-n titlul unui volum de eseuri despre Brâncuși, Jung, Papini etc, apărut în 1986, la Ed. Gallimard, ***Briser le toit de la maison: la créativité et les symbols***.

* * *

Personajele, în afară de Brâncuși, nu sunt individualizate, sunt numite generic, ca fiind parcă pasagere, doar suport al ideilor de exprimat, în replici uneori eseistice.

Comisarul și Învățătorul, apoi grupul de Femei, mamele Copiilor care dispar, sunt trimișii comunității sătești. Aceștia cer disperați Maestrului să reteze jumătate din Coloană, pentru că mor copiii: *„Dispar!", „Pier! Nu le mai dă nimeni de urmă! Parcă nici n-ar fi fost!", „parcă i-ar atrage ceva, ceva nevăzut și neștiut, așa, ceva ca o vrăjitorie",* Coloana *„Îi cheamă la ea", „îi atrage ca un magnet, parcă îi suge", „se cațără unii pe alții, urcă ce urcă, și apoi nu se mai văd", „nu se mai întorc".*

Maestrul e entuziasmat că tocmai copiii au ghicit această vrajă a Coloanei.

Ideea de vrajă e implicită în mitologia popoarelor. „Zborul magic" e „zborul șamanic", vrăjitorii șamani fiind cei inițiați să facă legătura Pământului cu Cerul. De data aceasta, pentru Brâncuși, copiii sunt inițiații privilegiați, răspuns glasului lui Iisus „lăsați copiii să vină la mine!", așa cum și la Blaga, în „Cruciada Copiilor", copiii erau cei mântuitori.

* * *

Coloana *„nu va avea sfârșit. Nu se va opri nici în cer. Îl va străpunge și se va înălța mai sus".* Învățătorul enunță viziunea raționalistă a științei, că cerul nu există, e o iluzie, dar Brâncuși îi aneantizează convingerea: „ *Dacă înalț Coloana cum știu eu, cum am învățat eu că trebuie, o să înceapă și cerul* ***să fie****".* Era răspunsul secolului XX, al căutărilor arhetipurilor, contra reminiscențelor secolului XIX, raționalist și opac la transcendență.

Această învățătură a lui de care e sigur, nu e din cărți, ci cum o știe numai el, din învățătura ancestrală a țăranului român, a inconștientului colectiv pe care l-a simțit în sine. De asemenea e ca o trebuință și ca o datorie față de oameni, căci se crede un trimis, cu o misiune anume.

Eliade era contemporan cu cercetările privind preistoricul și prerationalul creației umane la Freud ori la Jung, cu care de altfel era prieten, și lucrările lor de psihanaliză au fost baza microscopierii multor aspecte de mitologie comparată.

Coloana e simbolul înălțării, al ascensiunii, dar nu prin zbor de pasăre, ci prin greu urcuș: *„Când o fi întreagă, o să vedeți atunci cum urcă! Nu zboară! Băgați de seamă că asta nu e Măiastra! Asta urcă, urcă, urcă…"*

Nu poate să o reteze, ar fi o expresie a mutilării artei și a artistului, pe gustul cerințelor imediate, pragmatice, Maestrul doar Coloana nesfârșită o va face: *„Alta nu știu să fac".*

* * *

Neacceptând să reteze din Coloană, Brâncuși acceptă să o aplece puțin, oamenii sperând că astfel nu vor mai dispărea copiii. Compromisul temporar nu-i compromite de fapt ideea de zbor a operei. Eliade arată că „zborul magic" poate fi și pe orizontală, în ținuturi îndepărtate, într-o călătorie de inițiere, care anume parcă e pentru copii, pentru cei la început de drum, care tânjesc spre maturizare. Acum coloana aplecată pare un pod pe care se poate pleca, la fel până să te pierzi în zare, să dispari.

Pe un asemenea pod *„ți se pare că de-abia calci, și tu alergi, alergi", „nu i se poate vedea capătul pentru că nu este încă gata", „după ce-o fi gata, n-o să se mai vadă deloc".*

Eliade inserează legătura cu o temă mitologică din preistoria universală, „Coloana Cerului", ca un *axis mundi* cu simbolism complex, care sprijină bolta cerească, dar asigură și comunicarea dintre Pământ și Cer, omologabiă cu Arborele cosmic, Ygdrassil din mitologia scandinavă, prin formele romboidale repetate, ca scările crengilor unui arbore, cu Muntele cosmic ori cu Stâlpii cosmici din mitologia nord-asiatică.

„Nu e pod. E o coloană. Un stâlp, Stâlpul cerului, așa-i spuneau oamenii pe la noi. Și când l-oi sprijini în nori, n-o să i se mai vadă capătul".

Prin ***Coloană***, Brâncuși reia motivul zborului, al ascensiunii, care a fost abordat în ciclul „Păsărilor", dar din altă perspectivă: *„spre cer, oamenii nu pot zbura așa cum zboară păsările. Spre cer oamenii trebuie să urce. Să urce mereu. Cu picioarele și cu mâinile. Așa cum vor să se cațere copiii*", doar ei au înțeles ascensiunea prin forțe proprii. Cum copilăria e vârsta de aur, e Paradisul de la începutul lumii, se pot regăsi în Coloana apropiată de Pământ reminiscențe ale situației paradisiace, când Cerul era apropiat de Pământ, în *illus tempus,* când Strămoșul mitic putea ajunge la cer doar escaladând un munte sau pe o liană.

Efectul operei de artă e însă generalizat la toate generațiile obârșiei, chiar și sătenii din Hobița, satul natal al lui Brâncuși, au *„nebunia asta cu urcatul pe Coloană. Unii cad, își rup oasele, rămân schilozi; alții mor, nu le mai dă nimeni de urmă",* cu același efect al dispariției, simbol al trecerii dincolo de cotidianul terestru, într-un alt spațiu, al transcendenței.

În arta populară românească, stâlpii de poartă au aceste stilizări romboidale, și la fel stâlpii funerari întâlniți încă în numeroase cimitire, viață și moarte în plan profan, sacru în plan transcendental.

Zborul, ca temă centrală a operei brâncușiene, mitic, dar și contemporan în același timp, mitologizează contemporaneitatea prin revalorizare, pentru că experiența ascensiunii e *elevație,* o dimensiune profundă a spiritualității, simbol al puterii inteligenței. „Zborul" semnifică inteligența, înțelegerea lucrurilor secrete și a adevărurilor metafizice: „Inteligența este cea mai rapidă dintre păsări" (***Rig-Veda***) „Cel care înțelege are aripi". Dorința de libertate face parte din nostalgiile esențiale ale omului, oricare ar fi stadiul de cultură și organizare socială.

Legarea de pământ e simțită ca o decădere. În orice contexte, arată Eliade, simbolismul zborului traduce o ruptură în Universul experienței cotidiene, „exprimă

Claude Monet – ***The Poppy Field, near Giverny***

aceeași anulare a condiției umane, transcendența și libertatea".

* * *

În tabloul următor (nedecupat explicit în piesă), după plecarea grupului din sat, rămas singur, Brâncuși ridică nerăbdător butoiul care era în decor de la început (ca un butoi al lui Diogene, care e singura casă și unde el își e sieși singura avere).

Personajul care apare în scenă e o Fată, personajul feminin necesar, în parte, ca sarea și piperul într-o piesă. (Ca o informație de tabloid, o știre din 2003 nota că, atunci când s-a inaugurat la Tuilleries, în Grădinile Luvrului, Pavilionul Artelor 2003, unde expoziția-star a fost dedicată fotografiilor originale ale lui Constantin Brâncuși, în textul introductiv la catalogul publicat de Galeria Hopkins-Custot, semnat de un istoric de artă, se dezvăluia și o prietenie mai specială dintre Brâncuși, la vârsta de 57 de ani, și Florence, o tânără artistă de 20 de ani, pe baza unor scrisori, semnate Morice, numele de cod al lui Brâncuși... Florence era una dintre fetele lui Agnes Meyer – o pasionată colecționară de artă, care poseda de la Brâncuși mai multe lucrări, printre care și o ***Măiastră***, și căreia Brâncuși i-a făcut un faimos portret în onyx.

Florence copilărise în mediile artistice pariziene, cânta la vioară și dansa în atelierul lui Brâncuși, pasionată apoi de fotografie, cum era de altfel și Brâncuși.

Personajul din piesă, Fata, la fel doar cu nume generic, era „un fel de artistă", care-și mărturisea plăcerea actoriei și a dansului.

Fata apare ca o triplă ipostaziere: a publicului – receptorul fascinat de opera Maestrului, a lui Eliade – ca partener de dialog imaginar cu Brâncuși și a conștiinței artistice a lui Brâncuși – glăsuire a gândurilor și frământărilor sale ascunse.

Ca ipostaziere a unei comuniuni spirituale Creator – Receptor, venise ca un ucenic, care îl admiră și-l iubește, să o învețe ceva, să o învețe înțelepciunea, cumințenia pământului, și Maestrul, tocmai pentru că, după cum spune el, e *„numai sculptor",* o putea învăța esențialul, unde să-l caute, cum să-l găsească.

Ori îi cere să o învețe dansul, pentru că, după ce văzuse Măiastra, înțelesese că *„numai cine a putut să facă o pasăre de piatră să zboare atât de repede că nu o poți urmări cu ochii, numai acela cunoaște taina dansului.*"

Artistul de aceea e iubit, pentru că-i învață pe oameni ceva, deși un creator nu face asta explicit-didacticist: *„Eu le arăt ce fac, și-atât. Cel mult îi ajut să privească", „Te uiți la Măiastra și dacă ți-a dat Dumnezeu minte și imaginație, înțelegi. Și când ai înțeles, parcă-ți vine să cânți și să joci de bucurie, căci nu mai ești ce erai până atunci. Ai ajuns într-altă lume. Îngerească".*

Receptarea unei opere de artă e după felul cum știi s-o privești, cum ți-e dat acest dar al privirii, de a vedea dincolo de lucrul obișnuit, prin meditație, contemplație, puterea dată numai celor inițiați de a vedea „sacrul" camuflat în „profan". Ideea e emblematică pentru Eliade, esența sacră se dezvăluie numai celuia care știe să vadă, numai un inițiat trece dincolo de aparențe.

La fel sublinia și Brâncuși, că ies din profan și văd numai cei ce cred în Dumnezeu: *„nu căutați formule obscure sau mistere. Căci ceea ce vă dăruiesc eu este bucurie curată. Contemplați lucrările mele până când le vedeți. Cei aproape de Dumnezeu le-au văzut."*

* * *

În același timp Fata e purtătorul de cuvânt al lui Eliade – ca partener de dialog imaginar, dă glas frământărilor, întrebărilor sale, enigmelor pe care vrea să le deslușească, îi amintește Maestrului de legenda cu Jidovii Uriași *„Stâlpii cerului nu s-au mai văzut pe aici, prin părțile noastre, din epoca megalitică, acum trei, patru mii de ani".*

Eliade, fascinat din tinerețe de India, normal că se oprește asupra unui moment nefinalizat din biografia artistică a lui Brâncuși, monumentul comandat în India, în 1933 de maharajahul din Indore, un Templu al Meditației, *„cum nu s-a văzut de la Taj-Mahal*". În 1937 maharajahului îi murise soția, comanda ar fi putut să se transforme într-un monument funerar, dar templul avea să rămână doar în proiect, nedumerire incitantă, de ce n-a fost să fie ca acest monument să se întrupeze în următoarea capodoperă a lui Brâncuși, după Coloană.

* * *

Fata e, de asemenea, un alter ego al artistului, oglindă a conștiinței sale artistice (doar iese la lumină din butoiul unde locuia Diogene, singur, doar cu conștiința lui) și dezvăluie un Maestru frământat de gânduri și neliniști pe care nu le spusese nimănui, mai ales legate de monumentul de la Indor, un alter ego cu care dialoghează acum și peste timp, în cele trei acte, în etape diferite ale vieții.

Când a văzut muntele de la Indor, numai de piatră, Brâncuși a înțeles că trebuie retezat ori cioplit și dăltuit asemenea unui ou uriaș *„oul cosmogonic de piatră, așa i s-ar putea spune mai târziu*", pentru că *„oul simbolizează viața, nașterea, renașterea*" și *„ce-ar putea fi mai frumos, mai nimerit pentru cenușa sărmanei mahrani, decât, depusă într-un mausoleu, în inima muntelui, să aștepte acolo o nouă naștere?"*. Ideea genială era ca mausoleul să fie mic, mic de tot și *„numai muntele, gigantic, sculptat ca un ou, își va tăia silueta pe cerul Indiei".*

* * *

Deși aparent opuse, Monumentul din Indor și Coloana se leagă, nu pot fi gândite separat, fiind create de mintea aceluiași artist, ca labirintul lui Daedalos, motivul labirintului fiind un alt fir roșu din eseistica lui Eliade, „l'épreuve du labyrinthe".

Brâncuși imaginează o confruntare cu grecul cel deștept, pe măsura lui și chiar depășindu-l, pentru că, dincolo de aripi, omul nu poate zbura ca păsările, el vrea să coboare mai în adânc: *„să trec dincolo de el și de grecii lui, dincolo de inteligență, de rațiune, să ajung la cei care au fost înaintea lor*", pelasgi, egeeni, și mai departe, India, Buddha, Milarepa…

Întrebarea pe care și-a pus-o Daedalos e mereu aceeași, dar răspunsul e diferit, la zbor Brâncuși răspunde altfel, nu zbor cu aripi de șindrilă „ *Nu, meștere, dacă vrei să te înalți, ia-te la luptă cu materia, silește piatra să se urce la cer. Uită-te la Coloană și pornește, urcă, înalță-te…*".

Eliade, prin glasul Fetei, pare că i-a deslușit intențiile artistice: *„zborului lui Daedalos i-ați răspuns înălțând Coloana. Ascensiunii, volatilității – i-ați răspuns prin imobilitatea materiei. Și atunci, evident, labirintului de piatră îi răspundeți prin fluiditatea dansului. De aceea nu izbutiți să faceți macheta monumentului. Pentru că nu puteți imobiliza un dans, nu-l puteți împietri în materie."*

Zborul lui Daedalos se leagă de labirint, pentru că Daedalos doar după ce a făcut labirintul și-a făcut aripi de șindrilă și a zburat până în Sicilia, la fel ***Coloana*** se leagă de monumentul săpat în muntele din Indor, ca două lumi complementare întru întregire: ca să poată termina ***Coloana***, trebuie să știe cum va face monumentul.

Brâncuși trebuie să facă și el la fel un labirint, acolo în India, să sape muntele tot mai adânc, până ajunge la pântecul Pământului, Terra Mater, Maica Pământ (alt mit din substratul arhaic). Ajuns acolo, în inima muntelui, vezi lumina de care vorbește Buddha și te simți rostind invocarea din Upanișade: *„de la neființă du-mă spre ființă, din întuneric du-mă la lumină, din moarte călăuzește-mă spre nemurire".*

* * *

În actul II, acțiunea e trei luni mai târziu, în prim plan, o groapă cu movilițe alături, unii se urcă pe movilițe să privească adâncul gropii.

Atmosfera e schimbată, parcă din teatrul absurd, ***Scaunele*** sau ***Așteptându-l pe Godot***. E sub semnul așteptării, pendulare între îndoială: *„Dar sunteți sigur că vine?"* punctată caragialian de uitatul la ceas, *„Trei și zece! Poate nu mai vine!"* și siguranță: *„Vine sigur!" „În fiecare joi, la începutul după-amiezii, face o plimbare până aici…"*

Movilițele de pământ parcă sunt scaunele goale, e așteptat Brâncuși, e așteptată inaugurarea ***Coloanei*** – care e tot amânată.

E o ieșire din arhaic, mitologic și e surprinsă mai pronunțată ancorarea în societatea contemporană, cu tot tamtamul în jurul unei capodopere, cu publicitate, reporteri, critici, fotografi, directori de muzee, de galerii, din America, India, Australia, Brazilia, cu oferte care mai de care mai incitante, parcă ar fi un târg de negustori…

Într-un prim tablou, intră în scenă un grup de tineri poeți, care la fel nu au câte un nume particularizant, ci sunt metonimii, ca părți dintr-un grup, Primul Poet, Poet II, Poet III, Poetul din Capitală. Se multiplică și se diversifică perspectivele din care e receptată opera de artă, printr-un alt grup care trece în prim plan în scena următoare, un Pensionar, al 2-lea Pensionar, un Funcționar, Vizitatorul, un Seminarist.

E inserat un alt simbolism, al locului în care e amplasată ***Coloana***, chiar dacă pare ca oricare altul, *„dacă l-a ales , înseamnă că e un loc unic",* acum, Tg. Jiu va fi un centru universal, *„un centru spiritual aparține lumii întregi."*

Al 2-lea Pensionar opinează că „*oțelul e sfânt, nu trebuie risipit pe fleacuri*", mai bine făceau tunuri și gloanțe, că „*tot ce poate folosi la apărarea țării e sfânt*". Autorul introduce o notă de pamflet la adresa oamenilor politici, care eclatează în vorbe mari, și naivitatea bătrânilor-pensionari care se lasă vrăjiți ca de sirene de astfel de sloganuri electorale, à la Caragiale: *„așa spunea și deputatul nostru. Vin timpuri grele, avem nevoie de idei nobile, înălțătoare" .*

Poeții locului sunt indignați, valoarea ***Coloanei*** e neprețuită, valorizarea nu e în bani, ci în muncă, talent, dăruire, sacrificii: *„n-are preț. E o capodoperă unică. Ne face cinste. Și orașului nostru și neamului întreg", „Au fost sacrificii. Au murit copii, s-au pierdut".* Prin remarca unui reporter că ar fi o legendă, născocită pentru propagandă, chestia cu sacrificii, se surprinde mecanismul de distorsionare a faptelor, prin „răspândaci", trecere fie în legendă, fie în derizoriu.

Fata din actul I e acum „Doamna" elegantă din mediile selecte în care a pătruns Brâncuși, în aceeași postură de apărătoare a lui Brâncuși, *„E cel mai mare sculptor al secolului. Și atunci, evident, orice face el, orice creează, simbolizează ceva".*

* * *

Groapa e adâncă, să cuprindă jumătate din ***Coloană***, dacă e nesfârșită spre cer, să fie nesfârșită și spre adânc, ca un simbol al condiției umane, din pământ spre cer.

Maestrul explică de ce a ales locul acela și nu altul, de exemplu Grădina publică, după cum ar fi vrut unii, acolo sunt arbori, nu se poate vedea cum se înalță spre cer, să privești ***Coloana*** printre pomi, e ridicol! *„E făcută pentru locurile astea. Numai aici o vezi că e infinită". „Dacă o fac mai înaltă nu mai e nesfârșită". „Toate locurile sunt importante, dacă știi ce să faci cu ele", adaugă Brâncuși (zâmbind enigmatic)„și cu ele, și prin ele".*

Coloana e îngustă, omul trebuie să urce spre cer, spre creație, de unul singur, cu eforturi: *„Muncă, muncă, trudă, renunțare". „Eu v-am făcut Coloana să vă amintească că drumul spre cer e greu, e anevoios. Nu poți ajunge acolo zburând, ca păsările. Trebuie să urci. Și orice urcuș e greu; uneori urci cu mâinile și cu picioarele…"*

Portavoce a neliniștilor sale, Fata s-ar părea că nu mai are ce căuta la inaugurare, când totul s-a terminat, Maestrul are glorie, bani și nu mai e loc de frământări.

Dar în noapte, când stă pe scăunașul de lemn, îi e alături și-i reamintește frământările sale, gândul cum să construiască monumentul din Indor.

* * *

În actul III acțiunea e după 20 de ani, e noaptea de 15

spre 16 decembrie 1957, a morții lui Brâncuși. E același decor, dominat evident de ***Coloană***, **salcâmul** desfrunzit de toamnă din actul II e mare, crescut în 20 de ani (parcă salcâmul lui M. Preda, simbol al trăiniciei vetrei românești), case luminate electric, care se sting la lumina lunii – lumină sub care ***Coloana*** are un luciu fosforescent.

Ca un simbol al abolirii timpului din ***Tinerețe fără bătrânețe*** (alt motiv mitic studiat de Eliade în istoria religiilor), Fata tânără e cu hainele din actul I din urmă cu 20 de ani, din 1937.

Maestrul o întâmpină cu limbajul simplu, popular, al unui moșneag de la țară: *„Bată-te să te bată, tot aicea ești?”.* E obosit, ca-n ultimii ani de viață, dar leacul bolii sale nu e într-un tratament într-o clinică: *„Aduceți-mi Coloana și până mâine dimineață nu mai am nimic!”*

Frământările se reiau aceleași, legate de Coloană, de monumentul din Indor, de labirint… Fotografia mare a Coloanei pe care o avea în atelier, e parcă stingheră fără perechea ei, monumentul.

Se alternează cu aspecte din contemporaneitate, în formulă cinematografică, inserate ca din rememorările lui Brâncuși, imagini în urmă cu 12-13 ani, înconjurat de tineri, la fel fără nume, Un Tânăr, un Tânăr Critic, un Tânăr Filosof. Alternanța ilustrează și psihologia unui veac modern, deliberat desacralizat prin devenire istorică. Tinerii se plâng că Maestrul n-a mai făcut altă Coloană pentru ei, sau altceva, alt simbol pentru tinerii de azi, psihologia noului tineret e alta: *„Pe cine mai interesează astăzi cerul?”*,

„Ne uităm și noi la cer, dar altfel”, „Și nu vrem să ne înălțăm atât de sus”, „Nu ne mai ispitește ascensiunea”, „vrem altceva”.

Promisiunea monumentului din India era și ca una făcută lui însuși, să creeze *„opera pe care nu îndrăznește nimeni să și-o închipuie”.*

Pentru oameni, Labirintul e singurul secret și mister *„care poate fi înțeles”, „De aceea ne pasionează: este și în afara și înlăuntrul nostru”,* dar cât nu înțelegi misterul, te rătăcești, trebuie cheia enigmei, mai ales că în labirint trebuie să pătrunzi singur…

* * *

Dezbaterile despre monument se centrează pe un alt simbol, ca un alt *axis mundi* al lumii religioase, ideea de Templu, definit ca *„acel loc din lumea noastră care n-a făcut niciodată parte din lumea noastră.”*

Monumentul din Indor nu va fi nicidecum un templu pentru jertfă, ci pentru cine va merge acolo *„ca să mediteze”, „să contemple”.*

În ideea de meditație și contemplație e punctul central al confluențelor Eliade – Brâncuși, artistul fiind un „homus religiosus” aparte, care face legătura prin Creație între Pământ și Cer, e privilegiatul șaman.

Templul lui Brâncuși este în așa fel construit *„încât cel care nu poate rămâne singur, cel care nu simte nevoia să mediteze sau cel căruia îi e frică de el însuși, de adevăr și de Dumnezeu, nu poate rezista”* acolo în centrul pământului și *„se-ntoarce repede afară, la lumină și căldură”.* Drumul spre Centrul pământului e de unul singur, pentru că orice om a venit pe lume, la fel, de unul singur... și din sânul Maicii Pământ.

Mersul spre Centru e mersul spre esență, sacralitatea fiind centrul esenței proprii, ieșirea din trăitul terestrului cotidian, care e inautenticitate, sacrul fiind autenticitatea.

Opera de artă e doar „*un instrument de contemplație*”, un adjuvant în descoperirea de sine, prin drumul spre centru, meditația și contemplația sunt în puterea fiecăruia.

Frământările sale erau cum să determine omul ca, doar cu spațiul și lumina, *„să mediteze și să se descopere pe sine , să se identifice în sfârșit cu adevărata lui ființă, ca* ***atman,*** *să se recunoască drept ceea ce a fost de la început și n-a încetat niciodată să fie”...* „Drumul spre „înțelepciune” sau spre „libertate” este un drum spre centrul ființei tale.” Și demersul socratic pornește de la aceeași premisă, că „ orice om are adevărul în el: trebuie doar să i-l amintești, să-l scoți la lumină”.

* * *

Dezlegarea enigmei, cuvântul Sfinxului ar fi ***„Tăcerea!”***

Când a trecut dincolo de esențial în înțelegere, detașat, i-a invidiat pe poeți și pe muzicieni, pentru că atunci când trec dincolo de cuvânt și sunet, folosesc tăcerea, spații de tăcere între cuvinte și sunete, ceea ce sculptorii și arhitecții nu au la îndemână.

Eventual să folosească în locul ei lumina, ca a patra dimensiune, să transforme materia prin lumină, dar tot nu se poate dobândi prin lumină ce dobândesc poeții și muzicienii prin tăcere, pentru că *„tăcerea seamănă cu neființa, și totuși nu e neființă, căci din ea se naște sensul și farmecul, magia sunetelor care îi urmează, într-o melodie, într-un poem”...* Lumina se naște din întuneric, dar întunericul e într-adevăr neființă, anulează definitiv lumina, nu îi sporește sensul și frumusețea, cum face tăcerea cu sunetele care se nasc din ea.

Ceea ce voia să facă în Indor *„nu se poate face făcând”,* ar fi trebuit să înțeleagă asta de când l-a înțeles prima dată pe Buddha, că *„absolutul nu poate fi reprezentat în nici un chip, și nici măcar sugerat.”* N-a fost o himeră, și asta ar mai fi avut de spus oamenilor: „ *Ce-am crezut la început că e un punct de plecare (arată Coloana) era, tot de la început, punctul final, alfa și omega”. „După Coloană nu mai aveam dreptul să încerc altceva” „După Coloana nesfârșită numai tăcerea mai putea avea vreun sens”.*

Pe un fond de muzică indiană, Brâncuși merge spre ***Coloana*** care luminează parcă dinăuntru, dispărând. („*Brâncuși începe să urce încet pe umbra luminată a Coloanei, cu capul sus, drept, așa cum arăta în 1937*”).

Fata cade în genunchi, ca-n sculptura lui Brâncuși, ***Rugăciune****, murmurând mesajul lui Brâncuși, parcă cel reluat din Upanișade:* „de la întuneric la lumină, de la neființă la ființă”, „mai mare și mai puternică decât toate e tăcerea, ființa se naște din tăcere”. *E un final apoteotic, o sugestie a morții ca-n tragediile antice.*

Prin această piesă Eliade crede că a spus totul despre Brâncuși, orice alt eseu ar fi fost superfluu.

E o piesă similară misterelor dramatice ale lui Blaga și piesei sale, dedicată unui alt simbol al Creației, ***Meșterul Manole***, reunind ca-ntr-o triadă sacră, trei nume ale spiritualității românești, Eliade, Brâncuși, Blaga, sub semnul aceleiași matrice spirituale a arhetipurilor.

Leo Butnaru

ATOATECREATORUL SAU COSMOMOTORUL?

Prin interogație ori doar cu respirația sa, omul participă (și el) la Absolut. Iar întrebarea întrebărilor rămâne aceeași: ce a fost la început? Cui i-a aparținut dintâia suflare? Cum și când s-a întâmplat sau cine a generat acea mișcare de primordiu „absolut", ca o lege sau un principiu întemeiat prin el însuși, pe sine conținându-se și, totodată, ceea ce avea să urmeze: Universul, Lumile, Timpul, Infinitul și... mai ce? Ar fi fost (în) primă cauză chiar acel „dintâi motor" imobil, presupus de Aristotel, asemănat sau indentificat cu „gândirea care gândește gândirea"? (Cine mai spunea că „gândirea gândirii este drumul cu drum cu tot"?) Cine a fost – să dăm sens interogativ celebrului vers eminescian – „Semănător de stele și-ncepător de vremuri"? În tripla ipoteză cosmogonică (*kosmogonia* = crearea lumii), de teorie mi(s)tică, filosofică sau științifică, interogația interogațiilor persistă și va persista în pofida exegezelor (sau doar... dibuirilor) care situează datul Ființei mai presus de adevărul judecății, peste capacitatea conștiinței sau intelectului uman de a găsi explicația, de temelie, a Genezei.

Deopotrivă cu Aristotel, Platon credea că până la existență a fost ideea și energia, iar Parmenide esențializa (nu... stiliza; vezi cosmograma: *Filosofia – o țară a tuturor?*), spunând: „Gândirea și existența sunt unul și același lucru". Prin urmare, Universul în „totalitatea" sa sau nemijlocita realitate capătă (...captează?) un sens prin funcția gândirii. Dar să nu ne arătăm atât de orgolioși (cu picioarele pe pământ doar), încercând a crede că ar trebui să fie vorba de gândirea omului. Împărtășind sau nu vreo dogmă ontologică sau doar legată de ontologie, faptul ca atare nu ne încătușează deloc și nu ne obligă să renunțăm la fiștece principii de a admite că, la începutul începuturilor, s-a autodeclanșat Rațiunea Supremă, hărăzită de Ea însăși, de la-sine-împuternicită, cum ar veni, să stipuleze temeiurile existenței universale. De ce nu ne-am aminti aici de sagacele și la nimic obligatoriul postulat pascalian conform căruia – de crezi în Dumnezeu și El există cu adevărat, ferice de tine; de crezi, dar s-ar întâmpla să nu existe Dumnezeu, – nu pierzi, nu riști nimic? Prin această afirmație conciliantă cugetătorul parcă ar fi dorit să legitimeze subiectivitatea, relativitatea, presupunerea și incertitudinea care domină conștiința umană și în cazul când ea este preocupată (excesiv, obsedant?) de realitatea nemijlocită și, deopotrivă, atunci când încearcă (predestinat?) să cerceteze, intuitiv, în transcendență. Cu mai puțin sau... (nu, în acest caz nu e valabilă și partea a doua a sintagmei: ...*cu mai mult*); deci, să cerceteze cu minim succes, fiindcă face să ținem cont de Kant care constata că: „Acel care spune că există Dumnezeu spune mai mult decât știe, acel care spune contrariul, face la fel", ceea ce, în general, îl caracterizează și pe omul simplu, neinstruit, poate că nici mers la biserică, și pe omul-filosof-doctisim. De regulă, discursul pe această temă e, implicit și de... neevitat, dihotomic, despre: 1. *eul mic*, personal, uman, și: 2. *cel transpersonal*, acesta putând semnifica, probabil, (și) eul-omenire în expansiunea sa în relațiile cu Divinitatea-Sorginte. (Au în ***Epistola către evrei*** (2.7), Sf. Apostol Pavel nu spune frumos (căci și frumosul face parte din transcendență, nu?): „L-ai micșorat pe el (omul, *n.m.*) cu puțin față de îngeri; cu mărire și cinste l-ai încununat și l-ai pus peste lucrurile mâinilor Tale"? Acel *puțin* cu cât îngerii sunt mai presus de oameni inspiră concluzia că înaripații tăriilor divine au o inteligență afirmată ca ceva mai mult decât ceea ce înseamnă (chiar) geniul uman...).

E adevărat că, orice ar crede omenirea despre geneza sa, ea cade, periodic, (și) în pesimism sau doar în dubiu, conștientizând (o dată și pentru totdeauna...) că energiile care îi guvernează existențialitatea își au sursele externe empiricului, în afara cunoașterii sale. Parafrazând sensul „pozitivei" generalități „de la sine înțeles", am putea spune că Universul, ca alcătuire, pulsație, respirație și rațiune este, de fapt, ceva de la sine... neînțeles! Cu toate astea, reprimându-și (a infinita oară) scepticismul, nu abandonează, ci reia cursa (să reamintim adagiul despre „gândirea (care) este drumul cu drum cu tot", adică și cu călător / om cu tot...). Omul revine la întrebarea întrebărilor, o reia, încăpățânându-se – ce alta îi rămâne să facă? – de a sfida zădărnicia transformării gnoseologismului (de cât este el, omul, în stare totuși) în ontologism. Cu necapitulantă îndârjire se întreabă (nedumerit!) de ce și de cine a fost *umana ratio* raționată, proporționată cu atâta zgârcenie? (Se întâmplă ca pronumele *cine* să-l caligrafieze cu majusculă: *Cine?*) Ce e cu Voința (absurdă?) incomensurabilă care domină Universul?

Ah, aveți dreptate, domnule Paul Klee, întrebând / întrebându-vă: „Care artist n-ar vrea să locuiască acolo unde organul central al timpului și al spațiului – n-are importanță dacă îl numim creier sau inimă – determină toate funcțiile? În adâncul naturii, în adâncul primitiv al creației, unde este ascunsă cheia secretă a tuturor lucrurilor..." E de înțeles că tot Acolo, în enigma și adâncul Creației-de-Sine, s-ar afla și Cosmocreatorul (sau Cosmomotorul?) cel unic în făptuiri și decizii transcendente, care ne fac să îndrăznim a ne întreba despre Univers, generând și gândirea însinelui nostru uman. Deoarece întrebarea (ca și suflarea!) e ca și cum starea genuină a domnului *homo sapiens* care nu ține cont de absurd și paradoxal, vrând cu încăpățânare (și cu... căpățâna!) să știe ce nu va ști niciodată: Totul! Ambițiosul individ terestru care, după Henry Miller, își repetă la infinit tentativele de a băga Universul în sac, individ cu „mâinele veșnic goale încercând să apuce ața *de dincolo*, să-l prindă pe zeul de neatins". (Sau pe Demiurgos „cel nepătruns", cum zicea Eminescu.)

Așa a fost, așa e deocamdată (și de-a pururi așa va fi?), chiar dacă transcendența *ne aduce* de la și *ne duce* spre (blestemate sau predestinate?) „scopuri nelimpezi încă pentru nici un muritor sau doar pentru ultimile resturi dintr-un om care mai crede în Absolut și crede în el", zicea Gottfried Benn, autor cu aleasă meșterie (sau *înmeșterit*) la verbele poeticești care, ca și dintâiele cuvinte de „bună ziua" sau cele „supe-

rioare“ de tratat filosoficesc, de psalm înălțător sau de adânc dubiu, nu se poate să rămână doar niște simple scule lexical-semantice pentru presupuneri și axiomări referitoare (fie chiar) la Totuumul ce depășește capacitatea de cunoaștere a omului și a omenirii care (să vezi neastâmpăr...) aspiră, în pofida a orice, la o cunoaștere nu nelimitată, ci (cu cât)... mai puțin delimitată. Și de ce n-ar fi demn de oarecare admirație omul (ori omenirea) care aspiră-respiră, cuvântă în continuare, întrebând, întrebându-se, cercetând, calculând, aproximând ca un învins (vorba lui B. Fundoianu) care nu vrea totuși, nu vrea! să se lase învins în / de neputința sa?

Totul sau nimic?

În metafizica existentului și a existenței apare o subtilă și absolut necesară delimitare căreia i s-ar putea spune și fracționare, în primul termen (existentul) condiționându-se doar înregistrarea fizică (piatra, aurul, spre exemplu), în a doua noțiune (existența) fiind vizată calitatea de a ființa; viul. Iar omul oferă (Cui acest... *cui*?) suprema mostră a fizicului ce ființează și reprezintă. („A fi înseamnă a fi perceput“ reprezintă principiul central al idealismului kantian; solipsismul pune în dependență Lumea de Eul individual, postulatul de bază decretând că: „A fi înseamnă a fi perceput de mine“.)

Dar ce este conștiința propriu-zis(ă), inclusiv conștiința de sine? Cu destulă nesiguranță, Fernando Pessoa încerca să o... presupună drept fenomen natural, cosmic, apoi – spirit sau stare energetică, înclinând ușor spre materialism, când se întreaba dacă nu care cumva conștiința umană ar fi materie „statică“. Dar, poate, nu e fenomen natural, ci „fenomen“ intelectual?

Orice ar reprezenta conștiința, anume ea înregistrează condiția de viață în general; condiția existențială în stare cosmică, „pură“, ca ceva fabulos, fără concretețe... biografică, istorică. Starea existențială în dihotomică și concomitentă prezență / absență, de Mister și de Nimic. *Conștiința de sine* presimte și „înregistrează“, fie și vag de tot, că în firea fiecăruia dintre noi mocnește / dăinuie misterul, la rândul nostru, cu toții dimpreună, mocnind, ca ființe, în cosmicul, absolutul miracol al Atoate-existentului. Însă nu numai ca ființe pur și simplu, ci ca ființe conștiente de sine și... *suprasine*, ce nu înregistrează brut-senzorial lumina fenomenologiilor cosmice, „cu dobitoacele deodată/, ci... lumina ce o putem vedea laolaltă cu îngerii,/ al cărei început nu-ncepe, / al cărei sfârșit nu piere“, precum spunea, prin sec. XIII, poetul Domentian-balcanicul. (Să nu ne stânjenească epitetul „balcanic“; și Elada e tărâm balcanic, unde, să nu uităm, s-au născut Zeii Olimpului, protagoniștii mitologiei și înțelepciunii antice.)

Oricât de greu ar fi sau chiar imposibil de ar fi să se constate ce înseamnă totuși conștiința, spiritul uman, în marea sau doar foarte „orișicarea“ întindere / răspândire / cuprindere a sa, omul nu poate să nu renunțe la orgoliul său egocentrist, pentru a recunoaște că durata interioară și cea exterioară a conștiinței (cercetătoare, așadar, în *cosmosul însinelui* și cosmosul ca atare) nu e decât o parte infinitezimală a duratei crono-spațiale absolute. De unde și senzația unui amestec de sublim și absurd, de oarecare sens existențial și de neant; senzația apartenenței omului (omenirii) la viață și, totodată, la iminenta absență a acesteia. „Trăim cu teama de a nu fi nimic și cu

Claude Monet – ***Monet's Garden in Vétheuil***

fantasma de a fi totul, dar nu vedem că totul nu e decât varianta învălmășită a nimicului“, opina Leon Wieseltier. Spectrul apocaliptic al supremei deznădăjduiri în fața Absolutului ce există independent de noi (dar oare și... în afara noastră?) apare și într-un cutremurător vers al lui T.S. Eliot despre „mintea (ce) este conștientă, dar conștientă de nimic“, precum și într-o filă de jurnal a heteronimicului Pessoa care spunea că viața terestră, atât cât este și cum este, cu toate cele pe care le poate înfăptui sau doar năzui, nu pare a fi decât pentru a ne demonstra că noi totuși nu servim la nimic.

E și aceasta o stare de spirit și de conștiință a omului supus mereu nesiguranțelor cosmice, neliniștilor existențiale; omul neputincios în vertijul intemperiilor metafizice presante. Conștiința și, în egală măsură, subliminalul (intuiția?) dramatic(ă), tensionat-interogativ(ă), al limitelor din când în când pune sub uriașa lupă a disperării minimalisima importanță sau, posibil, cu adevărat insignifianța vieții fizice, vieții omului, civilizațiilor, lumii ce se contemplă în oglinda tulbure a misterului Infinitului, Absolutului, Totului de la care nu va putea obține nimic pentru totdeauna, deoarece pur și simplu omul nu este dat pentru „de-a pururi ziua cea de azi“. Zadarnic îndemnul din Cartea a V-a a ***Chondoghya upanișad***-elor: „Omul trebuie să spună ce scop anume urmărește, tu studiezi doar acum sinele cel omniprezent; vorbește-mi anume despre el!“ Cine să-i vorbească „apropiatul(ui) pumn de cenușă scuturat în mijlocul indiferenței cosmice“? (Eugen Lovinescu)

În hazardul sau dogma predestinării absolute, metaforicul pumn de cenușă e ca și semnul eliberării omului de cea mai neliniștitoare problemă ce l-a frământat: cea a viitorului. Iar faptul că tabuisticul pumn de scrum (altfel – ba nu: *comme il faut!* –, ar trebui să spunem franc-curajos: Moartea) îl scoate în extratemporalitate, în absolut, – nu mai este problema omului. Eliberându-se de viitor, el se eliberează de toate. Omul deja nu mai este un personaj (preocupat de amara obstinație a întrebărilor referitoare la incerta și nici pe departe mulțumitoarea-i existență). Pentru el nu mai contează nici (in)finitul, nici spațiul, nici timpul. „Eroul nu (mai) este timpul, ci atempo-

ralitatea“, scria Henry Miller chiar în prima pagină a romanului ***Tropicul cancerului***. Dar dacă omul nu a putut dezlega barem „simpla“ enigmă a timpului, de ce ar cuteza să se gândească la infinit mai complicata temă a atemporalității? Ca perpetuu viitor („Nu există deloc sfârșit în timp“, Nietzsche; ne aflăm „la granița viitorului cel fără fruntarii“, Apollinaire), timpul privează omul de posibilitatea înțelegerii Totuumului. Iar cu atemporalitatea e și mai complicat, fiindcă ea nu înseamnă nici trecut, nici prezent, nici viitor, nici finit și nici infinit. Dacă Sf. Augustin glosa... ușor-jucăuș cu: „Ce e timpul? Dacă nu sunt întrebat – știu, dacă sunt întrebat – nu mai știu“, este sigur că dânsul n-ar fi știut mare lucru despre atemporalitate chiar și atunci când nu ar fi fost întrebat.

În acest caz, care ar fi concluzia? Probabil, nici una. Sau, una... negativă, o alta... pozitivă (?), un atare model de democrație a... suspansului sau liberei alegeri oferindu-ni-l B. Fundoianu care, drept moto la volumul său de eseuri filosofice ***Conștiința nefericită***, potrivi două raționamente cu sensurile diametral opuse între care ar reieși că se situează însuși omul ca între extreme, ca atitudine față de Posibil și Imposibil în „domeniul“ cunoașterii universale. Primul epigraf e din ***Etica neomahică*** a lui Aristotel: „Omul nu aspiră la imposibil. Și dacă totuși o face, toată lumea îl va socoti slab de minte“. Al doilea aparține lui Lev Șestov care, peste două mii și câteva sute de ani, sfidează acea „toată lume“, proclamând: „Să se împlinească așadar făgăduința: Nu va fi nimic imposibil pentru voi!“.

Ei bine, unde ar fi aici acea dorită / daurită cale de mijloc (*aurea mediocritas*) pe care, odată pornită conștiința omului, ea va fi salvată de necontenita provocare la dezbateri existențiale neliniștite, incerte, imposibil de suprimat?

Probabil, alegerea a două precepte polarizate ca sens vine și ea în căutarea Absolutului de către rațiunea umană; Absolutul în care, conform filosofiei lui Schelling și nu numai, este anihilată orice diferență și dispare orice dualitate. Natura (?) Absolutului presupune identitatea contrariilor, posibilă în baza indiferenței (!) tuturor diferențelor în raporturile dintre subiectiv și obiectiv, dintre ideal și real, natură și spirit. (Curios lucru, însă o astfel de indiferență – de gradul zero – pare a fi tocmai contrariul sensului pe care îl presupune; această imposibilitate ce mi se pare a fi totuși un foarte activ principiu... cosmogonic...)

Tertium datur

Pentru că poezia a admis simultana manifestare a logicii lui Aristotel și a logicii misterelor de la Eleusis, ceea ce era intrat (decretat) sub incidența conceptului de unicitate, identitate, integritate, anticii se văzură, inteligent, nevoiți să-l accepte într-o concomitență și „devălmășie“ cu principiul permanentei schimbări, fluctuații, întâmplate sub omniprezentul patronaj al zeului Hermes cel „evanescent, ambiguu, tatăl tuturor artelor [...] *iuvenus* și *senex*, tânăr și bătrân în același timp“, în mitul căruia „sunt negate principiile de identitate, de non-contradicție și cel al *terțiului exclus“* (s.m.), constata Umberto Eco. Aș presupune că anume acest non-conformism a și constituit o premisă și premoniție a faptului că, în toate domeniile cunoașterii umane, preceptele, normele, legile vor ține de un provizorat, totuși, fiind mereu supuse modificărilor, reformulărilor, de regulă conținând aprioric sau „sugerând“ intuitiv controversa dintre cunoscut și necunoscut, limitat, conturat și absolut. În relativitatea irepresibilă ce se insinuează de la sine (și de la zei?) în orice reflecție a omului despre univers, existență, știință, ignoranță etc. nimic nu poate edifica o dată pentru totdeauna (și) în grad suprem definiția logică ce ar face ca adevărul și enunțul teoretic al acestuia să corespundă *omni et soli definitio.* Primul semnal și dintâia probă a refuzului categoricei dihotomii (doar) bine-rău, (doar) alb-negru, acum-altădată... le-a constituit anume revelarea și formularea terțiului inclus prin care Hermes mergea (mersese!) „contra“ lui Platon și Aristotel (chiar înainte de-a fi apărut aceștia pe lume...), rupând anticipat eventualul lanț cauzal linear, conform căruia se poate deplasa doar din punctul A spre punctul B, nu și invers (ca forță, energie universală) și dând peste cap principiul identității (AșA), pe cel al non-contradicției ce spune că este de neconceput ca ceva să fie A și să nu fie non-A în același timp și autoritarul, dictatorialul, imuabilul (se părea) principiu al terțiului exclus, conform căruia A este sau adevărat sau fals, pentru că, zicea latinul, *tertium non datur.*

Totuși, povestea rămâne(a) poveste, chiar dacă în mitul lui Hermes (deja) ca și cum era admis terțiul (inclus), dezvăluindu-se înlănțuirile cauzale obligatorii, în care „după“ precede „înaintele“, zeul nemaicunoscând hotărniciri crono-spațiale, sub diverse întruchipări putând să se afle concomitent în diverse locuri. Logica tradițională, clasică, nu abandonase încă mii de ani, s-ar putea spune, principiul său fundamental conform căruia orice propoziție (enunț) poate avea doar două valori (adevărată sau falsă). Această (pre)judecată multiseculară a trebuit să fie respinsă sau, cel puțin, pusă sub o categorică îndoială, de îndată ce fizica nucleară a adus gnoseologia lumii în fața unor fenomene structurale care nu se lăsau enunțate în termenii categoricei legități dihotomice (ori-ori!). Unul dintre protagoniștii cutezători (Basarab Nicolescu îl consideră chiar un pionier în domeniu) care a mers mai departe de simpla contradicție bipolară a fost filosoful Ștefan Lupașcu (1900 - 1988), care a dezvoltat teoria terțiului inclus ce admite simultaneitatea valorică într-o interdependență antitetică triplă, nu dual㠔 Presupunând concomitența, în aceleași structuri, a binelui – răului, adevărului – falsului, prezentului – trecutului etc., terțiul inclus face distinctă, dar și constitutivă, contradicția ca entitate, ambivalența ca echivoc... funcțional dincolo de logica tradițională, zisă clasică. Apoi, terțiul inclus n-ar fi unul dedus, ulterior, ci, din contră, ar constitui sursa, baza de unde

Peter Paul Rubens – ***The Virgin in a Garland of Flowers***

pornește principiul antagonic adevărat – fals. În concepția lui Ștefan Lupașcu, el s-ar asemăna unui „creuzet cuantic de unde ar țâșni cele două materii divergente, cea fizică și cea biologică... și unde ele se întorc în mod ritmic și dialectic, pentru a se desfășura din nou“. Adică, terțiul inclus reprezintă izvorul de energie, iar ipostaza Adevărului și Falsității este o modalitate de punere în acțiune a acestei energii și de consumare / utilizare a ei în cele mai diverse forme și moduri. Iar conștientizarea terțiului inclus ca dat ontologic va face, consideră Basarab Nicolescu, ca multe discipline, printre care artele, dreptul sau istoria religiilor, să se reînnoiască, „iar etica și educația se vor putea pune în sfârșit în conformitate cu cerințele noului mileniu“.

De aici încolo, ne putem imagina ca fiind valabile și sistemele logice cu trei sau mai multe valori, în care, deopotrivă și concomitent, terțiul inclus al lui A este terțiul inclus al lui non-A, ca formulă tridialectică unificatoare a lui A cu non-A. Ștefan Lupașcu trece de la contradicția ireductibilă la necontradicția relativă. Astfel se întâmplă amplificarea, diversificarea (poate că și de-tabuizarea) unor registre de fenomene virtuale care, din antichitate până acum câteva decenii, se considerau a fi imposibile în fizica clasică. Ele sunt potențiale în fizica cuantică. (De unde, sinestezic sugerată, noțiunea de: *cuant logic.)* (Nu e sigur că în sistemul cuantic se va menține prea mult timp, de aici încolo, ideea că în materie cuarcii ar reprezenta elementele ultime, imposibil de dislocat din structurile ce le înglobează. Nu e decât o părelnică hotărnicire a unui orizont de cunoaștere după care s-ar întinde un vid de semnificație...) Ca terțiu posibil Ștefan Lupașcu presupune anume punctul ce pune în mișcare neantul și haosul, definit, particularizat, de pictorul și teoreticianul Paul Klee ca *punct gri*, „punct fatidic între ceea ce devine și ceea ce moare“. Anume acest *punct gri* și constituie elementul central al filosofiei artei promovate de Klee, „ceva care nu este nici alb, nici negru și este ambele lucruri în același timp, nici frig, nici cald, punct nondimensional, de răscruce de drumuri“ (în rezumatul explicativ al lui G. Uscătescu). Iar a „identifica“ respectivul punct în haos înseamnă – mai precizează Klee – „a-l recunoaște în mod necesar ca gri, având în vedere concentrația principală, și a conferi caracterul unui centru originar de unde ordinea universului se va ivi și va iradia în toate dimensiunile“ (precum în *explozia* din celebrul poem eminescian).

Paradoxurile mecanicii cuantice au validat noi compoziții, numite *niveluri de realitate*, ca multitudine de sisteme ce depășesc macrofizicul, microfizicul, fiind omologate chiar dincolo de incertul (deocamdată?) sistem ciber-crono-spațial. Anume filosoful Ștefan Lupașcu lansa ideea că orice sistem este un sistem de sisteme, un infinit de sisteme ce ar exclude, ca și cum, constituenții ultimi ai materiei. Adică, nu există cele din urmă (sau cele... dintâi) elemente ce ar sta la limita (sau...baza) a ceva ce poate fi conștientizat de către om. În infinitudinea de structuri și sisteme există o necurmată continuitate a... discontinuității (ca descreștere), deoarece, la rândul său, orice element „conține întotdeauna în mod structural alte elemente, fără ca să putem ajunge cândva la elementul unic care ar semnifica... identitatea perfectă și necontradicția absolută, și deci **unul** metafizic“, scria Ștefan Lupașcu. Trecerea dintr-o dimensiune în alta, mai cuprinzătoare, a cunoașterii, înaintarea în sub-sistemele microfizicii se întâmplă cu greu, dar se întâmplă, totuși. E trecerea dintr-o ezitare (eludată) în alta (abia înfățișată). Chiar dacă într-o viață de om sau pe parcursul a mai multe generații nu este elucidat gradul de „avansare“, de „aprofundare“ sau „înălțare“, nu încape îndoială că, sub aspect cognitiv, lumea (conștiința ei) nu stă deloc... pe loc. E drept însă că omul de rând nici nu-și prea pune problema de a conceptualiza, din punct de vedere filosofic, gnoseologic, modificările de univers ale înțelegerii sale ca necuntenă evoluție / avansare căreia nicicând nu-i va fi dat să atingă absolutul (ca ideal, ca scop). Cu alte cuvinte, spiritul promovează din complexitate în complexitate, predestinat însă de-a nu afla complexitatea complexităților cea decriptată doar într-o Lege Eternă. (Sau complex de Legi Unice, Primordiale și pentru Totdeauna.)

Probabil, în atare aprofundare sau înălțare nici n-ar fi vorba doar de căutarea (și neaflarea!) anumitor elemente de ultim suport substanțial, Ștefan Lupașcu lansând și ipoteza existenței unui izomorfism (cu sensul de paralelism, nu de identitate) între lumea microfizică a materiei și lumea psihică, a conștiinței umane, ambele fiind diverse, ca natură, ale unuia și aceluiași dinamism „admis“ de terțiul inclus, tridialectic. Izomorfismul (paralelismul) substanță-conștiință confirmă și el „resemnata“ supoziție că, oricât de acută, de pătrunzătoare i-ar fi rațiunea și intuiția în privința Marii Taine, lumea va rămâne, fatalmente, la un stadiu de (anumită) relativitate și convenționalitate în înțelegere; în (anumită) înțelegere care nicicând nu va echivala cu perceperea Marii și Definitivei Dezlegări a Tainei. Etern va rămâne ceva mai presus de acele niveluri de realitate, actul de cunoaștere umană sfârșind în paradox și mister. Poate că și în absurd. În poezia (totuși!) paradoxului, misterului, absurdului, e de accentuat, gândindu-ne că Paul Valéry era mai aproape de „cuarcii esteticii, creației“, să spunem așa, când lansa o idee concordantă cu, încă, subiectele din ***Corpus hermeticum***, elaborate în spațiul mediteranean în secolul al II-lea și atribuite lui Hermes Trismegistus, idee conform căreia nici un text nu conține vreun sens adevărat. Ca și cum există un cod nedezlegat până la capăt în baza raționamentului hermetic că atunci când se consideră a se fi dezvăluit un secret, el va fi secret doar dacă trimite spre un alt secret. Lumea, universul presupun(e) un infinit lanț de nexuri și codificări, de unde concluzia că, dacă într-adevăr nu există, *de facto*, cale spre adevărul ultim, cunoașterea umană nefiind decât o continuă modalitate de deplasare a tainei (tainelor) dintr-un loc în altul, mereu în Altă-parte, înseamnă că realitatea, lumea n-ar fi decât rezultatul unei erori. Și că, spre spulberarea erorii... (transcendentale?)... Nimeni n-ar putea decreta vreun ordin (și ordine) fix(ă) a(l) cosmosului, lumii, fiindcă nu este exclus ca raționalismul uman, logica de care ne conducem noi nici să nu intre, de fapt, în cauzalitatea *status quo*-ului existenței universale ce nu-i va oferi nicicând omului vreo „dare de seamă“. Pentru om, realismul factual presupus de ablativul absolut ce exprimă, se (mai) crede, complementul circumstanțial drept cauză, punctul de plecare nu înseamnă, totuși, o certitudine în percepția și definirea realismului factual drept ceva definitiv, ce nu mai poate fi repus în discuție. Această „fermă“ realitate factuală nu ar fi decât o oarecare ipoteză de lucru sau o viziune poetică ce presupune, bineînțeles, relativitate și subiectivitate în cel mai înalt grad metaforic, omnivalabil în fenomenologiile cuantice, dar și în cele psihice și estetice. Iar terțiul inclus face oarecum mai suportabilă conștiința impasului poeticității... absurdului și revigorează necapitulantele tentative de cercetare, chiar dacă (cerc vicios, ce mai!) și demersurile tridialectice, pluridialectice nu vor înceta vreodată să pară a fi, totuși, iremediabil aporetice, impunând tot alte și alte probleme de nerezolvat.

Lucian Bâgiu

BOGOIU, MAESTRUL DE CEREMONIE SAU FALSUL PERSONAJ SECUNDAR AL DRAMATURGIEI LUI MIHAIL SEBASTIAN

Statutul acestui personaj în economia piesei ***Jocul de-a vacanța*** (1936) este cu totul aparte, emancipându-se în indubitabil titular al unui rol principal, alături de Ștefan Valeriu și Corina, protagoniștii de drept ai istoriei dramatice. Intențiile auctoriale programatice vor fi fost altele, Bogoiu urmând a fi unul dintre actanții secundari ai piesei, dar personajul s-a impus de la sine, involuntar, pe măsura dezvoltării eșafodajului artistic, devenind, într-un fel, „piatra unghiulară", „cheia de boltă" care oferă întregii construcții echilibru și care proiectează perspective subtile și utile unei interpretări exhaustive. Deși teoretic prezență scenică aflată undeva imediat *în umbra* eroilor amintiți, Bogoiu imprimă asupra caracterelor pregnante un joc de nuanțe evanescente și de lumini discrete, în conformitate cu statutul crucial al *penumbrei* ființei, chintesență imaterială a sufletului individului. În absența lui Bogoiu, Corina și îndeosebi Ștefan Valeriu nu ar fi fost completi, după cum și jocul lor sentimental ar fi fost deficitar, atât sub aspectul gravității, cât și al edulcorării. Într-o prea temerară, poate, speculație psihanalitică, am spune că cei trei sunt fațete complementare ale unei paradigme în care femeia reprezintă supraeul (conștientul), bărbatul eul (subconștientul), iar Bogoiu sinele (inconștientul).

Bogoiu este primul personaj care apare în scenă, iar dacă ar fi să dezvoltăm teoria enunțată anterior, am remarca faptul că, imediat ulterior instituirii sale în *istorie*, se afirmă Ștefan Valeriu, iar mult ulterior acestora Corina. Cert este că prezentarea amplă a tărâmului reconfortant al pensiunii Weber, cu „o impresie de totală odihnă, de simplicitate", după exprimarea discretă a „câtorva sugestii doar – suficient pentru a da impresia de dimineață și de trezire din somn", prima entitate care „sfâșie vălul" acestui *status-quo* suspendat, încremenit, este... Bogoiu: „Cineva trage în sus, dinăuntru, oblonul. Este domnul Bogoiu. După ce a ridicat până sus oblonul, dă de o parte și de alta cele două uși de sticlă, așa încât acum holul și terasa sunt unul în prelungirea celeilalte." (I). Emergența factorului „dinăuntru" către „în afară" fiind îndeplinită, „prelungirea" între lumi este instaurată, iar istoria poate debuta.

Autorul oferă o caracterizare detaliată a aspectului exterior al personajului, cel care va conferi o falsă impresie – sau cel puțin una superficială, profund incompletă – (deși acaparantă) cu privire la personalitatea și profilul său psihologic sau sufletesc: „Domnul Bogoiu iese pe terasă, cu ochii cârpiți de somn și puțin buimăcit de soarele care, odată cu ridicarea oblonului, a năvălit în hol. Se oprește o clipă în mijlocul terasei, se întinde, se uită la cer, întinde o mână, ca și cum ar încerca să vadă dacă plouă. E îmbrăcat într-un halat de casă, cam scurt, care lasă să i se vadă, ceva mai jos de genunchi, picioarele păroase. Flăcău de vreo cincizeci de ani. Puțin obez, puțin chel. Deși în halat, poartă guler tare de cauciuc și o cravată lungă, cu un nod enorm." (I, 1). Domnul Bogoiu, proaspăt „ivit în lumină", pare o caricatură nostimă a insului autentic, sugerând individul plat, arogat și arestat de conformitatea unor tabieturi penibile și limitative, prizonier al unor cutume pliate stânjenitor peste personalitatea umană stingherită a se manifesta plenar. Înfățișarea personajului stârnește deopotrivă amuzament și compasiune, câștigând irevocabil de partea sa simpatia și încrederea receptorului (cititor sau public), care intuiește instinctual inocența genuină a flăcăului îmbătrânit. Înainte de a rosti un singur cuvânt, un pact tacit se stabilește între acest personaj și auditor/lector, nu de puține ori existând sugestia unei comunicări (altfel neexplicite) pe care Bogoiu, vag „maestru de ceremonie", o realizează între istoria internă a piesei și cea reală. Dacă prin construirea personajelor Ștefan Valeriu și Corina autorul a urmărit, în primul rând, a-și vorbi sieși, în schimb, prin configurarea lui Bogoiu, dramaturgul pare a-și fi amintit, intuitiv, infrarațional, că trebuie să afle un numitor comun cu receptorul virtual al operei sale. Remarcăm faptul că artificiul de construcție, probabil realizat mai degrabă „în mers", se recomandă ca o reușită remarcabilă. Totodată, această înfățișare în fond ridicolă a lui Bogoiu instaurează deja sugestia că sinele său autentic va fi fiind altul, că învelișul artificial sub care se expune lumii ascunde o altă natură umană, prin aceasta receptorului operei insinuându-i-se cu maximă subtilitate, de la bun început, suspansul.

Gesturile sale imediat următoare se înscriu în logica stereotipiei: Bogoiu notează, pedant, cu acribie și satisfacție, data, presiunea atmosferică și temperatura sub auspiciile cărora se desfășoară istoria piesei. Tabietul ridicat la rangul de certă manie personală acționează ca un contraexemplu perfect al jocului de-a vacanța, constituie tocmai genul de manifestare care trebuie recuzată, repudiată categoric, pentru ca individul să poată deveni el însuși cu adevărat un spirit liber și detașat. În debutul piesei Bogoiu ilustrează extrema ușor exagerată a atitudinii existențiale care va fi întru totul suprimată pe parcurs. Cu atât mai spectaculoasă și mai convingătoare va fi transformarea radicală a chiar personajului Bogoiu în partea a doua a piesei. Însă Bogoiu compensează, mereu, automatismul caracterului său cu nuanțe fine de subtext, demonstrând, prin umorul fin și delicat, că este departe de fi un profil existențial șters, steril și plafonat. Telefonul nu funcționează, iar ca imediată consecință Madame Vintilă îl bruschează fără menajamente, ceea ce determină intervenția pacificatorie a bătrânului flăcău: „Nu-l zgâlțâi, că-i faci mai mult rău. Eu cred că de asta s-a stricat. S-a speriat, săracul. Prea v-ați răstit la el." (I, 2). Replici similare, presărate pe tot parcursul apariției sale, îl recomandă ca spirit bonom, cu fond sufletesc de o bunătate debordantă, un bunicuț ingenuu căruia i se iartă micile manii inofensive, dar care trebuie eliberat din perspectivele limitative ale gulerului tare, ale cravatei lungi și ale nodului enorm.

Adevărata profunzime și complexitate a caracterului său se află însă în altă parte, nu în sugestia unei înduioșătoare bunătăți.

Consecvent rolului asumat inițial, acela de reprezentant prin excelență al canoanelor sociale, Bogoiu este primul care îl acuză pe Ștefan Valeriu de sabotare a utilităților mondene (radioul, telefonul, poșta etc.). Logica și demonstrația sa este infailibilă și convingătoare, dar Bogoiu are și un motiv personal de a isca o adevărată cabală împotriva eroului („Valeriu ăsta e o canalie.“, I, 6): „BOGOIU: [...] Eu scriu, el șterge. Eu scriu, el șterge. (*Cu disperare:*) O să mă-nebunească. O să mă scoată din sărite. Să știi că eu nu răspund dacă s-o-ntâmpla o nenorocire. / CORINA: Vrei să-l omori? / BOGOIU: Nu știu. Poate și asta. Da, da, poate și asta. Să i-o spui. Îți dau voie să i-o spui. Te autorizez să i-o spui.“ (I, 6). Însăși modalitatea de a-și exprima amenințarea o anulează intrinsec, stârnind zâmbete și întărind impresia de ridicol a personajului. Dar devine cert că Bogoiu este atașat exagerat de tipicul inscripționării pe tablă a condițiilor atmosferice și a reperelor calendaristice. Această „curioasă manie“ ascunde, în fapt, o mare taină a individului: Bogoiu nu este, în ființa sa genuină, dar absconsă, un umil funcționar public la ministerul bucureștean, ci un prolific aventurier maritim, căpitan de transoceanice și călător pe toate meridianele lumii, iar tabla mâzgălită perseverent cu cretă e, de fapt, jurnalul său de bord. Momentul în care Bogoiu i se confesează Corinei cu privire la adevărata sa identitate este o scenă remarcabilă a piesei, în care autorul combină cu delicatețe tonul grav cu umorul fin, adeseori de o tristețe deziluzionantă, prin care marile idealuri „fantaste“ ale individului sunt demascate, expuse deopotrivă în frumusețea lor nobiliară și în aspectul ludic, amalgam de comedie și analiză psihologică, utilizare specifică dramaturgului a „clapei subtilului“ datorită căreia receptorul rămâne suspendat indecis undeva între surâs și lacrimă. Bogoiu pare aici un copil mare care îi mărturisește temerar-emoționat mamei că lumea în care își petrece el existența nu este nici pe departe cea care se înfățișează cotidian. Bunăoară, Bogoiu nu se află zi de zi la minister, după cum nici în momentul confesiunii nu se află în pensiunea Weber: „... se apropie de ea, privește de jur împrejur, ca să se asigure că nu ascultă nimeni, și-i spune foarte confidențial, ca și cum i-ar destăinui un mare secret): Sunt în Oceanul Pacific.“ (I, 6). Din această clipă Bogoiu a evadat din real: descrie cu maximă seriozitate (și totuși, atât de caraghios) poziția exactă pe mapamond a vasului său imaginar, apropierea ciclonului, iar astfel configurează, în felul său, propria versiune a jocului de-a vacanța. Prin aceasta personajul dă dovadă că *este pregătit* pentru experiența pe care o va propune Ștefan Valeriu, evaziunea din real fiind de fapt înfăptuită de Bogoiu în fiece clipă a existenței sale, doar că nu explicit, ci doar printr-o defulare interiorizată. Sub conformismul trădat prin gulerul înalt, cravata lungă și nodul imens, Bogoiu se dovedește a fi exact contrariul, un aventurier liber de constrângeri, care înfruntă constant universul și orizonturile nelimitate. Există o manieră extrem de simplistă (deși conformă cu intriga superficială, de suprafață, a piesei) de a interpreta disponibilitățile spre „evaziunea din platitudinea cotidianului burghez“[1] ale acestui personaj: „Fantazarea lui Bogoiu nu e un act de subtilitate. [...] Fantazarea lui Bogoiu e un act reflex, un automatism (pentru că la vârsta și la condiția lui socială și psihologică, automatismul a devenit, din formă, conținut al vieții), o armă de apărare [...]. Evident, Bogoiu nu e un subtil, dar nu e mai puțin adevărat că automatismul gestului său sufletesc nu e pur și simplu mecanic, dezvăluind uneori conținuturi umane surprinzătoare. Marinar încercat, bătrân lup de mare, Bogoiu ascunde sub bonomia lui aparent comică unele posibilități de rapidă intuire a sufletului omenesc. Nici de data aceasta nu trebuie să suprasolicităm, căci puterea de pătrundere a observației lui Bogoiu nu depășește limitele bunului simț și pare a se manifesta, de asemeni, în forma unor reflexe însușite printr-o veche experiență. Farmecul personajului stă tocmai în această «dialectică» a lui, atât de veridică: Bogoiu e complex în simplitatea lui“.[2] Un asemenea demers exegetic, în fond profund sociologist, impune, inerent, limitarea perspectivei și induce un reducționism neproductiv.

Involuntar, Bogoiu devine mult mai mult decât un actant al unui rol schematic, trădând astfel intențiile auctoriale, în sens pozitiv. Bogoiu acumulează sugestiile unei complexități și a unei subtilități a caracterului său care l-au surprins pe Mihail Sebastian însuși, care încerca, dezarmat, să cenzureze bogăția și fecunditatea simbolică a personajului. Bogoiu este expresia vie, într-un fel mult mai autentică decât Ștefan Valeriu și Corina, a evaziunii individului din real către un univers compensatoriu, imaginar, refugiu utopic în care sinele se poate manifesta plenar. Insul „navighează“ nu doar ficțional, pe un ocean închipuit, ci și metaforic, într-o alegorie a elanurilor supreme ale sufletului și ale spiritului uman. O replică precum „Umblu cu busola în buzunar și, oriunde aș fi, caut nordul“ (I, 6) sugerează, indubitabil, nu punctul geografic al unei perseverente explorări maritime, ci zenitul ființării, „amiaza mare“, intangibilul punct terminus al călătoriei ideale a existenței, unde spiritul se consumă în retorta alchimică a accederii dincolo de orizont, dincolo de repere, dincolo, în absolut. În acest sens devine perfect posibilă o paralelă cu profilul personajului specific dramaturgului american Eugene O'Neill: „Personajele teatrului lui Mihail Sebastian simt acele tainice chemări ale necunoscutului, nevoia acelui «dincolo de zare» pe care unul din eroii piesei, astfel intitulată, a lui Eugene O'Neill, o exprima cu atâta fervoare: «Dacă ți-aș spune că mă ademenește frumosul, frumosul depărtării și al necunoscutului, misterul și farmecul Orientului, care mă cheamă ca un miraj din cărțile citite, nevoia de a mă surprinde în libertatea întinderilor mari și largi, bucuria de a rătăci încoace și încolo în căutarea misterului ascuns tocmai... dincolo de zare?»“.[3] La data de 5 iunie 1936, în plin proces de creație, dramaturgul Mihail Sebastian notează surprins și prevăzător în ***Jurnal***: „Bogoiu amenință să devină prea subtil. Nu se poate. Trebuie neapărat să-i păstrez un fond de optimism puțin jovial, puțin apăsat. Nota lui de melancolie trebuie să răsară, când și când, din robustețea și din simplicitatea lui, cam necioplită. / «Umblu cu busola în buzunar și caut nordul. Dacă mă gândesc bine, mi se pare că e singurul lucru pe care l-am căutat cu adevărat în viață: nordul.» O astfel de replică – deși îmi place prin ea însăși – nu poate fi a lui Bogoiu. O voi suprima neapărat și voi relua accentul de sănătate cam obtuză pe care Bogoiu

[1] Cornelia Ștefănescu, ***Mihail Sebastian***. Editura „Tineretului“, 1968, p. 96

[2] Mircea Tomuș, *Prefață* la Mihail Sebastian, ***Jocul de-a vacanța. Steaua fără nume. Ultima oră***. Prefață de Mircea Tomuș. Editura pentru Literatură, 1965, p. XI-XII

[3] Adrian Anghelescu, ***Creație și viață***, București, Editura „Eminescu“, 1978, p. 263

trebuie să-l aibe. / El e poate, în anumită măsură, un poet, dar fără să știe.“[4] . Autorul nu a suprimat complet replica – într-un fel „ciuntirea“ acesteia se dovedește a fi mult mai susceptibilă unor sugestii și interpretări decât expresia completă, explicită – și, ca o consecință, nici profilul psihologic al personajului nu fost „redus“ la robustețea optimismului comun, ci a continuat a plana, nelămurit și fascinant, în penumbra unei melancolii grave și pline de delicatețe a unor adevăruri profunde, rostite doar pe jumătate. Cu referire la această confesiune a lui Bogoiu, pe care o citează în toată amplitudinea sa, exegetul Ov. S. Crohmălniceanu remarca: „Modernitatea lui Sebastian este de a ști să scoată o autentică poezie din înduioșarea noastră sentimentală pentru disponibilitățile la visare ale unor existențe obscure. Bogoiu, de pildă, dezvăluindu-și tainicele sale reverii, aduce brusc în spațiul scenic briza sărată a imensității oceanice.“[5] Între intenție programatică și intuiție a parcursului creației, Mihail Sebastian a configurat, involuntar și indecis, cel mai incitant, cel mai abscons personaj al primei sale opere dramatice.

Pe de altă parte, consecvent artei sale de a nu infuza universul evaziunii cu izbânda perfecțiunii, și aventura lui Bogoiu, imaginară sau spirituală, este oprită de autor undeva la jumătate de drum, incompletă, expresie nu doar a utopiei ca loc ideal, ci mai ales ca loc ce nu există. Bogoiu este un mare călător, dar nu a ajuns, „încă“, în Oceanul Înghețat de Nord. De fapt, singur nu ar fi ajuns niciodată: „Ei, e greu. Frig, furtuni... Și nici n-am echipaj ca lumea. Dar odată și odată o să mă duc și p-acolo. Aștept condiții atmosferice.“ (I, 6). Ceea ce îi lipsea bătrânului lup de mare pentru suprema explorare, echipajul adecvat și condițiile atmosferice prielnice, sunt de aflat în atmosfera jocului de-a vacanța și în protagoniștii acestuia, alături de care se va institui o nouă ordine existențială, prin care va fi instaurată prin decret irefutabil transformarea *de facto* și *de jure* a pensiunii în vapor transoceanic, iar vârfurile fremătânde ale brazilor în valuri foșnitoare ale mării. Iată cum banalul și schematicul Bogoiu devine principal promotor al insolitului și imprevizibilului joc de-a fericirea.

Nu întâmplător, desigur, personajul care „deschide“ și *Actul II* este același Bogoiu. Înfățișarea sa este drastic metamorfozată, ceea ce îl surprinde și „incomodează“, prin ineditul experienței, pe însuși „căpitanul“ aventurii: „Bogoiu și Maiorul sunt îmbrăcați în alb, pantaloni de pânză, cămașă cu mâneci scurte și cu guler deschis. Bogoiu, pantaloni scurți. Nu se simte bine în ținuta asta. Duce într-una mâna la gât, ca și cum și-ar căuta cravata absentă. Stă fiecare pe câte un șezlong și privește în zare, cam încruntat“ (II, 1). Postura eliberării din constrângeri a personajului și îndeosebi reacția acestuia la insolita sa experiență au o însemnătate aparte în configurația subtextului ideatic al piesei. Faptul că lui Bogoiu i se oferă, finalmente, șansa de a-și manifesta plenar reveriile evaziunii până atunci pur interiorizate și mai ales faptul că bătrânul lup de mare se simte stânjenit regăsindu-se sub înfățișarea autentică a unui temerar explorator include sugestiile sumbre cu privire la destinul real al jocului de-a vacanța. Se pare că individul nu poate face față, în fapt, împlinirii aspirațiilor sale spre utopie. Atâta vreme cât universul compensatoriu subzistă la nivelul pur imaginar, ca sempiternă virtualitate, omul trăiește permanent *ideea* unei posibile evaziuni, ceea ce îl menține, fragil, în fața vicisitudinilor – sau prozaicului, derizoriului – existenței cotidiene, reale. Când, în sfârșit, fata morgana devine palpabilă, insul este surprins, paradoxal, nepregătit. Niciodată omul nu se așteaptă ca realmente idealul să devină tangibil. Într-un fel, în nucleul ultim al ființei sale, nici nu își dorește acest lucru. Aspirația este cea care îl menține, îi este necesară și suficientă, nu trăirea, nu înfăptuirea. Atâta vreme cât Bogoiu naviga, pe culoarele ministerului, cu ajutorul bunului său prieten arhivar, un „reputat astronom“ al bolții cerești, *ideea* explorării era principial – și necontroversabil – mereu posibilă. Când călătoria devine reală, *ideea* călătoriei se estompează și, îndeosebi, planează pericolul ca, prin transformarea ei în performare faptică, să își piardă întru totul contururile, iluzia poate deveni deziluzie. Utopia, imaginea ideală, se transformă, paradoxal, în *ou topos*, locul care nu (mai) există ca virtualitate. La nivelul paralelismului, stinghereala lui Bogoiu, „trezit“ din reverie în plină utopie, sugerează că însuși jocul de-a fericirea pe cale de a se instaura între Corina și Ștefan este, în fond, sortit eșecului. Așadar, Bogoiu anticipează, infrarațional și subtextual, destinul protagoniștilor, ca penumbră fidelă a acestora. Gestul lui Bogoiu, de a-și căuta cravata absentă, este o anticipare destul de transparentă a faptului că va reveni, după această suspendare insolită în ireal, la datele realității iar, asemenea lui, și protagoniștii piesei.

În debutul actului secund, Bogoiu trăiește copios reminiscențele vechii sale posturi, trădând ceea ce a fost îndeosebi numit de critica literară „automatismul“ ființei sale. Are nostalgia profundă, plină de regrete, a faptului că nu mai poate data exact ziua, îi lipsesc pantalonii „regulamentari“, fără de care are temerea maniacală ca nu cumva „cei de la minister“ să îl concedieze. Prezența absolut imposibilă și de altfel nerecomandabilă a ministerului pe coverta „vaporului alpin“ trădează clar faptul că personajul nu este capabil a se desprinde decisiv de schematismul prozaic al existenței sale cotidiene, care îl urmărește și și-l arogă cu perseverență până și în himeră. Un vânt fatidic adie astfel în velatura jocului de-a vacanța. Bogoiu, aflat la cârma supremei călătorii, cea care l-ar putea conduce, dacă ar avea voința și putința, chiar și către îndepărtatul nord, nu consultă însă busola, nu înalță toate pânzele pe catarg, nu ia în posesie ilimitatul, ci se închide, printr-o regretabilă expresie a autismului, în centripetul univers al șabloanelor sterile: „Dumneata nu vezi că eu umblu de atâtea zile despuiat, cu gâtul gol? (*Cu o reală pudoare*:) Mi-e rușine. Zău că mi-e rușine. Mi-a luat pantalonii mei buni și mi-a dat pe ăștia scurți. N-am zis nimic. Mi-a luat cămașa și mi-a dat pe asta tăiată. N-am zis nimic. Dar cravata, frate, cravata? Am cincizeci și doi de ani, și în cincizeci și doi de ani eu numa cu cravată am umblat“ (II, 3). Adică, altfel spus, individul este arogat din naștere de constrângeri, care devin parte din ființa sa și de care nu se poate dispensa fără a resimți un sentiment al pierderii identității... sau, cel puțin, al certitudinii unei perspective, chiar dacă limitată și limitativă. Lipsit de cravată, Bogoiu declară, plonjând în plin absurd, că „se înăbușă“. Omul se teme, în fond, de ilimitat, de incertitudinea unui traseu existențial – și spiritual – inedit, ale cărui repere ar fi nevoit să le traseze el însuși. Amară și tristă ironie a „comediei“ jocului de-a vacanța.

[4] Mihail Sebastian, ***Jurnal. 1935-1944***. Text îngrijit de Gabriel Omăt. Prefață și note de Leon Volovici, București, Editura „Humanitas“, 1996, p. 60

[5] Ov. S. Crohmălniceanu, ***Literatura română între cele două războaie mondiale***, vol. III, ***Dramaturgia și critica literară***, București, Editura „Minerva“, 1975, p. 99

Incapabil să ia în posesie visul – sau măcar să observe faptul că visul a devenit realitate – lui Bogoiu îi este explicată evidența de către Corina: abandonând cravata, poate fi mult doritul lup de mare cutreierând oceanele planetei. Dar Bogoiu nu se entuziasmează în fața unei tardive revelații, ci imploră să i se destăinuie în ce dată se află, deoarece, lipsit de reperele sigure, se regăsește... „pierdut". Ori, pentru Bogoiu, a fi „pierdut" este sinonim nu cu suprema șansă, ci cu deplina catastrofă: „Fiindcă eu nu pot să trăiesc așa. Cu ziua asta care nu știi de unde începe și unde se termină... Parcă-i o singură zi, una singură, lungă, lungă, lungă. N-are nume, n-are număr. Ai vrea s-o prinzi din zbor, s-o iei de gât și s-o întrebi: cum te cheamă?" (II, 3). Este, cu siguranță, cel mai dezarmant pasaj al piesei, în care evaziunea este funciar renegată ca o năpastă, în loc de a fi senin acceptată ca suprema oportunitate oferită insului. Deși de un pesimism profund, atitudinea lui Bogoiu nu este însă întru totul blamabilă – sau inexplicabilă: sinele are propriile sale intuiții, verificate și probate la finalul piesei, pentru a ezita. Momentan, spiritul recalcitrant al individului trebuie convins printr-o pledoarie rațională a Corinei: „Nu ești cuminte, domnule Bogoiu, și, drept să-ți spun, nu te pricep deloc. De ani de zile umbli după un vis, și acum când visul este sub ochii dumitale, când e aici la un pas și nu așteaptă decât să-l vezi, dumneata întorci capul, închizi ochii și-l lași să treacă." (II, 3). Paradoxal – sau nu – este exact ceea ce Corina va înfăptui, la finalul piesei. Ceea ce conștientul nu își poate încă explica, necesitând certificare prin experiență, inconștientul cunoaște aprioric: visul nu poate – și nu trebuie – să devină realitate. Utopia trebuie întreținută ca virtualitate, în sensul ei figurat, nu înfăptuită, pentru a nu fi limitată, ireversibil, la sensul ei literal. Bogoiu pare a se lăsa, totuși, convins, de către Corina, și „intră în joc", acceptând comanda vasului. În fapt, citit printre rânduri, sinele va lua parte la jocul prin care „lumea devine visul sufletului nostru" strict pentru a oferi supraeului șansa edificării cu privire la caducitatea demersului, pentru a lămuri individului că „visul sufletului" constituie măsura suficientă a evaziunii.

Exegeza literară, prin vocea Corneliei Ștefănescu, a aflat, desigur, o altă interpretare, am spune mai „canonică", mai „comodă", cu referire la motivele care îl determină pe Bogoiu să accepte jocul propus de Corina și Ștefan, reducând însă, implicit, simbolistica personajului, în conformitate cu interpretarea dintr-o perspectivă tradițională (perfect valabilă, dar insuficientă, simplistă, am spune) a caracterului său, a rolului său performativ. O menționăm ca atare: „Bogoiu, cu toate fixitățile lui, trăiește la un înalt grad de sensibilitate drama vârstei, plin de candori, dar și zbuciumat în fond de insatisfacțiile nemărturisite ale unui intelectual ratat. Dintre personajele piesei, el are umorul cel mai trist, amintind, într-o oarecare măsură, de verva, elanurile, lirismul și umorul lui Jules Renard. Fiindcă este prea delicat sufletește ca să nu înțeleagă ce rol poate avea în delicata idilă înfiripată în vacanță, între Corina și Ștefan, Bogoiu intră perfect în ficțiunea jocului cu calmul dureros, de astă dată provocat de sentimentele lui nemărturisite pentru o fată foarte tânără, mimând tot timpul voia bună și discreția naivă ca omul care, trăindu-și – pentru o dată – dureros de real, imaginarul său rol de căpitan de vas râvnit o viață întreagă."[6].

În postura de căpitan al vasului explorator – explorarea însăși fiind imprecisă, un cutreier aleatoriu pe oceanul virtual, lipsit de țintă precisă, o preumblare de dragul strict al călătoriei – Bogoiu devine extrem de convingător, își tratează rolul cu maximă seriozitate. Dacă înainte era întruchiparea „perfectă" a funcționarului ridicol, cravata cu nodul imens făcând parte definitorie din făptura sa cotidiană, acum severitatea lupului de mare concurează în „autenticitate". Ori tocmai aici se ascunde paradoxul: după cum bătrânul flăcău ascundea o altă identitate sub aparența automatismului schematizant, nu cumva, la rându-i, ipostaza bătrânului lup de mare constituie doar o „poză"? Într-un joc de oglinzi amplificat cu perseverență, identitatea protagoniștilor dramaturgiei lui Mihail Sebastian se sustrage labirintic de la determinări precise. Cert este doar că acum, amenințați de intruziunea unui factor străin „povești" lor, specific lumii abandonate „în urmă", în persoanele a doi „călători străini" (Domnul și Cucoana sa), eroii jocului de-a vacanța apelează, pentru protectoratul utopiei, la căpitanul Bogoiu. Este, am putea spune, ultima instanță capabilă să mențină iluzia evaziunii. Bogoiu se achită cu brio de sarcină, dar victoria sa e „à la Pyrus". Sentențios, îi tratează pe „clandestini" cu o condescendență care glisează către ostilitate vag estompată, apărând, cu arme specifice, himera. Biletele de tren ale intrușilor nu sunt valabile pe vapor, deci trebuie debarcați de urgență, ceea ce se va și înfăptui, cu concursul persuasiv al întregului „echipaj". Dar însăși efortul depus în consens de exploratori determină o amară sugestie: clandestini sunt, în ultimă instanță, ei înșiși, ambiționând un demers iluzoriu și caduc într-un univers ostil și obtuz. Oceanul pe care corabia nebunilor se vrea a naviga este străbătut seismic de Văi ale Plângerilor care vor deturna, inerent, ambarcațiunea din traseul său oricum nebulos și o vor returna portului inițial și principial niciodată celui de destinație. În acest context, considerăm oportun a aminti considerațiile unui excelent spirit analitic, Ion Vartic, din ale cărui opinii relevăm ca esențială folosirea condițional-optativului: „Eroii aspiră mereu să evadeze din lumea uniformizantă a convențiilor cotidiene și, eliberați, să «navigheze» (cum le place să spună) spre o altă lume, unde îi așteaptă depărtarea, necunoscutul și uitarea visată, adică un ideal vag și difuz. Visul este forma lor de libertate, de ieșire din contingentul meschin. «Jocul de-a vacanța» constituie «jocul de-a reveria» pentru aceste personaje care, refuzând realul convențiilor rutiniere și dezumanizante, ar vrea să fie niște «caraghioși», niște «ridicoli», ar vrea – deși, rușinați, nu îndrăznesc întru totul – să fie un fel de Don Quijoți ce-și construiesc o lume numai a lor, o «insulă» pe care o văd ca «printr-un ochean de fum»"[7]. Complementar nota infrapaginală devine relevantă pentru discrepanța dintre ceea ce „ar vrea" să instituie protagoniștii și ceea ce, în secvența imediat următoare a piesei, se văd nevoiți a accepta: „Reveria eroului lui Mihail Sebastian – privită din unghiul teoriei lui Gérard Mendel – constituie una din acele «techniques contra-limitatives» prin care individul interpune între exterior și sine «l'aura maternelle du fantasme», creându-și o stare euforică – un fel de «félicité sensorielle» – și pulverizând realitatea temporo-spațială cu limitele ei. Navigația în imaginar a celor de la vila Weber seamănă cu «les évasions totales infantilisantes où le sujet est pris en charge par un club de vacances, véritable «clinique de l'ou-bli»"[8]. Dar uitarea nu îi este sortită la infinit

[6] Cornelia Ștefănescu, *op. cit.*, p. 100

[7] Ion Vartic, ***Mihail Sebastian sau „lenea de plantă" a ființei***, în vol. ***Modelul și oglinda***, Editura „Cartea Românească", 1982, p. 260

[8] *Ibidem*

eroului evaziunii...

Ultima replică a Domnului destramă himera: „azi“ e doisprezece, o zi de joi, iar ca imediată consecință a precizării intrusului, căpitanul navei „revine la realitate“: „BOGOIU (*care a auzit ultima replică a Domnului, fără să-i dea prea mare atenție, sare luminat, ca și cum abia acum ar fi auzit-o):* Ce-a zis? Joi? 12? Ați auzit? A zis joi. A zis 12. Joi, joi, joi... E joi și e 12. Dați-mi o cretă! Dați-mi un creion! Dați-mi cerneală! Dați-mi să scriu! (*Scrie cu degetul pe jos, pe perete, în aer:*) Joi 12 august, joi 12 august... Presimțeam eu, domnule! Îmi spunea inima. 12 august, 12 au... (*Entuziasmul îi scade subit, lasă cuvântul neterminat. Rămâne cu degetul suspendat în aer, deget cu care tocmai desena cifra descoperită. Pe urmă, cu totul dezumflat:*) Dacă azi e în doișpe, atunci pân'la cincisprezece mai sunt trei zile. Și la 15...“ (II, 16). O tristețe inefabilă îi cuprinde pe toți actanții himerei, iar penumbrele îi învăluie cu un fior sumbru: în curând vor fi nevoiți să revină „acasă“, în datele unei vieți sordide, prozaice, derizorii. Degeaba căpitanul Bogoiu protestează, neconvingător, „... să uităm și noi...“ (II, 16). Acum nu mai pot uita, „răul conștiinței“ s-a insinuat, iluzia s-a destrămat. Un vânt iscat de norii amenințători ai orizonturilor închise anunță nu un ciclon al descătușărilor, ci naufragiul într-un deșert steril, pustiu, dezolant, deșertul propriei lor existențe. Căpitanul Bogoiu este pe punctul de a-și abandona nava, plecând în căutarea gulerului tare, a cravatei prea lungi și a nodului imens, care și-l arogă, printr-o desemantizare, precum fântâna din deșert... În cea mai transparentă postură a maestrului de ceremonie, Bogoiu închide actul secund și, în fond, întreaga poveste, întrucât nimic insolit nu se mai poate întâmpla, totul a fost deja desemnat a se înfăptui ireversibil. După ieșirea din scenă a Corinei și a lui Ștefan Valeriu, pentru a consuma, la rându-le, propria himeră, căpitanul pășește pe scena pustie: „BOGOIU *(intră prin stânga. Privește de jur împrejur. Se apropie de cele două șezlonguri. Ia o clipă în mână șalul și-l lasă apoi să cadă la loc. Privește lung înspre scara pe unde au ieșit Corina și Ștefan. Se reazămă de perete, pe pragul dintre terasă și hol, și pe urmă, ca și cum ar transmite departe un ordin, unui echipaj nevăzut):* Opriți motoarele. Desfaceți pânzele. Să n-aud nici un val. Nici unul...“ (II, 19). Echipajul este nevăzut întrucât, de fapt, nu mai există, velatura este coborâtă întrucât navigația a devenit improbabilă și inutilă, motoarele sunt oprite deoarece călătoria a luat sfârșit, zgomotul valurilor se estompează întocmai după cum contururile poveștii devin imprecise. Jocul de-a vacanța adastă, suspendat, într-un scurt intermezzo, după cum un vapor are o clipă de respiro în centrul de o calmitate nefirească, înșelătoare, al uraganului, un răstimp al finalei reculegeri înaintea dezastrului. Cu toate pânzele jos, înfrântă, utopia se apropie de însușirea statutului unei farse. Călătorii surprinși în clandestinat mai au răgazul unei ultime nopți a Valpurgiei, după care se vor trezi, o clipă înainte ca reveria să se transforme în coșmar, salvând-o *in extremis* ca pură potențialitate.

În ultimul act al piesei Bogoiu îndeplinește rolul „ingrat“ (dar pe deplin explicabil, în lumina posturii sale de neexplicit *deus* omniscient al evaziunii) de a concilia disensiunile care se înfiripă între Corina și Ștefan. Dacă Bogoiu este cel care a acceptat să joace rolul căpitanului, pentru a face posibil jocul de-a fericirea între cei doi îndrăgostiți, acum tot Bogoiu este cel căruia îi revine rolul de a gestiona, cu delicatețe, abandonarea himerei. Asumându-ne caracterul speculativ al interpretării, propunem reconsiderarea unor replici aparent inofensive ale flăcăului bătrân, dar care, citite dintr-o anumită perspectivă, sugerează (poate involuntar, surmontând intenționalitatea auctorială, dar perfect valabil, opera fiind cea care își transcende creatorul) statutul absolut al maestrului de ceremonie Bogoiu: „Pe vaporul meu, domnișoară Corina, se întâmplă numai lucruri serioase.“; „Da. Știu. Eu știu tot ce se petrece pe vaporul meu. Iartă-mă. Nu sunt indiscret, dar e datoria mea. Am știut din prima zi. Cred că am știut înaintea dumitale și înaintea lui“ (III, 3). În lumina unei asemenea viziuni asupra statutului abscons al personajului, poate deveni inexplicabilă atitudinea sa imediat următoare, aceea prin care încearcă a o opri pe Corina de la decizia abandonării himerei, mai mult chiar, hotărârea de a o urma pe tânăra femeie, prezumtiv pentru a permanentiza ceva din farmecul evaziunii și în lumea reală. Pare o contradicție flagrantă cu aderență funciară, ultimă, apriorică, imuabilă a personajului nu la utopie, ci la platitudinea prozaicului cotidian. Într-adevăr, Bogoiu încearcă, deși neconvins el însuși, să salveze utopia și ezită în a-și asuma, în punctul culminant, rolul demistificării: „Da' mai lăsați-mă, pentru Dumnezeu, mai lăsați-mă. Da' ce vină am eu? Da' cine sunt eu? Pe toate să le explic. Pe toți să-i consolez. Da' mie cine-mi explică. Și pe mine cine mă consolează?“ (III, 6). Sinele este aici indecis, dar nu trebuie să surprindă faptul că reprezentanta rationalului, a cerebralității, a conștientului, Corina, este cea care înfăptuiește gestul decisiv, al înlăturării „ocheanului de fum“. Căpitanul Bogoiu nu vrea ca vaporul său să se scufunde, dar se extaziază când îi sunt returnate cravatele de funcționar... Sinele individului nu face decât să ambiționeze, în conformitate cu întreaga sa existență anterioară, tentativa îmbinării realității cu evaziunea. Dacă până la momentul instaurării jocului de-a vacanța Bogoiu fusese un funcționar care naviga pe oceanele imaginare, acum ar dori să se transforme în căpitan care să preia oceanul cu el pe culoarele ministerului. Dacă elevarea realității la imaginară evaziune este pe deplin posibilă ca exercițiu intim, în schimb prelungirea himerei în realitate este funciar imposibilă, ar semnifica o iluzorie conciliere a sensurilor duale ale utopiei, loc ideal și loc ce nu există.

Există o scenă remarcabilă a finalului piesei, cea în care dramaturgul îi reunește pe aparent contradictorii Bogoiu, Ștefan și Jeff într-o afinitate de substanță, predispusă unei speculații interpretative supreme, pe deplin revelatorie. Bogoiu se confesează cu privire la trecutul său și aflăm că odinioară a trăit și el o poveste similară cu cea a lui Ștefan și a Corinei, a iubit și el o fată, iubire sfârșită înainte de a fi mărturisită, iar acum reminiscențele și frapanta similitudine îl determină a avea iluzia că, prin coparticipare la himera cuplului, și-ar regenera și salva, in extremis, ceva din propria utopie estompată. O replică a bătrânului Bogoiu – relaționată cu una adresată de Ștefan lui Jeff („...te cunosc foarte de mult.“; „E minunat, Jeff. Au trecut douăzeci de ani și cos pătrat de x plus sin pătrat de x este tot egal cu unu. Nimic nu s-a schimbat...“, III, 9) – determină o foarte plauzibilă interpretare a statutului comun al protagoniștilor masculini ai piesei: „Mă uitam la dumneata și îmi ziceam că sunt eu, cu douăzeci de ani în urmă. Și dacă te sărut, ziceam că mă sărută pe mine... în trecut... Acuma... se duce. Ne lasă. Ce-o să ne facem fără ea?... / (Toți trei rămân gânditori, tăcuți, cu privirea pierdută înainte, dincolo de rampă.)“ (III, 10). Bogoiu, Ștefan și Jeff sunt trei vârste ale aceluiași individ, trei fațete complementare ale paradigmei, astfel devenind evidentă

rațiunea ezitării bătrânului flăcău în a demistifica farsa: ar fi renunțat, într-o anumită măsură, la sine însuși și la propriul joc de-a fericirea... Autorul însuși constata deconcertat, pe 22 august 1936, în ultimele zile de creație, că trioul psihologic i-a depășit intenționalitatea, dar se declara satisfăcut de rezultatul involuntar: „Toți trei o iubesc – fiecare în felul lui – și, plecând, Leni îi va părăsi pe toți trei. Regăsesc o foarte veche amintire dintr-un film pe care l-am văzut în copilărie și care se chema: ***Cei trei sentimentali***. E o emoție regăsită. / Sunt surprins de sensurile sufletești pe care le-au căpătat, de-a lungul acestor luni de când scriu piesa, Bogoiu și Jeff – la început figuri cu totul episodice în intenția mea și mai mult de utilitate comică, iar acum deveniți piese principale ale întregului joc psihologic.“[9] Că cei trei alcătuiesc entități interdependente (și incomplete separat) ale unui întreg al ființei poate fi sugerat și prin relevarea unui amănunt al vârstei biologice, desigur strecurat tot involuntar în creația dramaturgului: Jeff are șaisprezece ani, Ștefan treizeci și patru, iar Bogoiu cincizeci și doi. Diferența dintre etapele devenirii întruchipate astfel (tinerețe, maturitate, bătrânețe) este aceeași, optsprezece ani... Chiar coincidență fiind, elementul rămâne, totuși, frapant: Jeff peste optsprezece ani va fi fiind Ștefan, iar acesta, peste alți optspezece, Bogoiu.

Oricât de tentantă și de posibilă este o asemenea interpretare, acceptată chiar de autorul piesei, totuși critica literară a exprimat unele rezerve față de un atare *reducționism*: „Una dintre scenele acestei piese, ca și de altfel întreaga ei concepție, lasă să se strecoare o idee interesantă, atrăgătoare pentru amatorii de relații ascunse, cu valoare de simbol. E vorba de trinitatea Jeff-Valeriu-Bogoiu, ce pare a fi, în concepția autorului, un singur prototip uman, reprezentat în trei ipostaze de vârstă. Fiecare din ei se recunoaște, se bănuiește sau se anticipează în celălalt, iar Corina îi învăluie pe toți trei cu simpatia ei caldă. Interpretarea e tentantă și posibilă, dar nu credem că trebuie solicitată excesiv. O asemenea idee dezvăluie desigur unele resorturi mai ascunse ale personajelor, dar nu poate fi utilizată neapărat ca o *cheie* a întregii piese. Perspectiva din care cele trei personaje se acoperă și se completează ne indică oarecum modul în care autorul le-a conceput, și anume evitarea stridențelor, a tonurilor tari. [...] Prin întipărirea reacțiilor, Ștefan Valeriu poate ajunge sub imperiul automatismului psihic, ca și Bogoiu, dar întrebarea e dacă el va găsi resurse pentru un gest de apărare, dacă «va naviga», cu alte cuvinte.“[10] Penultima scenă a piesei pare a oferi sugestii concludente cu privire la „navigarea“ ciclică, imuabilă, a personajului tripartit Jeff-Ștefan-Bogoiu. Până acolo însă considerăm necesar a releva mutația de percepție a criticii literare cu privire la *certificarea* trioului psihologic masculin ca element totuși fundamental al piesei. Astfel, în 1978, Adrian Anghelescu nu ezită în a aminti interdependența celor trei, păstrând însă o vagă nuanță dubitativă: „...«joc al dragostei și-al întâmplării», – joc în care fuseseră atrase câteva «existențe moderate», fiecare dintre ele reprezentând vârste și stări psihologice tranzitorii (Jeff) sau bine definite (Ștefan, Bogoiu), caracteristice parcă unor faze diferite ale vieții unuia și aceluiași individ.“[11]; Bogoiu tânăr „...pare a fi fost un alt Ștefan Valeriu, căruia anii i-au modificat însă personalitatea, transformându-i deprinderile și obișnuințele în acaparatoare ticuri și manii.“[12] În schimb, în 1982, Ion Vartic își începe analiza operei lui Mihail Sebastian tocmai prin recursul la vârstele feminității, evidente în prima secțiune a volumului ***Femei***, prin Renée, Marthe, Odette, reiterate în cea de a doua piesă, ***Steaua fără nume***, prin Eleva, Mona, domnișoara Cucu, iar, „În mod simetric, în ***Jocul de-a vacanța***, cele trei vârste ale bărbatului sunt reprezentate de Jeff, Ștefan Valeriu și domnul Bogoiu.“[13], prin urmare relevarea *tocmai* a unei *chei* de înțelegere a creației autorului în general și a primei sale piese în particular...

Cei trei, rămași „...gânditori, tăcuți, cu privirea pierdută înainte, dincolo de rampă.“ (III, 10), imaginează în penultima scenă a piesei, „utopia pură“: „...pentru că personajele s-au refugiat în spațiul reveriei absolute – se intonează, într-o gradație crescândă, straniul coral al mirajelor, cristalizat, adeseori, ca *utopie* pură, precum în *Insula* sau în *Jocul de-a vacanța*:“[14]. Inițiatorul acesteia, desigur, Bogoiu: „BOGOIU *(tainic*): dac-am închide-o... / [...] / ... De multe ori m-am gândit la asta. S-o facem prizoniera noastră. Am eu pământ în Argeș. Îl vând, și cu banii ăia trăim toți patru aici. Nimeni să nu știe... / ȘTEFAN, JEFF: Nimeni! / (Tăcere. Gândul li se pare poate și lor absurd, dar consolator. Corina ascultă cu gravitate, fără gesturi.) / BOGOIU: Facem o fermă. Câteva vaci, găini... / JEFF: Vacile le duc eu să pască... / BOGOIU: ...Și seara le mulg eu, în hârdaie mari. / JEFF: Duminică dimineața mergem la Sân Dominic, la târg, după cumpărături. / BOGOIU: Ne luăm o căruță și doi cai. Duminica la Sân Dominic, și joia la Gheorghieni. / ȘTEFAN: Eu îmi aleg o pușcă bună de vânătoare, și mă duc în pădure după vânat. Spre Hașmaș sunt și mistreți. / BOGOIU: Un mistreț ne ajunge pe o lună. / ȘTEFAN: Și pe urmă împușcăm altul. / BOGOIU: O fermă, o fermă mică... Noi trei și ea. / ȘTEFAN: Mai târziu, spre iarnă... / JEFF: ...când începe să ningă... / BOGOIU: ...și drumurile vor fi înzăpezite... / ȘTEFAN: ...seara... / CORINA [...]: ...seara... la ceasurile cinci... eu am să vă aștept aici, cu lampa aprinsă la fereastră, ca s-o vedeți de departe, prin pădure. În casă e cald, apa de ceai clocotește, și e un miros de pâine prăjită. «Bună seara, căpitane, bună seara, Jeff, bună seara, Ștefan...». (*S-a apropiat între timp de masă și a luat loc între Ștefan și Bogoiu, toți patru privind mereu dincolo de rampă, în sus, ca și cum ar urmări acolo viziunea evocată de vorbele ei.*) [...] Și anotimpurile trec, și anii vin, și noi suntem mereu aici toți patru, în mica noastră fermă, ca pe o navă pornită prin lume, fără escală... (*Lung moment de tăcere. Pe urmă Corina, ca și cum s-ar desprinde dintr-un vis terminat, se ridică ușor...*“ (III, 11).

În ce măsură acest „vis terminat“ poate deveni realitate, în ce măsură pensiunea Weber, metamorfozată imaginar în univers bucolic-arcadian, poate fi reinstaurată ca navă navigând imprecis pe oceane virtuale, prelungind utopia către ilimitat, constituie o evidență a piesei. Ca un ecou disipat printre replicile piesei, căpitanul Bogoiu, care acum „tace emoționat“, declarase undeva, supratextual, premonitoriu, în conformitate cu statutul său de maestru de ceremonie, deus inconștient, dar omniscient al jocului de-a vacanța: „BOGOIU (*pornit să descopere tot*): S-a întâmplat... S-a întâmplat că... (*Se întrerupe iar. Hotărât, nu are destul curaj. Tace o clipă; pe urmă, coborând glasul:*) **Nu s-a întâmplat nimic**.“ (III, 5).

[9] Mihail Sebastian, *op. cit.*, p. 78
[10] Mircea Tomuș, *op. cit.*, p. XII-XIII
[11] Adrian Anghelescu, *op. cit.*, p. 253
[12] *Ibidem*, p. 258
[13] Ion Vartic, *op. cit.*, p. 257
[14] *Ibidem*, p. 264

Eugen Barbu

PAGINI DE JURNAL

1973

9 septembrie. Săraru îmi dă din nou târcoale. Resimt lipsa de informații și humorul lui.

* * *

Totuși, atitudinea lui A. mă doare nespus. Nu i-am făcut decât daruri în cărți, dar el e capricios și dorește secret să fie lăudat, dar eu nu practic asemenea sporturi.

* * *

Turbatu își vinde metodele lui Păunescu. De ziua lui B. i-a scris o lungă scrisoare în versuri în care-l laudă tare și-l ia puțin de urechi, adică îl mai critică, ceea ce presupune o intimitate între ei pe care nu știu dacă B. și-o dorește. Asta dă complimentului un aer de autenticitate. Tipul e tare. La masa presei, la un meci, i-a arătat lui Paler o legitimație de protocol pe care eu, membru al CC-ului, nu o posed. Păunescu îmi promite cu ocazia aceasta să mă ducă la Patilineț și la Berghianu pentru a obține hârtie mai multă pentru „S[ăptămâna]". Dacă i-a plimbat copilul celui de-al doilea, acela o să dea și el hârtia? Că poate.

14 octombrie. Din nou, Brenban. ***Îngerul de gips*** a declanșat un val de laude nemaipomenit din partea bandei care vrea să-mi fie opus mereu cineva, de la Preda, la mai tineri. Întâi, licheaua bețivă de Aurel Martin care, prefăcându-se că-l trage de urechi, nu-l mai scoate din Dostoievski. Uite unde era Dostoievski. Ăla măcar știa gramatica elementară, avea el alte defecte, dar limba rusă o cunoștea bine. Vine apoi și Ungheanu, dă-i și el cu cădelnița! Culmea însă o atinge Crohmălniceanu care, pe o pagină din „România literară" exultă! Mă duc la B. care nu știe nimic, ca de obicei. Popescu promite că-l face praf (de fapt erau prieteni de pe vremea când l-a lansat, că el l-a lansat pe Breban). Le cer voie să-l dau la Gâgă. Ceea ce produce, se pare, satisfacție. Îl informez pe B. că Popescu îl dă (pe el, pe B.) pe mâna scriitorilor, prezentându-l ca un călău al artei, deși el, Popescu, taie totul. De exemplu, Fănuș îl înjura pe B. în necunoștință de cauză, ca la ușa cortului. L-au mai apărat pe Breban clica de ardeleni curlangii, în frunte cu Brad, plus Bălan și Corneliu Leu, oamenii lui Popescu. Leu îmi spunea că a avut loc și un fel de comedie bine regizată: Popescu i-a chemat pe Bălan și pe Sântimbreanu și i-a certat pe chestia publicării cărții. De fapt, zicea Leu, îi convenea lui Popescu că Sântimbreanu îl apăra învăluit pe Breban (pe vremea aceea Leu nu trecuse la inamic, cum o va face și el, ca mulți alții).

* * *

Public un Gâgă cu Breban. Ecou formidabil în oraș. Vine Titus Popovici la redacție și-mi cere „Săptămâna" pe care nu o mai găsește demult la chioșc. (Te cred și eu, zic, numai 180.000 de exemplare!) Citește.

– Nu le inventezi?

– Nu le inventez.

Pare satisfăcut (pe vremea aceea se certaseră, mai pe urmă cine-l lăuda în gura mare: Titus).

Nina Cassian, în „Tribuna" condusă de D.R. Popescu, afirma într-un interviu că pe ea Marin Preda o încântă, dar Breban o face să aibă o sete nepotolită de literatura lui!

Te cred și eu. Dama a fost legată de acest pește și-atunci cum să nu juisezi la literatura lui...

Vor urma răspunsuri dure pentru că banda e întinsă pe tot teritoriul literar al României.

* * *

Uniunea Scriitorilor în faliment! Iancu abia a avut cu ce plăti pensiile și salariile pe luna asta! Împrumuturi nu se mai dau. Taxa de timbru fiscal a crescut, încasările sunt mici pentru că tirajele au fost reduse. Luptă mare și între mafioți. Preda îl atacă pe Stancu pentru politica lui burgheză (ce-o fi asta?) față de scriitori! Spune și el ce-am spus eu în urmă cu cinci ani. Dorește de fapt să-i ia locul, dar faptul că se leagă de pensii îl va pierde ca pe mine.

Vasile Nicolescu, cât e el de delicat, mai bârfește ca fiecare. Povestește, de pildă, cum la Sinaia Marinică s-a bătut în parte cu soția. Aceasta l-ar fi izbit pe marele prozator cu capul de bordura unui bazin. A venit Salvarea. Se pare că Moromete bea de stinge, de la o vreme, la gândul că aceea îl cam înșeală. Ultimul amant al doamnei, care are 25 de ani, ar fi Jebeleanu!

* * *

C. îmi spune că, pe vremea când era prietenă cu Oișteanu, nepotul lui Răutu, într-un cerc de fii de ștabi, l-au aruncat pe un locatar de la „Scânteia" de la etaj. Acesta a murit și copiii n-au pățit nimic. Omul le cerea să nu mai facă atâta zgomot că lucrase toată ziua. Ovreiașul a fost trimis iute într-o călătorie în Tibet pentru a i se pierde urma.

Șoferul meu, Nicolae, povestește că fiul unui colonel de la „Sinceritate", cu o gașcă de fii de ștabi l-au bătut pe redactorul șef adjunct de la „Munca", Paraschiv, de l-au băgat în spital! Ionescu, de la „Scânteia", l-a reclamat lui B., care l-a informat pe Nr. 1. Rezultatul: colonelul destituit, fiul, doi ani de pușcărie! Tot Șeful, săracul!

* * *

Săraru: Mi-a spus Dragoș, de la „Scânteia", că unul, cu o ambulanță ar fi intrat în Bucureștii Noi cu mașina într-o casă de paiantă. De sub dărâmături ar fi ieșit vajnicul nostru primar, Cioară, cu o damă! Levantul...

* * *

Seară de roman apocaliptică ieri în Piața Victoriei. Soare, toamnă lirică. Trei câini se regulau în mijlocul pieții, încurcând circulația. Huiduieli, frâne, hărmălaie, înjurături...

Levantul.

* * *

Săraru povestește: În față la Athenée, Pucă și Pâcă, beți morți. Bărboși, unul barbă neagră, altul-albă, ca Sf. Petru. Lătrau unul la altul:

– Hau, hau!

– Hau, hau!

Și râdeau. Atât mai puteau să scoată pe gură.

* * *

26 octombrie. Demisionez de la „Săptămâna"! Cauza: fără să fiu consultat sau invitat la ședința cu redactorii șefi, mi se aduce la cunoștință că fondul nescriptic de la revistă a fost desființat! Adică, să se scrie pe gratis, ca în China! Faptul e o tragedie pentru că am salariați care iau lunar 800 lei în mână și lucrează de se spetesc. Se mai cârpeau și ei cu acordul. Totul vine de la o tragedie economică către care ne îndreptăm vertiginos din pricina unor factori iresponsabili. Risipă, bani aruncați, miliarde în valută aruncate pe apa sâmbetei și noi plătim oalele sparte. Lovitura a fost dată de Gogu Rădulescu (știu de la B.), care a prezentat un raport al Curții de Conturi din care rezultă că se pierd anual 6 miliarde de lei pe niște lucrări veroase. Nr. 1 a recomandat ca să nu fie atinși scriitorii pentru că aici se pierd bani puțini, chiar dacă golanii de la U.S. se îmbată în fiecare zi. Zelatorii invidioși pe succesul revistei au vrut să dea lovitura. Ne-au dat-o. Am chemat redacția și am spus față de toți că nu mă pot solidariza cu o astfel de hotărâre, indiferent de consecințe. A apărut din senin (desigur sesizat de cineva) Amza Săceanu, care a asistat la scene rusești. Fetele plângeau. Mutașcu, singurul cu sânge rece, glumea. Dar situația numai eu știam cât era de serioasă. Telefoane. Săraru, care voia să temporizeze chestiunea. Le-am spus deschis că zece ani nu voi mai scrie nimic în presă sau la Editură. Le-am promis „Janusul" în toată splendoarea lui! Păi dacă e pe numărate, să le număr eu automobilele, curvele, salariile astronomice (depuse sau nu), vilele, să le spun ce fac copiii lor, ce violuri, ce crime, ce petreceri fără perdea, totul ca să se audă unde trebuie.

* * *

27 octombrie. S-a auzit!

Dimineață, chemat la B. și A., care-mi spun că nu am înțeles eu bine despre ce este vorba. Dimineața acestei zile a debutat cu un articol nou hotărând revenirea. Creația se plătește. De unde am scos eu că nu se mai plătesc colaborările? Chiar se recomandă ca personalitățile să-și exprime în scris adeziunea la politica partidului! Dar cine nu a făcut-o?

M-am dat bolnav. Pe la 11.30 am sosit, totuși, la sediu. Cafea, oranjadă (cu miere, semnificativ), bancuri! Totul afabil, dar eu îmi cunosc mușteriii, ei nu mă cunosc pe mine! Cred că divorțăm.

* * *

Telefoane de la Nina Cassian (lui Belphegor).

– Ce faci?

– Pe dracu fac!

Tot eu pompierul de serviciu, acum mă caută, eu sunt buldozerul, dar la alegeri mă șterg cu toții. Ei ce fac? Toți chițăie că ajung în sapă de lemn.

Apare Corlaciu:

– Îmi mai dă o pensie?

– Ți-o mai dă!

În gândul meu: ție chiar că ți-aș lua-o, că ești escroc! Golanii, pomanagii! Pleacă fericit.

* * *

Revin la revistă. Fericire mare. Erau pierduți cu toții. N-au dormit noaptea, ce să le fac? M-am săturat să mănânc c...t, că dacă e pe mâncat, vedem noi cum facem.

* * *

Îl dau a doua oară pe Breban la Gâgă. Lumea se amuză. Femeile o fac pe miloasele, futu-le! Le place armăsarul ăsta de prăsilă...

* * *

Iancu, neavând unde să-l îngroape pe N. Dunăreanu, îl vâră în locul de veci al lui Ben Corlaciu (care nu-l va ocupa niciodată pentru că a murit la Paris, 85), loc de veci la Bellu, lângă fosta lui nevastă. Acesta nu știe nimic. La înmormântare, scenă burlescă: Pan Hallipa, fostul guvernator al Basarabiei, strigă:

– Scoală, Dunărene că ne-a luat călăul de Stalin Basarabia și o luăm înapoi!

Iancu îl trage deoparte și ia cuvântul a doua oară cu un:

– Dormi în pace!

Nu a lipsit mult să facă infarct când cineva care aducea cu Ben s-a apropiat de Iancu. Din fericire nu era Ben Corlaciu...

* * *

Același Ben Corlaciu se adresează lui Smeureanu, escroc notoriu, care ia pensia de la U.S.

– Mor (Ben moare în fiecare an de tuberculoză de vreo 40 de ani). Du-te unde știi. Să mi se dea și mie ceva, vreun Ordin, să am și eu ceva pe pernița cu prapuri, la înmormântare!

Acela s-a zbătut, dar până acum Ben n-a primit nimic.

* * *

29 octombrie. Săraru, bine informat de obicei, ca și Bujor Pădureanu de la „Sinceritate", îmi anunță întoarcerea lui Petru Dumitriu în țară (85: și anul acesta tot cineva de acolo îmi anunța la fel revenirea iminentă a Condotierului în țară, dar până acum nu s-a mai auzit nimic). Se zice că are ciroză, că a divorțat de Irina și nu mai primește pașaport pentru Paris (zice și Romul Munteanu, din aceeași armă cu ceilalți).

* * *

„Sinceritatea" a fost ajutată de un discurs al Cuiva, de unde și o pază mai întărită. Șeful are destui inamici și din afară, dar, mai ales, din interior. Face foarte bine.

Mitache, pe care l-am cam întărcat de la S., ne denunță, drept care mereu sunt acroșat de băieți. Poate

că și prezența lui Berbec de la Paris, venit în voiaj prin România, a dus la această atenție mărită în ce mă privește. Oricum, e stânjenitor. Același face presiuni asupra fetelor din redacție. Vrea să le sperie, vrea să le aia, nu știu, dar am să-l răresc de tot. E prieten la toartă cu alt individ de același calibru: Radu Georgescu.

* * *

Aseară, Amza Săceanu și unul, Petre de la Municipiu (85, în zilele noastre, Directorul TV-ului și Radioului), un cretin fricos și lipsit de orice răspundere, vine să-mi ceară socoteală (ce-i drept, pe departe) de ce mi-am dat demisia de la S. Îi explic cu destulă răbdare că, fiind pus într-o situație inedită (neconsultat adică), am reacționat firesc la brutalitatea celor de la Ministerul Culturii, el bâlbâie ceva și eu îi mai spun că rămân în continuare pe poziția mea: scriitorul nu e un lăutar. Carol al II-lea le dădea lui Sadoveanu și Arghezi câte o moșie. Eu cer lărgirea spațiului în care locuiesc de patru ani și toată lumea se face a nu auzi. I se dă locuință frumoasă lui Gârceog și lui Ivasiuc. De ce? Eu sunt o oaie blândă? Ei, bine, nu o să mai fiu deloc.

– Cred că e mai bine să scriu articole decât ceea ce știu! Le spun celor doi care îngheață. Și știu destule. Economia noastră e la pământ și nu din cauza scriitorilor, ci din cauza proștilor! Vă întreb, cât costă culesul verzei cu ONT-ul și cu studenții? De ce nu se dă o cotă țăranilor și studenții să-și vadă de carte, nu de agricultură? Ambele părți ar fi mulțumite și, mai ales, Statul!

Simon Saint-Jean – ***Bouquet of Flowers in a Vase***

Intrăm în plin Freud. Și apoi fudulia, voiajele, astea nu costă? (Dar nu le mai spun, ar fi prea direct). Sunt sătul de pompierisme. Le povestesc apoi despre corupția generală din viața noastră. Mai bine, ei, ca activiști, de așa ceva ar trebui să se ocupe. Au educat tineretul prost, l-au făcut o masă de huligani, ce pretenții mai au de la el? Au avut și înalte exemple pentru asta. Ce vor de la niște golani când avem golani de rang înalt, vezi Oișteanu, vezi fiica lui Bârlădeanu și fiul, care au fugit. Dar fiica lui Miron Constantinescu, care și-a ucis mama și a fost trimis la Sanatoriu, iar tatăl avansat? Ce poate, deci, crede un comunist de rând despre toate acestea? Când miniștrii nu vor mai avea 30.000 lei pe lună, mașini Mercedes la scară, șoferi, slugi, vile, secretare, mese la preț real, nu cât plătesc acum, atunci să vorbim despre democrație și altele. Să facem inventarele caselor, să vedem ce avem fiecare în ele. Noul ministru de Interne, Bobu (vezi cele spuse de Teodoru), a strâns toată mobila stil din țară, a făcut o expoziție pentru ștabi, aceștia au venit cu toate cuconițele lor și au ales la preț de nimic ce le-a dorit inima. Tablouri de clasici pe pereți, cărți rare, primite prin gospodăria de partid, pe care le tezaurizează și se mai vorbește despre pricopseala scriitorilor. Nu ar trebui să ne fie rușine? Eu am aruncat oameni de la balcon fără să pățesc nimic? Eu am colindat orașul cu Lancia, agățând femei și siluindu-le? Eu am bătut oameni fiind beat sau un pletos beat sosit din străinătate?

Să nu zgândăre pamfletarul din mine pentru că am ce spune și încă cu ce mijloace! Mai bine să cădem la pace.

Cred că nu au dormit toată noaptea asta, nici unul dintre cei doi.

* * *

Telefoane Ivașcu și Fănuș Neagu:

– Ce ne facem?

– Rezistăm!

Zvonul s-a dus în toată țara. Stark a aflat la Brașov chestia în aceeași seară. Catinca Ralea mă sărută pe stradă, deși era făcută drojdie pe mine pentru că am scris că Ralea a murit pe closet într-un tren cu care venea din Germania. Dinescu, directorul Teatrului „Tănase“, mă imploră să nu-l las. D-na Deleanu de la Giulești:

– Să-ți dea Dumnezeu sănătate!

Corlaciu, Bogza, Nina Cassian:

– Salve!

Dinu Săraru:

– Patroane, ești erou național!

Sunt pe dracu! Mă cac pe toate. Sunt numai un om revoltat împotriva prostiei, îngâmfării, abuzului zilnic. Atât!

* * *

Fierbere mare la U.S. Stancu împiedică convocarea Biroului U.S. De ce? Din ce sfat sau lașitate? Se duc, Stancu, Fulga, Marin Preda, Chiriță, Iancu, Ivașcu la Dumitru Popescu. Acesta le zâmbește și le răspunde silnic:

– Să vedem!

Pe urmă se repede la Iancu:

– De ce dezinformezi? Veniturile scriitorilor cresc!

Acela și Iancu plânge și sforăie la telefon.

Îi spun:

– Nu în tine dădea Popescu, Iancule. Erai șaua care e bătută ca să priceapă iapa! Ce-au făcut ceilalți? Fănuș, Ivașcu, Fulga, Preda, Stancu?

– Au tăcut.

Pentru ăștia mă bat eu? Futu-le! Lași! Trimit felicitări și aruncă pe alții în foc. Ptiu!

* * *

Am predat primul volum din romanul ***Războiul undelor***. Directorii de publicații, Gârceoc, Paler, Păunescu îmi cer să reiau rubricile.

– Ciuciu!

Voi publica numai o dată pe săptămână la mine la revistă, atât. „Caietele“ le dau pe gratis. Atât pot face. Temele la zi, uite că mă doare undeva de ele. Refuz să apar la TV. Cândea și câțiva actori fac la fel. Romul Munteanu nu mai dă nici el articole. Aurică Baranga, de data asta, continuă. Nina Cassian publică ieri în „Informația“, ca să arate că se solidarizează cu Gogu Rădulescu, care e tartorele acestei chestii.

Ce lume! La telefon te felicită că ai șira spinării, îndemnându-te la rezistență, și peste o zi: fugi la gazetă cu foile!

* * *

Cel mai laș dintre toți: Păunescu! Vineri și sâmbătă, în zilele cele mai grele, a zburat pe teren, chipurile, la Craiova, ca să mai ia o masă îmbelșugată la tradiționalele petreceri din provincie, unde șefii duc și acasă punând în spinarea oaspeților sumele fantastice pe care le toacă în numele ospeției românești (vezi cazul de la Slatina, unde s-a consumat de 2000 lei maximum, că eram puțini și pe nota de plată era scrisă suma de 14.000 lei. Restul? În portbagajele responsabililor culturali!).

– Am doi copii! se scuza Păunescu, ca și Săraru. Îi cred, dar nu-i aprob, toți avem ceva în spate de dus. Vom fi zdrobiți dacă cei mai mulți se comportă cum se comportă. Țâțica în fiecare ședință îmi șoptește din spate:

– Zi-o p-aia, Patroane!

– Dar ce, tu ești mut?

* * *

Bogza, alt monument moral care s-a înfoiat la început, aflând că, în calitate de personalitate, va lua mai departe mia lui săptămânal, a trimis rapid un articol la „Contemporanul“. Toți își fac legende și se dau după primul stâlp.

* * *

7 noiembrie. Totul a revenit la normal. Am fost chemați la Vasile Nicolescu și ni s-a explicat că, din omiterea cuvântului „beletristică“ de către un stenograf, a ieșit toată dandanaua. Îmi venea să râd.

– Uite unde era acarul Păun!

De patru zile, contabili și cei de la Finanțe cu draibării nu mai prididesc să restabilească ceea ce Popescu Dumnezeu, pentru că el a redactat Hotărârea, după mărturia lui Vasile Nicolescu, a produs. Știu eu cine a omis cuvântul „beletristică“, dar limba boului e lungă.

* * *

Everac mă salută pe stradă:

– Bravo, a fost bine!

– Preferam să nu am prilejul!

– Oamenii d-tale ți-au făcut-o (adică A. și B., vrea să zică). El fiind omul lui Popescu Dieu.

* * *

Marin Preda fuge de la ședința cu Biroul U.S. de la Popescu, unde Iancu a fost făcut praf, direct la „Cartea Românească“, unde e director.

– Gafița, câți bani mai au bieții scriitori la noi în Editură?

– 700.000.

– Trece-i pe numele meu. Mâine îți trimit șapte proiecte de roman pe care le voi scrie.

E pe de-adevăratelea. Povestea chiar Gafița chestia, îngrozit. Peste tot eroi. Dați-mi o groapă să mă îngrop, că mi-e de ajuns.

Tot Iancu. Cică Geo Dumitrescu l-a găsit pe la 3.00 noaptea în curtea Casei Scriitorilor de la Sinaia pe Marin Preda gata, gata să se sinucidă. Nu cred o iotă, ăsta și cu Păunescu nu sunt în stare de aceste gesturi. Țăranul, în general, o omoară pe nevasta necredincioasă, dar nu se sinucide....

* * *

B. se arată încuiat de data asta, la Ședința de la TV, se pare că el e autorul stângismului cu tunderea colaboratorilor și a incidentului cu Vasilica Tastaman.

1974

5 februarie. Anul a debutat sub semnul luptei pentru alegerea la Academie. Am fost propus împreună cu Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Mihnea Gheorghiu, Titus Popovici și Marin Preda. În secții, am fost bravosit de Geo Bogza, ca un fel de huligan cultural. A fost propusă, în schimb, de către derbedeul de curist, Ana Blandiana!!! (cu care se pipăia, la Putna, la a 500-a aniversare, sub ochii soțului, Romulus Rusan), i-a mai propus pe licheaua de Radu Popescu, tip fără operă, ca și pe Blandiana, pe Cicerone Teodorescu (???). Uluire totală...

Stancu, care manevra genial din culise, l-a trimis cu o zi înainte de decizii la mine pe Gafița, spunându-mi că el mă susține, dar, probabil era înțeles cu Cicerone care e un veteran din banda lor: Jeby, Cicerone, Radu Boureanu, Stancu.

Secundo tempo: La U.S., unde au fost făcute propunerile (fiecare instituție a fost obligată să trimită o listă de candidați), m-au sprijinit: Fulga, Macovescu, Chiriță, Fănuș Neagu, Nichita Stănescu, D. R. Popescu, jurați să mă impună. După ce s-au recuzat: D.R.Popescu, Macovescu și Fănuș Neagu, am reușit să intru al cincilea pe listă! Romul Munteanu, și el de partea mea, a controlat operația. Cel ce s-a opus vehement la insistențele celorlalți a fost Marin Preda, ticălosul din el nu a murit încă!

Până acum nu-i nimic decis. Vom vedea pe 21 februarie. Sunt lupte mari, ca totdeauna. Mihnea și Zoe au căzut la U.S. Marin are majoritatea.

Grațian Cormoș

CONFISCAREA UNUI CĂRTURAR ROMÂN

Preambul

În ciuda producțiilor sale literare și eseistice de înaltă calitate, imaginea profesorului Papu a intrat treptat pe parcursul anilor '80 într-un tot mai pronunțat con de umbră. Lumea literară își mai aduce aminte de el – cu mici excepții – doar cu ocazia aniversărilor de 75 (1983) și 80 (1988) de ani. Cauza majoră a constituit-o, cu siguranță, căsătoria forțată dintre teoria protocronismului românesc și doctrina naționalist-comunistă susținută de câteva grupuri de pseudo-intelectuali, sincronizați cu megalomania „Epocii de Aur".

Perioada postdecembristă accentuează singurătatea profesorului Papu. Moartea soției (1989), uitarea din partea contemporanilor și o cataractă care îl conducea treptat la orbirea definitivă îl fac deosebit de vulnerabil. Pe de altă parte, bătrânețea și singurătatea îi accentuează naivitatea proverbială. Trei publicații îi vor găzdui în paginile lor memoriile și articolele dictate celor care îl frecventau: „Ramuri", „Adevărul literar și artistic" și „România Mare". Primele două publică, în special, amintirile bătrânului erudit despre propria-i viață și despre întâlnirile sale cu personalități ale secolului pe care l-a străbătut: Bob Bulgaru, Constantin Noica, N. Steinhardt, Vladimir Streinu, Nichita Stănescu, Dinu Pillat, Constantin Marin, Cella Delavrancea ș.a. Redacția „României Mari" încearcă, în schimb, sa-i ancoreze creația la valorile naționalismului furibund.

Voi încerca în cele ce urmează – așa cum prefiguram din titlu – să contextualizez, printr-o analiză a tuturor studiilor publicate de către Edgar Papu în „România Mare" de-a lungul anilor 1990 și 1991, confiscarea personalității marelui cărturar român și anexarea sa la ideologia naționalistă.

Gafe și farsori

Încă din numărul 2 al revistei nou înființate de Eugen Barbu, lui Edgar Papu îi apare poezia ***Strigăt***[1] dintr-un viitor volum ***Poezii din închisoare***, aflat pe atunci în pregătire la Editura Fundației „România Mare". Pe parcursul lunilor iulie-august urmează articole retrospective asupra marilor clasici (***Marele Ion Creangă***, ***Din nou despre Eminescu***, ***Alecsandri și spiritualitatea noastră***) în notele aceluiași protocronism consacrat și obsesiv. Un text precum ***Alecsandri și spiritualitatea noastră*** relevă – cum și era de așteptat – rolul anticipator pe plan universal al lui Vasile Alecsandri, care ar fi „primul poet modernist european în sensul impresionismului, apărând ca atare înainte de marele deceniu al picturii impresioniste, 1870 - 1880"[2].

O primă „gafă" a lui Papu o reprezintă cronica literară encomiastică la volumul de versuri al lui Corneliu Vadim Tudor intitulat ***Carte românească de învățătură*** (Editura Fundației „România Mare", 1990). În acest text publicat de către redacție fără titlu[3], Papu contextualizează, cu exemple pertinente din poeziile lui Vadim, motivul central care traversează ca un fir roșu universul liric al „tribunului": patriotismul. Lăsăm la o parte naivitatea și patetismul lui Papu în descrierea bio-bibliografică a lui Vadim. Remarcăm delicatețea exegezei, pleiada de analogii și referințe la poezia românească și universală. Recenzia lui Papu nu e un text încărcat cu valențe naționaliste, furibunde, nu cere execuții pe stadioane, nu desconsideră pe nimeni, nu jignește, nu plătește polițe „dușmanilor patriei". Rămâne o analiză literară – pe care, cu siguranță, valoarea literară a lui Vadim nu o va îndreptăți niciodată – a unui volum de poezie, nimic mai mult. Totuși, a-l promova pe Vadim chiar și printr-o simplă recenzie a constituit o mare gafă pe care, din păcate, Edgar Papu, cu aura lui de Don Quijote, nu a perceput-o ca atare. Finalul recenziei poate fi citit ca patetism suprem sau, deopotrivă, ca entuziasm naiv, ceea ce înseamnă aproape același lucru, dar, niciodată, după propria-mi părere, ca ipocrizie: „Expresie vie a zilelor noastre, creația poetică a lui Corneliu Vadim Tudor se leagă indisolubil și de o masivă permanență, sau chiar perenitate a poporului român. Prin substanța liricii sale trec toate miturile, toate tradițiile, tot folclorul, toată credința, toată istoria, toată urgia vremilor, toată revolta și toată speranța românilor de pretutindeni".

O altă mare farsă care l-a prins pe naivul Edgar Papu a fost Festivitatea de decernare a Premiilor „România Mare" din 23 decembrie 1990 – reeditare peste ani, așa cum se și sugerează în discursul inaugural – a premiilor revistei „Săptămâna".

Cum era de așteptat, prelegerea care însoțește decernarea premiului național al revistei pe anul 1990 tinde să epateze prin comparații forțate. Profesorul Papu, aflat „la vârsta lui Goethe", este situat într-o imaginară linie genealogică de cărturari patrioți: Nicolaus Olahus, Dimitrie Cantemir, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Iorga sau Vasile Pârvan, serie încununată de inițiatorul protocronismului românesc. Mă întreb,

[1] „O, de-aș putea să strig/ Cum a strigat Apostolul/ din lanțuri și din temniță:/ «Popoare, bucurați-vă!»

Să știu că tot va încolți/ în frânta și obijduita/ mucenicită omenire,/ pe-acest vrăjmaș și sterp pământ,/ un fir de milă și iubire…

Să știu arzându-mi pătimirea,/ alături de-alte pătimiri,/ de mii de alte pătimiri,/ să știu că poate să presare/ pe sura lacrimilor vale/ a' stelelor lumini subțiri…

Dar cum să știu, Doamne,/ ce-atâta mă doare,/ ce nici Isus, nici El nu știa/ în ultima-I singură mută plânsoare,/ când se muncea și se ruga/ sub foșnetul măslinilor:

«Mi-e, Doamne, sufletu-ntristat,/ mi-e pân'la moarte întristat»

Această divină-umană durere/ prinde și-n mine adânc să coboare;/ o, Doamne, zadarnic nu mă jertfi,/ preschimbă-mă-n treaptă altarului Tău,/ pe ea, dăruindu-ți ai inimii crini,/ reverse toți drepții din inimi lumini". („România Mare", 1, nr. 2, 15 iunie 1990, p. 1)

[2] „România Mare", 1, nr. 11, 17 aug. 1990, p. 4

[3] „România Mare", 1, nr. 23, 9 nov. 1990, p. 7

stupefiat de grosolănia trucului ieftin, cum putea Papu – uitat de majoritatea contemporanilor săi – să nu se fi simțit profund măgulit, la cei 82 de ani ai săi, văzându-se situat în galeria acelor umaniști a căror gândire încercase să o valorifice în exegezele sale și cărora le purta un imens respect? Evenimentul reprezintă o farsă emblematică pentru modul în care redacția „României Mari“ a asociat naționalismul cu imaginea unor indivizi care nu erau, în speță, fundamentaliști, ci doar preocupați de specificul etnic. Iată răspunsul de mulțumire al lui Edgar Papu care ne convinge de dimensiunile grotești ale capcanei întinse: „Revista dvs. a devenit un stindard și un simbol, poate nu numai pentru cultura toată, ci pentru întregul popor român“[4].

Ceilalți premianți ai „României Mari“ au fost „apropiații casei“, publicați și promovați număr de număr în paginile revistei: Ion Lăncrăjan, Romulus Vulpescu, Raoul Șorban, Radu Theodoru, Mircea Mușat și Radu Ceontea.

Valențele comparatismului și „fenomenul românesc“

Papu publică intermitent în primele luni ale lui 1991, iar din 15 martie până la începutul lui august, număr de număr. Articolul ***Unitatea românilor***[5], unul de o mare valoare etnografică, e reprezentativ pentru această perioadă. Pledoaria profesorului Papu se realizează prin exemple care aparțin manierei sale comparatiste, viziunii sale de ansamblu asupra istoriei și influențelor culturale spațio-temporale. Nici vorbă de agresivitate, ci de explicații complexe care iau în vizor secole de transhumanță, de schimburi folclorice și literare între românii din toate provinciile istorice. Sunt convins că un astfel de articol ar fi putut apare la fel de bine și într-o publicație de prestigiu, caz în care, făcându-se abstracție de conotația politică, ar fi fost apreciat la justa lui valoare. Un alt titlu care a indus, cu siguranță, în eroare, este ***Continuitatea românească***[6]. Contrar așteptărilor, Edgar Papu nu se referă la continuitatea spațio-temporală a românilor de-a lungul năvălirilor, ci la supraviețuirea prin cultură a poporului român sub dictatura ceaușistă.

Începând cu luna martie, titlurile articolelor lui Papu încep să dea serios de gândit. Iată două exemple de titluri pe care eu le suspectez de „neadecvare“ la stilul lui Papu: ***Tradiția blestemului, urmare a nedreptăților***[7] și ***Să ne aducem aminte și de Rădulescu Motru***[8]. În cazul primului articol, titlul mi se pare prea lung, forțat, școlăresc, urmând un tipar cauzal primitiv, nespecific pentru Papu. E posibil ca el să fi fost impus de către redacție. Cu atât mai mult cu cât nici aici Edgar Papu nu se dedă la șovinisme, ci face o succintă radiografie a acestei particularități a folclorului românesc, blestemul asupritorului și a influențelor sale în creația lirică a lui Eminescu, Iorga, Arghezi și… Corneliu Vadim Tudor. În cazul articolului dedicat gânditorului interbelic, aceeași percepție: titlul e prea lung, stângaci și patetic.

Rareori putem observa „alunecări“ de stil în articolele lui Papu. O situație de acest gen o întâlnim în studiul ***Motivul prăbușirii cosmice – Cantemir și Eminescu***[9]. Iată prima frază, singura nelalocul ei, singura parțial străină de stilul lui Papu: „Tot de pe urma *nedreptăților suferite de poporul român de-a lungul istoriei sale s-a ivit, pe lângă frecvența blestemului*, și acea decepție pornită parcă să distrugă înseși temeliile cosmice“. (s.n., Grațian Cormoș)

Iată, însă, și un exemplu care nu îndreptățește eventualele reproșuri. Atingând[10] problema durabilității limbii române care se realizase de-a lungul secolelor prin persistența folclorului, Papu vorbește într-un paragraf de campania de „desnaționalizare a românilor din Ardeal“ și dă exemplul preluat de la profesorul său din liceu, Ion Steriopol, al schimbării numelui de pe morminte, astfel încât la a treia generație numele se maghiarizase complet. Lectorul subiectiv va sări în sus, acuzându-l pe Papu de incitare la ură interetnică. Or, aici se impun două constatări: prima, că Papu se slujește de exemplu în mod tangențial, pentru a demonstra perenitatea limbii române fixate prin folclor și nu încercând să provoace conflicte interetnice, iar, în al doilea rând, el evocă, preluând faptele dintr-o altă sursă, un adevăr notoriu din trecutul Transilvaniei. Astăzi putem privi cu detașare lucrurile, dar ceea ce s-a întâmplat acum câteva sute de ani rămâne o realitate indenegabilă, obiectivă.

Caracteristica cea mai pregnantă a titlurilor din această perioadă e dată de frecvența epitetului „românesc“ (***Univers românesc, „Uomo universale“ în cultura veche românească, Albul românesc, Nicolae Titulescu – continuator culminant al tradiției creatoare românești, Contribuția românească a Munteniei, Tiparul vechi românesc***), un evident corelativ lingvistic al obsesiei lui Papu, stimulată și de redacție, pentru „fenomenul românesc“ care constituie supratema tuturor textelor publicate în „România Mare“. De fapt, el a și intenționat să publice o carte cu acest titlu, dar manuscrisul nu a fost încă valorificat în volum. Plecând de la această premisă, se explică predilecția lui Papu pentru personalitățile evocate pe scurt în paginile „României Mari“: Vasile Pârvan, Nicolae Titulescu, Ion. C. Brătianu, Mihail Kogălniceanu, George Enescu, Antim Ivireanu ș.a. Este trist, nu faptul că Papu s-a aplecat cu atâta convingere asupra creațiilor și anticipărilor literare, folclorice, arhitecturale, medicale românești, ci, mai ales, că a redus orice interpretare la „fenomenul românesc“, îngustând perspectiva de receptare obiectivă, neangajată, care ar trebui să fie specifică unei maniere comparatiste de excepție, așa cum o promovase anterior în lucrările sale de maturitate.

Finalul unui articol[11] trădează obsesia sa: „În fenomenul românesc mai sunt încă multe de descoperit“. Unele studii, precum ***„Uomo universale“ în cultura veche românească***[12] reiau ideile vehiculate în studiile sale mai vechi de comparatistică pe care le aplică spațiului românesc. Nu mi se pare exagerată caracterizarea lui Neagoe Basarab, a lui Antim Ivireanu sau a lui Dimitrie Cantemir ca „uomo universale“ într-o accepțiune mai largă a sintagmei, care include personalități

[4] Festivitatea de decernare a Premiilor Revistei „România Mare“, în „România Mare“, 2, nr. 31, 11 ian. 1991, p. 9
[5] „România Mare“, 2, nr. 35, 8 feb. 1991, p. 1, 4
[6] „România Mare“, 1, nr. 29, 21 dec. 1990, p. 4
[7] „România Mare“, 2, nr. 41, 22 mar. 1991, p. 4
[8] „România Mare“, 2, nr. 42, 29 mar. 1991, p. 4
[9] „România Mare“, 2, nr. 43, 5 apr. 1991, p. 4
[10] ***Eternitatea limbii române***, în „România Mare“, 1, nr. 25, 23 nov. 1990, p. 4
[11] ***Albul românesc***, în „România Mare“, 2, nr. 46, 26 apr. 1991, p. 4
[12] „România Mare“, 2, nr. 45, 19 apr. 1991, p. 4

distinse simultan în multiple domenii, asemeni lui Leon Batista Alberti, Leonardo Da Vinci sau Michelangelo Buonaroti. Explicațiile literare din acest articol sunt, de fapt, reveniri la tezele protocroniste, puțin modificate, ameliorate de trecerea timpului. Publicarea lor în „România Mare“ le face, însă, să pară mai agresive și mai greu de acceptat decât erau înainte.

Un alt articol, ***Poporul român în darul de a lecui***[13] surprinde protocroniile spațiului românesc în materie de medicină, de la tracii Asclepios și Herodicos din Selimbria – cel din urmă, maestru al lui Hipocrate –, la savanții moderni ca Victor Babeș, Nicolae Paulescu, Gh. Marinescu, Constantin Parhon, Ana Aslan și George Palade, ultimul dintre ei laureat al premiului Nobel.

O tendință centrală a studiilor de etnografie ale lui Papu publicate în această perioadă în „România Mare“ ne face să credem că Papu a intenționat elogiul țării noastre pe regiuni geografice, cu specificul fiecăreia. Nu degeaba vorbea el de necesitatea unei hărți a stilurilor (clasicism, romantism și baroc) în funcție de zone. În nenumărate articole (***Albastrul de Voroneț***, ***Contribuția românească a Munteniei***, ***Biserici de lemn din Ardeal și Maramureș***, ***Marin Sorescu și Oltenia***) circumscrise încercării de valorizare a creațiilor din toate provinciile istorice românești, Papu aduce în prim-plan un întreg arsenal de comparatist cu vocație enciclopedică: coroborează informații istorice, geografice, lingvistice, etnografice etc.

Într-o astfel de încercare de recuperare simbolică a spațiului basarabean se înscrie și articolul ***Moldovenii de peste Prut***[14], unde Papu nu incită la revizuiri teritoriale, chiar dacă le dorește în sinea lui, deplângând înstrăinarea acestui pământ românesc, ci situează toată discuția într-o paradigmă culturală, cu analogii din literatură, artă și istorie, face apel la nume sonore ale istoriei, pune accentul pe elogierea moldovenilor pentru demnitatea lor.

Există și câteva articole (***Latinitate***, ***Tiparul vechi românesc***), puține la număr, care nu fac cinste cărturarului Edgar Papu, unde *ideea românească* e reluată obsesiv, iar argumentația suferă de inconsistență și cade în patetism.

Considerații finale

Începând cu luna octombrie 1991 nu mai apar în paginile revistei articole semnate de Edgar Papu. Nu știm de ce.

Ceea ce mi se pare deosebit de important în relevarea atitudinii lui Papu îl reprezintă faptul că nu s-a lăsat atras – poate nici nu s-a încercat impulsionarea lui în acest sens – să scrie articole revanșarde, frustrate, violente despre „istoria noastră zbuciumată“. Exegezele sale se păstrează în perimetrul culturii și în limitele bunului simț. Doar pe alocuri și din cauza contextului se pot trage din textele publicate în „România Mare“ concluzii subiective. Nu i se poate nega patriotismul și o obsesie exacerbată a protocroniilor românești. Dar, nici nu i se poate, în schimb, proba reaua-voință, fanatismul etnic sau vulgaritatea.

Eruditul se stinge din viață la București, pe data de 30 martie 1993. La ceremonia de îngropăciune a participat un grup de apropiați, dintre care îi amintim pe: Paul Anghel, Dan Grigorescu, Mircea Martin, Artur Silvestri, M. Ungheanu, Dan Zamfirescu și Corneliu Vadim Tudor.

Paul Cézanne – ***Bunch of Flowers in a Blue Vase***

Grupajul ***Recviem pentru un mare cărturar patriot***, apărut în „România Mare“ din 9 aprilie 1993 în paginile 8-9, cuprinde discursuri funebre rostite la ceremonia de îngropăciune de Corneliu Vadim Tudor (***Ruşine, intelectuali!***), Paul Anghel (***Modelul Edgar Papu***), Mihai Ungheanu (***„Moartea civilă“ a profesorului Edgar Papu***), Ileana Vulpescu (***Domnul profesor***) și Dan Zamfirescu (***Reîntâlnirea la poalele Dumnezeirii…***). Textele pendulează între diatribele împotriva intelectualității – care l-a uitat pe Papu, contribuind la „moartea lui civilă“ – și patetismul retoricii naționaliste.

Postumitatea lui Edgar Papu rămâne respectabilă, în ciuda a tot ce s-a întâmplat.

Destul de recent, cartea lui Papu despre Giordano Bruno a fost folosită ca studiu introductiv la ediția de ***Opere italiene*** a filosofului renascentist, reeditat la „Humanitas“ în traducerea Smarandei Bratu-Elian în anul 2002. Aprecierile traducătoarei din ***Notă asupra ediției integrale*** vor rămâne memorabile și atestă faptul că opera lui Papu nu s-a perimat, ci, din contră, a rezistat la proba timpului: „Am dorit să introducem întreaga serie prin studiul complet, limpede și înflăcărat al lui Edgar Papu, ***Giordano Bruno. Viața și opera***, București, Fundația Regele Mihai I, 1947, nu numai deoarece continuă să fie proaspăt și cuceritor, dar și pentru că, pe această cale și prin el, vrem să aducem un omagiu acelor români, nu puțini, care au avut și o contribuție inteligentă și pasionată la studiile bruniene și care l-au făcut cunoscut pe Bruno în România“.

Tot în 2002, apare la Editura Fundației „Scrisul românesc“ din Craiova, volumul lui Theodor Codreanu, ***Fragmentele lui Lamparia***, cu o prefață de Edgar Papu scrisă în 1984! Umanismul *cordial* al lui Edgar Papu supraviețuiește, așadar, în forme imposibil de camuflat, iar timpul, supremul judecător, îl readuce din ce în ce mai mult în atenția publicului pe marele erudit.

[13] „România Mare“, 2, nr. 50, 24 mai 1991, p. 4
[14] „România Mare“, 2, nr. 48, 10 mai 1991, p. 4

Liviu Ioan Stoiciu

DOUĂ SÂMBETE OARECARE – LA FOCȘANI

(acum 20 de ani)

Sâmbătă, 1 noiembrie 1986. La ora 8.20 sunt la Biblioteca Județeană (BJ), obosit. În trecere spre BJ, văd unitatea comercială 8 din strada Bucegi cu o coadă enormă la pâine, dar nu se vinde pâine, n-a sosit. Mă ocup de planurile editoriale, totalizez. Termin de citit o carte firavă de traduceri cu premiații de la Struga: interesant, poeții sunt niște disidenți... La ora 9.30 ies să văd dacă pot cumpăra pâine, pâinea n-a sosit și mulțimea stă prostită, nu mișcă nimeni în rând! Mentalitate de turmă. Mă revolt: la Hală și vizavi e pâine fără coadă, ce nouă ștabărime o fi locuind pe aici? Firește, se dă numai pe cartelă... Fac scandal la chioșcul de vizavi de Hală, unde vânzătoarea nu vrea să servească și pe cei cu cartele înscrise la unități unde nu s-a adus pâine! Urlu, vânzătoarea nu știe ce să creadă. Merg să văd presa apărută azi, iau „Magazin". „Olga" mă anunță că intră în concediu de odihnă pentru două săptămâni, timp în care nu mă voi descurca, pot să pun pariu, nici cu pâinea, nici cu presa. Trec și pe la Casa Cărții degeaba. Întors la BJ, dau telefon copilului: l-a trezit ceasul deșteptător, îl invit să se îngrijească singur. La ora 11 plec iar la autoservirea 8, sărmană zi: ei bine, s-a adus pâine neagră, rotundă, se dă câte o jumătate doar, pâine de 3,50 lei sau chiar de 3 lei, naiba mai înțelege. Mi se face efectiv rău de nervi, coada umilitoare e interminabilă și pâinea s-a terminat deja... Rămâne o grămadă de lume fără pâine! E strigător la ceruri... Revin la BJ și caut directorul de la Direcția Comercială, pentru reclamații: nu-l găsesc la telefon, bineînțeles. Sosește presa centrală de azi la 12.30 la BJ, o frunzăresc („Cinema", „Lumea", revistele săptămânale literare, ziarele de ieri și de azi). La 13.30 vin spre casă, e zi de sâmbătă, totuși: las un plic al directoarei BJ la „Casa Albă din Focșani" și vin la „Big". Mă așez la o coadă rezonabilă: am parte de același spectacol, vânzătoarea nu vrea să servească un cetățean în vârstă, o întreb pe ton urban ce are de pierdut dacă-i dă și dumnealui o pâine, chiar dacă nu e arondat cu cartela aici... Îi vinde o pâine cetățeanului căruia-i tremurau mâinile, îmi vine și mie rândul, nu vede că „legitimația" mea nu e pentru „Big" și-mi bifează pe două zile! Iau două pâini de 3 lei, negre, mai am pâine veche acasă? Întors la domiciliu (îl întâlnesc pe poetul AV, care stă cu mine pe aceeași scară de bloc, „ți-a spus nevastă-ta, am fost ieri pe la tine și am dat telefon la deranjamente, nu are ton telefonul meu"; nu, îi răspund, nu mi-a spus soția nimic; la atât se reduce dialogul nostru, n-avem ce altceva să ne spunem; seara, îi amintesc soției de întâlnirea mea cu AV, „am uitat să-ți spun", îmi răspunde ea; n-o cred, se ferește de mine: adevărul e că am convenit să nu-l mai primim pe bețivanul ăsta în casă, cu atât mai mult în lipsa mea, lumea arătându-l cu degetul, s-ar putea să fiu nedrept cu el, dar îmi ajunge că sunt urmărit „oficial"; aud că se pun microfoane în telefoane; și colaboratorii, ciripitori sau nu, sunt recrutați mai ales dintre cei cu vicii ieftine; ca de obicei, soția a amuțit, n-a mai binevoit să comenteze; o invit iar să mă scutească de surprize, de a afla din alte surse decât de la ea ce se întâmplă în casă în absență). Fac în sufragerie curățenie în amănunt. Sosește și Doina de la serviciul ei, mâncăm împreună. Doina se plânge de dureri în partea dreaptă a capului, „ai nevralgie, ai tras curent" – își pune sare încălzită, într-o cârpă. Ne culcăm amândoi. Nu vom pleca azi la Adjud, cum a propus ieri Doina, la ai mei, o fac să înțeleagă că n-are sens, deranjul ar fi dublu acolo. Sosește fiul, Laurențiu, după ora 16, de la școală: Doina îi pune de mâncare. Fiul pleacă în Cartierul Sud cu bicicleta, la bunica lui (mama soției). Doina se întinde iar în pat. La ora 17 eu mă scol: nu e apă fierbinte la robinete, renunț să fac baie la această oră, să-mi spăl părul cu șampon, o las eventual pe mâine. Revin din dormitor în sufragerie, la birou: de la ora 17.15 încep și scriu un poem... Nu-mi vine să cred, merge singură mâna! Sunt suspicios, înseamnă că n-are nici o valoare... O oră mai târziu definitivez poemul scris, îl transcriu, apoi:

Pus la zid

pus la zid, aici, le privesc: dau filă după
filă. Corpuri fără capete, băgate unele în altele, roți: trec,
rostogolite, pline de neîncredere. Le
citesc: sunt doar pete de sânge sub microscop? Sânge
uscat? Coborând către zero.
Strălucesc... Din
perspectiva turnului pușcăriei
cotidiene, pus la zid, le privesc: din turnul
din care se anunță ora
cu tobele. Din turn se oferă priveliștea
măreață a zidului șerpuind. Pus la zid. Un zid de cărți?
Cărți de tortură, ale celor care n-au vrut să-și
plece grumazul sub porunci:
ale celor rămași fără capete, băgați unii în alții, rostogoliți,
sau folosiți la echiparea unor aparate
zburătoare – pentru înșelat
ochiul. Ochiul celor înscriși în zid, cu trup și suflet. Zid

după zid. Zi de singurătate după

zi de singurătate: globuri stranii, adunate cu anii, cu scene
din viața anterioară, apoi o
fecioară trezită din somnul iasomiei,
iasomia plângând. Aici,

unde e o plângere generală: și scrâșnire de dinți.
Aici a fost pâine caldă? Aici, în lumea
nevăzutului, a fost
pâine destulă: și nu mai e? Aici, unde se filozofează asupra
vechimii
stratului de pământ: care
nu ne dorește. Nici de moarte n-o să mai avem
parte? Ați vrea voi... Corpuri
fără capete, băgate unele în altele, sau corpuri fără capete
folosite la echiparea unor aparate
zburătoare.

Pus la zid, le privesc: dau filă după
filă...

Mă feresc, jenat, de soție, să nu vadă că am scris un nou poem... De la ora 19 deschid televizorul și scriu aici, în registrul-jurnal. Doina face mâncare cu carne de pasăre de la Ciușlea și citește, totodată, din autobiografia Agathei Christie. Mâncăm la ora 20 „felul doi". Stăm la televizor la un film american, ***Salvatorul***, Dumnezeu știe cine a jucat și a regizat, ca de obicei nu se dă „genericul cu distribuția" (probabil să nu afle „tovarășii" că e american, nu contează în ce limbă vorbesc), n-a fost chiar rău filmul. Doina se culcă, eu vin și mă așez iar la birou în sufragerie, după ce mănânc o ciorbă și un ecler: stau o oră cu ochii pe pereți, visând la alte vremuri, boală veche. De la ora 0.10 la 1.10 definitivez al doilea poem „la zi", până să mă culc:

O sută de plecăciuni

o sută de plecăciuni. Ce sunt din ce în ce mai
mici: în salturile
lor succesive. Plecăciuni umile: cui? Papagalului
acela mare? Papagalului mut, cu
sprâncenele încruntate. Îl arată la televizor.
Mândrețe de papagal. Că așa
ceva nu se uită în
pădure.

O sută de scribi... Sunt serviți primii și capătă de două ori
mai mult, după ce fac o
sută de plecăciuni împreună. O sută de scribi, cu un mac
între dinți: de obicei. Floarea
lor preferată fiind laptele cucului... Numai o sută? Numai (ecou)...
Nici un răspuns. Nimănui
să nu-i mai treacă prin minte să pună
întrebări: „voi, o
adunătură de nerușinați". Nerușinați
și josnici... Aici, unde
cerneala roșie curge pe toate drumurile și unde totul este făcut parcă din
hârtie de scris: colinele, palatele noilor îmbogățiți, zidurile secrete, orașele
fără gaz metan și casele cu mobilier în ele, aici unde toate așteaptă să fie
mâzgălite...

Ordin: fiecare să stăruiască neîncetat, din copilărie, până
i se va da! Aruncați totul pe cântar, inclusiv organele interne. Totul. Și
organele sexuale? Și! Nu țipați! Amenințați de degradare.
Amenințați, numai? Să lăsăm
mânia la o parte, „căci mânia este de la diavol".
Aventurieri, care
mai de care mai țicniți. Că nu este o lege a atracției aici? Că fiecare este, în
sine un simplu sac prost
cântărit. Sac de piele plin cu oase, organe, zgârci, carne macră, mațe, sânge. Ba sac
plin de cenușă, mâine, bă... Cenușă-de-plecăciune-pe-lumea-
asta. De ce nu profitați? Cu
o plecăciune umilă... Fiecare dintre cei o sută de scribi face
o plecăciune
umilă... Ce așteptați? Faceți o plecăciune!

Doar nu credeți în zei, nici în jurăminte sau
în prevestiri...

Sâmbătă, 8 noiembrie 1986. La ora 8.25 la Biblioteca Județeană (BJ), după ce fixez copilului ceasul să-l trezească. Citesc din revista „Ramuri", ultimul număr. Mă trimite directoarea la Consiliul Județean al Culturii și Educației Socialiste Vrancea (CJCESV). Profit de ocazie și vin întâi acasă, îngrijorat că sună numai ocupat telefonul, mă gândesc la Laurențiu, poate n-a pus bine receptorul în furcă și ăștia „care ne ascultă" sunt în stare să ne taie telefonul. Nici pomeneală, Laurențiu a stat jumătate de oră, pe puțin, de vorbă cu Memi (bunica lui)! Îi las să mănânce, fac patul ca de obicei în camera lui (e grea pentru el plapuma de pus în dulap, împreună cu pernele de burete), îl cert că nu s-a apucat de învățat. Am cumpărat pâine de la „Big" și napolitane de 30 de lei. Merg la CJCESV, las hârtia

directoarei BJ, trec pe la chioşcul IJGCL şi cumpăr biscuiţi crocanţi (buni pentru aciditatea mea stomacală) şi un alt rând de napolitane – de 40 de lei. Trec pe la atelierul „de optică“ al poetului Virgil Panait, mi-a adus de la Timişoara, unde a fost după marfă, o punguliţă de piper („biber“), 50 de grame la... 65 de lei, incredibil, cumpărată de la bişniţari, şi o pungă de plastic, nu mă îndur să-i cumpăr pe loc marfa, „rămâne pe luni, să o întreb pe soţie dacă merită să dau atâţia bani pe 50 de grame de piper“. Îl întâlnesc pe poetul Ioan Botezatu, mă invită la o cafea, o plătesc eu: am cu el o discuţie dură, va trebui să o relatez separat (despre lecturarea unor fragmente legate de „faraon“ din volumul meu ***Inima de raze*** la el la serviciu, colegilor lui, ocazie cu care „cei care veghează la liniştea ţării“ au intrat pe fir şi au început să ceară declaraţii de amor). Întors la BJ, termin de socotit Editura „Ion Creangă“. Frunzăresc abonamentele BJ, o grămadă, sosite azi... Am chef de glumă cu două colege de serviciu, Geta Sterian şi Maria Zainea – ca şi ieri, de altfel, făcând tapaj pe seama măritişului domnişoarei. Acasă, după ora 13.30. Fac în sufragerie curăţenie, e sâmbătă, intrat în haine „de casă“. Vine Doina, vrea să mergem amândoi în Cartierul Sud, că au sosit de la Brăila fratele ei, Valentin Popa şi... noua logodnică! O rog să se ducă singură, eu voi veni cu Laurenţiu, când se va întoarce de la şcoală. Oricum, n-am chef de scandal, supărarea mea pe fratele şi mama ei nu mi-a trecut. Mătur uşor, şterg cu cârpa udă şi scutur în bucătărie şi pe holuri. Fac în dormitor, noutate, curăţenie în amănunt. Pe zi ce trece observ că munca mea în casă se extinde, de la curăţenia generală la lecţiile copilului: se apropie vreo... burlăcie? Ce semn e ăsta? Voi divorţa? Bat în lemn: sper să nu i se întâmple ceva soţiei. A rămas doar mâncare să fac – dar nu mă pricep. Dau telefon copilului vecinului de deasupra apartamentului nostru, care iar a pus „plăcile de tembelizat“ la picup. Urlu la el, îl sperii, opreşte aparatul, mă întind în pat: aţipesc un sfert de oră, până încep bocăniturile de reparaţii cine ştie pe unde în bloc, s-a dus dracului odihna mea. Vin în sufragerie, la birou: şi fără să vreau scriu un poem de la ora 16.30. În trei sferturi de oră îl şi transcriu, mare minune:

Un turn de pază

un turn de pază în
pustiu, care te atrage ca un magnet ascuns: a
cărui descriere se
aseamănă pe dinlăuntru cu tine
însuţi, un
turn plin de sine şi de slavă, de necinste şi poftă de săturare.
În pustiu... „Oprindu-se în nedumerire pe
jumătate de drum“: de aici raportând, înainte să dispară, că

atunci a văzut – „după o măsurare a curenţilor
electrici care se formează în mod
spontan sub
pământ“. A văzut, pe cuvânt... Dar
nimeni n-a mai auzit
demult nimic despre turn. Turn de pază al
poetului, cum i se spune azi, care te atrage ca un magnet.
Turn luat în râs încă de pe atunci: pe
acolo păşteau cămilele cu
puii lor. Prin
copilăria mea: ce turn? Un turn în formă de peşte uriaş. Acest peşte-turn luând
culoarea nisipului,
nisip în care şi azi, poate, se ascunde... Un

turn profanat, plin cu primele
mele manuscrise în versuri, descoperite de pe la 15 ani, neîmpliniţi, într-o grotă la
malul
mării moarte, într-o grotă pe
unde mi se rătăciseră caprele... Turn profanat din copilărie,
cu manuscrise mereu rescrise.

Cam pe la ora 18 apare Laurenţiu: într-un suflet, de la spectacolul ieşenilor cu ***Prinţ şi cerşetor***, nu s-a terminat, e pauză, că nu plecăm la Adjud? Nu azi. Îl trimit înapoi să vadă şi restul piesei. Mă bărbieresc. Ar fi trebuit să fac şi un duş la ora asta, dar nu e apă fierbinte. După ora 19 plec împreună cu copilul spre Cartierul Sud: până să sosească el, cos scurta verde „de burete“, descusută la încheieturi. Merg pe jos cu copilul, pe întuneric, până la Sud (ce nenorociţi, cu economia lor de curent) discutând serios ba de una, ba de alta, mâncăm napolitane. Sosim la „familia Popa Vasile“, la blocul H 16: îi sărutăm pe Taica (tatăl soţiei) de ziua de naştere şi pe Valentin (fratele Doinei) de revedere, facem cunoştinţă cu „Amalia“, logodnica lui din Brăila (ştearsă, cu buze subţirele – „asta e rea“, a decretat Doina; e fără gust îmbrăcată, destul de oarecare, cu un glas nefeminin... ce să mai zic, nu e treaba noastră, e alegerea lui Valentin). „Amalia“ are bunul simţ să stea deoparte, rar scoate o vorbă: îi dăruieşte lui Laurenţiu un flanel albastru, ciocolate... Nici eu, nici Doina nu ne putem face nici o impresie: o fi focoasă la pat? O fi gospodină... „Ce a găsit la ea?“ Mâncăm (ciorbă, sarmale, friptură de pui), se bea vin (eu beau apă) şi cafea, Valentin e băut binişor, dar se menţine pe picioare. Taica, sărbătorit, e tăcut, obosit probabil, Memi e retrasă... La ora 22.15 plecăm, conduşi de Valentin până în staţia de autobuz. Memi a stat la cozi, numai ea ştie cu ce eforturi, şi ne-a cumpărat „fraţii Petreuş“ (denumire la doi pui mititei puşi într-o pungă) şi o pungă de ficat de pui, suntem salvaţi o vreme – dacă nu vom avea oaspeţi (tocmai trebuie să aibă loc Salonul literar Dragosloveni). Avem noroc, prindem un autobuz până în centru. Întorşi acasă, ne dezbrăcăm: se culcă Doina, Laurenţiu (are 11 ani) se lasă greu lămurit să se culce, trebuie să ne sculăm cu noaptea în cap. Azi i-am adus copilului pătrăţele color cu imagini „occidentale“, scoase din guma de mestecat, probabil, dăruite de colegele de la Secţia Copii a BJ, hârtii găsite prin cărţile împrumutate: e încântat la culme. La ora 23 vin şi scriu aici, în jurnal. Mă culc după 12 noaptea (la ora 5 trebuie să fiu pe picioare, mergem toţi trei la Adjud, la ai mei): afară, vânt tăios, de iarnă. În bloc trebuie să fie vreun „Sfânt Mihai“, e gălăgie, să văd cum adorm...

Lucia Dărămuș

ÎN SPATELE CORTINEI
– Vos valete et plaudite! –

Ironia, sarcasmul, acidul lingvistic se pare că le-am moștenit de la romani. Aceștia le cultivau în comedie. Deși îndreptați mai cu seamă spre treburi ostășești decât spre filosofii înalte, „romanii, precum toți italienii, aveau un sentiment foarte puternic pentru ridicol." (V.P. Fabia, ***Théatre latin***, p.1)

Joc, spectacol, ironie, ridiculizare găsim și în teatrul contemporan, însă, câți dintre privitori cunosc, oare, originile comediei, câți știu să privească pe fragmente, pe fărâme în spatele cortinei!

O scurtă analiză a elementelor comediei latine va evidenția actualitatea acesteia, fiindcă încă de la începuturile ei comedia, teatrul în general, nu a încetat să ne povestească pe noi. Un primi element al comediei face referire la aciditatea limbajului, la dedesubtul lingvistic, la polisemie. Horatius (***Sat.I.VII.32***) numea acest fenomen care dădea viață textului *italum accetum* – oțet italian.

Sarcasmul limbajului lui Plaut, bunăoară, atinge uneori cele mai puternice sunete, căzând de-a dreptul fie în trivialitate, fie în grotesc. Nu de puține ori personajele lui sunt construite după șabloane aproape absurde, menite râsului nevrotic, lăsând cititorului, spre sfârșit, un gust dulce-amar. Acest sentiment se naște din viața repovestită prin verbele cu vervă, ironie, rafinament, trivialitate, reușind să tragă un tuș gros chiar sub acei pigmenți ai vieții care luminează mai puternic și sunt, desigur, oximoronici. Comedia ca parte a genului nu se poate defini în afara ***acțiunii***. Limbajul nonverbal, cel al trupului – prin mișcările ample ale mâinilor, prin dans, prin masca așezată pe față, prin expresia facială, prin mimică – făcea din romani maeștri neîntrecuți ai umorului, fiindcă, afirmă Fabia (***Théatre latin***), „aveau un sentiment foarte puternic pentru ridicol, o extraordinară mobilitate a corpului, fizionomia gestului expresivă și gata de a replica."

De altfel, pentru a înțelege mai bine această paletă a articulării gesticii este de ajuns să citim ***De oratore XXXVIII,*** Cicero, unde sunt descrise toate particularitățile acesteia ca necesitate pentru provocarea emoției.

Dialogul, prin dimensiunea lingvistică în care jocul de limbaj, ludicul, alternează cu tema foarte profundă și serioasă, care de obicei făcea referire la viața politică, este de importanță majoră, pentru că prin dialog se pune în mișcare întregul eveniment. Forma primitivă a dialogului se află în incantațiile preoților Arvali – v*ersibus alteris.*

Vioiciunea dialogului se regăsește în limbajul popular, romanii, prin structura lor, fiind mai gălăgioși, vulcanici, cu un limbaj viu colorat, întrebuințând multe subtilități, glume, ironie.

Așa se explică prima manifestare dramatică – *versurile fescenine* – după orașul Fescenium, unde se conturează un început al comediei latine.

De obicei, versurile fescenine povesteau o întâmplare hilară sau un personaj politic era ridiculizat. Acestea erau dialogate și aveau loc în special în timpul jocurilor câmpenești.

O altă manifestare a genului dramatic o constituia ***satura***, în care, pe lângă *versuri* și *dialog,* intervin alte elemente, ca *mimica* și *dansul*. Combinația elementelor versurilor fescenine cu dansul și muzica a dus la apariția ***saturei***, care la origine înseamnă *amestecătură*, de la *satura lanx*, tocană de fructe sau de legume servită pe o farfurie:

– *satura, ae* s.f. – amestec de fructe

– *lanx, cis* s.f. – taler

Mai târziu totul degenera într-un ***exodium***, despre care Michaud, specialist în genul dramatic, spune că ar fi fost o manifestare teatrală extrem de veselă și extrem de liberă, jucată la sfârșitul unei puneri în scenă chiar de spectatori.

O altă bufonerie o constituia ***atelana***, dar care se deosebea de *satura* prin limbaj și mimică mai puțin decente, prin dinamica dată de posibilitatea de a improviza, prin tipologii ca: *Munducus – Mâncăciosul, Bucco – cel cu bucile umflate, Poppus – avarul prost și bătrân* etc.

La baza teatrului popular întâlnim și ***mimica.*** De obicei, aceasta punea în scenă un anumit subiect, scenele fiind mimate, uzându-se de gesturi grotești și obscene, reprezentația fiind dată de doi actori: *Archimimus,* care interpreta, și *Stupidus*, care lua bătaie.

Așadar, latinii au avut toate datele împământenite în solul italic pentru continuarea și desăvârșirea comediei. Totuși o împrumută de la greci și aceasta, posibil, pentru că erau mult mai preocupați de cuceriri, războaie și economie decât de cultură.

Prima reprezentație a unei comedii romane a avut loc în 240 a. Chr., datorită unui sclav, prizonier de război, Livius Andronicus. Noul gen, comedia cultă, era numit ***palliata***, de la *pallium,ii* s.n. – mantie lungă grecească, cuvertură. Termenul are o dublă semnificație, trimițând spre împrumutul grecesc, dar făcând referire și la haina lungă în care actorii erau învești mântați. Genul a prins la Roma, venind într-un pământ predispus spre veselie, ironie, datorându-se în mod deosebit subiectelor puse în scenă, surprinse fugar în sintagme de tipul:

– ***sintagma I***

Un sclav leneș, dar isteț și de obicei șmecher, prin diverse metode subtilizează banii stăpânului pentru a răscumpăra libertatea iubitei.

– ***sintagma II***

Un tânăr iubește o tânără sclavă și pentru a o elibera, pentru a păstra relația, încalcă toate regulile moștenite de societate și chiar de părinții subjugați de ierarhiile impuse de ordinul social.

– ***sintagma III***

O tânără săracă și necinstită, deși iubește pe un altul, urmărește prin orice mijloc să se căsătorească din interes cu vreun bătrân bogat, pe care-l deposedează de bunuri.

– sintagma IV

Un om politic, îmbogățit prin mijloace necinstite, adesea și

Fanny Burat – ***Rose and Volubilis***

prost, lipsit de simțul umorului, este atras în diverse conjuncturi publice și ridiculizat.

Scenariile pot continua, toate tiparele reflectând realități ale societății timpului, redate cu vervă, umor, cu sarcasm, într-o trivialitate uimitoare. Un alt amănunt, observat de această dată de V. Benoist (***La comédie de Ménandre. Guizont: Ménandre***), subliniază mândria soțiilor care vin în noua familie cu o avere considerabilă. Acestea, de regulă, sânt lenește, sfidătoare, gâlcevitoare, atrăgând asupra lor mânia soților.

Ipostaza femeii în interiorul comediei nu se limitează la soții, în contextul epocii date, ea este și curtezană. Aceasta trăiește pe lângă un *leno* (codoș), fiind caracterizată de lăcomie, lascivitate, cochetărie deșănțată, prefăcătorie.

Comedia romană era alcătuită din *didascalia, argumentum, numele piesei, prologul,* dar și *scenă*, *rol*, *acte, diverbia* și *cantica, muzica* și *corul, sfârșitul comediei.*

Didascalia reprezintă partea de început, prin care se oferă lămuriri de ansamblu asupra a ceea ce urmează să se petreacă. *Argumentum* se află după *didascalia* și este un rezumat în versuri al întregii comedii. De obicei reprezintă un acrostic, literele din capul fiecărui vers dând titlul piesei. *Prologul* este caracteristic în special lui Plautus, el decriptând unele nelămuriri care ar putea surveni pe parcursul comediei. *Prologul, î*nsă, mai avea în vedere și *captatio benevolentiae*, un cuvânt argumentativ către public, în scopul de a-l captiva, dar și pentru a impune acestuia liniștea, atenția, de a cere îngăduința, dar și aplauze.

Mutatis mutandis, în era celularelor cred că s-ar impune *captatio benevolentiae!*

Dacă la Plautus *captatio benevolentiae* însemna această cerință mai sus descrisă, la Terentius, potrivit cu V. Fabia, ***Les proloque de Térence***, pag. 176-283, se adaugă alte două componente:

– discuții pe marginea piesei, provocate de actori și spectatori;

– răspunsuri date de autori întrebărilor ridicate, de regulă, de rivali.

(Probabil, un astfel de dialog s-ar fi impus în urma reprezentării scenice piesei ***Evangheliştii***, desigur o discuție între autoare, regizor, actori și spectatori.)

Scena, o parte foarte importantă a genului dramatic, datează chiar de la începuturi, la Plautus, potrivit cu V. Fabia (op.cit.), determinând desfășurarea acțiunii. În interiorul piesei, ***rolul*** avea, de asemenea, o mare importanță, în josul numelui personajului era trecut rolul, tipologia. Astfel, numele persoanei, persoana în sine, actorul era trecut sub tăcere, conta doar personajul piesei, care avea caracterele bine conturate, prinse chiar în numele rolului. Bunăoară, un lingușitor purta numele *Peniculus*, adică perie, un bucătar va avea numele *Antrax*, nume de cărbuni folosiți pentru foc la gătit felurite bucate etc. Numele dădea și semnificația rolului.

În privința ***actelor***, conform gramaticilor, există unele neclarități. Unii susțin că manuscrisele nu ar conține ***acte***, acestea fiind aplicate pe textele lui Plautus abia începând cu secolul al VIII-lea. V. Fabia (op.cit) aduce unele lămuriri, dând spre exemplu un pasaj dintr-o piesă a lui Terentius, în care se întrebuințează sintagma „primo acto taceo.“ Desigur, ***actus primus*** s-ar putea referi la un prim act, dar ar fi chiar o formulare singulară, fără a mai fi întâlnită în vreo comedie. Din acest motiv, interpreții preferă varianta exegetului anterior menționat, care consideră că e vorba, mai degrabă, de începutul acțiunii, *primo actu* având semnificația *de la primul joc al actorilor.*

Acțiunea piesei, extrem de dinamică, se înscria în alternanța dialog / monolog, trecând prin ritmicități și tonuri diverse, pentru a da o reprezentare cât mai fidelă a sentimentelor, tipologiilor umane.

S-ar spune că nu prea există diferență între culoarea teatrului antic și ceea ce se petrece în interiorul piesei astăzi. Totuși, dacă vorbim de amplitudinea emoțiilor, aceasta era dată nu doar de temă, acțiune, mimică, tonalitate verbală, ci și de acuitatea versului, muzicalitatea versului latin, cu accentele care variau de la scenă la scenă, de la personaj la personaj.

O reprezentare a metrului latin direct relaționat stărilor umane, cât și tipologiilor, ar arăta astfel: ***trohaicul septenar***, având ritm alert, era caracteristic scenelor cu intensități maxime, agitate; ***iambul senar***, fiind mai lin, mai curgător, era rezervat monologului; pe când ***iambul octonar***, mai tulbur, cu suișuri și coborâșuri, era preferat pentru stările patetice de sfârșit. Culoarea verbală aproape cantică dădea scenei o muzicalitate aparte, cu inflexiuni, cu vibrații, cu tonuri înalte și tonuri joase, pe alocuri cu linearități sfâșietoare.

Diverbia era parte a acțiunii, reprezentând, de regulă, schimbul de replici, neînsoțite de muzică, aride, calme. G. Boissier (***Canticum, in Darenberg*** / Saglio, L. Havet et L. Duvau: ***Cours élémentaire de métrique greque et latine***) consideră că acompaniamentul muzical era doar ocazional, în intervale, pentru a da tonusul scenei și nu al vorbei. Doar ***cantica***, partea cea mai dinamică, în care ritmicitatea sentimentelor, a replicilor era maximă, bucata scenică fiind extrem de agitată, avea însoțire de flaut. în mod faptic, nu avem de a face cu o melodie, cât mai degrabă cu modulații scenice, în funcție de emoția scontată. Din corul grecesc mai găsim în comedia romană doar palide urme. Pentru ca totul să fie rotund, cu cap și coadă, sfârșitul comediei avea de regulă o formulă – *Vos valete et plaudite* – care constituia îndemnul la aplauze.

*Mihaela-Nora Rogalski**

REÎNTOARCERE LA OBÂRȘII

„Nimic nu-i mai puternic ca o idee al cărei timp a sosit“. (Victor Hugo)

„Singurele repere reale sunt ridurile neputințelor care brăzdează chipurile părinților noștri. Priviți mai cu atenție neputințele bătrânilor noștri anonimi și veți descoperi modul de viață care vă așteaptă“, consemnează Adrian Mujaru în articolul său ***Geografia ca destin***, apărut recent în „Adevărul Literar și Artistic“.

„Dacă o amnezie catastrofică ne-ar face să uităm că existăm ca români, ...am putea să reînvățăm a vieții de la Eminescu, în tripla ipostază: în fiecare zi, metafizic și etic“, ne îndeamnă George Popa în introducerea la cartea sa ***Repere în spiritualitatea românească*** (Editura „Timpul“, 2004), „Rege al cugetării omenești și expresia integrală a sufletului românesc“ (Maiorescu), „conștiința noastră cea mai bună“ (Nicolae Iorga), „Beethovenul sufletului românesc“ (Tudor Arghezi), „mintea cea mai cuprinzatoare pe care a produs-o pământul nostru de la Zalmoxis încoace“ (Simion Mehedinți) – Eminescu reprezintă reperul nostru absolut, o realitate infinit mai profundă și mai amplă decât cea a unui excepțional creator de versuri.

Ne-a hărăzit geografia o soartă atât de vitregă și iremediabilă astfel încât resemnarea, apatia, disperarea, fatalismul să ne fi rămas singurele mecanisme de supraviețuire? Geografia? Vremurile moderne? Spațiul sau timpul? Amândouă în unison? Să fie îndemnul către cunoașterea reperelor spirituale ale poporului nostru o simplă efuziune utopică a unui nobil cărturar depășit de realitate și contemporaneitate?

Răspunzând afirmativ întrebării de mai sus, conformându-ne chipului acestei vremi ce ne vrea resemnați, fragmentați, deconectați, speriați si izolați, înseamnă a înceta *să existăm ca români*, pare să argumenteze fiecare pagină și fiecare cuvânt al eseului lui George Popa. Ce anume înseamnă „a exista ca român“? Dacă pentru mulți dintre noi, cei cărora ne place sa ne știm „universalizați“, „cosmopoliți“, „globalizați“, „antinaționaliști“ această pierdere de identitate este luată în calcul și acceptată fără regrete?

Cu 30 de ani în urmă, personal așa gândeam. Nici un ideal nu-mi părea mai nobil decât acela de a mă simți cetățean al lumii. Aș fi vorbit cu mare bucurie și esperanto. Problemele tuturora erau și problemele mele, bucuriile și frumusețile tuturora, asemenea. Dar pe măsură ce anii treceau, și integrarea mea în culturile în care alesesem să trăiesc își continua drumul ei firesc, descopeream răzbătând în mine tot mai viu și tot mai clar vocea anumitor valori care mă identificau într-un mod aparte de rest, mai ales când aceste valori se vedeau în antiteză cu praxisul sau spiritualitatea în mijlocul căreia mă aflam. În acele momente, și numai în acelea, deveneam conștientă de contrast. În cele mai dese cazuri, însă, trăindu-mi entuziast momente ale binelui și frumosului culturii celei noi, eram mai puțin conștientă că, poate, aceeași sursă valorică personală care-mi semnala câteodată distanțarea, făcea posibile și trăirile integrării pozitive.

Refuzam sau îmbrățișam aspecte ale lumii celei noi, așadar, în funcție de reperele spirituale cu care plecasem în lume, lucru pe care mă face să-l înțeleg acum, cu ușurință și în revelație, cartea lui George Popa. De fapt, însăși deschiderea generoasă către exterior, întâmpinarea *Celuilalt* cu afecțiune și uimire, reverența în fața vieții omului și a întregii creații, tendința de a privi lumea prin perspectiva eternității, toate aceste stări de spirit care mi-au mijlocit nebănuit de facil integrarea în spațiul geografic și spiritual de *dincolo* de cel pe care-l numeam *acasă*, constituie nucleul central al întregii noastre spiritualități, *un miez definitoriu care energizează constelația valorilor culturii românești,* argumentează autorul. Cu alte cuvinte, s-ar găsi aici o explicație a ușurinței cu care s-a produs integrarea mea în universal, atât spațial cât și temporal.

Desigur, dacă ne limităm să înțelegem viața exclusiv prin prisma realităților concrete, imediate, determinate de ofertele, cerințele, standardurile și necesitățile lumii materiale, ne vom simți consonanți cu îndemnul lui Adrian Mujaru și ne vom căuta viitorul în ridurile neputinței și înfrângerii gravate pe chipurile bătrânilor noștri. Vom deveni, cu siguranță, cățărătorii cinici pe culmile disperării chiar în eventualitatea că nevoile materiale și profesionale să ne fi fost satisfăcute. Omului i s-a oferit, însă, și posibilitatea transcenderii realităților mărginite

Corneille van Spaendonck – ***Basket of Flowers and Fruits***

* Magister in artibus literalibus (Harvard), Universidad Letras, Lisabona

și efemere, ne-o mai amintesc de milenii filosofii și poeții. Omul cu adevărat moral așa gândește, omul cu adevărat moral astfel creează. Conștiința eternului și a imuabilului îi dictează fiecare act, fiecare gând. Puțini gânditori sau creatori de-a lungul secolelor și mileniilor s-ar fi certat cu aceste afirmații. În fel de fel de moduri de expresie ele apar și reapar în tot ce a acumulat mai valoros fiecare popor în parte, cel român, fără excepție, poate chiar mai profund și mai consecvent decât alte popoare. Și totuși, nu mulți dintre noi, românii de azi, suntem conștienți de această comoară lăsată nouă în păstrare spre fructificare. Nu mulți am înțeles, încă, potențialul comorii de a spori pe măsură ce este folosită. Iată, totuși, că autorul ***Reperelor*** o face.

Eu cred că amnezia, de care George Popa vorbește la modul ipotetic, afectează o parte considerabilă a moștenitorilor acestui tezaur spiritual testamentat de strămoși, de unde efortul meritoriu la care s-a angajat pentru a produce o trezire. Cartea ***Repere în spiritualitatea românească*** este, în lectura mea, o lucrare necesară, o idee al cărei timp a sosit. Ea reușește să fie o lucrare de excepție în a comunica deosebit de limpede și convingător adevăruri și mari intuiții ale sensurilor, ale structurilor originare ale spiritualității românești, cum sunt cele două idei majore, și anume, ceea ce autorul numește „*structura zalmoxică"* și *deschiderea* multiplă a culturii noastre – către lumină, către afectivitate, către sacralitate, către universalitate. Un demers nobil, săvârșit cu competență, cunoaștere, grație și, mai presus de toate, iubire. Ne pune într-o tensiune a frumosului și a sublimului așa cum rareori ne este oferit.

Unde văd eu valoarea acestei cărți? În primul rând stabilește o punte vie, organică, între creația populară și creația cultă, dezvăluind prin analiză paralelă ceea ce fiecare mare creator de artă sau de cunoaștere al nostru a fost primul a-l mărturisi cu afecțiune: îndatorarea față de creația anonimă a strămbunilor. Geniul unui Mihai Eminescu, George Enescu, Nicolae Grigorescu, Constantin Brâncuși sau Vasile Pârvan s-a hrănit nu numai dintr-un talent excepțional, cum îi place criticii moderne să înțeleagă sursa actului creator, dar mai ales dintr-o încercare de a se apropia până la identificare cu esența neadulterată a simțirii și cugetării din creațiile populare. Simplul talent, fără aceasta legătură organică nu ar fi produs operele celor menționați. Deși George Popa nu face direct această afirmație, analiza în paralel a textelor, iluminând interdependența dintre spiritul popular și cel al creatorului cult, o dezvăluie la tot pasul.

Sintetizând abil o gamă variată a expresiei artistice populare și culte (mit, basm popular, poezie, muzicî, arte plastice, religiozitate), George Popa relevează caracteristicile spirituale ce însuflețesc creația românească: o atitudine reverentă și de afirmare în fața vieții; comuniunea organică cu natura, născută dintr-o înțelegere metafizică a cosmosului din care omul se simte parte integrală; înțelegerea morții drept depășire a temporalității efemere întru renaștere pe un plan superior de ființare; luminozitatea sufletească, deschiderea către exterior; flexibilitatea, religiozitatea nedogmatică; dragostea, duioșia, dorul; simțul frumosului, al măsurii, cumpătării; năzuința depășirii finitudinii, înălțarea pe verticala muntelui, aflat în miezul geografic al țării; refuzul învingerii și demnitatea înfruntării răului; umorul benefic, reparator. Pentru fiecare din aceste repere, eseul face trimiteri la text și stabilește legături între diversele moduri de exprimare ale creației populare și ale celei culte: poetic, muzical, plastic, religios, filosofic, – acordând un spațiu amplu lui Mihai Eminescu, urmat apoi de Ion Creangă, George Coșbuc, Octavian Goga, Lucian Blaga, Nicolae Grigorescu, Constantin Brâncuși, Mircea Eliade, C. Rădulescu Motru, Vasile Pârvan ș.a., astfel încât, deși împărțită în unități distincte, lucrarea se păstrează continuu în chip de unitate în diversitate, un fel de *unitate de corelații,* noțiune teoretizată în filosofia lui C. Rădulescu Motru. Așa cum „toate energiile universului sunt sintetizate în fiecare lucru și în fiece conștiință, fiecare constituind o *unitate de corelații"* (Motru), tot astfel capitolele acestui eseu se întrepătrund și definesc unul pe celălalt, fiecare conținând în sine esențialul tuturor celorlalte, precum atomul întregul univers.

Un exemplu ilustrativ, între altele, îl poate forma analiza deschiderii către sacru și religios la români. „Românul nu cunoaște teama cosmică" afirmă George Popa, „la noi spaima în fața firii a fost înlocuită cu iubirea, cu identificarea". Din creația populară, cât și din cea cultă analizată, apare viziunea românului de a se simți parte integrantă a cosmosului. Aici sălășluiesc și Dumnezeu și astrele, și natura înconjurătoare cu codrul și apele și muntele și fauna și flora, și tot aici viețuiește și omul cu destinul lui muritor și în relație nemijlocită cu întreg universul. Omul *mioritic* este, pe de o parte, eroul baladei populare, dar și omul integrat armonios în totalitatea spațiului cosmic și în infinitatea timpului etern care apare omniprezent în creația analizată. Îl aflăm atât în învățăturile ortodoxismului, cât și în doina populară, în lirica lui Eminescu, în ***Rapsodiile*** lui Enescu, în lumina peisajului sau chipului uman grigorescian sau sculptura brâncușiană. Îl aflăm și în filosofia lui Motru sau Noica, în percepția istorică a lui Pârvan sau Iorga, – toate convergând în afirmarea ideilor universale de Bine, Adevăr, Frumos, Iubire.

„În contemplația estetică, la fel ca și în iubire și cunoaștere, ne recuperăm pentru un moment unitatea ființei noastre eliberată de individualitate", afirmă ilustrul gânditor indian, Ananda Coomaraswamy. În timpul lecturii cărții lui George Popa am trăit o astfel de senzație pentru că, deși în final eseul își învăluie cititorul într-un sentiment curat și profund de mândrie de a fi român, prin a-i reaminti baza morală, estetică, metafizică, într-un cuvânt, spirituală a creatorilor celor mai proeminenți din cultura sa, patosul ce străbate lucrarea de la un capăt la altul nu îndeamnă nici un moment către individualism, naționalism, izolaționism, exclusivism sau patriotism gălăgios. Mișcat sufletește de simțămintele și frumusețile create de poporul său, lectorul nu-și poate dori la sfârșitul lecturii decât să-și deschidă larg brațele către umanitate și întreaga Fire spre a deveni un om integrat în Universal. Personal, m-am simțit român și om universal simultan, realizând că fără cea dintâi ipostază, nu aș fi trăit-o nici pe a doua.

Dacă celebra pictură testamentară a lui Paul Gauguin, pe care am avut norocul să o pot contempla deseori la Muzeul de Artă din Boston, ***Cine suntem? De unde venim? Încotro mergem?***, adresează întrebări cheie existenței noastre, – răspunsurile mie, ca român, mi l-au dat lucrarea ***Repere în spiritualitatea românească,*** iar acest nobil și elevat răspuns îmi dă un nou sens vieții. Identitatea noastră devine una apocrifă, jefuită de sens, fără asemenea răspunsuri. Oferindu-mi aceste chei la întrebările capitale ale existenței noastre, prin lectura eseului lui George Popa, aforismul socratic „cunoaște-te pe tine însuți" a căpătat un sens îmbogățit printr-o continuare firească în spiritul „dacă te cunoști pe tine ca om al unei obârșii și, datorită acestui fapt, și om al universului, îl vei putea cunoaște și iubi și pe celălalt."

Adrian Botez

CIVILIZAȚIA CREȘTINĂ – CIVILIZAȚIA NOMOS-ULUI

Autoritatea ori este divină sau delegată de către divinitate – ori nu e deloc. (A se vedea crimele bestiale ale Revoluției Franceze – 1789: Dumnezeu n-a delegat „poporul francez" să ucidă și să comită regicid – ci, cum s-a dovedit ulterior, Revoluția Franceză, ca orice revoluție umană – a fost rezultatul unei conspirații din partea unei minorități luciferizate. De aceea, ea rămâne, ca și războaiele mondiale ale secolului XX, un obiect de studiu pentru medicii patologi – și un motiv de serioasă reflecție pentru Biserică). Legislatorul trebuie să accepte ca autoritatea să-i fie delegată pentru a se împărtăși din lumina divină a ORDONĂRII. Deci, autoritatea divină să fie delegată către Legislatorul terestru, care revelează (nu **opacizează**, nu **ascunde** – cum face azi – trâmbițând fals „umanismul" legilor – adică **impostura** și **arbitrariul**) Legea Divină. LEGE care, cândva, era cea proclamată, **pentru sânge (adresată MEMORIEI și FIZICULUI)**, pe Muntele Sinai – și care a devenit cea proclamată, **DIRECT PENTRU SPIRIT**, pe Muntele Măslinilor.

A. HRISTOS-LEGISLATORUL

Dumnezeu-Tatăl, prin aspectul său filial (Dumnezeu-Hristos), devine cel mai mare legislator al tuturor timpurilor pământești (concomitent cu cele cerești). Trebuie să se înțeleagă foarte clar că legislația umană terestră a început în Legislația divină și trebuie să se-ntoarcă, logic (chiar dacă sub forme diversificate), în esența legislativă din care a pornit. Tocmai această cale de întoarcere la obârșia divină a legislației terestre și premisele ei le înfățișează Hristos-Dumnezeu, prin predicile și parabolele de la Templul din Ierusalim și, în primul rând, prin ***Fericirile*** expuse la ***Predica de pe Munte*** (**Matei**, cap. 5, 6, 7), ca și lămuririle către apostoli, la Cina cea de Taină (**Ioan**, cap. 14, 15, 16, 17). El spune, foarte clar, că prin toate legislațiile istoriei, prin toate orânduielile și orânduirile umanității – nu se face altceva decât împlinirea, discretă, progresivă și secretă (mistică, ascunsă ochilor ne-spirituali) a MARII LEGI, Unicei Legi – Obârșia preaputernică a tuturor legilor ce vor fi fost vreodată pe fața Pământului (**Matei**, 5, 18): „Căci adevărat zic vouă: Înainte de a trece cerul și pământul, o iotă sau o cârtă din Lege nu va trece, până ce se vor face toate". Deci împlinirea Legii prin legi se va face desăvârșit și absolut integral, prin însăși trecerea-istorie („mentalitatea"...), continuu evolutiv-spirituală, a mediului uman-terestru – atât în formă-emergență (**iota** = semnul literei de început al lui Iahve-Dumnezeu), cât și conținutul-imergență (**cârta** = semnul literei de mijloc).

Cine afirmă că legea creștină e prea îngăduitoare, sau, chiar, că n-are sancțiuni, ci doar îngăduințe[1] – amarnic se înșeală și nu are habar despre creștinism. Da, ne sunt dezvăluite, prin noua Lege, a lui Hristos, limitele cele mai depărtate, spre desființarea limitei spirituale, către Dumnezeu – dacă ne supunem desăvârșit Legii: acestea sunt ***Fericirile*** – dar starea de FERICIT se traduce prin **DESĂVÂRȘIT MORAL-SPIRITUAL**, desăvârșit virtuos, desăvârșit supus Legii – până la renunțarea completă la egotism și egoism, deschiderea definitiv generoasă, autosacrificială, către „ceilalți", către Iubire – care Iubire, adusă în parametrii cristici, echivalează cu desăvârșirea paradisiacă a lui Dumnezeu (prin Adam-Omul **reordonat spiritual, rearmonizat legislativ, perfect conformat Legii – adică eliberat deplin de anomia satanică**). Dar acesta este scopul cel mai înalt, pe care bietele legi omenești nici nu-l întrevăd, prin formulările lor ambigue și din greu gâfâite, îngăimate, bâlbâite. Legile umane, însă, dacă vor să mai existe (ca autoritate efectivă) în istoria evolutiv-terestră, trebuie „să tragă cu urechea", cât mai atent, tocmai la **scopul legislativ cristic**.

Nimic din legile umane nu are, deocamdată, prevăzută finalitatea legislativă supremă, dreptul legislativ formulat în ***Fericiri*** – dar tocmai acesta este motivul pentru care legile umane nu sunt ascultate decât cu o jumătate de ureche, și în silă: ele nu sunt în stare să zărească, să exprime ce zăresc (dacă zăresc) – anume, **obiectivul legislativ cristic**, care este **transfigurarea ființei umane, dintr-una anonimă, aflată în permanentă stare de zavistie cu sine și cu mediul său social – într-una perfect împăcată-armonizată cu sine și cu mediul său socio-natural** (căci întregul COSMOS este „societatea" Omului!). O foarte palidă imagine a Cetății Legislative a lui Dumnezeu[2], o vedem în unele mănăstiri creștine, unde ascultarea legislativ-divină (alături de voturile sărăciei și castității – care au tot o natură legislativă, dar mai înaltă și mai greu de înțeles pentru oamenii de rând: desființarea totală a egotismului, prin sărăcie trupească-socială, desființarea seminței metafizice de vrajbă, sexualitatea – care a despărțit și învrăjbit Omul cu Dumnezeu și, astfel, pe om cu sine însuși, orice cu orice, opunând totul istoric, autodistructiv și perisabil – TOTULUI CERESC ETERN-DESĂVÂRȘIT) – este atât de aspră, cât nu și-a închipuit niciodată vreun legislator că vreo lege ar putea avea vreo astfel de teribilă consecință.

Dar, dacă răsplata-finalitate a efortului spiritual-legislativ este desăvârșită doar printr-o ascultare desăvârșită, a unei Legi (aparent supraumane – dar care privește, în mod direct, doar FIINȚAREA UMANĂ, și nimic altceva[3]) – ei bine, pedeapsa pentru neintegrarea Omului în Lege și, mai cu seamă, a celor

[1] Emil Cioran, parcă citându-l pe Marx, dar și pe... Marchizul de Sade, afirmă: „creștinismul este religia sclavilor".

[2] Cf. Sfântul Augustin, ***Civitas Dei***, în: P. Bernard Ștef, ***Sfântul Augustin – Omul. Opera. Doctrina***, Colecția „Sfinți Părinți ai Bisericii", Cluj-Napoca

[3] Legea a fost sădită și există în ființa umană (conștientizată), căci altfel nici n-ar fi posibil ca Dumnezeu să ceară omului ceea ce El n-a dat și pus în ființa Omului.

chemați să reprezinte Legea și să-i călăuzească pe oameni spre Lege, dar care-și încalcă sistematic misiunea juridico-umano-divină (PREOȚII-JURIȘTI AI TEMPLULUI) – este marcată prin exclamația prevestitoare de prăbușire apocaliptică: „Vai vouă!“.[4]

„Vai vouă, cărturari și farisei fățarnici, că închideți oamenilor împărăția cerurilor, căci voi nu intrați și nici pe cei ce vor să intre nu-i lăsați! [...] Nebuni și orbi, ce e mai mare? Aurul, sau biserica, care sfințește aurul? [...] Vai vouă, cărturari și farisei fățarnici, că dați zeciuială din mintă, din mărar și din chimen și nesocotiți cele mai de samă ale legii: dreptatea, mila și credința. Acestea trebuie să le faceți și pe acelea să nu le lăsați [...]. Drept aceea, înșivă mărturisiți de voi, că sunteți fiii celor ce au ucis pe proroci. Și împliniți și voi măsura părinților voștri. Șerpi, pui de vipere, cum veți scăpa de osânda gheenei? De aceea, iată Eu trimet la voi proroci, înțelepți și cărturari, și pe unii din ei îi veți ucide și-i veți răstigni – și pe alții din ei îi veți bate în sinagogile voastre și-i veți alunga din cetate – ca să vină asupra voastră tot sângele drept, care s-a vărsat pe pământ, de la sângele lui Abel celui drept până la sângele lui Zaharia, fiul lui Varahia, pe care l-ați ucis între biserică și altar. Adevărul vă grăiesc: toate acestea vor veni peste voi! [...] Iată vi se lasă casa voastră pustie, căci vă spun: de acum, nu Mă veți mai vedea până nu veți striga: binecuvântat fie Cel ce vine întru numele Domnului!“. Sancțiunea supremă a frivolității față de Lege și Misiune a Legii: **dez-identitatea** și **atoate-învinuirea**, urmate de **orbirea față de lumină** – până la descătușarea CONȘTIENTĂ, ABISALĂ – a conștiinței răului din Sine.

Cei care sunt chemați să dezvăluie, în om, prin educație și credință, Legea sădită de Dumnezeu – și încalcă, sfidător și iresponsabil, menirea – sunt supuși imprecației cristice pe pământ – dar Legea nu e de pe Pământ. De aceea, acest „vai vouă!“ este vizionar: legislatorii și juriștii, care se fac că nu văd Legea, și scot legi supte din deget, pentru confortul lor personal – vor primi suprema pedeapsă: DESFIINȚAREA (scoaterea în afara planului divin al Ființei). Legislatorul și juristul care nu e vizionar, ci bucher și tipicar, speculând meschin, rău-voitor – își auto-suprimă ființa, se sinucide spiritual. Căci veșnica osândă a Gheenei este Focul ce arde toate matrițele greșite ale Facerii – șterge din planul ontologic pe cei care nu s-au supus comandamentului Legii: „casa voastră (planul existenței terestre și cosmice) vi se lasă pustie“. Și nu-L vor mai vedea (n.n.: adică, nu se vor mai putea vedea-identifica, măcar formal – în/cu Matrița Ființei-Hristos) până când nu vor recunoaște, dincolo de legile chițibușărești-egotiste – pe Dumnezeu-Legea: „De acum nu Mă veți mai vedea, până când nu veți zice: Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului“.

B. CIVILIZAȚIA CREȘTINĂ – CIVILIZAȚIA NOMOS-ULUI

Multă lume (juriști și nejuriști) are o părere complet falsă despre **lege** și **creștinism**, crezând a identifica, chiar, o incompatibilitate între cele două noțiuni.[5] De fapt, adevărul

François Rivoire – ***Roses and Butterflies***

constă exact în formularea inversată a judecății: cine nu vede că **numai prin creștinism** legile capătă valoarea de Lege – acela habar nu are ce-i Legea, acela nu vorbește, de fapt, despre Lege – ci despre ce vrea el, adică, despre nimic.

Este tot atât de absurd să afirmi că religia creștină n-are de-a face cu legislația, precum este de absurd să afirmi că legislația nu are de-a face cu morala, sau că morala nu are de-a face cu religia.

În definitiv, ce scop are Legea? Are scop în sine? Nu poate, căci e pentru oameni – iar nu un text pentru un text („artă pentru artă“...). Dar oamenii, sunt în sine? Nu, pentru că nu sunt propria creație – ci creații ale lui Dumnezeu, cu finalitate de la Dumnezeu. Sunt legi pentru Dumnezeu? Dumnezeu este Legea, deci n-are nevoie de legi. Atunci, pentru ce sunt legile? **Pentru oameni care vor să ajungă la Lege, adică la Dumnezeu.**

Cât despre faptul că legea nu are de-a face cu Morala – aceasta este o afirmație pe care numai infractorii pot s-o admită, fără mustrare de cuget. La fel, că Morala n-ar avea de-a face cu Religia. Adică, de ce să te comporți bine, dacă nimeni nu veghează asupra Binelui și nici nu știi ce-i acela Bine? Dar dacă admiți că Binele există și că este Cineva care veghează la împlinirea lui – te vei supune legilor Binelui. Arbitrat-Supravegheat. Altfel, în ruptura Moralei de Religie și a moralei religioase de Lege apar rădăcinile ANOMIEI. Ale crimei generalizate, trecând drept „bine public“…

[4] Matei, 23, 13-39

[5] J. J. Rousseau, **Contractul...**: „O societate de adevărați creștini n-ar mai fi o societate de oameni“ – adică, ar fi o utopie. Nu: ea, societatea autentic-creștină, va **fi-exista** (după spusa ***Bibliei***: „Când fi-va o turmă și-un păstor“) – și abia aceea-acela se va numi pe drept Omul (re-îndumnezeit, re-androginizat paradisiac).

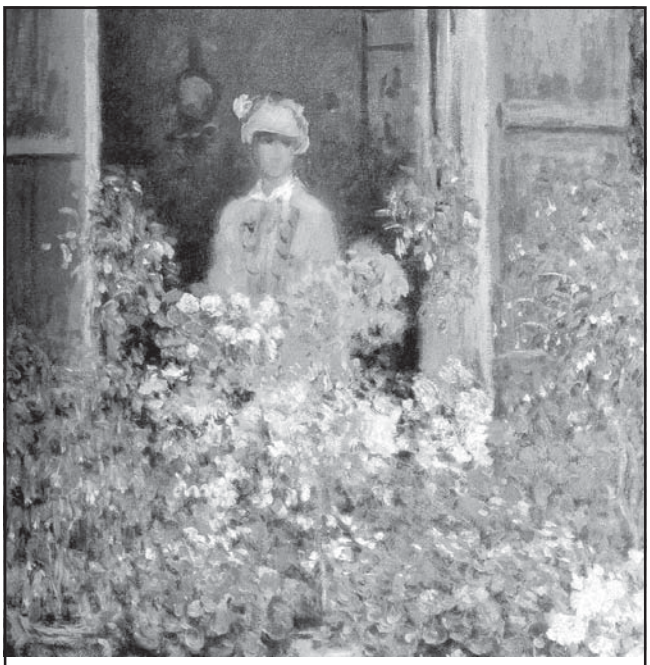

Claude Monet – ***Camille Monet at the Window***

Juridica trebuie să conțină și Pedagogia. Și invers. Omul dacă nu e învățat să învețe Legea – și dacă nu-i este stimulată înțelegerea scopului final al Legii – devine fie terorizat de lege, fie indiferent față de lege. Iar prin teroare și indiferență n-a funcționat lungă vreme nici o societate umană – ci societățile bazate pe lipsa de rațiune și implicare rațională a cetățenilor în treburile Cetății – s-au sinucis, au dispărut din istorie. Omului trebuie să i se explice, în amănunt, cu multă răbdare, la vârsta când plămada lui umană este maleabilă și permeabilă – cine este el și cum să acționeze și de ce să acționeze într-un fel și nu în altul. Pedagogia juridică trebuie făcută chiar de la 2 - 4 ani, când apar primele scântei de înțelegere – pentru ca fixarea strategiei juridice și a finalității ei să aibă loc la vârsta deplinei înțelegeri, a deplinei formări a capacităților raționale, emoționale, atitudinale, spirituale: adolescența. Numai un om educat spre înalta și cât mai deplina înțelegere a întregului sistem juridic, social și cosmic, va avea posibilitatea să acționeze ca un om adevărat, să-i formeze, la rândul lui, prin convingere rațională (dar și intuitivă) pe alți oameni (tovarăși, copiii lui, chiar pe părinții lui neinstruiți) – și doar astfel poate să se-nchege și să reziste o societate umană sănătoasă – autentic umană, prin spiritualitate evoluată.

Accidentele istorice nu sunt de neglijat, nici de disprețuit – dar nu ele dictează marele mers al istoriei, ca expresie a evoluției spirituale a umanității. Trebuie acordată asistență socială materială, dar și morală, înțelegere și respect pentru efortul lor uman, tuturor celor care nu pot ține pasul cu cerințele ritmului evolutiv al spiritului uman terestru – dar trebuie stimulate și respectate, în primul rând, **elitele**, vârfurile societății, CĂLĂUZELE, cei care mențin constant, fără sincope prea mari, ritmul evoluției spiritului terestru. **Apostolatul trebuie să fie misiunea nu doar a dascălilor de școală, ci și a juriștilor, întorși în școli, redeveniți dascăli** (căci, în ***Noul Ev Mediu***, prezumat de N. Berdiaev, funcțiile **sacerdotală**, **educațională** și **juridică** trebuie cumulate de același om – omul vremii noi, vreme despre care Malraux spunea: „Secolul XXI va fi religios, sau nu va fi deloc"). Că azi a căzut unul, din disperare – că mâine vor suferi mulți și vor cârti: trebuie să le acordăm întreaga noastră compasiune – iar pe cei ce trăiesc, fizic și spiritual – să-i înconjurăm cu blândețe și, asemeni lui Hristos, să-i sfătuim, să-i însoțim câțiva pași, să le explicăm cu înțelepciune, cu spirit de autosacrificiu și cu răbdare îngerească: „Iacă Eu vă trimet ca pe niște oi în mijlocul lupilor: fiți deci înțelepți ca șerpii și blânzi ca porumbeii" (**Matei**, 10, 16). Să-i mustrăm pe cei prea (și nejustificat) leneși, să-i izolăm, parțial sau total, pe cei care fac totul cu rea-credință conștientă și refuză orice sfat bun[6] – să-i îndepărtăm de societatea umană, pentru a n-o contamina cu răul lor (dar în izolare, să le încercăm, neobosit, puterile sufletului, să trezim în ei, fie și întârziat, germenii salvării – viziunii umano-divine: **preoții și pedagogii** să intre cât mai des, **în clasa de elevi cât și-n închisoare**, într-un ritm susținut, pentru a forța ușile întunericului). Dar, evident, grija principală să fie pentru susținerea ritmului general al UMANITĂȚII: aceasta este misiunea legilor și legislatorilor – să nu-și ia ochii de pe Lege – STEAUA ETERN CĂLĂUZITOARE. Căci vor exista mereu cetăți-oameni care-L vor refuza pe Hristos-Legea Luminii, Legea Omului-Cosmos – și nu avem dreptul să rămânem la aceste cetăți, să ne contaminăm de răul lor încăpățânat – ci avem datoria să mergem spre cetățile-oameni care acceptă Legea Luminii, Legea Omului-Cosmos.

Spun unii: „Legile să nu urmeze creștinismul, căci pedepsele vor fi prea mici, sau nu vor fi deloc". Creștinismul autentic nu pedepsește cu ghilotina, scaunul electric, nici cu parul. **Dar viziunea noastră despre sistemul de pedepse este greșită**.

Noi reacționăm precum păgânii sau primitivii veterotestamentari, fără gând și inimă, ci doar cu instinctul primar și cu pumnul, cu violența fizică: „dinte pentru dinte, ochi pentru ochi". Există, însă, o reacție spirituală, de autopedepsire, extrem de severă, decât care mai îngrozitoare nici nu există pe fața pământului și în istorie: este **pedeapsa de tip creștin**, cu efect nu de mutilare, schilodire, lichidare fizică[7] – ci de **transfigurare spirituală**, repunere, a celui ce era doar **umbră** de om – în **rangul deplin și adevărat de OM**. Această pedeapsă cumplită este **pedeapsa pozitivă**, specifică doar creștinismului, adică NOII LEGI, care, chiar dacă încă nu e instituită și nu se întrezărește măcar posibilitatea instituirii ei generale – așa va fi, peste tot pământul. Abia atunci, legile vor fi Lege, și se va vedea limpede că toate sistemele legislative, purcese din morala divină, se îndreaptă către finalitatea omului virtuos[8]: „ci să fie cuvântul vostru: ce e da, da și ce e nu, nu; iar ce este mai mult decât atâta, e de la cel rău" – și: „Eu însă vă zic: iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și vă rugați pentru cei ce vă nedreptățesc și vă prigonesc, ca să fiți fiii Tatălui vostru, Care este în ceruri; căci El poruncește soarelui Său să răsară și peste cei răi, și

[6] Matei, 10, 14. „Dacă însă nu vă va primi cineva, sau nu va asculta cuvintele voastre, atuncea ieșind din casa ori din cetatea aceea, să scuturați și praful de pe picioarele voastre!"

[7] Există și așa ceva, dar ca automutilare mistică – Matei, 5, 29-30: „De te smintește ochiul tău drept, scoate-l și-l aruncă, căci e mai bine pentru tine să piară unul dintre membrele tale, decât tot corpul să fie aruncat în gheena, și de te smintește mâna ta dreaptă, tai-o și arunc-o de la tine, căci e mai bine pentru tine să piară unul din membrele tale, decât tot corpul să fie aruncat în gheena". Adică, mai curând suferi de o suferință trecător (istoric) – corporală, decât să riști inimaginabila suferință eternă.

[8] Matei, 5, 37

peste cei buni, și dă ploaie și peste cei drepți, și peste cei nedrepți [...]. Deci fiți desăvârșiți precum este desăvârșit Tatăl vostru cel ceresc".[9]

Problema „**obrazului întors către noua palmă**" a făcut să curgă râuri de cerneală. Considerăm că avem dreptul să ne spunem părerea și noi, împotriva celor care afirmă că „creștinul are mentalitate de sclav": este cea mai mare stupizenie, câtă vreme Hristos vrea să-l readucă pe Om în ipostaza de FRATE DIVIN. Or, Dumnezeu este ATOTSTĂPÂNITOR, deci nimănui supus – cu atât mai puțin sclav cuiva.

Deci, palmele despre care vorbește Hristos nu le înduri pe orizontala existențială, adică, de la om la om. Ci pe verticala recunoașterii permanente a raportării om-Dumnezeu. Palma primă, pe obraz, este expresia pedepsei lui Dumnezeu, prin mâna unui trimis-om. Dar trimisul-om tot om rămâne, și deci puterea lui de pedepsire în numele lui Dumnezeu este redusă și restrânsă de către chiar limitele condiției sale umane. Deci, pentru că eu mă recunosc mult mai vinovat, în fața lui Dumnezeu, decât poate un om să-mi arate că sunt vinovat, întorc și celălalt obraz, pe care ar trebui să mi se „completeze" pedeapsa, de la limita umană a pedepsitorului-trimis divin – până la deplina pedepsire divină, conformă cu imensul meu păcat către Dumnezeu. Din acest moment, cel care ne-a pălmuit va realiza că nu poate el să ne lovească, atât cât ar trebui, prin justiție divină-nonumană, să ne lovească. Atunci, abia, își va da seama de limitele lui, de faptul că nu e decât supusul (robul) către Dumnezeu-Legea (și Sancțiunea). Deci, NEPUTINȚA lui de a ne lovi îl va re-întoarce între limitele sale umane. Dacă se va căi sau nu, dacă va lovi iar, sau nu – aceasta nu se poate garanta omenește – dar, deja, suntem ieșiți de sub „jurisdicția" umană a oricărei loviturі deplin-divine. Dar:

a – lui i s-a făcut demonstrația că e neputincios, fie și în așa-zisa „dreptate", „violență punitivă" (când, de fapt, nu e decât voința Domnului, prin mâna lui, atât cât poate mâna și forța mâniei sale de om);

b – lovitorul, neputincios de a lovi mai mult decât a lovit, rămâne de rușine: își va da seama că e un biet om, și-atât; din acest moment, își va pune problema că – lovitura fiind **a lui**, nu a lui Dumnezeu – s-ar putea ca pedeapsa lui Dumnezeu, pentru impostura lui de a se considera cu drept de pedepsire, de parcă ar fi fost Dumnezeu – va fi pedepsită de Dumnezeu (și numai Dumnezeu știe cât de grea va fi pedeapsa divină, lovitoare pentru SUPERBIE...);

c – cel lovit nu are de pierdut nimic, ci câștigă conștiența cât mai acută, deplină, a vinovăției față de Dumnezeu și va ști (va fi gata) să aștepte O COMPLETARE (oricând) la lovitură – ceea ce, oricum, este o mângâiere spirituală: lovit **deja** fiind, de către inconștientul impostor, știe că lovitura lui Dumnezeu, pentru păcatele sale, va fi mai mică decât o merita, până în momentul lovirii umane (mai mică exact cu lovitura trimisă de Dumnezeu prin impostor, lovitură prin care păcatul parțial al **lovitului** este adăugat păcatelor, până atunci nerecunoscute, ale **lovitorului**). Este, pentru **lovit**, prefigurarea MARTIRIULUI, în numele lui Dumnezeu – începutul studiului legislației punitive a lui Dumnezeu. Dar și semnul-șansă a viitoarei mântuiri. **De la această „palmă" încolo ar trebui, pentru adevăratul creștin, să urmeze revelația Împărăției lui Dumnezeu!** Așa că, aceia dintre noi care se revoltă împotriva „palmei" (și a primei, și a prezumatei... următoarei...) – ar trebui să ceară ei, cât mai degrabă, și de la oricine, semnul loviturii-prefigurare a mântuirii, al milei divine, semnul că „Dumnezeu nu te-a uitat"...

Cine mai ține cont, în zilele de azi, ale legislației laice – că ar putea fi trimis în judecata Focului Veșnic, al retopirii „matrițelor ființiale" – „doar" pentru insultarea „fratelui" (oricare semen): „netrebnicule, nebunule"? – când toți suntem călcători de Lege, deci „netrebnici-nebuni"...

Cine ar accepta azi, în legislația laică (Doamne, ce-i mai place omului s-o facă pe Dumnezeu, pedepsind, în stânga și-n dreapta, cu mintea lui de om...), să se autoexileze, definitiv și irevocabil, de proprii copii – dacă aceștia L-ar nega pe Dumnezeu-Obârșia a Toate, singura garanție a Binelui?[10] Cine ar accepta azi, în legislația laică, atât de „severă" (?...) – să-și taie mâna sau să-și scoată ochiul, pentru o „simplă" minciună, trădare? Doar trădarea e relativă, nu?... La fel – Adevărul: mereu, în societatea laică avem „puncte de vedere" – adică pretexte de a (ne) minți cu nerușinare. Fii pregătit, în orice clipă a vieții tale, să fii torturat inimaginabil și să mori pentru Dumnezeu! Adică, pentru revelarea SINELUI TĂU REAL-DIVIN.

„Hotărât lucru, legislația creștină este mult prea severă – și nedemocratică!" – vor spune, acum, aflați, oarecum, în cunoștință de cauză, cei care ziceau, până acum, că-i legislație prea blândă și că orice creștin are mentalitate de sclav. Da, este severă, pentru că Dumnezeu are pretenții mari de la om (dacă vrea omul să fie Fratele lui Dumnezeu...) – dar și răsplăți pe măsură: Dumnezeu îl vrea pe om FERICIT – fericit cu adevărat, adică asemeni Lui. Dar aceasta înseamnă: PERFECT CURAT-CURĂȚAT DE REZIDUURI NON-PARADISIACE (adică, potrivnice Luminii Lumii)...

Nedemocratică? Dumnezeu nu știe decât despre o singură categorie umană – de fapt, despre un singur om: ADAM (să-l întoarcă de unde a purces, plângându-și greșeala – în Rai-Paradis). Iar discriminarea „nedemocratică" ar începe de la doi...

Greu, teribil de greu, dar și teribil de măreț și nemăsurat nobil lucru este să fii creștin. Fratele lui Hristos-Dumnezeu și Fiul lui Dumnezeu. Prima și singura condiție: respectă Legea Armoniei (cu tine, cu ceilalți, cu lumea). Lege pe care Hristos (cel mai teribil Legislator! fără alt scop decât Dreptatea: „Fericiți cei ce flămânzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura!"[11]) o numește atât de frumos: IUBIRE.

Legea îl transfigurează pe om în Dumnezeu. Respectă dumnezeiește Legea! – poruncește Juristul Suprem-Hristos.

* * *

Jugul Legii lui Dumnezeu este ușor sau teribil de greu, după gradul de încredere (în Reperul și Scopul Suprem), de credință și de supunere față de Lege: cine s-a obișnuit cu ceva, zi de zi și clipă de clipă (oricât ar fi de cumplit, aparent – acel „ceva") – va constata că e ușor și firesc. De aceea, educația întru Lege trebuie făcută de mic copil – dezvoltată și explicitată în adolescență – pentru ca omul matur să fie Omul Legii, tot așa cum este Omul Respirației sau al Bătăii Inimii. „Căci jugul meu este bun și sarcina mea ușoară".[12]

[9] Ibidem, 37 și 44 - 48

[10] Idem, 10, 34 - 35: „Să nu socotiți că am venit să aduc pace pe pământ; n-am venit să aduc pace, ci sabie: căci am venit să despart pe om de tatăl său și pe fiică de mama sa și pe noră de soacra sa".

[11] Idem, 5,6

[12] Idem, 11, 30

Teodora Zaharia Bentz

SCRISUL CA ZICERE POPULARĂ

Creatorul popular descrie totdeauna în cuvinte simple trăirile pe care simte nevoia să le exteriorizeze. În condițiile în care receptorul vizat este departe, scrisului i se conferă valoarea de liant și rostire pe gură. Semnificativ este modul în care performerul popular imaginează condeiul și puterea lui de a zice gândurile, nu de a le scrie. Personificat, condeiul are *gură*, *glas*, vorbește pentru a fi auzit. Așadar, el transmite mesajul prin intermediul cuvântului rostit și comunicarea implică toate condițiile și efectele oralității: „Trei mă țin, trei mă poartă, trei m-adapă/ Din gura mea curge miere și otravă/ Încet vorbesc, glasul meu s-aude/ Până la marginile lumii,/ Prin mine stau craii și împărații".[1]

Zicerea păstrează caracteristici ale oralității, chiar dacă performerul recunoaște însemnătatea slovei, versului, rândului, necesitatea de a folosi cerneala, pana, condeiul, hârtia, foaia, biletul, răvașul, scrisoarea etc.: „Frunză verde de stejar,/ **Viers** cu plâns și cu amar/ Și gândind la Domnul sfânt/ Să nu greșesc nici un **rând**./ Frunzuliță verde de fragă,/ Ascultă, mândruță dragă,/ Prin **carte** să-ți povestesc/ Cum în lume eu trăiesc/ Să-ți povestesc prin **scrisoare**/ Că-n lume-i zarvă mare".[2]

Mai mult, creatorul popular conștientizează faptul că disponibilitatea de a-și împărtăși sentimentele în scris este urmarea formării sale instituționale, trecerii prin școală, *cancelarie* sau librărie: „Și să-i spui că i-am scris lui/ Cu cerneala dorului/ Din izvorul ochiului/ Slove ce le-am învățat/ Când la școală am umblat". (Mircea Bradu – de la Vasile Tiponuț, comuna Lăzăreni, Oradea)[3].

Și unele ghicitori reprezintă expresia năzuinței neabătute a poporului spre lumină, căci ele fac indirect elogiul cărții, cititului, scrisului: „Am o găinuță pestriță / Duce vestea la bădiță sau Limbă dulce sau amară, grăiești la răsărit/ Și s-aude la apus"[4]. Semnul abstract al literei este ilustrat prin intermediul unor imagini concrete din sfera semantică a preocupărilor agrare: „Câmpu-i alb,/ Oile negre,/ Cin'le mână/ Le adună,/ Cin'le paște/ Le cunoaște,/ Cin'le vede/ Nu le crede".[5]

Cartea – scrisoare familială are rolul de a transmite informații și, mai ales, sentimente. De exemplu – muma împăratului nu mai putu de bucurie; ea scrise carte fiului său, spunindu-i ce copil frumos a dobândit, și o dete

Claude Monet – ***Bunch of Sunflowers***

credincerului ca să o ducă la stăpânul său.[6] E adevărat că în acest caz comunică personaje de factură intelectuală, fapt subînțeles datorită rangului lor înalt, dar în literatura populară semnatarii scrisorilor pot fi la fel de bine oameni simpli. Mândruța își destăinuiește dorul, badea povestește despre lumea nouă în care a ajuns, feciorul plecat la oraș sau în cătănie i se confesează mamei rămasă în sat, toți simt nevoia să păstreze legătura cu spațiul și oamenii în funcție de care s-au format: „Prin codruleț verde mersei/ frunzuliță verde rupsei/ pe genunche o pusei,/ frumoasă carte scrisei,/ la bădița trimisei/ ca să vadă și să-mi creadă/ cum mi-e inima de neagră/ și mi-e fața ca frunza/ și inima ca slova,/ măi bade, de jalea ta!"[7]. Fața verde ca frunza și inima neagră ca cerneala – iată portretul psihofizic ce și-l face mândra care-i trimite îndepărtatului ei bade întreaga-i iubire nu pe

[1] Artur Gorovei, ***Cimiliturile românilor***, Editura „Eminescu", București, 1972, p. 111
[2] în ***Folclor din Transilvania***, vol. III, Editura pentru literatură, București, 1967, p. 199
[3] în ***Folclor poetic nou***, ediție alcătuită și îngrijită de Ioan Meițoiu, Casa Centrală a Creației Populare, București, 1965, p. 182
[4] Artur Gorovei, op. cit., p. 379
[5] Ibidem, p. 370 - 371
[6] Petre Ispirescu, ***Legende sau basmele românilor***, Editura pentru literatură, București, 1968, în basmul ***Împăratul cel fără - de - lege***, p. 435
[7] în Tache Papahagi, ***Poezia lirică populară***, Editura pentru literatură, 1967, p. 131 - 132

hârtie, ci pe frunze de codru. Chiar concentrata imagine cuprinsă în cuvântul *slovă* nu trebuie explicată, știindu-se că poporul nu cunoaște decât slova neagră și că, prin urmare, cerneala e neagră, așa cum ne arată și în următorul cântec: „Foaie verde, bozioară,/ Prutule, apă vioară,/ face-te-ai neagră cerneală,/ stuhul tău - o penișoară/ ca să scriu la frați din țară..."[8]

Creatorul popular înțelege cuvântul scris ca pe unul rostit, căci are puterea de a rezona în univers: „Mi-a trimis badea cuvânt/ Mi-a trimis cuvânt pe vânt […]/ Cuvânt pe stele și lună/ Să-l aștept trei ani și-o lună"[9] sau „Albă foaie colilie/ Zbori înaltă bucurie/ Peste lanuri și hodăi,/ Chiuind pe cele văi/ Să afle popoarele/ Că e altul soarele".[10]

De aceea el cere ca receptarea să fie făcută prin canalul auditiv, nu vizual: „Frunză verde foi de fag/ Ascultă, bădiță drag,/ Să-ți mai spun, să-ți povestesc/ Cum în lume eu trăiesc/ Să-ți scriu două – trei rânduri/ Să-ți mai treacă de gânduri,/ Că de doi ani necăjesc/ Și ca ceara mă topesc".[11]

În acest context, hârtia este înlocuită, metaforic vorbind, cu ochii, gura, buzele, făptura, frunza, codrul, florile, păsările, izvoarele, poienile, potecile, holda, chiar coama vântului: „Scrie-mi ochii și gura/ buzele și făptura"[12] sau „Codru-i des cu frunza-nchisă,/ Doina mea-i pe codru scrisă./ Nu e doină tânguioasă,/ Ci e nouă și voioasă,/ Scrisă-i pe flori de smicele,/ Pe stoluri de păsărele/ Când trec toamna-n rândunele,/ Să o poarte-n zbor cu ele./ Scrisă-i pe izvoare reci/ Pe poieni și pe poteci,/ Pe holda pământului/ Și pe coama vântului".[13]

Nici verbul *a scrie* nu-și mai păstrează, în imagistica populară, sensul propriu-zis din DEX: a reda un mesaj prin semne grafice convenționale executate pe o suprafață cu ajutorul unor instrumente specifice. *A scrie devine sinonim parțial cu a desena, a picta, a semăna, a pune pe seama cuiva, a înregistra, a redacta, a semnala, a da, a recruta*.[14] Mai mult, în loc de cuvinte, în lirica populară este frecvent întâlnit simbolul inscripționat. Feciorul de la țară cere să-i fie scrisă *cămeșa* cu imaginea plugului, vitelor, fratelui, măicuței, iubitei ș.a. , căci aceste simboluri au valoare iconică, asemenea cuvântului: „Maică, până ce-oi veni,/ tu cămașa mi-i croi;/ dar să n-o coși omenește,/ ci s-o coși cătănășește:/ pe barburul dinainte/ pune plug cu șase vite;/ pe barburul dinapoi/ pune plug cu șase boi/ pe frate-miu lângă ei;/ Maică, măiculița mea,/ Maică, fericirea mea,/ pe mâneca de-a dreapta/ pune-te pe dumnia – ta;/ pe mâneca de-a stânga/ pune pe iubita mea;/ pe barburul dinainte/ pune-mă de om cuminte/ om cuminte și-nțelept,/ dar cu jale mare'n piept".[15]

Majoritatea textelor lirice cu rol de scrisoare familială sunt semnate, iar autorul precizează și locul de proveniență: „Foicică de poiată/ Cartea-i scrisă de o fată/ Firicel de tort din caier/ Și e din comuna Maier,/ Foaie verde ca titroana/ E: Motofelea Matroana/ Și-o trimit, bădiță ție,/ Colo, hăt, în bătălie".[16] Semnătura de paternitate așează sub semnul întrebării caracterul anonim al acestei creații populare și apoi, implicit, caracterul colectiv, tradițional, oral. Acest criteriu de judecată este însă mai mult sofistic decât logic. Ca și cea cultă, orice poezie populară, la originea ei, a avut un singur autor. Dacă acea poezie a devenit populară, aceasta nu se datorează faptului că autorul ei a rămas necunoscut, ci faptului că ea a fost însușită de colectivitate. Chiar dacă această variantă nu are nici o alta în eventuala ei circulație orală, totuși va fi considerată populară, pentru că exprimă un sentiment ce poate fi al oricui; și acesta pentru motivul că astăzi, în mare măsură, poporul nu a rămas străin de progresele culturale și civilizatorii.

[8] Idem, p. 132
[9] în ***Colinde***, culegere de G. Breazul, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993
[10] în ***Folclor poetic nou***, ediție alcătuită și îngrijită de Ioan Meițoiu, Casa Centrală a Creației Populare, București, 1965, p. 329 - 330
[11] în ***Folclor din Transilvania***, III, Editura pentru literatură, București, 1967, p. 207
[12] în Tache Papahagi, ***Poezia lirică românească***, Editura pentru literatură, 1967, p. 134
[13] în ***Folclor din Transilvania***, III, p. 383
[14] V. Dicționarul limbii române, Academia Română, Librăriile Socec, București, 1914, Tomul X, partea a II-a, p. 463 - 468
[15] Tache Papahagi, op. cit., p. 223
[16] în ***Folclor din Transilvania***, III, p. 208

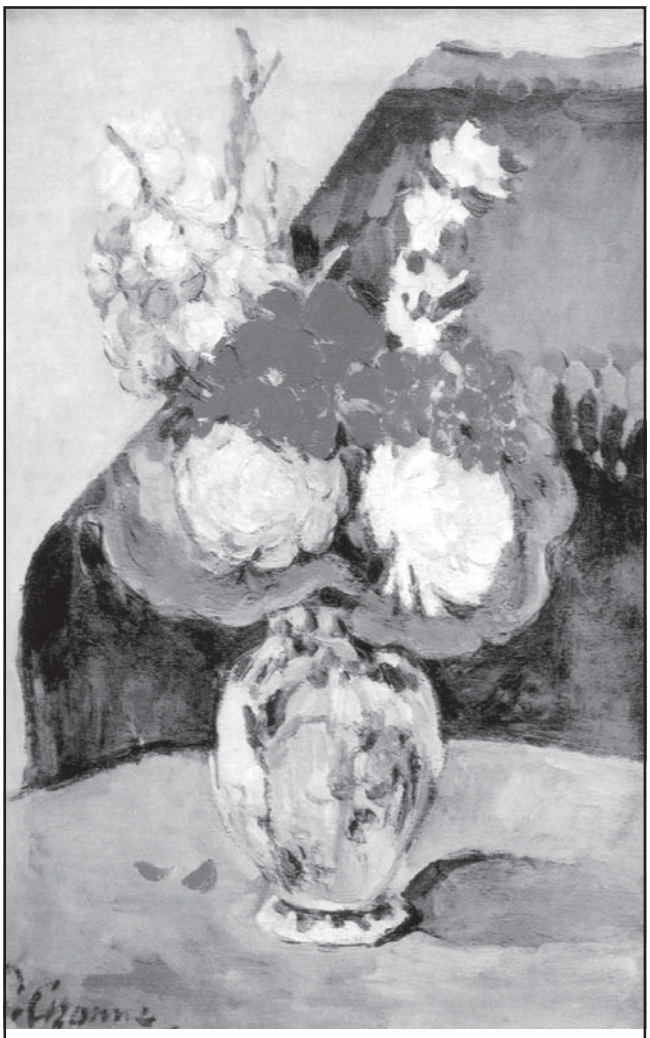

Paul Cézanne – ***Flowers in a little Delft Vase***

Florentin Popescu

„MĂ CONSIDER UN ROMANTIC, DEȘI VIAȚA MĂ OBLIGĂ, ADESEA, SĂ DEVIN PRAGMATIC“* (I)

Convorbire realizată de **Alexandru Deșliu**

Florentin Popescu (n. 3 aprilie 1945, Lera – Chiojdu, jud. Buzău), absolvent al Facultății de Limba și Literatura Română din București (1969). Poet, prozator, critic literar și publicist, membru al Uniunii Scriitorilor din România (1975), membru de onoare al Societății Scriitorilor Târgovișteni (2005), Cetățean de Onoare al Municipiului Buzău. Redactor-șef adjunct la revista „Sud“, redactor la revista „Pro Saeculum“ și senior editor la revista „Litere“ din Târgoviște. Debut cu poezia ***Seceriș*** în revista „Luceafărul“ (14 septembrie 1963, sub girul lui Mihu Dragomir). ***Debut în volum***: ***Obsesia păsărilor*** (poeme, Col. „Luceafărul“, 1970.

Volume (41): ***Obsesia păsărilor***, poeme, 1970; ***Mereu-peregrinul***, poeme, 1972; ***Țara Fântânilor***, reportaje, 1972; ***Cuvinte de grâu***, poeme, 1975; ***Rapsodii la Vatra Mioriței***, reportaje, 1975; ***Ctitorii brâncovenești***, eseu, 1976; ***Contemporan cu visul. Oameni, locuri și tradiții din Ținutul Buzăului***, reportaje, 1978; ***Reîntâlnire cu cetatea adolescenței***, reportaje, 1979; ***Țărmul uitat și alte poeme***, 1981; ***Diligența cu păsări***, poeme, 1983; ***Pe urmele lui Vasile Voiculescu***, monografie, 1984, Diploma de onoare a Uniunii Scriitorilor; ***Carte de dragoste pentru București***, reportaje, 1986; ***Povarna și alte povestiri***, 1987; ***Peregrin la Ninive***, poeme, 1988; ***Flăcări și porumbei***, poeme, 1989; ***Puii de urs nu merg cu automobilul***, roman pentru copii, 1989; ***Cele mai frumoase poezii***, antologie de autor, 1992; ***V. Voiculescu și lumea lui***, eseuri, 1993; ***O istorie anecdotică a literaturii române***, 1995; ***Al. I. Odobescu și Buzăul***, studiu de istorie literară, 1995; ***V. Voiculescu la Pârscov***, studiu de istorie literară, 1996; ***Dicționar de literatură română. Autori, opere, personaje***, 1997; ***V. Voiculescu, contemporanul nostru***, eseu, 1997; ***Cafeneaua literară și boemii ei***, evocare, 1997; ***Babilon, orașul blestemat***, monografie, 1998; ***Dicționar de literatură universală pentru elevi. Autori. Opere. Personaje***, 1998; ***Divinități, simboluri și mistere orientale***, dicționar, I – V, 1999 – 2003; ***Detenția și sfârșitul lui V. Voiculescu***, studiu, 2000; ***Romanul vieții și operei lui Alexandru Odobescu***, monografie, 2001, Premiul Filialei Dobrogea a Uniunii Scriitorilor; ***Amintirea care ne rămâne*** (memorialistică), 2002; ***Viața lui V. Voiculescu***, 2003; ***Necunoscutul Macedonski*** (monografie), 2005; ***Dicționar de mitologie orientală***, 2005; ***Fotoliul de onoare***, evocări, 2006.

Antologii (alcătuite și cu aparat critic de…): ***Glas al Libertății, glas al Unirii***, 1988; ***Poezia română religioasă de la începuturi până azi***, 1992; ***Satul românesc în poezie***, 1994; ***Cele mai frumoase colinde***, 1996; ***Cafeneaua literară și boema din România de la începuturi până în prezent***, 2002; ***Antologia poeziei românești de dragoste***, 2004; ***V. Voiculescu și contemporanii lui***, 2004.

– De fapt, cine sunteți dvs, domnule Florentin Popescu?

– Ce pot să vă răspund? V-aș spune, aidoma lui Creangă: „Ia, sunt și eu acolo, un boț de humă însuflețită…“ și știți dumneavoastră mai departe ce zicea marele humulestean. Și din acest punct de vedere similitudinea mea cu a lui e perfectă. Deci: sunt și eu un biet scrib care trăiește la granița dintre veacuri și dintre milenii și-ncearcă să scrijeleze ceva pe nisipurile universului și ale eternității. Am avut și am și eu dorința, mare cât un orizont, de a aduna în suflet câte ceva din multele minuni ale lumii și de a pune în fila de carte câte puțin din clipa de ardere și de viață care mi-au fost date de Dumnezeu. Și-n clipa asta, în viața asta, intră deopotrivă poezia și visul, aventura întoarcerii în trecutul cultural al lumii, bucuria cunoașterii oamenilor de lângă mine ori mai de departe, întâlnirea cu operele altora, fericirea de a privi cum crește iarba și tristețea de a vedea cum se scutură arborii de frunze în toamnă, extazul în fața luminii ce se ivește în zorii zilei de vară și jalea pădurilor peste care cade cortina de ploi și de zăpezi în anotimpurile de ceață și frig, plăcerea de a asculta cântecul păsărilor în satul meu de pe Valea Chiojdului și de a primi, tot acolo, urările colindătorilor la ceasul datinii și al hotarului de ani.

Ce să fac? În fond am fost dintotdeauna și am rămas o fire romantică, deși viața m-a obligat și mă obligă adesea să fiu pragmatic. Nu știu cât se vede sau nu se vede asta din cele patruzeci și unu de volume pe care le-am publicat până acum (și care însumează versuri și proze, eseuri, dicționare și antologii literare, monografii și reportaje), dar eu acum, ajuns în a doua jumătate a vieții, nu sunt altceva decât un însingurat în lumea cărților, printre care îmi place să trăiesc și cu care să stau de vorbă până la ceasuri târzii din noapte. Când nevoi ori situații neprevăzute mă scot pentru mai multă vreme de aici, trăiesc sentimentul sălbăticiunii adusă din codri la oraș, al păsării silită să trăiască în colivie ori al peștelui forțat să renunțe la șuvoiul râului rece și curat de munte și să se adapteze traiului dintr-un acvariu.

– Vă propun o incursiune în trecutul dvs. Vorbiți-ne despre părinți. În ce măsură v-a marcat fiecare? Cine v-a influențat mai mult? Mama? Tata?

– Trecutul meu este cel al unui copil care văzut lumina zilei într-un îndepărtat sat de munte, la mulți kilometri de toate așezările mai acătării. Cel mai aproape se aflau

* Fragment dintr-o carte de interviuri în lucru.

Florica şi Octavian Popescu, părinţii scriitorului

Vălenii de Munte (40 km), iar cel mai departe Buzăul (circa 80 km). Buzăul, de care mă leagă şi cele mai multe amintiri.

M-am născut, aşadar, într-o aşezare premontană, situată într-un fel de covată uriaşă, ale cărei margini sunt dealurile şi livezile, din mijlocul cărora „răsare" pe neaşteptate câte un colţ de stâncă, rămăşiţă a fundului de mare care v-a fi fost, cu milioane de ani în urmă, întregul ţinut.

Satul meu, Lera, primul din marea comună Chiojdu (ale cărei cătune se întind pe mulţi kilometri, risipite printre coline şi urcând până sub poala de pădure ce acoperă hotarul dintre judeţele Buzău, Braşov şi Covasna) e dominat în partea nordică de două stânci masive, aşa-zisul „Colţ al pietrii", un pinten uriaş dintr-un adevărat masiv ce se continuă nevăzut în adâncurile pământului şi „Pietriceaua", de culoarea albăstruie ca oul de raţă, alcătuită din roci, despre care am citit prin cărţi că s-ar numi tuf vulcanic. Cele două repere mi-au marcat întreaga copilărie şi m-au făcut să meditez încă din pruncie la asprimea locurilor, la duritatea pietrei şi la extraordinarele înfăţişări pe care le poate lua natura.

Mă văd, aşadar un copil lipsit de griji şi zburdalnic, nedându-se înapoi de la nici o năzdrăvănie, aşa încât pot spune cu mâna pe inimă că întâmplările povestite de Ion Creangă în ***Amintirile*** lui sunt aproape nevinovate pe lângă cele la care eu şi Lucică, vărul şi, totodată, vecinul meu, sau eu şi surorile suntem în egală măsură martori şi personaje. Reeditäm, ca să zic aşa, cu mici schimbări, peste timp, episodul referitor la furtul cireşelor de la mătuşa Mărioara. Numai că în versiunea noastră e vorba de nişte caise uriaşe, „atacate" la ceas de seară, iar în locul mătuşii Mărioara apare nenea Ionel, care a stat până atunci ascuns cu un băţ în mână după un stup de albine, ştiind că o să venim; furăm şi noi o pupăză, numai că în loc să ne ducem s-o vindem la iarmaroc (nici nu era aşa ceva pe la noi), o ascundem în podul cu fân, într-o colivie improvizată şi-i ducem mâncare pe furiş, să nu vadă părinţii; după câteva zile tata descoperă „secretul", se strecoară acolo şi eliberează prizoniera înaripată.

Nu ajungem în gazdă la vreo Irinucă şi nu-i prăvălim nimănui un bolovan peste cocioabă, dar eu şi una dintre surori ne căţărăm pe o sobă pentru a găsi ascunzătoarea unor borcane de dulceaţă puse la răcoare, iar biata sobă de lut se prăbuşeşte cu noi, umplând toată odaia de moloz şi de praf. În altă zi, luăm o piele de vulpe găsită prin casă, o punem pe spate şi de-a buşilea alergăm orătăniile din curte; păsările fug, îngrozite, care-ncotro, iar noi ne amuzăm de mama focului. Şi câte altele!…

Din curtea casei în care am copilărit priveam adesea culmea înaltă de la orizont, cea pe care se află graniţa cu judeţul Prahova. Acolo apunea soarele. Şi de fiecare dată mi se părea că în locurile acelea se petrece ceva misterios. Când am fost ceva mai mărişor am plecat într-acolo cu mai mulţi copii din sat. Şi pentru că eram la mai puţin de zece ani de la sfârşitul războiului, exact pe culme am dat peste nişte soldaţi care păzeau un castru strategic de unde se zărea toată valea noastră şi, de partea cealaltă, o bună bucată din Depresiunea Teleajenului. Ca să se amuze, soldaţii aceia ne-au speriat cu puştile: ne-au pus să mergem cu mâinile la ceafă în cerc şi să spunem „Cine face ca noi, ca noi să păţească!". Pasămite voiau să ne intimideze, ca să nu ne mai ducem pe-acolo. Şi o vreme nu ne-am mai dus. Curând, soldaţii au plecat şi ei iar castrul a fost părăsit fiindcă trăiam vremuri de pace. În apropierea fostei fortificaţii este o pădure cu nume care ne înfiora – „Groapa lupului", în care se zicea că trăiesc râşi, lupi şi vulpi. Eu şi vărul meu intram adesea în pădure, dar nu ne-a atacat nici o lighioană. Odată am înfundat intrarea unei vizuini cu paie şi am pus foc. Pe partea cealaltă (fiindcă vizuina avea două intrări) nu mai ştiu dacă a ieşit sau nu o vulpe, însă e sigur că după aceea ne-am mândrit mult cu isprava noastră, pe care am povestit-o la gârlă şi altor copii din sat.

Când eram cu vitele la păşune, spre toamnă, ca toţi puştanii, făceam şi noi focul, coceam porumb şi dovleci în căuşul cărora mulgeam câţiva stropi de lapte de la vaci. Mai târziu, spre iarnă, petreceam multe ceasuri la povarnă, unde părinţii angajaseră un om care încărca şi descărca alambicul. În faţa flăcărilor, pe un pat de scândură, ascultam poveştile acelui povarnagiu şi călătoream, pe aripile imaginaţiei, prin locuri în care n-aveam să ajung niciodată. Despre toate astea (şi despre altele) am scris într-o carte, ***Povarna şi alte povestiri***, apărută în 1987 într-un tiraj care azi pare de domeniul fantasticului: 28000 de exemplare. Firesţe, eu am scris acolo *beletristică*, adică imaginând fapte ori dând sensuri noi unor poveşti

și tradiții ale locului. Vreau să vă spun că acum vreo doi-trei ani, doi tineri din comuna mea au venit să-mi spună că volumul a devenit o „piesă“ de bază pentru o monografie a localității… Mai târziu, ajungând filolog, mi-am propus de mai multe ori să studiez, din punct de vedere lingvistic, toponimia. Fiindcă acolo sunt denumiri ca: Roma, Gălinoaia și altele, precis de origine romană, dar mai sunt și multe familii cu numele de Uruc – ceea ce ar putea duce cu gândul la vechea cetate a Urukului din Orientul Apropiat, unde mi-a fost dat să ajung și eu acum vreo zece ani. Păcat că nici primul istoric din dinastia Giureștilor, Constantin (născut și el tot la Chiojdu) și nici fiul lui, Constantin C, apoi nepotul Dinu nu s-au ocupat de acest aspect foarte interesant al lucrurilor…

Am multe, foarte multe amintiri din sat. Și aproape toate se leagă de cele două anotimpuri, vara și iarna, în egală măsură de frumoase și amândouă pline de năzdrăvănii, de întâmplări, de momente plăcute trăite de un copil în general lipsit de griji, crescut în ambianța unei familii iubitoare și gustând din plin bucuriile naturii. La aceste amintiri mă întorc ori de câte ori simt nevoia să mă refac, să mă refugiez din fața unor necazuri ori din fața răutății oamenilor.

Bunăoară, într-o vară am făcut descoperirea descoperirilor: diascopul pe care mi-l cumpăraseră părinții (acel aparat în care se introducea un diafilm pe care-l puteai vedea de la un capăt la altul învârtind cu mâna de un mic buton), pus invers și cu o sursă luminoasă în spate, poate trimite pe un perete, la doi-trei metri distanță, imagini mari, ca la cinematograf. Era adevărat, personajele mele nu se mișcau ca acolo, dar erau totuși convingătoare și trebuia musai să le arăt și altora prin câte aventuri trec Capra cu trei iezi, Motanul încălțat, Scufița Roșie și alte personaje, așa că am adunat toate scaunele de prin casă, am astupat toate geamurile cu pături – Ce mai, am făcut o sală de cinematograf dintr-o odaie a bunicii! – și n-am lăsat decât un mic spațiu prin care să se strecoare o fantă de lumină direct în obiectivul aparatului meu. Fanta era trimisă de un copil cu o oglindă în care prindea soarele și-i proiecta razele exact în locul în care trebuia. Spectatorii, copii din sat, erau în extaz, dădeau pronosticuri cu cele ce-aveau să se întâmple în film, iar eu, operatorul, trebuia să mai fac, pe lângă celelalte, și o listă cu cei cărora le venea rândul să stea afară și să potrivească oglinda, pentru că nimeni nu trebuia lipsit de plăcerea filmului…

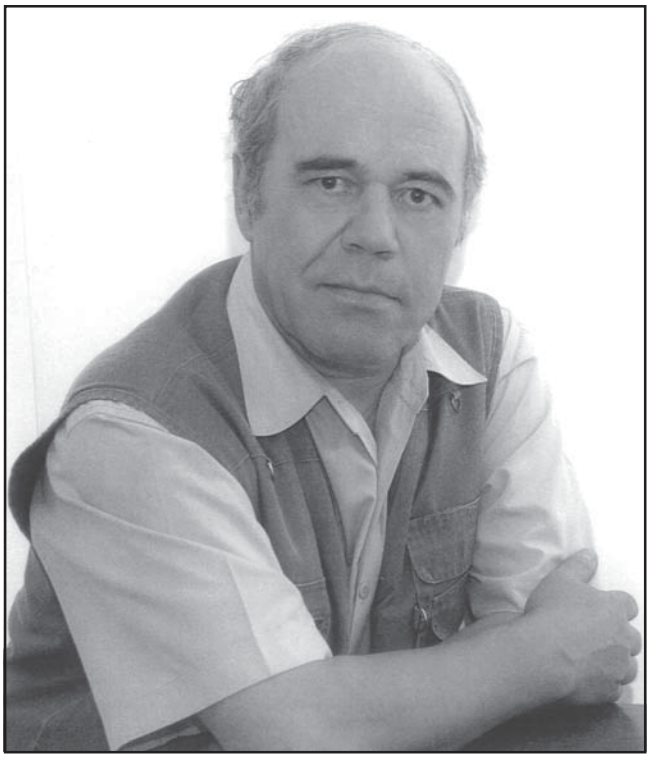

După anul 2000, când drumurile mele la Lera, la Corbu și la Chiojdu au devenit mai dese, mi-a fost dat să mă reîntâlnesc și cu unii dintre copiii de odinioară, astăzi oameni trecuți bine de a doua tinerețe. Și într-o vară, pe când trebăluiam prin curtea casei cumpărată nu demult, m-a vizitat un om mic de statură, fusesem colegi de școală primară și amintirile au început să vină treptat-treptat către noi. La un moment dat musafirul m-a întrebat: „Nu-i așa că nu mai știți cum mă cheamă?“.

Situația era oarecum dificilă fiindcă, în adevăr, nu-l mai recunoscusem. Și s-a grăbit să mă scoată tot el din încurcătură: „Eu sunt Aurel, ăla care era să spargă oglinda, când ne dădeați filme în casă la coana Mărioara“, adică a bunicii mele care nu mai există demult. Zidită în sufletul meu, ca și-n amintirile colegului de odinioară, amintirea s-a dovedit a fi mult mai trainică decât modesta locuință pe care oameni străini de familie au demolat-o după colectivizare.

Ceva mai încolo de casa noastră se întindea grădina în care erau stupii și „celebrul“ cais de care am amintit, dincolo de care, ceva mai sus, e casa lui nenea Ionel Chesca, pe unde năvăleam noi, copiii, în clase, după ce școala satului a ars și autoritățile au mutat elevii în încăperile rechiziționate de la vecinul nostru, destinându-le buchisitorilor pe abecedare și aritmetici. Pe scările de acolo m-am fotografiat eu, cu trompeta de pionier la gură, spre a-mi aminti mai târziu de acei ani în care cravata roșie și insigna constituiau un foarte serios motiv de mândrie în fața lumii…

Pe dâmbul din apropiere încă se mai vede și azi micul teren pe care ne zbenguiam în recreații, ori ne prindeam într-un fel de horă, fete și băieți, cântând un cântec cu versuri care îmi mai sună și azi în urechi: „Joacă, joacă băiete / Căci țara este plină de fete / Și jocul nostru este format /Dintr-o fată și-un băiat!…“

Să fi fost prin clasa a doua sau a treia când de pe acest dâmb priveam cum peste drum nenea Gogu Chesca meșterea cu mai mulți oameni la înnoirea vechilor lui porți de lemn. Lucrătorii se opinteau să pună stâlpi mari de stejar, peste care aveau să monteze acoperiș de lemn și de tablă, ca la toate casele gospodarilor mai înstăriți din sat.

Dacă cineva mi-ar fi spus atunci că peste aproape cincizeci de ani aceiași stâlpi, putreziți între timp la partea lor îngropată și aceleași porți, coșcovite și pe jumătate prăbușite, vor fi înlocuite de către alți meșteri, tocmiți de mine, apoi că în casa lui nenea Gogu voi locui eu cândva, aș fi zis că totul nu e decât o poveste.

Și totuși n-a fost literatură. După moartea lui nenea

Gogu, singura lui fată, plecată de mică la școlile de la oraș, a înstrăinat casa, fiindcă ajunsese și ea, la rându-i, prin anii 2000, o înstrăinată de odăile și satul în care a venit pe lume…

Despre părinți ce să vă spun? M-ar bate Dumnezeu dacă i-aș vorbi de rău, fiindcă aș comite un mare sacrilegiu.

N-am avut, ca marile familii nobiliare de altădată, un blazon, un însemn anume al neamului nostru, dar îmi place să vorbesc (și mă mândresc să vorbesc) despre bunicii, despre părinții mei. Și despre latura maternă a familiei, și despre cea paternă.

Mama este descendenta unei familii de moșneni, oameni cu gospodării bogate și bine îngrijite, cu pământuri și animale. Cercetându-mi eu, la un moment dat, arborele genealogic, căutând rădăcinile familiei, am aflat dintr-o mai veche catagrafie a județului Buzău că moșnenii organizați în „cete“ figurau aici încă de prin veacul al XIX-lea și chiar de mai înainte.

Bunicii mamei și străbunicii mei locuiau la Bâsca, ultimul sat al comunei înainte ca drumurile să fie „barate“ de munții acoperiți de brazi și străbătuți de sălbăticiuni. Prin perdeaua amintirii abia o mai zăresc pe străbunica și conturul ei îmi apare tremurat în memorie, în vreme ce chipul străbunicului îl văd și acum „decupat“ în cadrul munților și al cerului pe mărunta prispă a casei (acolo aproape fiecare gospodar avea două case: „Casa mare“, ținută pentru oaspeți și în care iarna se păstrau fructele și eventual un butoi – două de țuică și „Casa mică“, de doar două odăi și un hol – în ea se locuia iarna, poate și pentru că încăperile erau mai călduroase) stând pe un scăunel și trăgând cu poftă dintr-o pipă. Deși bătrân, spătos și cu o mustață mare, răsucită în sus, cum se zice, îngălbenită de tutun, era un bărbat arătos și-ntre două pufăituri îmi mai spune câte o frază din legenda satului ori zâmbește văzându-mă cât mă bucur de alunele de pădure pe care mi le-a adus din spatele casei, unde se află jinduitul arbust și unde, nu după multă vreme, ajung și eu și-ncep să adun de pe jos gustoasele și dulcile fructe.

Bunica mea dinspre mamă a ajuns în satul de mai la vale, Lera, prin căsătorie cu Dumitru Chesca, cunoscut în sat cu numele de Mitoi, un bărbat chipeș, nu prea înalt de statură, purtând și el mustață. Eu nu l-am văzut niciodată din simplul motiv că a murit în război. Ne-au rămas de la el câteva fotografii și ori de câte ori zăbovesc în fața lor parcă m-aș privi într-o oglindă, atât de mult semănăm unul cu celălalt. Când eram un năpârstoc de cinci-șase ani, bunica încă mai spera că scrisoarea prin care a fost anunțată că bărbatul ei a murit putea fi o greșeală și că-ntr-o zi pe porțile mari ale curții îl va vedea intrând pe soțul plecat la război. Dar nu s-a întâmplat așa și biata femeie a trebuit să se împace cu gândul văduviei pentru tot restul vieții. Eu stăteam aproape întotdeauna în preajma ei (îi spuneam „mamă“, iar celei care m-a născut, pentru a face o distincție între ele, îi ziceam „măicuță“). Mă iubea ca pe copilul ei și-mi făcea toate poftele, poate și pentru că în mine vedea trăsăturile celui pe care-l pierduse pentru totdeauna. Îmi plăcea s-o văd cum țese la război, cum toarce lâna cu furca prinsă în brâu și o ajutam să culeagă frunze de dud pentru viermii de mătase (pe atunci femeile de la țară încă mai aveau asemenea îndeletniciri), iar când intram în camera întunecoasă în care fusese improvizată crescătoria, mă înfioram auzind zumzetul acelor viermi care tocau și mâncau fără încetare frunzele, deși știam că sunt inofensivi.

Bunica dinspre tată, Sița, care stătea în satul vecin, la Corbu, n-avea strămoși bogați, însă atât *cât* și *cum* am apucat-o eu, o țin minte ca pe o femeie energică, iute în toate cele, foarte hotărâtă și tenace în tot ce făcea. La bătrânețe i se dusese buhul în tot satul pentru că, la peste optzeci de ani, încă mai lua poteca spre Valea Muscelului, trecând pieptiș peste câteva dealuri, deloc mărunte și deloc ușor de urcat, pentru a-și vedea una dintre fete căsătorită acolo și de care, din când în când, o prindea dorul. Ar fi trăit poate și o sută de ani dacă într-una din peregrinările ei, tot pentru a-și vedea o fată, n-ar fi alunecat de pe o punte, n-ar fi căzut, la ceas de iarnă, în apele Bâscii Chiojdului și nu s-ar fi îmbolnăvit, grăbindu-și astfel, fără voia ei, sfârșitul. Tata îi seamănă, desigur, de vreme ce azi, la peste opt decenii de viață, încă mai cutreieră și el dealurile și pădurile, prin locurile unde i-au fost restituite proprietățile după 1990, dar și prin alte zone prin care, îmi spun sătenii când ajung la Lera, este văzut că trece, sprijinindu-se într-un toiag improvizat, cules de pe drum.

Bunicul dinspre tată se trăgea dintr-o familie de preoți, dar a rupt-o cu tradiția alor săi și s-a făcut învățător. Iubea mult copiii și uneori ieșea la poarta casei cu câte o pungă de bomboane ca să le împartă pușlilor ce treceau din întâmplare pe uliță. Ținea foarte mult și la mine. Nu mi-a spus-o niciodată, dar de asta mi-am dat seama mult mai târziu. Când eram elev prin clasa a cincea în Buzău îmi trimitea cărți poștale atât de frumos și de îngrijit scrise încât le-ai fi putut arăta oricui ca model de corespondență și ortografie. Litere caligrafiate ca în epistolele lui n-am mai întâlnit decât, hăt, târziu, când am mers să studiez la Biblioteca Academiei și în alte locuri manuscrise ale scriitorilor mai de demult, ori mai noi, dar de modă așa-zisă „veche“ (Odobescu, V. Voiculescu, Ionel Teodoreanu ș.a.). Tata îmi povestea că în vremea când era el elev la Seminarul din Buzău și scria acasă, bunicul îi păstra scrisorile și în vacanțe i le arăta „corectate“ cu roșu – fiindcă, deh! – tata nu stătea prea strălucit cu gramatica…

Când diverse ocazii mă mai aduc, câteodată, în fața corespondenței unui scriitor mai vechi, mă gândesc cu nostalgie la genul epistolar și la cei care l-au cultivat altădată cu pasiune și grijă, cu respect pentru fiecare cuvânt așternut pe hârtie. Astăzi, din păcate, acest gen, înfloritor pe vremuri, a căzut în desuetudine, fiindcă cine mai are acum răbdarea de a-și așterne mesaje pe hârtie de vreme de Internetul și telefoanele mobile sunt mult mai lesne de folosit?

Bunicul avea, fără îndoială, un adevărat cult pentru cuvântul scris. De aici și scrupulozitatea și corectitudinea, poate puțin exagerată, în materie. Cred că în tinerețe încercase și el să facă literatură, deși n-am auzit vorbindu-se prin familie de așa ceva și nici vreun document care să-l deconspire ca scriitor nu ni s-a păstrat. Știu

sigur, însă, că începuse să întocmească o monografie a satului, lucrare pe care probabil a abandonat-o, iar eu, să fi fost prin clasele primare atunci, mergând odată pe acolo, i-am descoperit manuscrisul într-o ladă și i-am sustras două fotografii în care se vedeau biserica și clopotnița din Corbu. De unde să-mi fi dat seama atunci că mult mai bine ar fi fost să i le las acolo?

Mai păstrez și azi acele fotografii îngălbenite de vreme, dar bunicul ne-a părăsit de mult și nu-l mai pot îndemna să-și continue lucrarea, începută probabil în primii lui ani de apostolat…

În 1970, proaspăt absolvent de facultate și și mai proaspăt redactor la ziarul „Viața Buzăului", am mers într-o zi, împreună cu alți colegi de redacție, să scriu un reportaj de la Chiojdu și Bâsca Chiojdului. Trecând prin Corbu, i-am lăsat bunicului volumul de versuri cu care abia debutasem în literatură, ***Obsesia păsărilor*** și i-am promis că la întoarcere, adică peste circa două ore, ne vom revedea. Dar cum se întâmplă în asemenea împrejurări, documentarea s-a prelungit și am revenit la Corbu abia peste vreo patru ceasuri. Bunicul stătea pe o bancă la șosea, așteptându-mă acolo, de teamă că nu-l voi mai căuta. Cu părul complet alb, într-o ținută sobră, părea parcă sculptat de o mână nevăzută pe fondul pădurilor luminate de galbenul amurgului ce tocmai cobora peste sat. Este, dacă nu cumva mă înșeală memoria, ultima imagine pe care i-o mai păstrez în memorie. Dar de la el cred că moștenesc o bună parte din patima cititului și a scrisului, fiind singura persoană din familie cu înclinații către literatură, cealaltă parte a „microbului" e posibil să-mi fi venit pe linie maternă, de la celălalt bunic, cel căzut pe front și cu care, privindu-i fotografia, semăn izbitor de mult. Nu cred că asemănarea mea cu el e numai una de fizionomie și doar atât. Dar cum datele despre firea și sufletul lui, despre pasiunile și talentele pe care le va fi avut nu le mai știe nimeni, e greu să tragi o concluzie. Și poate că e și mai greu să faci deducții…

Când s-au căsătorit, tata avea 21 de ani, iar mama 18 și eu m-am născut la puțină vreme după aceea, așa încât în copilărie, în adolescență și mai târziu i-am apucat încă tineri. Erau amândoi frumoși și-mi părea că nimic nu le-ar putea sta în cale pentru a-și construi o viață fericită. E drept, trăiam în vremuri nu tocmai ușoare, dar pentru că ei făceau tot ce puteau să ne simțim în largul nostru, n-aveam cum să ne dăm seama de vitregiile timpului.

În fotografiile ei de tinerețe, mama apare zâmbind, are părul lung și revărsat din plin peste umărul drept. Dacă n-aș fi știut cine-i în acele fotografii aș fi putut crede cu ușurință că am în față portretul unei artiste din cine știe ce film. Toată viața și-a iubit familia și copiii, pe mine și pe cele două surori mai mici, îngrijindu-se ca totul să strălucească de curățenie, iar noi să nu ducem lipsă de nimic. Ne îmbrăca frumos și se mândrea cu noi ori de câte ori mergea undeva, la un târg, în vizită la rude sau la vreo serbare de la căminul cultural. N-avea studii înalte, dar intuia importanța instruirii omului și a fost foarte convinsă că noi, copiii, trebuie să ne construim un viitor mergând la școlile de la oraș. N-ar fi vrut în ruptul capului să ajungem să dăm cu sapa la C.A.P. și așa se explică faptul că pe mine m-au dus de mic la școală la Buzău, gândind că numai acolo m-aș putea pregăti să pot urca pe trepte de învățământ mai înalte, la facultate adică. Era în stare să-și rupă de la gură numai și numai să vadă că ajungem și noi cineva în viață. Când am reușit la admiterea în Universitate, nu exagerez cu nimic, s-a bucurat chiar mai mult decât mine. Eram primul student din familie.

Tata a fost toată viața lui un om vesel, dispus să nu pună la suflet necazurile și grijile, convins că toate pot fi depășite și că lumea merge înainte cu toate ale ei, cu necazuri și bucurii. A făcut vreo doi ani de seminar teologic la Buzău, dar, om pragmatic, s-a reorientat după spiritul vremurilor, a abandonat studiile de-acolo și a urmat o școală de tehnicieni veterinari, meserie foarte căutată la sate. A lucrat ani în șir la Chiojdu, la Corbu și, bineînțeles, în satul nostru și multe din amintirile mele se leagă și de îndeletnicirile lui. În perioada de dinaintea colectivizării mergeam împreună prin sat, pe la gospodarii cărora trebuia să le vaccineze ori să le trateze animalele de vreo maladie. Uneori era convocat la Cislău, reședința raionului cu același nume, la câte o conferință și eu abia așteptam să se întoarcă, fiindcă știam că va veni cu câte un brat de afișe pe care se lăfăiau berbeci cât bivolii, cai cu coamele în vânt, porci plesnind de sănătate, cum nu prea vedeam pe la noi. Propaganda în zootehnie se făcea și așa, iar înainte ca hârtiile să ajungă la Primărie, pe ziduri și pe garduri, îi „subtilizam" tatei câte un afiș și stăteam să-l privesc multe minute în șir, după care îl atârnam într-una din odăile casei, acolo unde mă „retrăgeam" de unul singur să citesc.

Mă întrebați cine m-a influențat mai mult: mama sau tata. Aș zice, fără să mă tem că greșesc: amândoi. De la mama am învățat să-mi port singur de grijă (Și, vai!, nici nu știți cât de mult mi-a folosit asta prin internatele și căminele studențești prin care aveam să ajung mai târziu!), să aleg întotdeauna calea cinstită și curată de a acționa în cele mai neașteptate împrejurări. De la tata cred că am moștenit, înainte de toate, un anume mod optimist de a privi viața, siguranța celui care știe că destinul omului nu este, nu poate fi *numai senin* sau *numai înnegurat*, că în toate există o alternanță. Peste mulți, foarte mulți ani, aveam să aflu că tata ajunsese, intuitiv, firește, la postulatele filosofiei chineze, la *Yin* și *Yang*, de fapt alcătuitoare ale lumii, ale universului – arhicunoscuta alternanță dintre bine și rău, dintre lumină și întuneric, dintre noapte și zi etc. etc.

Cât privește darul de a scrie, orientarea mea către literatură, aspect care, eventual, l-ar putea interesa pe un viitor biograf, cred că v-am răspuns deja mai devreme…

– Cu ce zestre morală și spirituală ați plecat din casa părintească?

– Zestrea cu care pleci în lume, fie ea morală și spirituală, nu se poate cuantifica, nu se poate inventaria. Ea se dezvăluie, sub o formă sau alta, peste ani, în faptele, în conduita, în modul de a gândi și acționa ale fiecărui om. Și eu și surorile mele am fost crescuți în spiritul dreptății și adevărului, fără a ni se inocula *explicit*, prin cine știe ce postulate teoretice, principii și norme. Probabil că dacă s-ar fi întâmplat așa, din spiritul de contradicție pe care îl are fiecare copil nu ni le-am fi însușit, am fi rămas opaci la ele. Dar nu, nu s-a întâmplat așa, fiindcă

părinții, fără vreo instrucție specială în domeniul educației, s-au dovedit a avea mult tact și pricepere. La noi în familie, ca în orice casă de la țară, se comentau multe lucruri și întâmplări din sat, din ziare sau despre care se vorbea la radio. Și bune și rele. Dar niciodată nu i-am auzit pe părinții mei spunând: „Vedeți, voi să nu faceți așa!“ sau „Vedeți? Luați exemplu și voi!“. Nu, fiecare trăgea concluziile lui și părinții probabil realizau că și noi copiii putem judeca și aprecia cele auzite așa cum trebuie, cum se cuvine. Pe de altă parte, și tata și mama aveau grijă să ne cultive înclinațiile, să ne încurajeze atunci când vedeau că facem lucruri bune și să ne dojenească atunci când comiteam vreo boroboață. Însă în acest al doilea caz n-o făceau cu furie, ci cu o oarecare blândețe, ca și cum s-ar fi sfătuit, ca de la egal la egal, cu noi. Se-nțelege că un astfel de comportament avea efecte mult mai puternice și mai benefice decât oricare altul. Iată un exemplu: Mergeam cu vaca la păscut și de la o vreme, ca să nu mă plictisesc până când Joiana mea își făcea plinul, am început să iau cu mine câte o carte (Jules Verne era pe primul loc în preferințele de-atunci), iar părinții, în loc să mă certe, să-mi zică ceva de genul „Vezi să nu stai cu ochii în carte și vaca că dea iama prin porumburile oamenilor!“ sau „Las-o încolo de carte și ai grijă de vacă!“, dimpotrivă, îmi stimulau pasiunea. Când mă întorceam acasă tata mă întreba câteodată: „Ei, ia spune, ce-a mai făcut căpitanul Nemo?“ sau „Și azi tot spre centrul Pământului ai călătorit?“. Odată, după ce m-am ambiționat să călăresc un bidiviu cam nărăvaș, abia cumpărat de tata și m-am trezit aruncat cu burta în cotoarele unor coceni de porumb, rămași pe ogor după cules, mama nu m-a certat ci, tăcând, mi-a curățat rana și mi-a șters sângele cu grijă, iar cămașa, făcută ferfeniță, deși era aproape nouă, a aruncat-o la coș. Firește, învățămintele întâmplării m-a lăsat să le trag singur. La fel s-au petrecut lucrurile și altădată când, încercând eu și cu un prieten de năzdrăvănii să luăm miere din stupul unui vecin, ne-am pomenit asaltați de o mulțime de albine și m-am întors acasă cu niște umflături la ochi cât pumnul…

– Când ați aflat ce se petrece dincolo de hotarele Chiojdului natal?

– Cred că aveam cam cinci ani, poate cinci ani și jumătate când părinții m-au luat cu ei într-o vizită la niște rude din Buzău. Orașul, chiar și așa cum era el pe atunci, un târg amărât, m-a fascinat. M-a fascinat atât de mult încât, într-o clipă de neatenție a părinților și a gazdelor, am ieșit pe portița casei în care ne aflam și, furat de imaginea creioanelor colorate din coșul unui vânzător ambulant care trecea tocmai atunci pe stradă, m-am ținut după el până m-am rătăcit. Când mi-am dat seama în ce situație mă aflu, departe de casă și fără să mai știu pe unde să mă întorc, am început să plâng. Noroc că țineam minte adresa (pe care n-am uitat-o nici azi: Str. Libertății 10) și atunci când unii sau alții mă întrebau unde stau, iar eu le răspundeam cu precizie, au început să mă treacă din mână în mână până am ajuns acasă. Se vede treaba că-n viață există coincidențe de tot felul: astăzi locuiesc pe Bulevardul Libertății...

Ce se petrecea cu adevărat dincolo de hotarele satului meu am aflat însă, mai pe-ndelete ceva mai târziu, prin

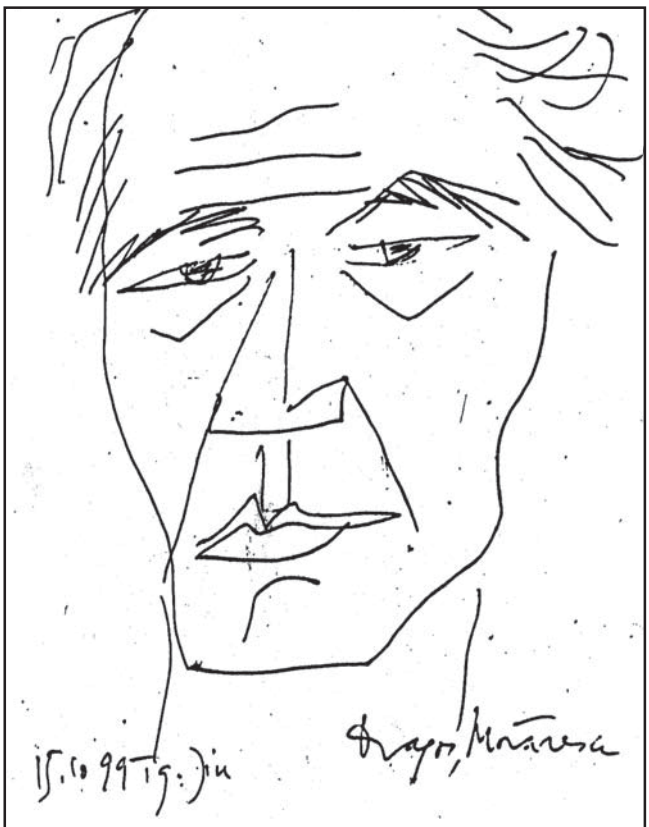

Florentin Popescu văzut de Dragoș Morărescu

clasa a V-a elementară, când părinții m-au înscris la Școala Pedagogică din Buzău, unde am stat mai întâi în gazdă la o mătușă și mai apoi la internat.

În orașul amintit nu se petreceau fapte spectaculoase, dar pentru unul ca mine, copil venit de la țară, fiecare zi avea o semnificație, devenea importantă, mai ales prin ceea ce îmi era dat să trăiesc în colectivitate. Până nu de mult am publicat într-o revistă din Buzău mai multe amintiri din anii aceia și dacă cineva va fi curios să le citească își va putea face o idee despre ce fel de adolescență am trăit.

– Ce profesori v-au marcat adolescența?

– Dintre dascălii de la Școala Pedagogică mi-au rămas în amintire puțini. Între ei, de neuitat este chipul profesorului de limba română, Anghel, un tip brunet și scund de statură, dar bine legat, care căuta să agrementeze lecțiile aride de gramatică presărându-le cu versuri foarte ușor de reținut, un fel de folclor circulând prin lumea școlii, ori poate creat ad-hoc chiar de el. Bunăoară, odată, când ne preda conjugarea I-a a verbelor I-am văzut cum recită cu un ușor aer teatral:

A mânca, mâncare,
Verb de prima conjugare,
Când îl pui în aplicare
Ți se face gura mare maare!…

Și zicând asta, deschiderea foarte larg gura, ca să fie cât mai convingător. Probabil știa că în acest chip vom memora mai ușor conjugarea cu pricina și că n-o vom mai uita toată viața. Și se vede treaba că a avut dreptate…

La o altă lecție, despre conjuncții, adverbe și locuțiuni, același profesor devenea din nou actor:

Așadar, deci, prin urmare

Noi făceam comerț pe mare,
Prin urmare, așa, deci
Noi făceam comerț cu greci!

O a doua figură memorabilă era directorul școlii, Nicolae Țane, un domn subțire și înalt, îmbrăcat mai întotdeauna într-un loden, dascăl ce le inspira copiilor nu numai respectul cuvenit unui profesor, ci și oarecare teamă, cu toate că nu se auzise să fi aplicat cuiva vreo pedeapsă corporală, cum mai aplicau alții trasul de urechi sau loviturile cu rigla peste palme.

Directorul venise în urmă cu mai mulți ani de la Brăila, locuia în incinta școlii, era singur și nu avea pe nimeni în oraș. În Buzău, viața lui era în întregime și la toate orele zilei și ale nopții închinată școlii. Îi plăcea ordinea și ținea foarte mult să fie respectată de toată lumea, de la profesor și până la portar. Ni se adresa cu „Domnule elev", ceea ce ne flata, se înțelege. Nu purta ranchiună nimănui și era gata să dea uitării, imediat ce trecea, orice incident. De pomină ajunsese în școală următoarea întâmplare: într-o dimineață, pe când tăia cu grijă trandafirii de sub geamurile școlii, s-a trezit că-i sare în spate o elevă care, voind să treacă de pervazul ferestrei în grădină, habar nu avea că acolo se află profesorul Țane. Eleva s-a ales cu o mustruluială zdravănă și nimic mai mult.

Memoria mea a mai păstrat vii și figurile altor profesori, de mai târziu, de la Liceul „B.P.Hasdeu", tot din Buzău. Pe Traian Cristescu, în vremea școlarității mele o adevărată legendă în oraș, parcă îl văd și acum cum scoate, dintr-o servietă ponosită, „materialul didactic" cu care venea la ore: hărți, fotografii, albume, câteva cărți, altele decât manualele curente. Pot spune că prima curiozitate pentru Orientul Antic el mi-a sădit-o, iar atunci când, peste foarte mulți ani, mi-a fost dat să ajung și eu în Bagdadul califilor și-n Babilonul blestemat de profeții ***Bibliei***, cele auzite de la profesorul Cristescu mi-au revenit în minte de parcă le-aș fi ascultat cu doar câteva zile înainte. Legenda care circula în legătură cu acest profesor spunea că nemții i-ar fi ucis soția și un copil chiar sub ochii lui și că de la război încoace omul și-ar fi pierdut mințile. Atât cât mi-am putut da seama, partea cu „rătăcirea minților" nu putea fi nicicum adevărată, lecțiile decurgând într-o cursivitate și cu o logică demne de un proaspăt absolvent de facultate. Tot la „Hasdeu" l-am avut profesor pe Gheorghe Olaru, la științele naturii, dascăl care ne desena pe tablă fel de fel de viețuitoare, făcând lecțiile de-a dreptul captivante. La fel la geografie, unde profesorul Sânpetru ne desfășura pe tablă un adevărat film al țării, pe o hartă pe care prindeau viață, de sub creta colorată, munții și pădurile, câmpiile și orașele, fabricile și ogoarele României. La limba latină, profesorul Ion Moldoveanu, poreclit nu se știe de ce și de cine „Cacavela", reușea să trezească interesul și curiozitatea pentru cultura romanilor până și celui mai leneș dintre noi.

În fine, la Facultatea de Limba și Literatura Română din București i-am audiat pe Romul Munteanu și Zoe Dumitrescu-Bușulenga, pe Alexandru Piru și George Macovescu, pe Ov. S. Crohmălniceanu și Dimitrie Păcurariu. Și pe mulți alții. De unii dintre ei, cum ar fi profesorul Romul Munteanu, mă leagă și amintiri personale, de mai târziu, fiindcă ne-am reîntâlnit în unele redacții de reviste și de edituri și chiar la cursuri de perfecționare organizate de Ministerul Culturii în București sau la Sinaia. De altfel, despre acești dascăli am scris de-a lungul anilor prin reviste și chiar într-o carte, ***Amintirea care ne rămâne***, apărută în anul 2002.

– Sunteți buzoian, ați scris mult despre Buzău și buzoieni. Cât de mult putem fi influențați de locul nașterii? Ce are Buzăul în plus față de alte orașe?

– Locul nașterii ne influențează enorm și toată viața, indiferent în ce domeniu ne-a fost dat să ne realizăm, dar cu deosebire în cele ce țin de creația artistică. Pe de altă parte noi, cei care scriem, pictăm, sculptăm, compunem muzică, suntem datori să ne scoatem locul de baștină în lume, adică să-l facem cunoscut și altora prin arta noastră.

Locul nașterii reprezintă matricea din care am ieșit și am plecat pe cărările vieții și nu se poate nici uita, nici neglija, deoarece ne-a dat vlaga, bucuria luminii și speranța, ne-a ajutat să ne împlinim. Gândiți-vă: ce ar fi fost Eminescu fără Ipoteștiul din care își trage seva toată poezia lui? Ce ar fi însemnat Creangă fără Humulești, Ciprian Porumbescu fără Stupca, Enescu fără Liveni, Brâncuși fără Hobița, Blaga fără Lancrăm, Voiculescu fără Pârscov, Pillat fără Miorcani, Zaharia Stancu fără Salcia sau Nicolae Labiș fără Mălini? Și exemplele s-ar putea continua nu știu cât de aici înainte. Toată substanța cărților, muzicii, artei (eu am amintit aici doar pe Brâncuși, dar aș putea cita și numele unor pictori foarte importanți, de la Ioan Andreescu și Nicolae Grigorescu și până la cei de azi) își află izvoarele în locul (locurile) copilăriei creatorilor. Acesta este un adevăr limpede până și pentru cel din urmă școlar și cred că nu mai are nevoie de nici o demonstrație.

În ce mă privește, pot să vă răspund printr-un citat dintr-un scriitor foarte drag mie, Antoine de Saint-Exupéry: „De unde vin eu? Vin din copilăria mea ca dintr-o țară". Și cu asta cred că am spus totul.

Referitor la cea de a doua parte a întrebării, n-aș putea zice că Buzăul are niște lucruri extraordinare în plus față de alte orașe. Totuși, în adolescența mea, el încă mai păstra o anume atmosferă, un pitoresc care era numai al lui. Crângul, inimitabilul Crâng, mai amintea încă, prin câțiva copaci seculari, că pe aici a trecut și a pictat Ioan Andreescu. Grupurile statuare din parc, datorate lui C. Masson și amplasate la 1890, foarte expresive (***Călăreț atacat de leu***, ***Leu atacând mistrețul***, ***Leu după uciderea unei căprioare***) dau și azi, ca de o sută și mai bine de ani încoace, farmecul locului. Ca și lacul de la capătul parcului, ca și copacii și poienele pline de flori la ceasul primăverii.

La câțiva pași de aici, în Cimitirul Dumbrava, se află ***Rugăciunea*** lui Brâncuși, celebră pe mapamond.

Apoi, în centrul orașului, silueta sveltă și maiestuoasă a Palatului Comunal, acea clădire în stil italian, cu coloane înalte și loggii, pe care autoritățile diferitelor epoci istorice n-au găsit alt mod de a o pune în lumină decât schimbând culoarea zidurilor exterioare.

Mai erau, tot în vremea școlarității mele, acele străduțe mici și pitorești, care porneau din centru și ajungeau până la periferie, cu căsuțe și curți pline de arbuști și de flori, cu bolte de viță-de-vie; cele două mari bulevarde, al „Gării"

şi cel ce duce spre Crâng, străjuite de castani bătrâni, explodând în mici candelabre florale în primăvară, apoi, într-un alt anotimp, dând locurilor un arămiu greu de descris în cuvinte. Locuri de pitoresc şi poezie, îndemnând la romantism, favorabile idilelor şi visării, locuri ale iubirilor noastre adolescentine.

Pe urmă, mai era şi un Buzău al elevilor şi elevelor ce umpleau străzile la începutul anului şcolar – oraşul cu patru mari şcoli tradiţionale: Pedagogica de băieţi, Pedagogica de fete, Liceul „Eminescu“ (de fete) şi Liceul „Hasdeu“ (de băieţi), toate devenind, la un anumit ceas al reformelor, mixte, dar fără să alunge pitorescul de dinainte. Se făcea şcoală serioasă la Buzău şi aşa se explică atât numărul mare al oamenilor de seamă care au plecat de aici şi au îmbogăţit ştiinţa, cultura, arta cu mari împliniri (să nu uităm că Buzăul l-a dat şi pe singurul român deţinător al Premiului Nobel, medicul George Emil Palade, fost elev al „Hasdeu“-lui), apoi zecile şi sutele de premii şi trofee obţinute de elevii buzoieni la competiţiile naţionale şi internaţionale din toate domeniile. Ei, bine, asta are Buzăul specific şi de neconfundat.

Eu mă simt foarte legat, sentimental vorbind, de Buzău, şi de câte ori mi s-a ivit prilejul, am scris pagini calde despre el şi despre locuitorii lui. În reviste, în ziare, în cărţi. Mai la începuturile mele literare am publicat nu mai puţin de trei volume de reportaje şi eseuri despre locurile, monumentele, oamenii de aici. Şi am făcut-o cu convingerea că Buzăul reprezintă o străveche vatră de cultură şi civilizaţie românească. Să vă reamintesc numai că pe aceste meleaguri s-a descoperit ***Cloşca cu puii de aur***, că la anul 374 aici a fost martirizat unul dintre propăvăduitorii învăţăturii lui Christos, Sava de la Buzău, că munţii din apropiere conservă chiliile săpate în piatră, vechi de câteva secole, ale unor călugări creştini, că la Episcopia oraşului a funcţionat una din cele mai vechi tipografii care a dat la lumină cărţi despre care Iorga spunea că sunt printre cele mai reuşite „producte tipografice“ din ţară, că locuitorii judeţului au participat cu entuziasm la toate marile evenimente istorice ale României, că, în fine, scriitori precum Odobescu sau Vlahuţă, ori pictori ca Nicolae Grigorescu nu numai că au cutreierat ţinutul, ci au şi dat patrimoniului naţional opere de mare valoare inspirate de pitorescul zonei.

Undeva, în curtea Episcopiei, se află mormântul unuia dintre cei mai luminaţi episcopi pe care i-a avut ţara, Dionisie Romano. Puţină lume mai ştie astăzi că pe piatra sub care odihneşte el întru vecie se află înscrise şi cuvintele „Doamne, iartă România pentru păcatele fiilor ei!“, rostite de înaltul prelat cu o clipă înaintea morţii. Uneori mă gândeasc că „păcatul“ meu este acela de a nu fi scris încă de ajuns despre Buzău şi buzoieni.

Anul trecut, răsplătindu-mă cu înaltul titlu de „Cetăţean de Onoare“ al municipiului, oficialităţile Buzăului mi-au dat încă un prilej de reflecţie asupra datoriilor morale şi sentimentale pe care le am faţă de locul în care mi-am petrecut adolescenţa şi o bună parte din tinereţe.

– Când şi cum v-aţi descoperit vocaţia de scriitor?

– Mi-e foarte greu să fixez momentul cu exactitate în timp. Cred că mai întâi mi-am descoperit vocaţia de publicist. Asta pot să vă spun cu exactitate când s-a întâmplat. Acolo, la ţară, în satul meu uitat de lume şi de timp, Lera – Chiojdu, veneau puţine ziare şi reviste. Eu aveam abonament la „Arici Pogonici“, mai târziu şi la „Cravata Roşie“ şi „Scânteia pionierului“. Le aşteptam de fiecare dată cu mare nerăbdare şi le citeam pe nerăsuflate. Pe atunci visam să ajung şi eu să scriu la ele. Aşa se face că, împreună cu surorile mele, am luat un caiet de aritmetică neînceput şi am făcut din el o revistă. I-am zis „Viaţa de familie“ şi-acolo transcriam cu cerneală fel de fel de lucruri în reportaje, ştiri, caricaturi. Cred că am realizat vreo două-trei numere ale acelei reviste. Din păcate, n-am mai păstrat nici unul, dar îmi amintesc cu plăcere de ele. Scriam şi poezii, dacă poezii se puteau numi diverse versificări despre natură, păsări, animale.

Conştiinţa unei posibile cariere publicistice şi literare am căpătat-o în clasele V – VII, la Buzău. Acolo am primit şi un „Carnet de corespondent“ de la „Scânteia pionierului“ (îl mai am şi azi) şi am început să frecventez cercul literar de la Casa pionierilor, iar mai târziu, când eram la liceu, pe cel de la Casa de cultură a oraşului.

– Cercurile şi cenaclurile literare buzoiene v-au marcat? Şi cum?

– O, firească că m-au marcat. Aş zice că m-au marcat în chip hotărâtor. „Alexandru Sahia“, cenaclul de la Casa de cultură orăşenească, mai era încă prin 1961 – 1964 cunoscut în toată ţara. „Cenacliştii veterani“ vorbeau cu bucurie şi cu respect mai ales de doi scriitori care trecuseră pe acolo, în urmă cu vreo zece ani, şi într-un fel erau „un produs“ al acelei adunări de aspiranţi la gloria muzelor. Unul, mi se spunea, era „mic, cu capul roşu şi bătăios, teribil de bătăios pentru poezia lui“ (era vorba de Ion Gheorghe, coleg cu Nicolae Labiş la Şcoala de literatură din Bucureşti; luase şi un premiu important de la revista „Tânărul scriitor“); celălalt, tot mic şi el, scria proze şi-i uimise pe toţi prin literatura lui: Ion Băieşu.

Ţin minte că într-una din încăperile de la etajul al doilea al Casei de cultură (acolo este azi un hotel), unde se ţineau săptămânal şedinţele de lucru ale cenaclului, discuţiile se prelungeau până noaptea târziu. Uneori erau atât de aprinse încât la plecare, pe hol, lăutarii din echipa unui acordeonist cu faţa ceva mai închisă la culoare, aflaţi în repetiţii, tăceau mâlc şi se dădeau respectuoşi la o parte pentru a-i lăsa să treacă printre ei pe „domnii scriitori“.

Acea adunare era şi un fel de confrerie a oamenilor cu aceleaşi afinităţi intelectuale, iar pentru noi, mai tinerii veniţi în cenaclu, ea reprezenta şi o şcoală, fiindcă acolo se citeau creaţii literare, dar se discutau şi diverse alte probleme literare, se comentau articole din reviste sau chiar noutăţi editoriale, cărţi ale scriitorilor români sau traduceri din marea literatură a lumii. De multe ori, în bacoviene seri de toamnă, ori în macedonskiene nopţi de primăvară, discuţiile se prelungeau cu plimbări în Crângul oraşului, iar momentele de atunci sunt greu de descris, toată lumea trăind, la un diapazon personal, veritabile clipe de emulaţie spirituală. Pentru mine, ele reprezentau totodată şi nişte imbolduri serioase pentru scris. Şi scriam. În bună parte aşa se explică şi faptul că atunci am debutat în reviste cu poezie.

Passionaria Stoicescu

La mai multe și frumoase cărți

Născută în zodia Taurului (la 30 aprilie 1946), temperament de luptătoare (nu degeaba părinții i-au pus numele orientându-se după celebritatea eroinei spaniole Dolores Ibaruri – „La Passionaria"), colega noastră cu un apelativ atât de original, singurul în toată România, împlinește o vârstă rotundă. 60 de ani! Rotundă și frumoasă, dacă ne gândim la palmaresul literar pe care îl are.

Passionaria Stoicescu s-a născut la București, dar adolescența și prima ei tinerețe se leagă de Buzăul anilor '60 ai veacului trecut, unde a fost o „celebritate" atât la Școala Pedagogică, unde era elevă, cât și la vestitul cenaclu literar „Alexandru Sahia", condus pe atunci de nu mai puțin vestitul Gheorghe Ceaușu, cel care i-a „născut" pe cei mai cunoscuți scriitori buzoieni: Ion Gheorghe, Ion Băieșu, Gheorghe Istrate, Florentin Popescu, Artur Porumboiu și alții.

Cu disponibilități spre literatură, muzică, coregrafie, plastică, se dedică literaturii la imboldul neuitatului dascăl al său (și al meu!) de la Școala Pedagogică Buzău, Tiberiu Bordea.

A debutat publicistic cu poezie în 1964, la „Luceafărul", iar editorial în anul 1971, cu literatură pentru copii, poezie, la Editura „Ion Creangă", ***Zăpezile de jertfă***.

A mai publicat volumele de poezie ***Fără pierdere o iubire*** (Editura „Albatros", 1976), ***Cartea jocurilor*** (Editura „Ion Creangă", 1978 – Trofeul micului cititor), ***Reverberata***, (Editura „Albatros", 1982), ***Cartea pădurii*** (Editura „Ion Creangă", 1985 – Trofeul micului cititor), ***Profesorul de iluzii*** (Editura „Eminescu", 1986), ***De-a poveștile*** (Editura „Facla", 1989), ***Calendarul fermecat*** (Editura „Ion Creangă", 1991), ***Cele mai năstrușnice pățanii*** (Editura „Universul familiei", 1991), ***Interogativul consecvent*** (Editura „Cartea Românească", 1995), ***Voinicii pământului*** (Editura „Integral", 1995), ***Dicționar de antonime, cu imagini și în rime*** (Editura „Steaua", 1996), ***Dicționar de paronime, cu imagini și în rime*** (Editura „Steaua", 1996), ***Dicționar de antonomaze, cu povești și plin de haz*** (Editura „Steaua", 1997), ***Povestea Sfântului Valentin*** (Editura „Art Design", 1998), ***Poveste de Paște*** (Editura „Art Design", 1998), ***Autoportret cu capu înfrunzit*** (Editura „Albatros", 1998).

A scris și proză: ***Pană de gaiță și poveștile ei*** (Editura „Ion Creangă", 1986, Premiul Uniunii Scriitorilor), ***Lecția de logică*** (Editura „Cartea Românească", 1998), ***Soare cu dinți*** (Editura „Albatros", 1989), ***Povestea bufniciorului*** (Editura „Olimp", 1994), ***Povestea iepurașului*** (Editura „Olimp", 1994), ***Poveștile primăverii*** (Editura „Niculescu", 1995, Premiul Uniunii Scriitorilor), ***Limba română avea ochii albaștri*** (Editura Școlii Normale Buzău, 1995), ***Lunile minunile*** (Editura „Forum", 1998), ***Circul*** (Editura „Alternative", 1999), ***Trei povești până mai creștI*** (Editura „Excelsior", 1999).

Passionaria Stoicescu a reușit să scrie și să publice peste 35 de cărți care pot umple ușor un raft de bibliotecă, cărți căutate atât de către confrați, cât și de cititorii săi – de la cei de grădiniță și până la cei de vârsta a treia. Deopotrivă autoare de literatură, dar și „personaj" emanând pretutindeni jovialitate și bună dispoziție, Passionaria Stoicescu mai este, pe de altă parte, și o bună traducătoare din limbile rusă și poloneză, oferind iubitorilor cărții versiunile românești ale mai multor opere în versuri și în proză.

Ca editor la „Litera" și mai apoi la Editura „Ion Creangă", Passionaria a ajutat mulți scriitori să-și publice lucrările și să-și croiască drum către Uniunea Scriitorilor în vremuri în care cu mare greutate se putea accede la tipar și în presa literară.

Făcându-ne ecoul dorinței cititorilor, cunoscuților și prietenilor scriitoarei, îi urăm Passionariei Stoicescu tradiționalul „La mulți ani!" și – în plus – cât mai multe și frumoase cărți și de aici înainte! (***Al.Deșliu***)

Vitralii

Era o butaforie –
pe geamul cu dâre de praf
într-o zi fără nume
am lipit împreună
hârtia vitraliu

Dintr-o dată totul s-a colorat
mirosind pătrunzător a geraniu...
Hârtia aceea săruta sticla
mai lacom ca o ventuză
și totuși lăsa câte un șanț
separator
plin de aer

O luai de la capăt
cu încăpățânare,
apoi o pedepseai înțepând-o
cu cuțitul;
o băteai cu prăseaua de lemn,
hârtia surâdea verde
ca un protal de ferigă,
fericită de atenție, de cruzime.

De fapt, crestai în inima mea
împodobind-o cu vitralii,
fericind-o cu nesperată cruzime

Între noi mici șanțuri de aer.

Crucea Sudului

El are-o țară, dar nu o patrie...
Contemporanii i-au uitat pe străbuni;
el are-o cruce, dar și Crucea Sudului
înnegrită de pătimașe furtuni.

El tace, pentru că prețul vorbelor
l-ar putea ucide sau devasta...
El e cu cineva, dar de fapt e singur,
pentru că nu poate uita și ierta.

Ochii lui cad cu oblice fante,
ochi când buni, când răi, de tătar;
e aici și e totuși departe,
a venit și deja pleacă iar.

Ne deschide aceeași stranie cheie
vâslind sub Crucea Sudului greu –
ape tulburi ne despart și ne leagă...
Dacă Iisus ar fi fost femeie,
pe cruce m-aș fi răstignit eu.

Fișă de cadre cinstită

Sufletul meu plânge
ca Ioan Vodă cel rupt de cămile –
de-o parte, sângele mamei sânge
jumătate elin,
jumătate din Gropenii Brăilei;
de alta, sângele tatii
subțiat puțin de popime și-nvățători...
Oare ei s-au iubit?
Oare-am fost concepută în zori?
De la cine am cruzimea luminii?
Dar gingășia?
De la cine am luat patima?
De la cine trufia?
Cui datorez despicatul firului în patru?
Cui sinceritatea?
Cui lașitatea?
Cui jocul de teatru?
Cui modestia?
Cui găunoasa emfază?
Prostii...
Mi-au dat o singură viață
Și cusururi o groază.
S-au despărțit
urându-se din iubire,
hăcuindu-mi sufletul peste fire...
la nord –
sunt toată fiord;
la sud –
zâmbet cinic și crud;
la apus –
gând duios și nespus,
iar la răsărit –
dor, dor și iar dor,
pustiit, ne-mplinit...
Asta sunt – fiere și miere,
doar sfâșiere în nopți și zile
ca Ioan Vodă cel rupt de cămile.

Aureola

Sunt singură și-ndrăgostită
și-nțeleg că nu știu de cine...
Mi-e atâta milă de mine,
de adierea care-mi mângâie părul ușor
cu credința c-ar putea să m-aline.

Sunt singură și mi-e dor
pradă celei mai negre tăceri –
câini vagabonzi îmi cersesc mângâieri,
pisici mi se freacă de glezne,
furnici mi se urcă pe sân
și zăpăcite se lasă...
Toți înțeleg cât mi-e de lezne
să văd cu ochi luminoși și buni,
să fiu drăgăstoasă.

Sunt singură și mi-e greu –
mă privesc într-o oglindă pătată;
parcă-s eu și nu-s eu
femeia asta mirată,
femeia asta ne-ncrezătoare
că iubirea i-ar mai putea face bine...
Unde-i îngerul să-i pot cere
să mă apere de eroare,
să mă ocrotească de mine?

Sunt singură și-ndrăgostită...
Mă simt rușinată și sfântă –
mi-a apărut o aureolă măruntă,
care nesperat mă încununează...
Sunt singură și oricât m-aș ascunde,
făptura mea cântă, aiuritor cântă
și glasul ei mă trădează.

De aer și foc

Scriu –
sunt altcineva decât sunt...

Scriu –
în somn,
pe hârtie,
în gând...

Scriu
mă joc de-a jupuitul de viu.

Îmi crește pe suflet o piele cu nimb
și-n altcineva mă preschimb;
ba-n prevestire
presus de fire,
ba-n ursitoare
prejos de soare...

Mă înalț,
mă cobor,
mă sufoc –
scriu...
Sunt de aer și foc.

Se uită mulțimea,
pe nimeni nu vede;
ci doar câte unul
privește și crede,
ci doar câte unul
se-aprinde pe loc
din mine, aceea de aer și foc.

Scriu –
iubesc jupuitul de viu;
prinde crustă o rană,
se deschide o rană...

Se uită mulțimea,
sunt iar pământeană.

Zaira Samharadze

Iartă-mă

În trup, chiar și în vise parcă
Se strecurase umbra morții.
Am zburat dincolo de cer,
Mă păștea gândul cel rău
Și nu știam ce să fac!

Atunci s-a sinucis timpul.
Cineva îmi șoptea că pomul vieții
A secat, că vântul voia să mă smulgă
Iubirii.

Nu știu cum, dar am lăsat povara
Lângă drum.
Pentru gândul meu de moarte,
Te rog, Doamne, iartă-mă!

Cărarea

De multă vreme zac
În labirintul de gânduri,
Caut visul și umbra
Care să mă ascundă...

Și totuși soarele n-a apus,
Pe buze simt risipa de culori,
Care mă scoate de pe alt drum. Dar care?
Sub pașii mei mai cresc sub rouă flori.

Dar astăzi, ce pedeapsă îmi vei da?
Simt drumul în pădure și-o cărare
Pe care, Doamne, mi-o vei arăta!

Pietrele colorate

În camera mea, pietrele colorate au ochi,
Parcă îmi citesc gândurile.
Nu mai știu de când sunt acolo,
De când mă privesc.
De când mă iscodesc
Mai ales dimineața,
Când mi-aduc aminte
Cum mi-au zâmbit prima oară,
Cândva pe malul mării.
Atunci a început dialogul
Între ochii mei și pietrele colorate.
Întotdeauna privirea mea a căutat frumosul,
Dar ele, oare, ce pot vedea la mine?

În fața mea, peretele alb,
Lângă el, stau așezate pietrele colorate.
Tăcerea lor mă îndeamnă să vorbesc,
Încet, încet, camera se umple
De amintiri,
De culori…

Poetul

Lumânarea cea subțire
Când strălucește
Este rază vie –
Atunci sufletul se încarcă
Prin rugăciune și poezie.

Mă voi preface în lumină,
Voi stinge durerea,
Voi intra în vatra aurie,
În fața icoanei pregătite
De bunica și voi îngenunchea,
Printre lacrimile sufletului.

Voi arde până la capăt…

Călătoare

În jur plutește lumina,
E semn că primăvara mă caută
Ca pe o soră.
Mă găsește în fața altarului,
În liniștea nepământeană.

Viața mea a început să respire duh –
Armonii de muzici rare
Și mă simt purtată pe aripi de îngeri
Unde soarele alintă fără răsplată.

Mi-e sacul greu în spate
Sunt călătoare,
Nu vreau ca timpul să ucidă zborul,
Drumul iubirii tulburătoare
Trebuie dus înainte
Deasupra lumii, departe,
Peste durere, fără ispită…

Unde-i iubire, nu-i loc de moarte!

Poem în zori

Dimineața
Simt pe vârful degetelor lumina,
Mă pierd în ea
Și încep să caut drumul obișnuinței:
Totdeauna îi uit începutul.
Nici nu aud,
Nici nu văd cum trec camioanele,
Cum strivesc sub roțile duble
Urmele viorii de somn…
Și fiecare femeie
Mi se pare că simte asemenea
Lumina în vârful degetelor
Dimineața.

*Ionel Amariței**

Poem oniric**

Se visa pe ulița strâmtă și lungă
a unei zile de vară,
ochii îi erau deschiși
atât cât să-i intre în suflet
fantasmagoria verde de-afară,
salcia din fața casei
(mim vegetal)
îi făcea semne
cu mâna ei noduroasă
să iasă din vis,
să fugă din casă,
dar el țesea, mai departe,
sub pleoape,
un covor fermecat, de cuvinte,
cu care se preumbla
pe deasupra nimicniciilor,
făcând semne, cu mâna,
celor de jos,
care-l credeau nebun de legat,
pe când el era damnat
să fie nebun de frumos.

Bocet, magistrului Villon

Orele erau transfigurate
de Poesia propriului destin,
Villon turnase apă-n vin
în stare de ebreitate.

Și ce beții! Dar ce petreceri
în evul mediu timpuriu...
Verbul iubirii era viu
neuzurpat de vremi și treceri.

Dar ce zăpezi, și ce alaiuri!
Cu histrioni de modă nouă,
în zale-nveșmântați, de rouă,
cântând din flaute și naiuri.

Joc surrealist

Ca din greșeală, gara aleargă,
din întâmplare, trenu-i oprit.
Un acar decrepit
nu-l lasă să meargă.
Cât va sta, nu se știe.
Dezolant e că gara s-a dus
spre zorile altui apus
cu alte gări în devălmășie.

Venele deschise ale dimineții

Pe zidul insomniilor
noastre profunde
igrasia a desenat
un animal preistoric
pe care tu îl mângâi
cu dragoste maternă.
Unii spun că ar putea fi
un lup imemorial
ce adulmecă
venele deschise ale dimineții
căutându-și puii pierduți
în memoria pădurii,
alții cred că e o pasăre
din septentrion
purtând pe aripi
melancolia lui Grieg.
Eu spun că e un licorn
desenat pe un incunabul
de pe vremea când
lupul preistoric
își căuta puii
în venele deschise
ale unei dimineți imemoriale.

Vis

Astă noapte
mi-am văzut umbra alergând
după un poștalion
în care călătorea
o veche iubire.
Fericire insuportabilă.
Fără umbră
aparținea deplinei singurătăți.

Transcedentalia

În clipele sale de melancolie,
Dumnezeu
joacă șah de unul singur,
spre marea sa tristețe,
câștigă mereu;
l-ar chema pe Lucifer,
invincibil la jocul de șah,
dar teama că vestea
ar coborî la pământ
îl face să rămână
câștigător veșnic;
pentru nimic în lume
nu vrea să se spună:
ai auzit?
Lucifer l-a bătut pe
Dumnezeu
la șah...

Reverie onirică înaintea micului dejun

Dimineți mahmure cu ploi
metafizice
bune de spălat
colbul de pe vise.
În fiecare noapte,
pe aici trece,
cu viteza gândului,
un poștalion
cutremurând noduroasele străzi
și lăsând în urmă
un vârtej de praf cosmic.
Acum e liniște.
Ploaia metafizică
a limpezit visurile nopții
ce pot fi întinse pe pâine
la micul dejun.

---

* Ionel Amariței (n. 23 noiembrie 1938, Panciu, județul Vrancea). Publică primele versuri în „Viața militară“ (1956). Debutează editorial cu volumul de versuri ***Claviaturi***, Editura „Litera“, București, 1972. Urmează ***Vinovat de plecarea cocorilor***, versuri, București, Editura „Litera“, 1987, ***Privind printr-un ochean întors***, versuri, Editura „Călăuza“, Deva, 1999, ***Silabe***, versuri, Editura „Călăuza“, Deva, 2006

** Din ciclul ***Deșertul ca oază***

Vicenția Vara

Citirea visului

Pururi tânără, învesmântată
în cuvintele de viață îmblânzite,
nu credeam să-nvăț a muri vreodată
dincolo de visul rupt din carnea mea visată
deopotrivă ca sfânt trup și hrană sieși…

Mă scufund în vis până la umeri,
ca într-o apă vie și într-o apă moartă;
îngerii desăvârșiți în artele tăcerii poartă
spre ținuturile de mireasă ale primăverii
numele noastre de aur și dor
amestecate frățește cu numele lor.
Mă scufund în vis până la tâmple,
ca într-o apă moartă și într-o apă vie:
pajiște galbenă cu îngeri migratori
și sora mea geamănă, din flori de iasomie,
harnică numărându-le heruvimilor aripile
ca să-mi adune răsfirate clipele…
Mă scufund în apa visului până la creștet și
nu mai cred să pot vreodată a muri.

Jocuri: ființă călătoare

Se topește în arșița amiezii
îndoiala amăruie a întrebării:
ce știi tu, ființă călătoare, despre
sufletul înmirezmat al florii când
îl amenință tăișul secundelor oarbe?
Inima înflorită a lumii acesteia
sperie moartea, – răspund,
și lucrurile, arborii, casele, vietățile
mă îngână și învață să-mi vorbească
abia murmurând, murmurând…

Ritual de vânătoare

Împrejur, doar carnea dulce
a țărânii însetate de umbră…
Am plecat la vânătoare cu
sufletul pe umăr –
un șoim de argint pe un umăr de argint.
Zăcând în soare, doar carnea dulce
a țărânii însetate de umbră
printre ramuri luminând, sufletele
florilor de măr din primăvara trecută;
șoapte de frunze numără
vârstele mărunte ale lumii răsturnate
peste solzii secundelor.
Am plecat la vânătoare cu
sufletul pe umăr,
împrejur doar carnea dulce
a țărânii însetate de umbră.
Un șoim de argint pe un umăr de argint.

Am plecat la vânătoare,
împrejur, doar amintirea unor
păsări uriașe lunecând și
carnea dulce a țărânii
însetate de umbră.

Spectacol matinal

Aproape dezgolită și
puțin rușinată,
noaptea își încheie spectacolul
născând oul dimineții –
aurul luminii ciripește,
își întinde aripile
setoase de albastru muzical.
O stea a rămas rătăcită
între frunzele sufletului.
E a doua lumină…
Bucură-te! îmi șoptește îngerul
ca un sufleur cu experiență
celui de pe urmă actor.

Tinerețea pe Calea Lactee

Tinerețea somnambulă pășește
pe Calea Lactee, purtând
chip de mireasă îmbrăcată
în flori de iasomie.

Apele murmură cântecul lumii și eu
încă mai aud înflorind plânsul secundelor
sub pașii tinereții de odinioară pe care
o îmbrăcam în fiecare seară
ca pe-o cămașă de diamante,
încă mai văd stelele de atunci cum
între anotimpuri însetate curg
pe florile de iasomie arzând
în grădina cu vârste schimbate.
Încă mai văd florile de iasomie înstelate
semănate de pașii tinereții în
pulberea argintie a cerului,
încă mai văd florile de iasomie
argintate.

Tinerețea somnambulă pășește
pe Calea Lactee, în creștetul cerului

Privire de înger

La marginea pădurii
dinspre miazăzi,
apăruse îngerul
și te privea –
un copil de argint,
fără bucurie, fără somn,
fără tristețe,
te privea –
peste ierburi zvântate de rouă,
curgea
privire de înger.

Mă întorsesem în tinerețe

Pielea visului întinsă până la durere
răstignește-n creasta nopții
tinerețea purtând
chipul meu de odinioară,
chipul meu blând în lumina de primăvară.
Mă întorsesem în tinerețe
– ce vrajă, cine o făcuse?! –
și mângâiam cu privirea arzândă
bucuriile din secunde apuse…
Ceasul devorează pe îndelete
mădularele mâhnite ale lumii
și-mpotmolite în uriașe meduze,
fereastra înțepenită în oasele întunericului
primește în obraz palmele vântului sau
lacrimile de argint ale ploii.
Somnul se ridică din trupul meu amorțit,
ca un abur ușor și atârnă
de pereții zgribuliți ai odăii.
Printre frunzele plânse de tei,
tropotul dimineții se scurge
într-o alunecare de clopoței.

Înmulțirea oceanelor

Mă ocolește somnul,
ducându-se
spre înmulțirea oceanelor
din veșnicie.
În fiecare dimineață învăț
să merg cu umbra după mine
așa cum prizonierul își
târăște lanțul.

Jean-Marie Reignier – ***Homage to the Hortense Queen***

Nicolae Dorel Trifu

Psalmul căutării

Când izgonit, cădeam din cerurile Tale,
ademenit de Pomul Cunoașterii de Sus,
precum de mierea florii ascunsă-ntre petale –
când ființa-n vecie – neîntrupat – Iisus –
pe aripile mele de ceară brumărie
sticlea-nghețând, sudoarea regretelor fierbinți
precum plânsori de îngeri, din piscuri de Tărie,
luceau în Raiul Verde al primilor părinți...
De-ar picura pe aștri o ființare-n Har
iar setea de fire s-ar preschima în zei,
cum clorofila albă a Crinului stelar
mireasma de petale ar întrupa-o-n miei...
De-ar fi o noapte lungă ca la-nceput de lume
când, în genunchi, sui-voi pe Muntele de sare
ori, surd, să strig – urcând – fără de grai, un nume
visat cândva-n Grădina Măslinului cel Mare...
Așa-mi ziceam – în Rugă – când, azvârlit din Rai,
tot pribegeam prin vreme, în văgăuni – sub punți –
că rareori găseam în Cântecul de nai
o alinare blândă, când Pan doinea în munți...

Dar azi, Te caut, Doamne, precum un orb – vederea –
ce-a răsărit din Ochiul Vederii Tale Sfinte,
când peste mări plutește – stelară – privegherea
aceleiași Lumini a Duhului, Părinte...

Și întomnând în veacuri, adesea, nu mai știu
când zic singurătății-mi să plece în Pustiu !

Privegheri (5)

(septete)

Aprins-ai, Doamne, la-nceputuri –
când prin Cuvânt zidit-ai Lumea –
peste-ale Tale sfinte ciuturi,
în Apa vie, de Fântâni stelare,
Lumina Albă ce o scuturi
pe frunți și guri, ca flori de sare!...
...De aprindeai și-n suflete Lumină,
mai înnopta a trupurilor tină?

o

Tu, Pomul Vieții ne ești, Doamne –
din Tine, câți se-nfruptă-n foame? –
de-aceea-au dat cu pietre-n Ramu-Ți
cei ce te-au vrut golit de poame?!
câți s-au hrănit cu Rodu-Ți sfânt?
...Când strugurii sunt acri pentru vulpe,
flămânzii, Doamne, vin... să te ,,disculpe”...

o

Durerea mea e, Doamne,-a tuturora –
iar dacă Tu, din cer, zări-vei plânsu-mi –
vei ști că-n mine plânge-o lume. Ora
de vise ori de triste ți răsare-n mine. Însumi
sunt bob de mei, cum picătura ploii în ocean.
...Revarsă-asupră-mi, ape și durere
când lumea-ntreagă suferință-Ți cere...

o

Tu biruit-ai, Doamne, cu Binele tot Răul!,
poruncă grea Tu datu-ne-ai odată:
– Iubiți-vă vrăjmașii de vreți a-nvinge hăul
de frig și de tristețe, de ură-ntunecată!
Iubirea de vrăjmași ai predicat pe-un Munte.
Înțelepciunea-Ți, Doamne, din Patria cerească
și Soarele Iubirii-Ți fac Harul să-nflorească...

o

Mari aripi, Doamne, am avut odată –
când învățasem zborul „din cădere“ –
când nu știam nimic despre durere
că nu pierdusem Raiul, niciodată!
Nici de speranță nu știam, Părinte.
Doar izgonit am învățat ce-i clipa,
și-mi pipăi locul unde-a fost aripa...

o

Mi-ai dat un grai ce-i prețiosu-Ți dar
și-n el mi-ai semănat cerești cuvinte;
mi-ai spus, cândva, – parcă-ntr-un vis – că-i Har!
și că prin el pot să-Ți vorbesc, Părinte.
...Și Ți-am vorbit – adesea – cu păcat!
De-aceea, Doamne, ruga-mi e-o durere:
că nu-mi dăduși... doar Taina din Tăcere...

o

Mă uit la păsări, Doamne, și la îngeri:
ce fericite par, tăcutele făpturi!
ce nesfârșite-or fi ale lor plângeri,
că n-au un grai de vorbitoare guri,
că nu-și rostesc simțirea în cuvinte!
...Ori, poate, Doamne, „graiul“ li-e Iubirea
de-a le fi dat – ca Taină – Fericirea?

o

Mereu citesc din marea-Ți Carte, Doamne:
privesc Natura – Opera-Ți Măiastră –
sunt peregrinul rătăcit în toamne,
care ascultă Cântecul de astră –
de nu s-ar stinge Flacăra stelară!
...Cum să-mi deschid urechea – pururi oarbă –
să-Ți vadă, Doamne, Muzica ta, albă?...

o

În regnul mineral de voi ajunge, Doamne,
un peregrin al Pietrei, sub pânzele morgane,
dă-mi, rogu-Te-ntrupare în firul de nisip –
sau călător astral – pe zări – între arcane –
să nu am timp, nici spațiu, nici vraja vreunui chip!
...De-oi adăsta, vreodată, sub raza-Ți, miere albă:
la gât, unei sirene, să-i fiu un bob de salbă...

o

Doar în biserici – Calea – am găsit,
miel rătăcit de Turma Ta cea sfântă;
de un mileniu, cugetu-mi cernit –
sub Slava Ta, din lacrime cuvântă –
sunt printre plante, nor pierdut în mit...
Numai prin ruga-mi, Doamne, Te mai strig:
vuiește Sumbra dintr-un Corn de frig...

o

Cu lampa-aprinsă în amiaza mare,
un înțelept „hazliu“ tot căuta un... om!
asemeni lui, Iisus, cărându-Și în spinare
povara Crucii Sale, va căuta un... Pom
al cărui Rod amar s-a fost numit Golgota...
De-aceea, Domnul pus-a și durere
la nașterea ființei, ce-i tot o Înviere?

Între Fântâni celeste

(Glossindă)

Pogoară Cel-Ce-este
din Slava Sa stelară,
între Fântâni celeste
spre lumea de nectară.

Din Cerul Milei Sale
pogoară-n Carul sferic
în straie siderale,
printre lumini, feeric...

Când veșnicia cântă
la cosmica rodire,
de-a Lui Lumină Sfântă
palpită-n Cer, Iubire!

În lumile astrale
se face Dimineață
și plâng silfide pale
pe-un Abraham de gheață...

Pogoară Cel-Ce este
Din Cerul Milei sale
Când veșnicia cântă
În lumile astrale...

Psalmul rătăcirii

Vrui să te caut, Doamne, dar mi-e frică:
Mi-e cugetul sărac, iar vorba-mi e pitică...
Râvneam, pierdut prin secoli, să-Ți mulțumesc, Părinte,
În graiul meu de frunze și foșnete – fierbinte –;
Pe când eram un plop fremătător sub Slavă –
Cercam un cântec sferic, din ramuri, pe-o octavă,
Dar Îți cânta Pădurea, cu triluri de Măiastră,
Când ceru-și destrăma perdeaua lui albastră
Iar murmurul meu palid – ca un oftat de floare –
Neauzit de Tine, zburătăcea sub soare –
Se contopea-n Concertul Pământului, tăcut,
Ce din Tăcerea-Ți sacră, tot rodu-i s-a născut...

Iar azi, captiv în regnul frenetic, animal,
Tot mai aud foșnirea de plânset vegetal;
Și simt gondole repezi că-mi lunecă pe sânge
Fără vâslași la proră, din rătăciri nătânge –
Al căror far, în noapte, e inima-mi cu vise,
Cum o sirenă-n mare, ce-i cântă lui Ulysse...

Paharul

lui Nino Stratan – in memoriam

Mi-ai dăruit Paharul tău regesc
să-l am ca amintire de la tine –
așa mi-ai spus, în graiul românesc –
când mai credeam că gestul... e de bine!

N-am bănuit că-n liniștea-ți din glas
ai zăvorât furtuna disperării;
și-ai spus „Adio“ vieții ce-a rămas
ca o iubită pe peronul gării,

Că trenul vieții tale,-ncet, pornise
la un semnal al gândului de noapte;
că eu eram rătăcitor Ulysse
abia întors, la tine, dinspre moarte.

Păreai un prinț al ierbii, în exil,
un candidat la fericirea vieții,
deși aveai doar gesturi de Copil
care-a venit de pe tărâmul cețiii.

Păreai a fi chiar regele Pădurii,
că-nveșnicești ca fluierul lui Pan –
tu nu purtai la șold securea urii –
nu te-ascundeai în nici un cal troian.

Tot viu mi-apari în cuget, când te invoc postum –
ca azi, când straiul iernii, îndoliat de-o stea –
aprinde pe zăpezi, reci candele de fum
iar tu, cum o nălucă te înveșmânți în nea ...

Prietene plecat de silă și pustiu,
sublim Poet zidit în templul din Cuvânt,
închin acum Paharul cu sufletul tău viu,
când îți aud suspinul de soare și pământ ...

*Lucian Mănăilescu**

Umbra

Se aud pași dinspre capătul lumii,
cineva disperat sau singur trebuie să apară
pe coridorul singurătății...
Aștept încordat să spun
„bună ziua!" sau „încotro?",
să schimbăm o vorbă…
și chiar atunci umbra mea
trece pe lângă mine
fără să mă privească.

Îngerii

Poetului Petru Scutelnicu

Ne atârnă rănile spre cer ca niște aripi
în timp ce mărșăluim prin deșert.
Mai e doar puțin, încă o lamentație,
încă o lacrimă în barba profetului,
încă un munte învrăjbind urmele noastre în nisip…

Țara Făgăduinței a rămas de mult în urmă!

*** Lucian Mănăilescu** (n. 11 noiembrie 1951, în comuna Siriu, jud. Buzău). Redactor la săptămânalul „Amprenta". Debut cu poezie în revista „România literară" (1968). Colaborări (poezie și proză) la: „Luceafărul", „Cronica", „Viața Românească", „Oglinda literară", „Axioma" etc. Volume publicate: ***Cartea junglei*** (fabule – 1997), ***Lacrimi de Murano*** (poezie – 2001), ***Rememorări*** (poezie – 2004).

Îmi iubesc patria

Îmi vine să urlu că nu pot să nu-mi iubesc patria,
cu silicoanele amăgirilor ei
legănându-se tandru pe buzele neantului,
cu șobolanii din canalele revoluțiilor trucate,
cu ghișeele ghilotină din spatele cărora
o mână nevăzută împarte
certificate de eroism și adeverințe lipicioase,
cu oamenii ei politici deversați din patru
în patru ani prin cartiere mărginașe și cătune
unde inundațiile vin mult mai des,
cu țăranii ei înrăiți de mireasma pământului
care le fuge iar de sub tălpi, cu toată astea
și cu multe altele trăite în grabă și cu lehamite.

*

Da, îmi iubesc patria!
Mă înduioșează până la lacrimă grija ei
pentru câinii comunitari stâlciți sub lumina
de stricnină a farurilor, sterilizați ca să
procreeze după aceea o nouă rasă mioritică,
mult mai rezistentă la vicisitudinile libertății.
(Și noi am fost comunitari, și încă ne mai
domină reflexele lui Pavlov, încă
mai salivăm ascultând discursurile președinților
săraci și cinstiți sau fosnetul de transpirație al speranței)
- Mă, câine, îi spun celui mai bun prieten al meu,
și el se gudură și mă face să înțeleg că fericirea există.

*

Dumnezeu, ca și patria, este iubire!
Așadar, domnilor și doamnelor,
îmi iubesc patria așa cum își iubește
ologul piciorul lipsă, cu patima celui
care refuză să plece dintre apele ei
mereu revărsate și tulburi.
O iubesc pentru că i-am trăit până la ultima fibră
indiferența și spaima, sărăcia și zvonurile,
pentru că în cârciumile ei am văzut
potire de lacrimi și pe străzile ei
am strivit umbra viitorului ce refuză să vină.
Pentru mine patria aceasta de la capătul lumii,
crucificată pe toate punctele cardinale,
este singura americă posibilă, singura
șansă, unica iubire pe care nici măcar
speranța nu o mai poate ucide.

Acasă

Poarta veche de acasă e acum a vântului,
tata a plecat până în cerul vecin,
de la geam mâna mamei face semn depărtării
și eu înnoptez sub streașină, la fel ca rândunica
izgonită din cer de lacrimile ploii.

Cel mai bun prieten

Singurătatea mea este jumătate de tristețe
călare pe jumătate de iepure șchiop...
Dacă încerc s-o prind din urmă
se rostogolește printre ruinele serii,
se agață de amintiri nebănuite
sau se aruncă nebunește
în veselul balamuc al morții...

Am avut cândva o duzină de prieteni:
unul își inventase în baie un Pacific
cu apă călduță și s-a tot scufundat
pân-a ajuns submarin
Altul își fotografiază copilăria
într-un azil de bătrâni
și îmi trimite ninsori timbrate
cu ocazia diverselor dezastre festive.

Cel mai bun prieten al meu e acum în Tahiti
unde pictează urme desculțe pe o plajă pustie.

Poate mâine

Când biruit am apărut dintre apele somnului
în dimineața de la marginea lumii
stelele s-au însingurat și pe malurile
anotimpului palid ielele au început
prevestirile nebune.

De atunci s-au întâmplat multe, uitare în zdrențe
e umbra ce mă însoțește azi
și tandrețea flutură obosită la marginea zării.

Dacă dincolo de moartea aceasta, filmată
cu încetinitorul printre dunele întunecate
ale trecutului, copilăria ar începe să ningă,
dacă mâine speranța ar blama
corvezile obișnuinței, dacă ne-am întoarce
în trecut, poate atunci,
poate mâine Maria, ne-am regăsi,
în oglinda curgătoarelor ape.

Tsunami

În timp ce noi ne înfofolim
cu dansul lasciv al indiferenței
vine pasărea zănatecă și zice:
– De ce vă mai amăgiți
cu zboruri mărunte?
Mai bine deschideți fereastra
să intre peste voi Oceanul
Atlantic cu tristețea lui cu tot
și să vă zboare-n adâncuri.

Dimineți de vară

Mi-a trebuit mult timp până să mă obișnuiesc
cu soarele în dreptul frunții
și cu inima sus pe cer, în flăcări.

Mult timp m-am jucat de-a păsările
prin crânguri până să îmi învăț ochii
să se aplece către pământ.

Uneori, pe malul stâng al dimineților de vară
mă uimeam de visele apei
și de peștii din adâncuri pentru care
eu eram umbra de neînțeles a zeului.
Mult timp m-am bucurat de moartea lor străvezie
în cârligul înșelător al undiței,
am înotat mult timp prin șipotele
stelelor, căutând umbra pescarului.

Acum nu mai am timpul acela, bocceaua lui
ce părea îndestulătoare atârnă ca o aripă boțită
pe umerii amintirii...
Stau pe celălalt mal al dimineților de vară
și ascult liniștea curgând printre pietre.

Copilul dintre nori

Între malurile înalte ale singurătății
dimineața își limpezea negurile ca o chemare
pentru copilul cu nuia de alun în mână, marele,
infailibilul vânător de păstrăvi ai bucuriei.
Dar nu eram eu, sau nu mai sunt acum…
Copilul acela străin îmi alunecă din minte și râde
și se bălăcește în cerul înalt inventând culorile
curcubeului,
risipind fluturi peste tăcerea înaltă,
galopând cu mâinile înfipte în coama vântului
către un tărâm mai primejdios decât uitarea.
Și iată că l-am pierdut din ochi,
abia dacă mai aud chiotul lui
într-un colț al inimii, undeva foarte departe,
când se cațără printre crengile altui timp
să fure cireșe amare.

Așa se zboară

– Nu mai știu să zbor se plângea îngerul,
mi-au intrat aripile în carne,
mi-a ajuns gravitația până la os
și mă dor umerii
de parcă aș duce cerul în spate!
– Așa se zboară cu adevărat, prostule!
îi spuse șarpele, încolăcit
în cerebelul altei epoci de piatră.

Aurel Albu

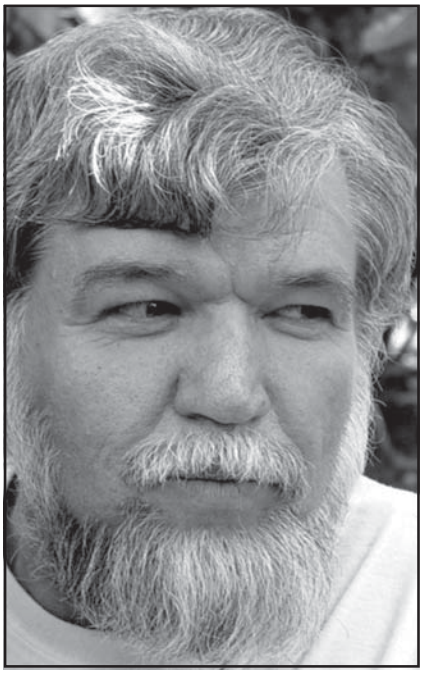

Poem

Tot plângându-ți pe umăr
devenisem
salcia ta plângătoare
liane de lacrimi
îți împodobeau zilnic
mândra plictiseală
de-a avea
un arlechin trist
apropiat

Ce mirare

pe întinderea
vieții
luna iese din ape
și intră în cer
ce mirare
sfâșierea nedurută
a aerului

Labirint

rătăcesc prin labirint
nicăieri nu ajung
sensul e undeva
prea în urmă
sau undeva
prea în față
rătăcesc

Oglinzi pentru vise

Din ninsori
ea vine
frumoasă și
neînchipuită
oglinzi pentru vise
îi pun în față
să mi-o apropii
dar veșnic îi fuge conturul
veșnic își pierde cărarea

Cum te-ar cotropi

Cum te-ar cotropi
ecouri ce dezleagă
fără o apăsare a marginei
cum te-ar podidi nesfârșirea
visezi
desfătând infinitul
clipa
în care de timp
să te-ascunzi

Atât de frumoasă

Strâng poezia urmelor tale
și scriu
ești atât de frumoasă
în haina de sărbătoare
a cuvintelor
atât de frumoasă
că am uitat respira
exista

Acoperă-mă

acoperă-mă
cu mâinile tale
iubire
strig

și iubirea
de la o vreme
își rărește
îmbrățișările

e frig
până și
în căldura
aceasta

În privighetori

în privighetori de apus
ochii se înalță
ecouri de culoare
de lumină ce-și pierde
marginile
adunat în inimă
nu simt
resemnarea mâinilor
ce încă te caută
prăbușind printre rafturi
tăcerea

La oglindă

un om
și-un copac
copacul
desfrunzindu-se
de frunze
omul
desfrunzindu-se
de clipe

Încercând

încercând să prind
chipul abstract
al ideii
orice contur
duce la eșec
ea fiind altceva
decât pot spune
vorbind

Cumva

cumva
îmi reazem tâmpla
de trupul subțire
al razei

și devin
margine-n prăbușire
gând idolatru

cumva
nu știu cum

Și altfel...

de toamnă locuit
mai aștept o-mpăcare

soarele roșu
în frunze ce cad

să-mi spună
poemul culorilor
și altfel
decât în văzut

Scântei de timp

scântei de timp
sub aripa golului

clipa ce ne-a ivit
ne și stinge

cum am fi
și n-am fi
dintr-o dată

într-atât de aproape
sfârșitul începutului

Și numai...

speranța
făcută streașină
la ochi

și numai
noaptea
galopând
peste câmpiile
privirii

Așteptare

la un țărm
privirea zeului

la celălalt
privirea mea

unul
pe celălalt
așteptându-l

Un rătăcit

pe câmpul alb
copacul
pare un
rătăcit
al ninsorii

Ultimul muzeu

viața
acrișoară eroare
în tabloul umbrelor

omul
ultimul muzeu
înduplecat

Catedrala lacrimei

îngenunchiat
în catedrala

propriei lacrimi
eu nici nu mai sunt

am devenit
plânsul

Sublimul efemerității

Doamne
cât extaz
în plutire

fulgul
ce atinge
și moare

Desigur

un călcâi
dezgolit
deasupra apei
în neclintire

desigur
extazierea privitorului
din adâncuri

Frigul absenței

frigul
din inima mea

zilele
în care tu

ești una
cu fața
nevăzută

a lunii

Știu

știu că ai să vii
pe aceeași cale
ce trece
șerpuind
depărtarea
desculță
prin rouă
diafană
prin vis
cum te-ai și dus

Sfârșitul rătăcirii

căutam
însetat
iubirea
oriunde
nu era
veți găsi
urmele mele

Claude Monet – ***The Poppy Field near Vétheuil***

*Ioana Alexandru**

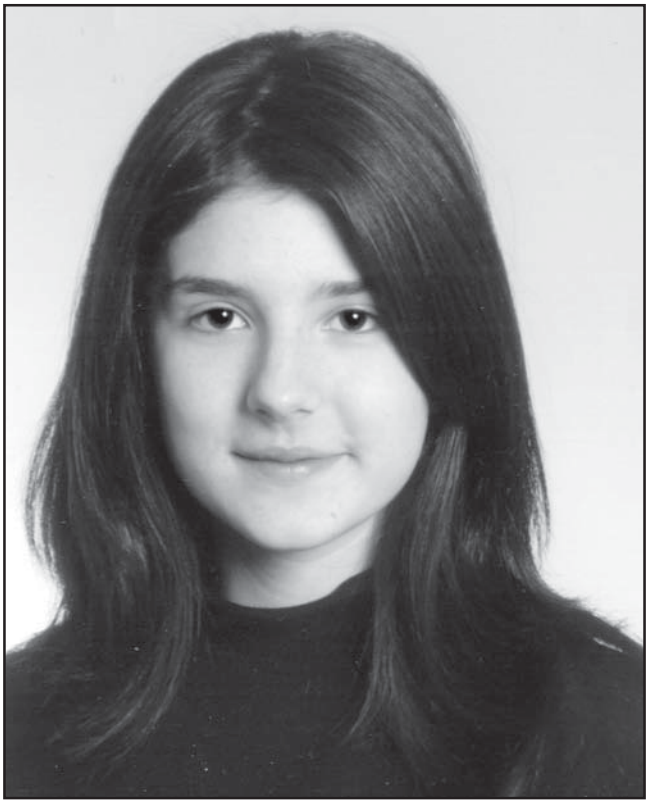

Scrisoarea unei vârste

Acum
din mine-mi
scrie o vârstă.
Poemele acestea
sunt doar scrisori
de dor, de teamă și de vânt
pe care mi le trimit;
secunde ce-au fost,
nori,
frunze străine
și viitoare flori
care-au rămas
în umbra mea.

Poemele acestea
vor dispărea,
răstignite
pe Golgota uitării.
Poate că mă voi lepăda
de ele de trei ori
înainte să cânte cocoșul
și nu voi mai scrie.
Poate că
le voi săruta perfid pe obraz
în grădina ultimei rugăciuni,
sau poate nu voi mai crede
în ele
și voi fugi de aceste pagini,
căci ele nu sunt scrise de mine,
ci de vârstele dinăuntrul
meu.

Numai în ziua aceea...

De fiecare Crăciun,
în mine se lasă,
ca o ceață,
o liniște purpurie,
de o consistență ciudată.
Numai în ziua aceea,
prin ochii mei se întrevede
o tăcere adâncă;
ca și când toate sclipirile și tristețile
se opresc și așteaptă.
Până și fulgii care cad toată iarna în mine
tac de Crăciun;
tac și se lasă încet
la picioarele gândurilor mele.
Nici atunci când căldura tălpilor îi stinge,
nici măcar atunci ei nu sparg liniștea,
liniștea aceea de postav roșu.

În fiecare zi de Crăciun,
în mine se lasă,
ca o liniște purpurie,
iertarea și iubirea lumii,
acoperind fulgii și sclipirile și tristețile
cu lumina tuturor celor
care aleg, de Crăciun,
să nu spună nimic.

---

* S-a născut în 1991, este elevă în clasa a VIII-a a unei prestigioase școli din Focșani, „Ștefan cel Mare“, are lecturi temeinice, un spirit dinamic, interogativ, personalitate și aplomb, coordonează cu naturalețe ședințele Cenaclului „Dialoguri literare“, este redactor la revista cu același nume, laureată la Concursul Național al Revistelor Școlare, ediția 2005.

Ioana are doar 15 ani și un CV uimitor de bogat. A debutat la nici 9 ani în revista „Campus“ (decembrie 2000) și a obținut mai multe premii și mențiuni la concursurile școlare de creație artistică, între care se disting: Premiul I la Concursul de poezie „Copiii României creează“, edițiile 2003 și 2004; Premiul „Dor de Eminescu“ la Concursul Național „Mihai Eminescu“, secțiunea creație-poezie, 2005.

Ioana s-a descoperit pe sine și s-a „maturizat“, în sensul încrederii în sine și în posibilitățile sale de exprimare, sub privirea atentă, materna-afectuoasă, în egală măsură, exigentă a doamnei profesoare Roxana Vornic care a încurajat-o și a tutelat-o cu o discreție elegantă și eficientă. „Încrederea este foarte importantă. În clipa în care tu și oamenii din jurul tău nu mai cred în ceea ce scrii, totul se golește de sens. Eu am scris crezând în tot ce am citit, întrebându-mă și ascultând. Am scris (și scriu în continuare) despre ceea ce simt, sincer, fără să mă acopăr în cuvinte frumoase fără rost“. Sunt cuvintele Ioanei, o voce în care eu cred. (***Mircea Dinutz***)

De ce te-ai mira?!

Nu te-ai mirat niciodată
Cum de e așa de frig în lumea mea?
Asta pentru că trăiesc într-un pulover de lână.
Cerul meu nu e o carapace tare și opacă,
Nici galben ca o umbrelă de plastic.
Nu te-ai mirat niciodată cum de e cerul meu așa colorat?
Asta pentru că eu trăiesc într-un pulover de lână
Împletit cu răbdare în mii și mii de dungi
Orizontale
A căror culoare se schimbă necontenit
De la un zâmbet la altul.

Nu te-ai mirat niciodată
Cum de cad peste mine comete
Și ploi acide?
Asta pentru că prin puloverul meu de lână
Trec toate, nici măcar de privirile tăioase
nu mă apără,
simt orice împunsătură de gând.

Oare e îndeajuns de gros
Să mă poarte
Prin „iarna vrajbei noastre“
Care se apropie cu fulgii ei negri,
Cu vântul ei amar?

Și te-aș striga

Stropi de ploaie dansează îmbrățișați.
Par sâmburi întunecați,
Par semințe de neghină
Care se mișcă brownian pe o retină
Prea-ngustă.

Pe suflet, imaginea apare răsturnată,
Întoarsă, ca și cum, din marea fără pată
De albastru, pești microscopici ar zbura
spre copacii-nori. Și te-aș striga,
dar nu știu când…

Nu știu când, nu știu cum și nu știu ce ți-aș spune.
M-ai auzi? Cântecul mării care-apune
în pământ acoperă ecoul,
acoperă unda ce ar trebui să izbească în tine.

Doi străini dansează-mbrățișați.
Devin din ce în ce mai întunecați
și mai mici; par semințe de neghină
care fac, redundant, aceleași mișcări pe o retină
prea-ngustă.

Sâmburii cad pe copacii-nori
și devin flori…
Explozie de palate de aur, de-argint și de aramă…
Ești atât de aproape acum…
Dansăm îmbrățișați, pe o retină
cât azurul,
ca două semințe de neghină
ce prind conturul
aceluiași chip.

Post Scriptum muzei mele

Aseară am încercat să-ți scriu
o scrisoare
și a ieșit o poezie lungă,
lungă de tot.
Am așezat pe hârtie cuvintele care mi se păreau potrivite,
dar n-am reușit defel
să le înșirui în ordinea firească;
nu aveau coerență sau substanță –
a ieșit o poezie ermetică
despre durere și insomnii.

Nimeni n-ar fi înțeles că tu
ești și bărbat și femeie,
În cel mai simplu, în cel mai nobil
mod posibil.
Nimeni n-ar fi înțeles că,
deși te văd și alții,
tu te zbați înăuntrul meu;
imaginea ta adevărată
se află doar în arterele mele…
Lumea ar fi crezut
că eu sunt plină de mine.
Nu, eu sunt plină de tine,
de ideile tale absurde,
de privirile tale tăioase.
Nimeni nu și-ar fi dat seama
că tu nu ești niciodată în umbră,
nu ești niciodată gri,
nu ești niciodată crepuscul.
Ying sau Yang…
Linia care le desparte
nu e îngăduitoare.
Și totuși, lumea ar fi înțeles
că exiști, paradox,
și că lași urmele pantofilor tăi
pe pleoapele mele.

Ți-am mai scris un bilet.
Încercam să vindec, dar cuvintele
n-au vrut nici atunci să se așeze
în pagină.
Îți scriu din nou în speranța
că nu e prea târziu.
Nici un vers prost
nu trebuie aruncat în lume.
Nici un vers prost despre tine
Nu rămâne nepedepsit.

Irina Petraş

„ROMÂNII AU O LIMBĂ MAI LUMINATĂ DECÂT EI...“

Convorbire realizată de **Alexandru Deşliu**

– „Să citeşti, să recitesti clasicii înseamnă să te situezi într-un *început* continuu...“ Sunt cuvintele dumneavoastră dintr-un studiu apărut în anul 2004 – *Ion Creangă, povestitorul*. Evident, nu contestă nimeni necesitatea revenirii la clasici (nu în mod deschis). Întrebarea mea e alta: ce condiţii se cer îndeplinite şi ce calităţi trebuie să aibă un comentator pentru ca un demers estetic să aibă eficienţă, să devină o contribuţie semnificativă în explorarea operei unuei clasic?

– Aşa, sobru şi grav, habar n-am. Dar pot să-ţi spun că re-citirea unui clasic te poate satisface integral dacă faci dubla mişcare a întâlnirii – să te pui în pielea lui ţinând seama de *preajma* în care a trăit, de biblioteca pe care a avut-o la îndemână, de ţesătura lumii sale cotidiene şi de visele pe care le putea hrăni; să îl chemi pe el în mijlocul noilor tale instrumente şi aşteptări, să-l faci să trăiască aici şi acum şi să-i pui răspunsurile imediat după întrebările tale. Ambele mişcări sunt oarecum mincinoase, dar cred că am convenit deja că Adevărul nu există, că suntem sortiţi unor adevăruri parţiale şi minunatei forţe a imaginării în marginea datelor „sigure“ de care dispunem. Oricum, cele două mişcări sunt de făcut cu măsură. Dacă exagerezi cu prima, te umpli de colbul arhivei şi nu mai poţi face nici un gest personal, fundamental într-o lectură *adevărată* – dacă nu te mişcă nici măcar cu un milimetru din locul în care te aflai, ai citit degeaba. Dacă exagerezi cu a doua, îl pierzi pe scriitor pe drum şi faci simplă paradă de instrumente proaspăt achiziţionate. Lectura înseamnă un fel aparte de *împreună*, în care scriitorul şi cititorul se întâlnesc. Cititorul obişnuit iese marcat şi lasă textul traversat neatins. Dacă îşi povesteşte experienţa – asta e criticul, în fond, un cititor care îşi verbalizează experienţele de lectură –, textul iese din întâlnire marcat şi el, oricât de puţin, *mişcat*. Marea Bibliotecă a lumii e pentru mine chiar această continuă forfotă şi reaşezare.

– Cine ia cunoştinţă pentru prima dată de bibliografia dumneavoastră – la nivelul anului 2005 – ar putea avea destule semne de mirare şi întrebare. De exemplu: de ce Camil Petrescu şi Ion Creangă? Nu se poate doi autori mai diferiţi (din toate punctele de vedere). Cum se împacă pasiunea dumneavoastră pentru neliniştitul şi exaltatul cavaler al spiritului, Camil Petrescu, cu dragostea probată în timp pentru Povestitorul „ca natură rostitoare a lumii care-l locuieşte“, Ion Creangă?

– Nu am gândit niciodată în aceşti termeni. Cred că ai dreptate, poate să pară ciudat. Încercând o explicaţie, trebuie să mă întorc la mine, la firea mea dublă. Cei doi răspund feţelor mele. Pe de-o parte, plăcerea / tentaţia / mania de a interpreta. Laura, fiica mea, zicea uneori, enervată de faptul că nu mă putea convinge să mă mai şi odihnesc: „nici la un film poliţist de două parale nu te poţi uita fără să analizezi şi să descoperi semne?!“ Firesţe că un scriitor care spune: „De când gândesc, atât cât îmi îngăduie amintirea, port cu mine intuiţia a două realităţi. O realitate care e în afară de mine, cu care m-am luptat sau m-am gândit tovarăş, şi o alta care sunt eu şi pe care o descopăr ca pe o permanenţă, întreruptă numai când dorm sau când sunt *absent*“ (***Doctrina substanţei***) îmi e aproape. Cum se vede, se recomandă drept cel-ce-gândeşte: nu „de când sunt“, formula comună, ci „de când gândesc“. Pentru el au însemnătate toate lucrurile acestei lumi care acceptă sau suportă intervenţia creatoare, ordonatoare a omului. Dar a unui om pentru care originalitatea situării, luării în stăpânire a datelor realului e importantă, un om care pariază pe diferenţa pe care o adaugă lumii, răzvrătit funciarmente, atras de nou şi gata să descopere / să impună chiar el noul: „Mă duc oriunde se deschide o stradă nouă“. Pasiunea schimbărilor nu se poate satisface într-un decor de o eternitate *dată*, asupra căruia doar *ştiinţa*, nu *cunoaşterea* se poate exercita. Mărturisirea eroului său are o replică tăcută, dar imperioasă: „Deschid o stradă nouă oriunde mă duc“. *Polul cunoscător* se propune drept centru al lumii în progres. Sentimentul naturii e cu totul atrofiat şi, ca o consecinţă, nici „visări dulci şi senine“ nu pot fi puse în seama eroilor săi / a sa. În caietele prozatorului sunt înregistrate şcolăreşte nume de flori, un calendar al înfloririlor şi veştejirilor, preţuri la florării, succesiunea anotimpurilor, toate însemnări ale unui călător rătăcit parcă de pe o altă planetă, care reţine imparţial date de o exactitate primitivă şi nedigerată pentru o eventuală comparaţie de meteorologie cosmică. Pentru Camil Petrescu, natura e un *non-loc*, prin care treci fără să-l întemeiezi şi fără să te întemeieze. Un loc „public“ pe care absenţa unei atitudini de spirit îl scoate din orizontul fiinţei (vezi Marc Augé, ***Non-lieux***, 1992). „Pământul lui Dumnezeu“ pentru cel care nu crede „nici sălădat în moarte“, sub ploaia de gloanţe, este o fatalitate insignifiantă. De altminteri, Camil Petrescu respinge net amăgirea semenilor săi cum că pământul ar fi fost creat pentru oameni. Comuniunea cu natura nu amăgeşte nici ea nici o clipă. E un orgoliu al dez-încântării de o (post)modernitate surprinzătoare. Fiinţa îşi arogă dreptul / datoria de a se înconjura cu *locuri* care să accepte modificări, remanieri. Orice intră în definirea de sine e / poate fi un *loc*. Eternităţii, cumva umilitoare pentru fiinţa muritoare, a naturii i se opune veşnicia

* Dintr-o carte de interviuri aflată în pregătire

schimbărilor, a experienţelor. Cele mai *naturale* la Camil Petrescu sunt descrierile livreşti, cele care îngăduie o intervenţie, o punere în contact, o „lucrare asupra".

Pe de altă parte şi într-un fel de ducere mai departe a *lucrării* gândului, faţa mea de om gospodar, cu simţ practic moştenit şi cultivat cu încântare, cu bucuria de a face şi a drege mereu câte ceva în cadrul larg şi de nestăpânit al naturii eterne mi-l apropie pe Creangă. Pentru el, „obişnuitul" e plin de minunăţii la modul cel mai firesc. El nu coboară în obişnuit pentru a-l ridica la rang de aventură (cum se întâmplă într-o secţiune importantă a prozei scurte contemporane care denunţă exasperat monotonul tentând o insolitare a sa prin risipă de tehnici formale şi in-formale), ci confundă, natural şi total, cele două categorii. Obişnuitul şi aventura se întrepătrund, nu programatic, ci funciar. Această capacitate de a mă bucura intens de lucruri simple, de clipe de armonie, de frânturi de bine, o moştenesc de la mama.

– Două dintre eseurile dumneavoastră cele mai substanţiale ce compun volumul *Camil Petrescu. Schiţe pentru un portret* (ed. I, 1994; ed. a II-a, 2003) sunt cele despre *eros* şi *thanatos*. În primul caz, demonstraţia teoretică se subordonează textului, ca de exemplu: „Ştefan Gheorghidiu este un demiurg orgolios [...]" şi mai departe: „femeii i se rezervă un loc strict sentimental, inteligenţa ei fiind neglijată, dacă nu incomodă" (*Ultima noapte de dragoste...*). Indiscutabil, fiecare afirmaţie a dumneavoastră are acoperire în text / texte. Totuşi, nu v-a fost teamă că veţi fi acuzată de „feminism"? Şi, dacă acest lucru s-a întâmplat, este aceasta o acuză întemeiată?

– Înainte de toate, aş spune că, de-o vreme, am renunţat să mai vorbesc / scriu despre „războiul sexelor". Anchetele pe această temă sunt / au fost simple frivolităţi, conversaţii de societate care nu căutau cu adevărat răspunsuri şi, deci, soluţii. Fie că aveau răspunsul bine întipărit în minte de prejudecăţi seculare – „femeia *doar* procreează, bărbatul creează" –, fie că erau, pe bună dreptate, convinse că nimic nu se va schimba degrabă pe lume... Sigur, nu-i uşor să fii femeie într-o ţară exilată de statistici occidentale la rubrica „excesiv de misoginã". Dar nici bărbat nu cred că-i mai uşor să fii când prejudecăţile şi inerţiile vibrează ca-n ajun de cutremur şi pământul refuză să-ţi mai stea ferm sub picioare. Femeia ca „teritoriu colonizat" care se eliberează nu-i o simplă poveste de speriat bărbaţii. Totuşi, să spun de la început că o adevărată schimbare nu se va petrece în viitorul apropiat. Reconsiderarea reţetelor tradiţionale presupune trudă şi chiar disconfort. Relaţia masculin / feminin e atât de împotmolită în prejudecăţi şi inerţii încât pare de neclintit. S-au schimbat mentalităţi, regimuri, perspective, ideologii, însă esenţa învechită a raportului dintre sexe a rămas, în mare, neschimbată. Ziceam, undeva, că mi-ar plăcea să fiu feministă, adică luptătoare în numele unei mulţimi conştiente de nedreptate şi dornice de schimbare. Ei bine, nu aşa stau lucrurile. „Boala" e prea veche, nici măcar victima nu mai e în stare să-şi vadă simptomele şi suferinţa. De aceea, nu sunt feministă şi nu mă tem de etichetele care mi s-ar putea pune. Ce cred despre această relaţie nu are nici o legătură cu *ismele* la modă, nici cu corectitudinea politică, nici cu vreo organizaţie. Repet, nu pot fi *activistă* fiindcă nu-mi ajustez părerile după vreun *program* străin, ci funcţie de propria mea remaniere interioară în timp. Istoria chestiunii e veche. Pentru Pitagora, femeia era răspunzătoare de haos şi tenebre. Aristotel o socotea sâcâitoare „imperfecţiune naturală". Biserica o satanizează, ca vinovată de toate relele, începând cu izgonirea din rai. Însuşi cultul Mariei, al Fecioarei, echivalează, o înfrângere a femeii în datele sale naturale. Lumea se organizează după reguli masculine şi le perpetuează cu o pricepere, aş zice, diavolească. Până şi femeile preiau discursul masculin despre femeie. „Cu adevărat femeie" înseamnă frivolă, puerilă, iresponsabilă, supusă. Poate conduce imperii din alcov, dar nu i se îngăduie să-l părăsească. Se ivesc voci în apărarea condiţiei feminine, însă nu reuşesc să răzbată până la nivelul legilor şi cutumelor sociale. „Regulile lumii – zicea Montaigne, *a cappella* – sunt făcute de bărbaţi, femeile au dreptul să le nesocotească". Încet-încet, situarea în subalternitate poate să pară comodă. „Dacă întrevezi în cotidian forţa dominantă a istoriei, ajungi să înţelegi uriaşa influenţă a femininului asupra destinelor etnice" (Ortega y Gasset). Adevăr recunoscut, care nu le-a adus, însă, femeilor dreptul la vot, să zicem, decât cu mare întârziere. Într-o carte citită de mulţi la vremea ei, dar rămânând o simplă lectură – ***Al doilea sex*** –, Simone de Beauvoir demonta cu răbdare toate feţele relaţiei dintre cele două sexe. O făcea acum mai bine de o jumătate de veac. Straniu să descoperi cât de puţin au evoluat stările de lucruri între timp. „De câte ori se comportă ca o fiinţă umană, se spune despre femeie că imită bărbatul." Argumentul are efect şi astăzi. Uite, s-a spus, adesea, despre mine, că sunt „o femeie care munceşte cât şapte bărbaţi". Ei bine, e complet fals şi absolut nedrept! Sunt, poate, un *om* care iubeşte munca mai mult decât alţi *oameni*. Bărbatul, vai, nu e harnic şi muncitor prin definiţie. Dacă cei şapte bărbaţi sunt nişte loaze leneşe, n-am făcut nici o ispravă muncind cât ei! Printre oameni, fie ei bărbaţi ori femei, sunt şi harnici, şi mai puţin harnici...

O întreagă propagandă bine concertată şi secondată asiduu de Biserică sfătuieşte femeia să nu-şi piardă feminitatea – adică locul subaltern. Căsătoria, mai credea Simone de Beauvoir, ar trebui să fie „aşezare laolaltă a două existenţe autonome". Se mai vorbeşte şi despre contractul între doi parteneri egali. Cuvinte frumoase contrazise de chiar primul pas al căsătoriei: femeia ia numele bărbatului. Prin „tradiţie". Unde e egalitatea? Autoritatea paternă şi numele tatălui se schimbă cu autoritatea maritală şi numele soţului. Atât de înrădăcinată e regula, încât majoritatea femeilor şi bărbaţilor te privesc lung când le-o arăţi cu degetul. Actele de identitate te numără după căsătorie cu numele împrumutat de la soţ şi, eventual, cu iniţiala tatălui ori cu numele mic al părinţilor. Deşi în multe situaţii, nu doar litigioase, ar fi important şi pentru autorităţi să se menţioneze numele avut înainte. Prin fiice, familia, oricât de mare, de vestită, de mândră, acceptă să renunţe la orice pomenire a contribuţiei sale la noua „celulă". Ele, fiicele, nu sunt în stare să ducă numele mai departe, sunt simple fundături.

Automatismele comportamentale şi verbale sunt nenumărate. Inerţiile sunt atât de puternice că fiecare se încarcerează în propriul sex şi priveşte cu suspiciune mişcările „adversarului". Deocamdată, feminismul ca ideologie exagerează şi exagerarea nu-i decât normală. Schimbările se produc la noi, oamenii, prin şocuri. La un moment dat, cei doi vor încerca să se cunoască reciproc, să-şi recunoască asemănările, să-şi respecte diferenţele, să atingă complementaritatea ideală. Ideea nu e ca femeia să imite

apucături masculine pentru a dobândi drepturi şi putere, ci de a acţiona liber în spaţiul social ca femeie, cu toate calităţile (şi defectele) genului. Şi de a accede la putere, bărbat sau femeie, în limitele competenţelor cântărite lucid şi echidistant. Metodele aplicate azi în favoarea femeii sunt la un pas de grotesc. Emisiunile televizate, în cel mai bun caz, stupide. Mai că-ţi vine să regreţi statutul de „tovarăşă“, când, în elanuri colective bine mimate, erai tratată pe picior de egalitate. Sociologii germani au la îndemână cele două ţări acum unite pentru a descoperi ce anume s-a câştigat şi cât de mult s-a pierdut în jocul ideologiilor. La noi, tranziţia s-a grăbit să-i retragă femeii statutul de tovarăş şi e încântată când o poate exila la cratiţă ori în postura de obiect sexual (ai observat la televizor domni eleganţi, la patru ace, prezentând vreo emisiune alături de dudui aproape despuiate, făcând „frumos“?). Încă un singur fleac: de pe la 20 de ani, băiatului i se spune *domnul X*, indiferent dacă e căsătorit ori nu; fetei i se spune *domnişoară* sau *doamnă*, în funcţie de „starea civilă“: pentru ea, căsătoria e o marcă, pentru el, un amănunt nesemnificativ.

Îmi zic mie însămi *scriitoare, eseistă, profesoară, redactoare* etc. Nu şi *critică*, limba nu îngăduie deocamdată. Oricum, pentru un neam misogin, limba e surprinzător de liberă, dezinhibată, democrată. Francezul spune „madame *le* professeur“, iar formele feminine i se par încă „barbare“. Dar acelaşi francez tratează cu respect şi fără tresăriri morale femeia care a hotărât să trăiască singură, să-şi crească, eventual, tot singură, copilul şi să nu-şi dorească neapărat certificat de căsătorie când are o „relaţie“. Aş zice că românii au o limbă mai luminată decât ei...

În spaţiul literaturii, se mai vorbeşte încă despre *sexul eului liric*. Literatura e, în cele din urmă, o profesiune (aproape) ca oricare alta, iar procentul de noblete e adăugat arbitrar de către cei interesaţi. *Eul liric* poate fi bun ori mai puţin bun, profund, superficial, expresiv ori nu, cuprinzător, înfiorat şi aşa mai departe. Că e *poet* ori *poetă* e / ar trebui să fie o chestiune secundară. Ea poate intra în discuţie, dar numai şi neapărat printre altele. Nu zic că nu are nici o însemnătate: sunt dintre cei care cred că totul are însemnătate, că totul depinde de tot, că viaţa noastră e o ameţitoare ţesătură cu iţe şi fire de toate culorile, venind de te miri unde. Dar nu văd cum ar putea crede cineva, pe bune, că, de pildă, **toţi** poeţii sunt **mai buni** decât **toate** poetele. Nu pot fi nicidecum de partea unor afirmaţii care încep cu „toţi“ ori „toate“. Ar fi să anulezi marea diversitate a lumii, lucrul cel mai bun care ni s-a dat, laolaltă cu o minte în stare să discearnă, la o adică, nuanţe infinitezimale. Prin urmare, eul liric are sex aşa cum are vârstă, ochi de o anume culoare, un trecut personal, valorificat după reguli personalizate, o fire cu coordonate inconfundabile, un anumit gen de lecturi, prejudecăţi, toane ş.a.m.d.

Temele mari sunt în continuare evaluate după sexul autorului, aşa încât, dacă un Blecher, să zicem, scrie despre clipocitul sângelui, e un scriitor lucid, în stare să disece minuţios şi aplicat vizuina trupului. Dacă „tema“ e abordată de o femeie (numească-se ea şi Hortensia Papadat-Bengescu), reacţia e stereotipă: „firește, despre ce altceva ar putea scrie o femeie?!“ Un poet sentimental e un poet sentimental şi are privilegiul de a i se comenta izbânda estetică în transcrierea sentimentului. O poetă sentimentală e, din contră, cantonată în sentimentalism ca orice femeie pentru care iubirea, nu-i aşa, e totul. Scrie despre maternitate? Sigur, temă predilectă a literaturii feminine – atâta ştie, atâta scrie. Scriu bărbaţii despre război? Asta e istorie, ba chiar Istoria. Nu sunt *experienţe umane* particulare contând ca literatură după nişte criterii estetice, ci limitări, pe de-o parte, deschideri, pe de alta. Un scriitor este fie cerebral, fie visceral, în doze şi combinaţii citite şi descrise cu seriozitate şi aplicaţiune. O scriitoare e fie „excesiv“ cerebrală, fie stăpânită de un „chiot visceral“, ambele înclinaţii condamnabile ori măcar amendabile – prima ca îndrăzneală de a păşi într-un ţinut rezervat axiomatic bărbaţilor („*hic sunt leones!*“), a doua ca laşitate a locuirii în ţinutul destinat, tot axiomatic, femeilor.

Nu doar între feminitate şi virilitate există asemenea zone, ci între oricare alte două „lumi“. Comunicarea e o întreprindere imperfectă, mereu cu rest. Important e efortul pe care îl fac părţile pentru a înţelege şi accepta ca variantă legitimă cât mai mult una din / despre cealaltă. Ca punct de plecare, rămâne, încă o dată, descoperirea că: „Primul lucru ce frapează observatorul neatent este faptul că femeile sunt diferite de bărbaţi [...]. Însă esenţial este faptul că femeile sunt mai asemănătoare bărbaţilor decât orice altceva pe lume.“ (Dorothy L. Sayers).

Trăim, aşadar, într-o lume deloc desprinsă de prejudecăţi falocrate, incapabilă să gândească egalitatea de şanse, dreptul la diferenţa valorantă, nu degradantă, ba chiar nevoia de o perioadă de exagerare feminină ca tratament de şoc pentru femei şi bărbaţi deopotrivă. Spuneam că aş vrea să fiu feministă, dar nu am nici cu cine, nici pentru cine lupta. Bărbaţilor li se pare ridicolă orice schimbare a perspectivei care i-a favorizat secole în şir, femeile s-au obişnuit cu starea de lucruri, li se pare că respectă o *tradiţie* atunci când nu le revoltă şi nici nu le trezesc semne de întrebare asupra propriei condiţii vechile, rezistentele nedreptăţi.

De pildă, faptul că femeile citeau mai mult, lectura lor fiind una de identificare – se recunoşteau în eroina tânără şi frumoasă – s-ar cuveni discutat din mai multe unghiuri. Citeau mai mult fiindcă le era hărăzită viaţa de interior, în bătăliile publice angajându-se bărbatul. Apoi, instruirea le putea creşte preţul o dată cu trecerea de sub tutela părintească sub una maritală. În secolul 17, zestrea fetelor enumeră şi cărţi, promiţând, indirect, competenţă intelectuală în secondarea soţului şi în educarea progeniturilor. Lectura era de identificare, fiindcă femeii i se cerea să *corespundă*, în vreme ce bărbatul putea *să fie*, pur şi simplu.

O discuţie despre femei, despre mai-mult-decât-jumătatea locuitorilor lumii anului 2005, chiar dacă purtată prin intermediul literaturii, este prin forţa lucrurilor alunecoasă, pândită de capcane, câteodată de-a dreptul suspectă. Sultana Craia (***Îngeri, demoni şi muieri***) are, firește, dreptate. „Fiind, în covârşitoare majoritate, create de bărbaţi, personajele feminine din literatura română trădează ori ilustrează perspectivele, frustrările şi aspiraţiile / reveriile acestora.“ Scriitoarele nu schimbă situaţia, de vreme ce compun în registru nevrotic, maladiv, confuz, tributare, şi ele, perspectivei masculine. Misterul feminin rămâne ascuns sub muţenia „personajelor“ reale, guroase şi indiscrete, însă *ne-scrise*.

Eseul lui Gilles Lipovetsky ***A treia femeie*** comentează prejudecata divizării teritoriului scriptural în masculin (adică cerebral) / feminin (adică visceral), prejudecată care continuă să funcţioneze nestingherită. Modul de gândire feminin, descris până nu de mult de pe poziţii şi din raţiuni / umori

Irina Petraș, redactor la Casa Cărții de Știință, 2003

exclusiv falocrate, rămâne o enigmă – nu fiindcă e enigmatic anume, ci fiindcă n-a vorbit suficient despre sine cu voce tare – și continuă să fie caricat. Formulele de lemn ale comentariului critic se perpetuează cu voioșie și în absența unei oricât de minime obiectivări. Dacă e să acceptăm etapizarea lui Lipovetsky, *prima femeie*, cea satanizată și disprețuită cu superioritate „tradițională" e încă în vogă la noi. *Femeia a doua*, adorată și înălțată pe piedestal, e slab reprezentată în societatea românească, deși ar fi mărturisit aceeași proiecție de ideal și nevoi masculine. De pe poziția *femeii a treia*, una stăpână pe sine, îndrăznind să aleagă după criterii personale, urmează să vorbim peste câteva decenii...

Pentru Marina Yaguello (***Les mots et les femmes***), limba este într-o mare măsură, grație structurii sale și jocului conotațiilor sau metaforei, „o oglindă culturală care fixează reprezentările simbolice și se face ecoul prejudecăților și al stereotipiilor, alimentându-le și întreținându-le în același timp". O cercetare cât de cât atentă a *condiției feminine* din perspectiva limbii dezvăluie perpetuarea unor subordonări abia băgate în seamă de vorbitorul grăbit. Dincolo de firești diferențe *naturale* (femeia are voce, timbru, intonație sau debit influențate de constituția sa fizică), apar la iveală diferențe culturale (discursului feminin i se pretinde prin tradiție să fie mai blând, mai politicos, mai cald, ocrotitor, femeile sunt educate să fie „doamne", în vreme ce discursului masculin i se acceptă forța, suculența, chiar trivială, tonul imperativ). Limba oficială, fiind o limbă a legislatorilor bărbați, e plină, orice dicționar sau gramatică am deschide, de reguli de prevalență arbitrară a masculinului (vezi acordul adjectivului cu un șir de substantive de diferite genuri), de manifestări ale disprețului față de femeie (injurii mai ales la adresa moralității lor), ca să nu mai pomenim că identitatea socială a femeii se definește prin raportare / subordonare la tată ori soț. „Cuvântul e ca femeile, se ia sau se dă", amintește autoarea expresii valabile și în limba română. Soluțiile sunt, deocamdată, ineficace și deviante, căci implică „masculinizarea" femeilor pentru a ajunge la un statut egal cu al bărbaților.

Paternalismul și sexismul ideologiilor orientate spre Dumnezeu-Tatăl se transmit și limbii. Numele speciei umane, *om*, e masculin în majoritatea limbilor: *homme, Mensch, celovek, homo, uomo, anthropos, man,* însemnând de multe ori și *bărbat*. Într-o carte pe care Blaga o considera „prăpăstioasă", Otto Weininger era convins, de altminteri, că femeia „nu are nici un fel de personalitate proprie". Marginalizarea femeii a fost un proces îndelungat și, cumva, premeditat. În dogmatica creștină, trinitatea constă din tată, fiu și sfântul duh (sau spiritul sfânt). Cine mai știe astăzi că în timpul mitic originar ultimul era numit *sophia,* element de natură feminină?!

Femeia în postmodernism (ex-centrică, asemeni negrilor, homosexualilor) e văzută ca „teritoriu colonizat" care se eliberează de „privirea masculină" (Ana Kaplan), de patriarhalitatea excesivă a valorilor. Fiecare este încarcerat în propriul sex. Soluția postmodernă și feministă (direcții adesea întretăiate) la asemenea opoziții binare irezolvabile constă în problematizare, în recunoașterea diferenței și a contradicției, în teoretizarea și localizarea reprezentărilor lor.

Am constatat, cu oarecare mirare, că despre genuri se vorbește senin, detașat și lucid dacă nu intră în discuție oamenii în carne și oase. Lucrări sobre scrise de bărbați alunecă în caricatură de îndată ce poate fi lansată o mică răutate. În ***Gramatica*** sa, Grevisse numără printre „cuceririle feminismului" faptul că un substantiv precum *cocu* (soț încornorat) a dobândit de curând și formă feminină, *cocue* (soție încornorată). Într-o lucrare impunătoare despre cuvinte și gândire, Damourette și Pichon enumeră scârbiți femininele „barbare" care denumesc azi femeile cu o anumită profesiune până nu de mult exclusiv masculină și conchid: „sunt denumiri dezgustătoare și grotești, atentate la geniul limbii și la instinctele cele mai elementare ale omenirii". Pentru Mircea Vulcănescu, există „bărbați" puri, care își păstrează personalitatea și la singular, și la plural (masculinele), și „bărbați" care slăbesc în starea de plural, se feminizează, decad, așadar, din condiția superioară (ambigenele). Sextil Pușcariu socotește distincția după sex aproape impudică și, oricum, nesemnificativă. Menționează apoi existența apelativelor *fa (fă)* și *mă (bă)* diferențiate după sex, pomenește distincții asemănătoare în limbi exotice și precizează: „se spune *tana* când *te adresezi* unui bărbat și *nana* când *poruncești* femeii" (s.m.). Chiar dacă genurile sunt „nesemnificative", notează ceva mai încolo că, în acord, genul masculin *triumfă* asupra femininului. Dovadă că problema e resimțită mereu în termeni războinici.

Războiul sexelor, în care armele de luptă sunt prejudecățile, iar tradiția e invocată ori de câte ori se cer revizuiri care să nu schimbe nimic, își scoate capul unde te aștepți mai puțin. Iată un exemplu dintre multele la îndemână. Într-o notă despre legea electorală a „cotelor", întâmplarea e pusă de la-nceput sub semnul maleficului. Legea a lovit Franța, lovește acum Portugalia, va lovi, se pare, țările Europei Occidentale una

câte una și nu-i exclus să fie „contractată“ curând și de est-europenii mimetici. Ea, legea, cere ca femeile să fie prezente *obligatoriu*, în proporție de 50 la sută, în *toate* organele reprezentative ale statului! Povestea i se pare autorului notei, rând pe rând, comică, absurdă, tragică. Observă corect că o nedreptate de secole nu poate fi reparată prin altă nedreptate și că promovarea femeii *doar* pentru că e femeie este incorectă. Gândul se oprește aici, se învârte pe loc, cade pradă, cum spuneam, prejudecăților. Bărbații „terorizați și culpabilizați“ sunt, iată, siliți să accepte concurența femeilor. Dacă ar fi existat și alte căi decât spargerea agresivă a bubei n-ar fi fost ele aplicate de occidentali? „Vocația politică nu e o problemă de sex“, cu alte cuvinte o ai ori nu. La prima vedere, cea tradițională (și conservatoare), perfect adevărat. Dar dacă, să zicem, un ins e ținut toată viața închis într-un turn, cum poate afla el de are ori ba vocația călătoriei dacă, după ce i se descuie ușa, nu este ajutat și chiar obligat să guste călătoria, să-și dea seama dacă are chemare pentru ea?! Libertatea femeilor e încă în această primă fază: ușa căminului a fost desferecată. Însă femeii i se șoptește zi de zi, pe toate canalele comunicării, că dincolo de ușă sunt primejdii nemaivăzute, că ar fi bine să nu încerce să le înfrunte, bărbații fac, oricum, asta de secole și se pricep. Sunt cei mai buni. Cu condiția să nu li se măsoare puterile cu noul „teritoriu decolonizat“ – Femeia. Sigur că o femeie inteligentă ar refuza funcția oferită ei doar fiindcă e femeie. Dar o femeie *foarte* inteligentă ar putea accepta această funcție și ar îndeplini-o cât mai bine cu putință, considerând umilirea și insulta conținute în ofertă (masculină, desigur, căci bărbații continuă să creadă că funcțiile în stat sunt moșia lor din care mai rup, generoși, câte o postată pentru vreo femeie – dă bine la imagine!) drept sacrificii necesare pentru urnit sexele din impasul secular… în acest caz și deocamdată, șansele egale nu presupun *doar* situarea pe aceeași linie de start!

Hortense Dury-Vasselon – ***Roses in a Vase on Red Drapery***

Orice încheiere ar trebui să se întâmple după ce ai gândit serios la condiția femeii de-a lungul istoriei. Enciclopediile sunt pline de bărbați celebri nu fiindcă bărbații le sunt superiori în absolut, ci fiindcă femeile au fost silite la o existență în funcție de autoritatea tatălui pe care li se îngăduia s-o schimbe cu autoritatea soțului. „Menirea“ femeii n-a fost subiectul unei opțiuni, ci rezultatul unei impuneri din afară. Chiar dacă, biologic, femeia e cea care „dă naștere“, nimic din alcătuirea bărbatului nu l-a împiedicat vreodată să facă toate gesturile presupuse de creșterea ulterioară a odraslelor. Chiar dacă „rostul“ femeii e „să stea la cratiță“, bărbații spun cu aceeași seninătate că **ei** sunt cei mai buni bucătari. Nici o clipă nu par să deducă de aici că celebra cratiță ar putea fi, la o adică, „rostul“ lor. Așa zisa *tradiție*, care are destule fețe cu totul antipatice și handicapante, e bine deprinsă de fete încă din familie. Cele mai multe cred sincer că măritatul le asigură un statut social onorabil, că o femeie nu se descurcă singură (chiar dacă ele vor duce greul casei fără să crâcnească), că e bine să nu prea călătorească singură (fiindcă lumea e plină de ticăloși!!), că nu-i frumos să pună mai presus de familie cariera (iar familia nu înseamnă, de obicei, o *construcție* a amândurora!) etc.

O paranteză: îmblânzirea verbului prin abstractul verbal al infinitivului lung înseamnă feminizarea sa, înscrierea în matri-armonia esențială fără de care nimic nu este și nu poate fi. Substantivizarea verbului este și ea *comentariu,* însă unul „drăcesc“, îndrăcirea fiind și ea femeie. Urcarea de la *individ* la *ins*, apoi la *persoană* numește și ea procesul de feminizare. Recunoașterea acestui adevăr e oprită de „strâmbătăți“: „Ce subtilă, ce inteligentă scuză și-a găsit bărbatul spre a justifica strâmbătățile în care cad el și societatea: femeia e de vină, fiindcă a avut, în Paradis, și continuă să aibă și acum, un prea bun contact cu dracul...“ (Constantin Noica). Dar dracul e întotdeauna alături de cel cu adevărat interesant: „Tot ce a fost esențial pentru om și societate a stat în mâna femeii: familia, limba, educația fundamentală, cultul religios, răgazul, distracția, arta sau, pe alt plan, truda elementară, economia, clasele chiar, în orice caz dinastiile [...] Dacă femeia nu asculta de diavol, perechea rămânea în paradis și nu exista istorie“.

Iată și câteva rânduri din ***Cursul de sociologie*** al lui Tudor Vianu: „în bună parte, la originea civilizației omenești stă hărnicia femeii primitive. [...] Organizarea familiei în jurul femeii și preponderența socială a femeii este un rezultat al bogăției pe care ea era în măsură să o acumuleze și a importanței sociale care rezultă din aceasta. Atunci bărbații, care în aceste societăți primitive ale matriarhatului se vedeau puși în inferioritate și aveau o influență socială mai mică, au căutat să câștige superioritatea socială asociindu-se în aceste societăți secrete, care se numeau asociații de bărbați [...] Adunați în locurile secrete, ieșeau la un moment dat în sate îmbrăcați în măștile lor rituale înspăimântătoare și, prin țipete terifiante, prin acte de violență, terorizau femeile și obțineau de la ele avantaje, primeau bunuri pe care altfel le-ar fi obținut cu greutate. Asociațiile bărbătești, prin urmare, sunt niște societăți secrete care au un scop precis, scopul de a teroriza pe femei și de a contrabalansa influența socială pe care harnicele muncitoare ale societății primitive o obținuseră *numai prin meritele și munca lor* (s.m.)“.

Lucrurile au rămas neschimbate secole în şir. Măştile rituale şi ţipetele terifiante s-au rafinat, scopul rămânând acelaşi. Suntem departe de a gândi diferenţa în desfăşurarea ei şi în deplină „linişte epistemologică“. Orice diferenţă e, în continuare, un stigmat. E de meditat asupra incapacităţii de a (re)discuta la rece şi „echidistant“ raporturile sociale, performanţele culturale ale sexelor, cu o *obiectivitate asexuată* care să facă posibilă ieşirea dintr-un îndelung, penibil uneori, impas al diferenţei vinovate.

– *Cum comunicăm* este o altă temă de meditaţie, ce nu a rămas fără urmări în bibliografia dumneavoastră. Mă refer la o lucrare ce poartă un titlu foarte explicit: *Limba, stăpâna noastră. Încercare asupra feminităţii limbii române* (1999). V-aş ruga, dragă Doamnă Irina Petraş, să ne spuneţi, ce înţelegeţi prin *feminitate*, în acest caz. Ce consecinţă are această trăsătură asupra creaţiei artistice?

– Cartea din 1999, ***Limba, stăpâna noastră. Încercare asupra feminităţii limbii române***, a făcut oarecare vâlvă. Tot aşa, seria de *genosanalize* din revista „Contemporanul“ ***Ideea europeană***. Analiza textului poetic din perspectiva genului substantivelor predilecte, substantive care şi organizează, de altminteri, teritoriul scriptural, a părut multora interesantă ori măcar exotică. Am primit câteva semnale mai aplicate / implicate, însă nu am dus bătălia până în punctul în care să poată fi pusă temelia unei „biserici“, cum ar spune Marcel Moreau. Cu alte cuvinte, n-am obţinut recunoaştere oficială a „descoperirilor“. Am aşezat, de aceea, în fruntea celui de-al doilea volum, ***Feminitatea limbii române. Genosanalize*** (2002), încheierile la care am ajuns atunci şi care pot fi formulate suficient de răspicat încât să pună pe gânduri autorii de gramatici ale limbii române, mai întâi, dar şi pe vorbitorul aceleiaşi limbi, fie el de rând ori poet. Iată: *Limba română NU are neutru.* Perpetuarea, prin manuale şi tradiţie, a informaţiei că substantivele româneşti au *trei genuri*: masculin, feminin şi neutru nu numai că nu corespunde realităţii, ci şi îndepărtează vorbitorul de un adevăr în*semn*at (în sensul că este semn şi poate deveni simptom) al limbii pe care o vorbeşte. Limba română e una dintre cele mai sexuate limbi ale lumii. Ea are NU ***neutru***, adică ceva ce nu este nici masculin, nici feminin, ci ***ambigen***, adică ceva care este când masculin, la singular, când feminin, la plural. Adevărul acesta se reflectă limpede în absenţa unui pronume pentru neutru, a unei forme neutre pentru adjectiv, verb etc., aşa cum există în alte limbi (*it, ono, das*...). În limba română, toate lucrurile acestei lumi sunt ori *el,* ori *ea*. Ele atrag în jurul lor contexte strict şi dezinvolt sexualizate. *Limba română este feminină (cu o doză mirabilă de androginie)*. Lucrurile cele mai importante pentru om şi pentru existenţa sa în lume sunt exprimate de limba română cu *substantive feminine*. Un rol considerabil îl au în accentuarea acestei trăsături *infinitivele lungi*, bogatele infinitive lungi, care păstrează în ele neastâmpărul verbului, dar s-au aşezat deja în tihna substantivului. În plus, jocul liber al *ambigenului* de la un sex la altul dă limbii române calităţi *androgine* capabile să deschidă perspective nebănuite valenţelor sale combinatorii. *Poezia românească poate depune mărturie.* Genosanalizele mi-au dovedit, deocamdată pe texte poetice (însă, cu siguranţă, nici proza nu se poate eschiva de la o asemenea analiză), că *feminitatea cu nuanţe androgine* a limbii române e „vinovată“ de multe dintre perspectivele lirice şi că tot ea face şi mai greu traductibilă poezia cu toate nuanţele sale. De câte ori mi-au fost la îndemână, am făcut comparaţii şi am cântărit ce şi cât se pierde din privirea sexuată a românei la trecerea într-o altă limbă. *Omul românesc se defineşte / se poate defini prin limba română.* Altfel spus, de la bănuiala (întărită controversat de o uriaşă bibliografie) că, între limba pe care o vorbeşti, *limba maternă*, şi modul în care priveşti lumea şi te situezi vizavi de ea cu trăsături unice şi inconfundabile, există, indiscutabil, o subtilă, surprinzătoare legătură, am ajuns, ici-colo, la aproape-certitudinea că noi, românii, suntem aşa cum suntem *şi* fiindcă vorbim româneşte. Că *limba e stăpâna noastră*, cum credea Eminescu.

Încercând să descopăr / să argumentez *feminitatea limbii române*, i-am descoperit, mai degrabă, *androginia*. Femininele au o greutate indiscutabilă, ele sunt *materia primă*, apa vieţii verbalizate. Dar rolul ambigenului în descrierea lumii româneşti este uimitor. Prin el, omul românesc, femeie sau bărbat, are (ar putea avea) acces la echilibru şi unitate. Cele două feţe ale ambigenului nu se neutralizează (româna, repet, *nu* are neutru!), ci se potenţează. Ambigenul-androgin împacă sulful masculinului cu argintul viu al femininului, ca să vorbesc în termeni alchimici (să mă mir aici că, deşi „sulfurosul“ e bărbatul, femeia a fost cea satanizată!). Această potenţare reciprocă a funcţionat întotdeauna în casa copilăriei mele. Mama şi tata erau, firește, Mama şi Tata. Aveau rosturi şi priceperi personalizate. Dar niciodată n-a existat împărţirea în treburi „femeieşti“ şi treburi „bărbăteşti“. Să meştereşti cu folos la vreun mecanism stricat sau să-ţi iasă o prăjitură complicată erau performanţe strict individuale, nu depindeau de sex. Egalitatea şansei era, la noi, desăvârşită.

Se pare că limbile au fost la început masculine fiind denotative; de îndată ce a fost nevoie de nuanţări şi conotaţii, a apărut, prin adjectiv, femininul... Cartea mea a fost luată, pripit, drept îngust manifest feminist. Nu-i aşa. Am încercat să descriu / să înţeleg un adevăr numărabil: omul românesc se descrie pe sine şi momentele esenţiale ale existenţei sale cu substantive feminine. Frecvenţa femininelor e copleşitoare, româna are o inconfundabilă *privire sexuată*, dar masculinul nu e exilat din limbă nicidecum. Din descrierea mea, am exclus, desigur, „obiectele“ cu sex biologic – acolo scorul e unu la unu, nici o primejdie. Prin urmare, deşi se tot spune că mileniul trei nu va putea lucra decât cu instrumente tradiţional feminine, amestecând laolaltă înţelegerea, manipularea delicată, ocrotirea, negocierea blândă şi răbdătoare, masculinul nu e împiedicat să arate că mai are, chiar şi în aceste condiţii, ceva de spus.

I-am dedicat încercarea (***Limba, stăpâna noastră. Încercare asupra feminităţii limbii române***) mamei mele, Ana, nu doar fiindcă e vorba despre limba maternă, ci fiindcă ei, mamei, îi datorez atracţia faţă de cuvântul-ficţiune. Îi plăcea să ne cânte, evident emoţionată de vorbe şi întorsături de frază; toate cântecele ei erau poveşti dramatice şi sentimentale – ne cânta despre Titanic, despre Ştefan cel Mare, romanţe, vechi cântece ardeleneşti despre Avram Iancu şi drumul lung al Clujului. Unele dintre ele interzise în copilăria mea şi a surorii mele, Ana, lucru care le făcea şi mai dătătoare de fiori – aveam sentimentul că participăm la un mister, că împărtăşim o taină din care ar fi putut oricând decurge întâmplări nemaipomenite. Bunica, mama mamei, o femeie aprigă care a crescut singură patru copii, era o ţărancă în costum alb-negru (alchimic?!) de sibiancă, foarte activă în viaţa comunei, care-şi petrecea serile

citind povești cu o plăcere în stare să ne facă pe noi, nepoții, geloși. Cu aceeași plăcere evidentă citea mama romane sau ne recita versuri învățate la școală. Tot în fața ei, serile, improvizam piese de teatru, cântam în duet – ne aplauda și ne încuraja. Poveștile tatei erau totdeauna cu învățături concrete, cu explicații clare și „științifice". Cu el ne jucam de-a a fi și este, cu mama, de-a „ziceam că era". Cu ea improvizam orice năstrușnicii și ne înfioram cu povești despre strigoi și fantome. Cu tata, totul se petrecea clar, la lumina zilei, în net regim diurn, fără umbre și fără rest. Pentru mama, lucrurile aveau o parte de umbră pe care se încăpățânau, spre plăcerea noastră, s-o păstreze ascunsă, iar cuvintele puteau să fie pur și simplu frumoase, așa, „degeaba", în van, fără scop identificabil. „Poeziile" pe care i le scriam de ziua ei o făceau fericită, lăcrima de încântare că știu să scriu frumos. Tot ea știa să râdă de nimicurile caraghioase ale vieții – era din neamul Codroaiei, o rudă mai îndepărtată, o bătrână ce trăia singură într-o căsuță în fundul grădinii și-și trecea vremea împodobindu-și-o, ca pe o cutie de păpuși, cu petece colorate, cu nasturi de toate culorile, cu „cipcă" (dantelă) făcută de mâna ei. Dar, mai ales, râdea cu poftă, spre consternarea tuturor, de întâmplările rele ale celorlalți. Nu de marile, adevăratele tragedii, ci de inerții, de gesturi grotești, de convenții și prejudecăți. Când am citit ***Râsul*** lui Bergson, la ea m-am gândit mai întâi...

Scufundate în „murmurul vorbirii", ființele umane au despre *limbă* și *vorbire* o cunoaștere pre-ontologică, așa cum se întâmplă cu *a fi, fire* sau, în cazuri alese, cu *a muri*. Toată lumea știe, cumva fără cuvinte, ce înseamnă să fii, să vorbești și, eventual, să mori. Dar o știe in-adaptat, în ruptură cu esența ultimă a acestor „realități" cotidiene. Limbajul își păstrează intact și crizic dublul aspect – el constituie, prin semne, un univers de fapte și obiecte, un referent, dar îngăduie transformarea acestui referent în semne ale stărilor de spirit și de suflet ale omului. Obiectivitatea sa se însoțește cu subiectivitatea într-un du-te-vino care e trăsătura fundamentală a ființei vorbitoare. A vorbi și a înțelege limba nu depinde de inteligența sau de volumul creierului. Depinde de faptul de *a fi om.* Omul posedă, în mod natural, o *facultate a limbajului*.

Într-o bună zi, în urmă cu mai mulți ani, am făcut o descoperire: „Îndoiala" e, în limba franceză, masculină! îi scriam lui Marcel Moreau. În frază a intervenit *le doute*, așa, singur, cu genul exhibat. Până atunci, îl folosisem (ce întâmplare!) exclusiv în expresii: *sans doute*, *mettre en doute*... Învăluit și pudic. „Îndoiala" am resimțit-o întotdeauna ca pe o stare feminină: fragilă, nesigură, dar creatoare și lucidă. Îndoiala era, pentru româna mea, neîndoielnic femeie. Că francezul o vedea ca bărbat mi s-a părut nu doar straniu, ci de-a dreptul absurd. M-am gândit atunci că nu se putea să fie totuna cum sunt numite lucrurile de limba ta. Că ceva se întâmplă, se mișcă, deviază, alunecă, înmugurește sau se veștejește când genul se schimbă dintr-o limbă în alta. Că, pentru mine, *lumea* nu putea fi decât *femeie*. Tot așa, *problema, amintirea, cartea, primăvara, ziua*. Iar pentru Marcel Moreau, de pildă, toate acestea erau bărbați și cereau în jur contexte masculinizate.

Bănuiala că între limba ta maternă, în care crești și prin care înțelegi lumea, și imaginea / perspectiva pe care o ai despre aceeași lume există o secretă legătură m-a împins spre biblioteci. După lecturi nenumărate, mi s-a părut util să înșir toate cărțile parcurse (vezi ***Bibliografia***) pentru ca cititorul să-și facă o idee despre vastitatea problemei, dar și despre suspendarea în care se păstrează (vorba lui Macedonio Fernandez, citat de Umberto Eco în ***În căutarea limbii perfecte***: „Din bibliografii lipsesc atât de multe lucruri încât, dacă ar mai lipsi încă unul, ar dispărea cu totul").

Limba (limbajul) interacționează cu toate celelalte aspecte ale vieții umane în societate. Este și instrument de comunicare, într-o perioadă anume și pentru o comunitate dată, dar este, deopotrivă, rezultatul istoriei sale proprii și sursă pentru evoluția ulterioară. Dacă ar fi să vorbesc în termenii lui Hans Vaihinger și ai filosofiei lui „ca și cum", despre limbă și istoria ei am descoperit doar ficțiuni, adică presupuneri întemeiate pe *comparație* (reducția necunoscutului la cunoscut), nu ipoteze. Ficțiunile sunt ordonări iluzorii și oarecum-credibile ale lumii dinăuntru și din afară care fac suportabilă viața pe pământ. Altminteri, exercițiul scrutării abisului până la privirea de răspuns ar fi inevitabil și extenuant. Mihai Șora vorbea despre cele două lucrări ale cuvintelor omului: *ex*plicarea, orientată spre afară, și *im*plicarea, deschiderea spre înăuntru.

Actul numirii lucrurilor, al acordării de nume, a fost descris în multe culturi drept har divin, a numi însemnând a controla și a lua în posesie. De aceea, tradiții independente susțin originea divină ori supranaturală a limbilor. În ***Biblie***, de pildă, un Dumnezeu curios și pus pe experimente năstrușnice creează animalele și păsările și i le aduce lui Adam să vadă cum le va numi. Și așa cum le va numi omul, așa le va fi numele...

Una dintre problemele cele mai controversate în legătură cu limbajul e relația acestuia cu gândirea. Pentru Aristotel, „Vorbirea este reprezentarea experiențelor minții", opinia sa fiind îmbrățișată de cultura latină și de doctrina medievală. Secolul al XVII-lea raționalist nu se îndepărtează de o astfel de înțelegere a limbii – vorbele sunt expresii ale gândurilor prin semne *anume* inventate în acest scop. Altfel spus, omul ca ființă gânditoare a inventat limbajul pentru a-și exprima gândurile, potrivind cuvinte pe o structură a competenței intelectuale deja existentă. Se vorbește astăzi despre așa-numita *mentaleză*, un soi de „limbă" încrustată în creierul uman (*lingua mentalis*) printr-o dispoziție genetică. Se afirmă și că raționalitatea omului se dezvoltă în paralel cu capacitatea sa de a vorbi. Însă pare limpede că a considera gândirea o vorbire fără cuvinte sau o pre-vorbire înseamnă să simplifici nepermis de mult.

Conexiunea strânsă dintre limbă și gândire, opusă teoriei dependenței unilaterale a vorbirii (limbii) de gândire, deschide calea recunoașterii posibilității ca diferitele structuri ale limbilor să favorizeze ori chiar să determine căi diferite de înțelegere și gândire asupra lumii. Popoarele dețin o structură fundamentală, esențială, arhetipală de corelare a limbii cu lumea – de aceea sunt posibile traducerile –, dar e la fel de evident că există nuanțări specifice fiecărui popor în parte.

De aici, un paradox al Europei poliglote: deși, de la Humboldt încoace, se crede că nici un cuvânt dintr-o limbă nu e perfect echivalent cu unul din altă limbă, că există un „geniu" al fiecărei limbi, un mod strict și rigid de „a vedea, a organiza și a interpreta lumea" (*Weltansichten*), totuși se crede la fel de puternic în posibilitatea traducerilor dintr-o limbă în alta. Walter Benjamin intuia, pornind de la acest paradox, existența unei limbi perfecte originare. Umberto Eco (***În căutarea limbii perfecte***) vede Europa viitorului nu ca pe un

tărâm al poliglo̧ilor – fiecare vorbind toate limbile –, ci ca pe teritoriu în care oamenii ar înțelege limba celorlalți, fără a o putea vorbi, căci ar utiliza „geniul“ european, „adică universul cultural pe care fiecare îl exprimă atunci când vorbește limba propriilor strămoși și a propriei tradiții“. Ar conta atunci (vezi H.P. Grice, ***Studies in the way of words***) mai ales *implicatura* (ceea ce se comunică, nu doar ceea ce se spune) și *principiul de cooperare*, în vederea interpretării enunțului. Pentru Ortega y Gasset, enunțul nu e alcătuit doar din cuvinte. Acestea sunt o componentă a *complexului de realitate:* „...toate celelalte ingrediente ale unei circumstanțe care nu sunt cuvânt, care nu sunt *sensu stricto* «limbă», posedă o potențialitate enunțiativă și [...] limba constă nu doar în a spune ceea ce spune prin ea însăși, ci în a actualiza acea potențialitate retorizantă, semnificativă, a prejmei [...] într-o coalescență subită cu lucrurile și ființele din jur.“ De aici și nestarea limbilor omenești care, deși „date“, primite aparent de-a gata de către om, se fac și se desfac permanent, „ca tot ceea ce e omenesc“. Iar limbile s-au ivit fiindcă omul este în mod constitutiv *Dicentul*, animalul care avea anormal de multe de spus...

Pe când avea doi ani și abia descoperise miraculosul instrument al vorbirii, Laura, fiica mea, trăia acut și febril această nevoie „anormală“ de a spune și nu suporta nici o îngrădire a libertății de a spune / vorbi. O dusesem la Constanța, la *Planetarium*. O mână de oameni serioși și taciturni, deși se aflau în vacanță, ca și noi, urmăreau într-o tăcere înghețată explicațiile ghidului apropo de bolta înstelată reprodusă pe cupolă. Laura avea de vorbit, de pus întrebări. O cucoană a apostrofat-o acru: „Taci, dragă!“ *Dicentul* începător a reacționat violent, repetând printre hohote de plâns: „Eu vreau să vorbesc!“ Firește, am părăsit sala înainte de a afla ce mai fac constelațiile. O bună bucată de vreme, monologul înlăcrimat a continuat pe aceeași temă a insuportabilei tăceri: „De ce să tac? Eu vreau să vorbesc!“

Limba română e, poate, bogăția și sărăcia noastră, ne face rezistenți (nu doar durabili, ci și reticenți și recalcitranți), subtili, plini de intuiții, de idei, sentimentali și trădători, capricioși, alintați, inteligenți... Suntem feminini (*feminitatea* nu se raportează strict la femeie, ea numește o anume structură regăsibilă la inși de orice sex) ca limba noastră. Fără un masculin (iarăși, nu despre bărbați în exclusivitate e vorba) adevărat, care să vină cu forța lui aspră și dârză și să ridice coloane, stâlpi de susținere, fortărețe. Singurul „stâlp“ pe care s-a clădit ceva în spațiul nostru e o femeie, Ana „lui“ Manole, *clădire* pe care bărbatul și-a adjudecat-o...

Când, scriindu-mi cartea, am socotit că mă pot opri și pot da fragmentelor coerența unei provocări la discuție, am găsit un exemplar din ***La poétique de la reverie*** a lui Gaston Bachelard. O căutam, o văzusem citată în vreo două locuri. Ca și în cazul *„științei morții“* – unde descoperirea lui Levinas și a morții intravitale m-a ajutat să adaug tușa finală, să găsesc numele potrivit și confirmarea atitudinii mele –, „visătorul de cuvinte“ Bachelard venea să confirme, în 20 de pagini, ceea ce aflasem și formulasem deja, după câțiva ani buni de lecturi și scormoniri printre cărți și cuvinte. Coincidența, nu doar a încheierilor suspendate, ci și a atitudinii – un pic exaltată, categoric îndrăgostită de cuvinte și de magia lor, pripită, dar nu și prăpăstioasă, luându-și libertatea de a decreta acolo unde îndoiala și reticența ar fi fost mai potrivite –, mi s-a părut

Théodore Chassériau – ***Flowers in a Bronze Vase***

uimitoare. Îmi găsisem *martorul* ideal! Bachelard își lua precauțiunea de a se numi „filosof visător“, adică unul nu neapărat supus rigorilor unui sistem, ci „visând la limba sa maternă, în limba sa maternă“. În 1960, Gaston Bachelard se întreba cu o mirare dezarmant de copilăroasă: „E posibil să existe limbi care pun fântâna la masculin?“. *Der Brunnen*-ul i se părea monstruos și diabolic. Cam pe-atunci aflasem, la lecțiile de germană cu *tante Adele*, că soarele e feminin în germană, iar uluirea mea nu avea margini. Învățam la școală franceza și rusa, nepotriviri „diabolice“ erau și acolo, dar acelea erau limbi „din cărți“, unde se puteau petrece – pentru fetița de 12 ani care eram – orice lucruri ciudate. Germana, însă, era limba vorbită de oameni în carne și oase, de prietenii mei din vecini! Știu că începusem să-i privesc altfel, pândind clipa în care se vor dezmetici și vor înțelege în ce greșeală se află! Mă întreb ce-aș fi gândit atunci dacă aflam că maghiara nu are genuri?!

Capitolul cu pricina, din cartea lui Bachelard, gardat de două motouri – unul din Alain Bosquet: „În adâncul fiecărui cuvânt asist la nașterea mea“, celălalt din Henri Bosco: „Am amuletele mele: cuvintele“ –, îmi da de la început apă la moară descoperind „nevoia de a pune la feminin tot ceea ce înseamnă învăluire și blândețe dincolo de desemnările prea simplu masculine ale stărilor noastre sufletești“. Franceza are „les rêves et les rêveries, les songes et les songeries“. Remarcă măruntă pentru filosofii limbajului universalului și pentru gânditorii care consideră limba simplu instrument de exprimat gândirea. „Dar un filosof gânditor, un filosof care încetează să mediteze când imaginează și care, astfel, pronunță pentru uz propriu divorțul intelectului și al imaginației, un asemenea filosof, când visează la limbaj, când cuvintele ies pentru el din chiar adâncul visurilor (gândurilor), cum să rămână nepăsător la rivalitatea masculinului și femininului pe care o descoperă la originea vorbirii?“

Florentin Popescu

VASILE BLENDEA, MAESTRUL DE IMAGINE AL SCRIITORILOR

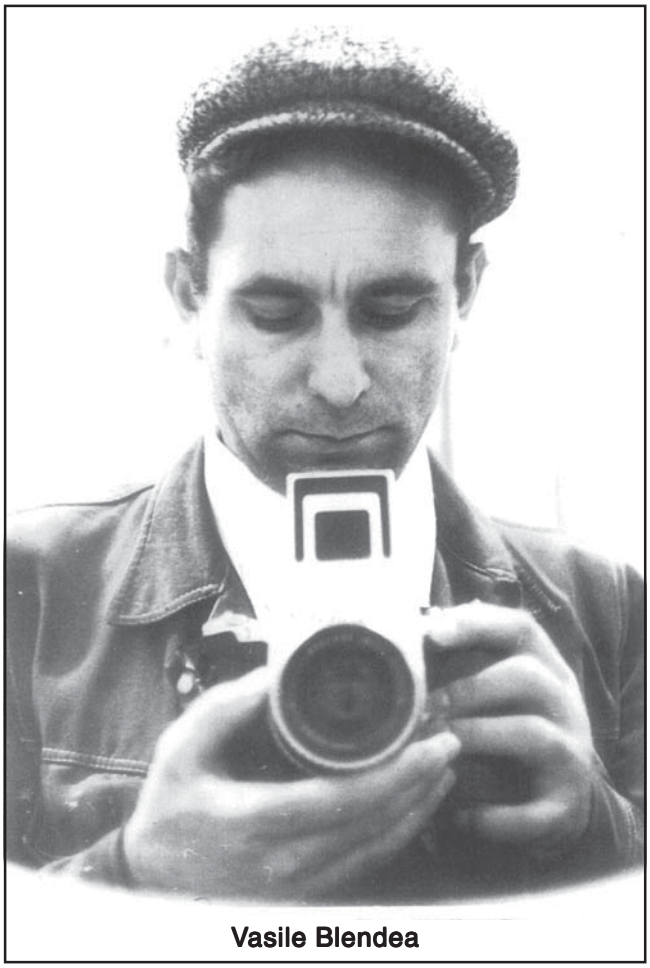

Vasile Blendea

„L-am urcat pe Geo Bogza în copac!...“

– Eu, zice Vasile, cum știi și tu, umblam tot timpul cu un aparat de fotografiat la mine, că nu știam ce se ivește. În fiecare zi puteam să am o aventură. O aventură fotografică, vreau să zic. Și nu trebuia să pierd clipa, că nu știam dacă o să mă mai întâlnesc cu ea.

– Și cu Geo Bogza cum a fost? Îți știu micul serial fotografic pe care l-ai făcut cu el și-am rămas mirat de ipostazele în care l-ai imortalizat…

– O poveste întreagă, adăugă prietenul meu. Că mai toate fotografiile mele au o poveste a lor…

– Poveștile fotografiilor cu alți scriitori sau artiști le mai știu cât de cât. Poate că vom mai reveni asupra lor, dar acum sunt gata s-o ascult pe-asta!

Vasile zâmbește șugubăț (zâmbetul lui inconfundabil și plin de înțeles, semn că-i face de fiecare dată plăcere să rememoreze momentul) și nu mai așteaptă să insist.

– Mă duceam la Radio, în vremea aia lucram acolo și ce-mi trece prin minte? Ia să mă abat eu pe la Ateneu, să mai văd lumea. Și când colo, exact în fața statuii lui Eminescu, pe cine văd? Pe Geo Bogza, care tocmai pusese câteva flori la picioarele poetului. Mă apropii încet-încet și îndrăznesc: „Maestre, eu sunt Vasile Blendea, fotoreporter, lucrez la Radio și v-aș ruga să-mi permiteți să vă fotografiez!“. Bogza m-a privit neîncrezător (o fi crezut că sunt vreun impostor). „Vreo legitimație ai?“ zice el. „Da, maestre!“. Bag mâna în buzunar, scot documentul, Bogza îl privește și zice: „Da, ești Blendea. Spune-mi, ai cumva o jumătate de oră liberă?“. Eu, când îl aud, îi răspund: „Nu, maestre, n-am. N-am o jumătate de oră. Pentru dumneavoastră am opt ore!“. Tocmai bine, mi-am zis eu în gând. Am un motiv serios să nu mai merg la Radio. Și-așa n-aveam nici un chef de ședința la care fusesem chemat. „Bun, zice Bogza, atunci hai cu mine în Herăstrău!“. Și fără să mai întreb nimic am plecat împreună în Herăstrău. Acolo l-am fotografiat pe Bogza în fel de fel de poziții. Maestrul era ascultător ca un copil, se așeza cum îi spuneam și nu zicea nimic. La un moment dat mi-a venit ideea să-l fotografiez și de sus, dintr-un castan. Mi-am atârnat aparatul de umăr, m-am cățărat în copac și de-acolo, dintre crengi, am început să-l fotografiez. El zice: „Bată-te, să te bată! Parcă ești un vultur acolo sus!“. După ce m-am dat jos mi-a mai venit o idee și văzând că Bogza nu e deloc rece și distant, cum auzisem, și că, dimpotrivă, se arată foarte deschis și prietenos cu mine, îi zic: „Ehe, maestre, ce fotografie grozavă ar ieși dacă v-ați urca și dumneavoastră în castan și eu v-aș filma de-aici, de jos! Cu obiectivul meu și cu chipul dumneavoastră ar ieși o poză de milioane!“. Bogza mă privește atent, nu știe dacă glumesc ori vorbesc serios și, într-un avânt tineresc pe care nu i-l bănuiam, zice: „Și ce, crezi că nu mă pot urca și eu în copac?“ Numai ce-l văd că prinde trunchiul castanului în brațe și se cațără pe crengile lui. Eu eram în al nouălea cer de bucurie. Cine-l mai fotografiase așa pe maestrul Bogza? Și țac, țac! trag aproape un film întreg.

După ce se dă jos cu aceeași agerime și abilitate cu care se urcase, Bogza se așează pe banca de-alături și mă-ntreabă: „Ce-ai zice, dragă domnule Blendea, dacă ne-am fotografia amândoi jucând fripta?!“. „Păi ce să zic, maestre, aș putea să mai zic ceva? Dar cine să ne fotografieze?“. Nu trece mult și pe o alee din apropiere

* Din volumul în pregătire ***Cu Vasile Blendea prin lumea scriitorilor și artiștilor***

vedem o tânără. Mă duc la ea, îi spun cu cine sunt, ce vrem, îi arăt cum să fixeze obiectivul și cum să declanșeze. Pentru siguranță o rog să ne facă mai multe fotografii. Mă gândeam că o așa ocazie n-o să mai prind eu niciodată și e bine să ai mai multe imagini, dacă n-or ieși toate măcar una să fie foarte bună.

– Și-ntr-adevăr, a ieșit foarte bine. Tu și cu Geo Bogza pe o bancă, la umbra unei sălcii. Fotografie antologică, bună de tipărit într-o istorie literară…

– Ehe, zâmbește cu satisfacție prietenul meu, cu Bogza am eu multe poze. Și nu numai din Herăstrău. O am și pe-aia în care maestrul apare deghizat în indian, cu o legătură de pene pe cap…

– Mi-ai dat-o și mie de-am publicat-o acum vreo zece ani în ***Istoria anecdotică a literaturii române***. Ți-am mulțumit și-atunci și-ți mulțumesc și-acum pentru ea. A făcut senzație!

„Nu-i Ana Blandiana, e Vasile Blendianu!…“

Cu maestrul Bogza, reia firul prietenul meu, m-am împrietenit și de-atunci ne-am întâlnit de multe ori. Nu neapărat pentru a-l fotografia, ci pentru a conversa. Îi eram simpatic și-i plăcea să mă asculte cum îi povestesc fel de fel de istorii despre profesorii de la Filologie, cum le imit vocile, despre alți scriitori pe care i-am cunoscut și i-am fotografiat…

– Dar cu oceanul de sănătate cum a fost?

– Stai să vezi. Într-un an, de ziua lui Bogza, mă gândesc să mă duc să-l felicit. El stătea lângă Ateneu și se ajungea simplu acolo.

– Știu, în blocul de vizavi de Palatul regal, la colțul dintre Calea Victoriei și strada Știrbei Vodă. După ce a murit Bogza, pe blocul ăla s-a pus și o placă de marmură care amintește de el…

– Exact. Mă duc eu acolo, sun la ușă, nu-mi răspunde nimeni, încerc clanța și dacă văd că nu e încuiată, apăs pe mâner și dau să intru. Dinăuntru aud vocea maestrului: „Bată-te să te bată, Ană, ai întârziat!“. Intru, dau cu ochii de Bogza și el zice: „Credeam că e Ana Blandiana. Mi-a dat telefon că trece pe la mine să mă felicite…“. Eu, cu prezență de spirit, îi dau replica : „Îmi pare rău, maestre. Nu e Ana Blandiana, e Vasile Blendianu !…“ „Bată-te să te bată norocul și pe tine, Vasile! Bine ai venit! Ia loc și hai să închinăm un pahar! Uite, am aici o sticlă de șampanie și vreau s-o bem împreună!“.

– Și ați băut-o?

– Mai încape vorbă? La plecare, îi zic gazdei: „Maestre, dați-mi voie să vă fac o urare acvatică!“ „Acvatică, se miră Bogza. Cum vine asta?“. „Păi simplu, îi răspund, vă urez un ocean de sănătate, un fluviu de bucurii și un râu de bogăție!“. Bogza m-a privit puțin mirat și cu un zâmbet amar mi-a răspuns: „E, domnule Blendea, cu oceanul ăsta de sănătate e mai greu. Așa cum sunt eu acuma, cam șubred și cam bolnav, m-aș mulțumi și cu o bălțoacă, nu cu un ocean !…“

Georges Jeannin – ***Roses and Lilacs in a Ground Pot***

„Bogza mi-a pus o pilă fără succes !“…

– Și ce alte amintiri cu Geo Bogza mai ai?

– M-am mai întâlnit cu el și prin toamna lui 1975, după ce s-a dat în folosință blocul scriitorilor din strada Apolodor. M-am dus la maestru să-mi pună o pilă ca să primesc și eu casă. Auzisem că Vasile Băran s-a mutat în blocul din Apolodor și că apartamentul lui a rămas liber. Aș fi vrut să fiu repartizat în locul lui da' nu știam cum să fac să nu-l ia altul. Mi-am făcut curaj și m-am dus la Bogza să m-ajute. I-am spus cum stau lucrurile și el a pus mâna pe telefon să-l sune pe Virgil Teodorescu, președintele de atunci al Uniunii Scriitorilor. Țin minte convorbirea aia ca și cum aș fi auzit-o ieri. „Virgil fragil, a zis Bogza, am aici un băiat de-al nostru, pe Vasile Blendea, fotograful scriitorilor. N-are casă, săracul. Dă-i tu o casă de la scriitori !“. Pesemne că de la celălalt capăt al firului președintele Uniunii i-a răspuns că nu sunt membru al Uniunii Scriitorilor pentru că l-am auzit pe Bogza replicând: „Nu-i nimic, dragă! Dă-mă afară pe mine și bagă-l pe el în Uniune!“. Nu-mi venea să-mi cred urechilor. Glumea, sau vorbea serios? Cum era să-l dea pe el afară din Uniunea Scriitorilor? Asta era o aberație…

– Și-ai obținut casa?

– Nu, nu mi-a dat repartiție pentru că Virgil Teodorescu era, cum se zice, mai catolic decât papa și nu voia să treacă peste niște reguli și regulamente. Maestrului Bogza i-a părut foarte rău că intervenția lui s-a soldat cu un eșec. Până la urmă mi-am rezolvat problema casei într-un alt chip și nu prin Uniunea Scriitorilor…

Ion Murgeanu

ÎN AMINTIREA LUI VASILE BLENDEA

Există o fotografie-document din anii '64, veac XX, realizată de artistul fotograf Ioan Miclea, în Amfiteatrul Odobescu al Facultății de Filologie a Universității București, în care subiect și în prim-plan este G. Călinescu, într-una din fulminantele sale prelegeri „Creangă", din anii toleranței cinice din partea regimului bolșevic (încă) ai reîntoarcerii sale la catedră. Lângă Divinul-stânga va fi fiind prea-legendara asistentă „Liliana F." de care profesorul o clipă ar fi fost îndrăgostit (meteahna unei anumite vârste la bărbați), dar deslușind trădarea și mai ales urzeala ei, i-ar fi cerut la o lecție despre nuvela „Lăpușneanu" a lui Negruzzi „capul" în vârful piramidei făcute de voievod, din cele 40 ale boierilor infideli; în vârful piramidei, capul Lilianei; și totuși nu, din motive estetice: avea dantura urâtă… Cred că legenda (sau simpla anecdotă) care ne-a parvenit prin Lucian Valea, nu mai are în clipa de față nici o relevanță. Planul e continuat pe stânga, imediat după „Liliana", de figura unui tânăr firește expresiv și „prea-frumos" în care peste ani l-am depistat și „nominalizat" pe nemuritorul Vasile Blendea, prietenul nostru. Fermecătorul prieten al scriitorilor români, de la Tudor Arghezi la Geo Bogza, Zaharia Stancu, Nichita Stănescu și Marin Preda, și în continuare până la noi. Am spus-o, și-n aceste clipe tragice, când nemuritorul a încetat din viață, chiar el, ca tot omul, o spunem din nou: Scriitorii ar trebui să-i facă o statuie. Artiștii fotografi probabil să-l propună pentru Guiness Book. Actorii să rămână nevindecați de gelozia darului său natural de a se transfigura în vocea oricărui personaj sau personalități istorice cunoscute. Folcloriștii triști de a nu fi fost pe față înregistrând adevărate comori de sursă naturală în redarea de situații și eresuri trăite aievea de un personaj gorjan apropiat prin oralitate, de a universalului humulestean și nemțean de cealaltă parte a Carpaților. Arghezi însuși fusese fascinat să-l întâlnească printre studenții care-l cercetau, la bătrânețe, pe gorjanul său din Peștișanii lui Constantin Brâncuși. „Nepotul lui Brâncuși", căci consângeni erau chiar pe dreptate, din Hobițele lor natale. Iar dacă universalul nostru sculptor își dusese cu sine satul din Gorj și habitaturile lui în inima Parisului, „nepotul" nu procedează altfel, pe un traseu mai „strâns", forțat și de istorie, desigur, din Peștișani până la București.

De ce-a ales „nepotul lui Brâncuși" fotografia, după ce a absolvit filologia – e taină mare. Pentru că Dumnezeu atât de mult i-a iubit pe scriitori, în acea clipă, încât pe unicul „nepot" brâncușian al Gorjului l-a dat acestei specii turbulente, nefotografiate ca dânsul nici până atunci și nici după aceea. Ce scriitor serios a putut fi contemporan cu Vasile Blendea fără să-și fi dorit să fie portretizat fotografic de acesta? Mă întreb și vă întreb! În Anul Brâncuși, Vasile Blendea a deschis în schimb la București o Expoziție de fotografie Brâncuși, care pre mulți ne-a pus pe gânduri. Ceva definitiv ca artă a fotografiei de album. Nu avem bani, nu avem timp de lucruri serioase. Așa se face că Albume Brâncuși sunt și până azi puține, însă sporește impostura jurnalistică a contrafacerilor.

Vasile Blendea, prieten intim al poeților, și structural poet el însuși, a învățat de la aceștia risipa de a fi; de aceea a și murit relativ tânăr (68 de ani); dar, ori de câte ori proliferează ideea unor istorii literare în imagini, reiterăm ideea unui Planetarium de imagini, în specia experimentului unei încăperi unice, deocamdată, de la Muzeul Literaturii Române, de forma unui cub tapetat din toate unghiurile și pe fiecare milimetru al său, cu fotografii ale scriitorilor, realizate timp de mai bine de jumătate de veac de Vasile Blendea. Un muzeu în muzeu sau o secțiune de autor a marelui muzeu. Acolo am găsi, „cu ochii pe pereți", într-o miraculoasă prăvălire de memorie, tot ce a fost, tot ce-am trăit, clipe de vârf, și câte le-am iubit. Maestrul Fotograf ar fi actantul principal sau „Demiurgul". E abia o sugestie. E poate o nouă utopie, dar chiar ne-am pune în mișcare și gratuit să o facem vie cu alți doi-trei prieteni.

Artiștii își găsesc mijloacele exorcizării lor diletante-n trăirea grăbită adesea și pe apucate. În ziua îngropării sale, „marele Vasile Blendea", cum se numea el singur, cu o retorică gingașă, în serile de farmec pline, ale participării lui pe oriunde se nimerea, fu miruit întru veșnicie într-o baracă de biserică din scânduri negeluite, încă, din marginea Bucureștilor, înainte de-a fi ajuns să fie dat pământului la Străulești II, în care, spre uimirea tuturor, erau numite pe-un afiș (anunț!), o apocrifă Fundație Vasile Blendea și un Muzeu Vasile Blendea, dintr-un viitor firește virtual, cum toate în ultima vreme devin virtuale, chiar și fără computer.

L-am însoțit până la capăt pe Vasile Blendea pe Aleea Scriitorilor, în cinstea unei serii orgolioase, din păcate tot pe atât de postume, începând cu A.E. Baconsky și Al. Ivasiuc, și până la ultimii morți, care nu mai încap la Bellu, în haiduciile vecinătății lui Eminescu, sau și în alte vecinătăți ceva mai comune și mai burgheze.

Și din nou ne-a revenit în minte fotografia din 1964, în care junele student Vasile Blendea, fermecător și tandru, stă atât de aproape și fascinat de G. Călinescu cel de la catedră, pe care peste ani îl va reproduce impecabil, ca dicție și voce, sau chiar și ca spirit, în mirobolante tirade de înnăscut actor și histrion.

Nu suntem triști convențional sau îndurerați de ocazie, cum se întâmplă. E neîndurătoarea lege a firii să murim la rând cu toți. E o răscoală metafizică în orice caz și totuși la despărțirea de cineva apropiat. Dar multora ne va rămâne câte o fotografie de Vasile Blendea, unora chiar din anii foarte tineri. Și mulți ne vom întreba, desigur, în spirit călinescian, privind-o: „Ce-i cu voi, băieței? Pentru ce purtați numele meu?" Răspunzând șăgalnici și parfumat: Pentru că așa i-a dat prin cap, în clipa lui de grație, lui Vasile Blendea, cel mai autentic și inspirat cronicar fotograf al tagmei scriitoricești din toate timpurile.

L-am iubit pe Vasile cu discreția unei pasiuni împărtășite pentru lucruri egale cu firea noastră neostentativă. Îl vom iubi în continuare. Căci numai ce iubim există.

Doina Popa

LUNA DE MIERE (3)

– Să mă fi gândit de-a lungul timpului dacă nu mi-ar fi fost mai bine cu Ge-ge? Ce rost ar fi avut? Dacă stai să numeri câte foi are plăcinta, n-o mai mănânci. Timpul înapoi oricum nu se mai poate întoarce. Poate că nu aș mai fi avut atâtea necazuri cu securitatea, nu aș fi avut de traversat atâția ani goi, n-aș fi suferit atâtea persecuții. Bărbatul meu a stat șapte ani prin pușcării, apoi, când s-a întors, nu voia nimeni să-l angajeze. Cel puțin zece ani din viață noi am stagnat, parcă am fost undeva într-un alt spațiu, în timp ce alții, încet, încet, progresau, pentru că, uite așa se face o casă, puțin câte puțin. Cum să te mai poți compara cu ei, cum să-i mai poți ajunge din urmă? Dacă m-aș fi măritat cu Ge-ge, aș fi rămas văduvă de tânără, deci nu mi-ar fi fost mai bine. El a murit la patruzeci și ceva de ani. Crezi că i-a fost ușor soției lui să crească doi copii de una singură? Nu i-a fost ușor. Ce spui tu, că el n-ar fi murit dacă noi am fi rămas împreună? Dar cine poate să știe asta? Numai bunul Dumnezeu știe cum le orânduiește pe toate. Să mă simt vinovată pentru că Georgică a murit așa de tânăr? Dar de ce? Nu e obligatoriu să te căsătorești cu cineva doar pentru că acel cineva te iubește. E drept că m-a iubit, știu asta. Fratele lui îmi spunea că, atunci când l-au trimis părinții la școala comercială, uda perna de lacrimi de dorul meu. Nu cred că mă mințea, n-ar fi avut nici un interes. Dar eu nu l-am iubit pe Ge-ge. Pot eu schimba cu ceva realitatea? Mie mai degrabă îmi plăcea băiatul unui vecin, pe care îl chema Titi Fripcea**.** Când venea în vacanță și mă vizita, parcă-mi intra soarele în curte. Dar el era mereu plecat departe, pe la școli și, cum să-ți spun, cred că și el, ca și mine, umbla după potcoave de cai morți: simțea că trebuie să caute altundeva, pe altcineva. La Ge-ge am ținut ca la un prieten, așa cum a și fost, dar nu l-am iubit cum iubește o femeie un bărbat și nici nu l-am mințit în vreun fel. Numai pentru asta nu m-aș mai simți eu vinovată acum! Crezi că nu am păcate destule pe cap, lucruri pe care le regret, avorturi și mai știu eu câte rele pe care le faci în viață vrând-nevrând? De ce să mă încarc și cu povara morții lui? De multe ori mă purtam așa de urât cu Ge-ge, încât trebuia să fi fost nebun ca să creadă că eu țin la el. Cu timpul, văzând și alte exemple în jurul meu, eu am ajuns la concluzia că bărbaților le place să fie chinuiți. Sunt de felul lor niște luptători, nu apreciază o țintă deja cucerită. Dacă te porți ca un înger căzut din cer, îți întorc spatele una, două, pe ei nu-i interesează îngerii pentru că nu se pot lupta cu îngerii, n-au cum să dea cu capul, cum să se lovească de toți pereții. Ei se duc acolo unde nesiguranța pare să fie la ea acasă. Pe bărbați, cu cât îi ușuiești mai tare, cu atât ai mai mult succes. Doar așa, din șut în șut, au ei impresia că viața merită să fie trăită. Să se chinuie, să se jeluiască, să aibă, eventual, pentru ce bea. Acum tu să nu crezi că de aia m-am purtat urât cu bietul Ge-ge. Nici pomeneală. Poate că m-a iubit mai mult pentru că nu-i dădeam atenție și dacă obținea de la mine fie și numai un zâmbet, i se părea că l-a prins pe Dumnezeu de-un picior. Nu știu. Izbânda obținută cu trudă o fi mai dulce. Deși, habar nu am ce să spun, poate o fi valabil pentru unii una ca asta. Eu una, dacă am realizat ceva în viață, totul s-a derulat atât de greu și am avut și atâtea piedici încât nici nu mai eram în stare să mă bucur.

Mergea în urma lui Ge-ge privind înapoi, sau prin copaci, sau pe acoperișurile caselor, căutând cuiburile de berze și dorindu-și mai mult ca niciodată să găsească pe cineva la poartă, sau la fântână ca să aibă un motiv de zăbavă. Ca un făcut, șoseaua era pustie, prin curți nu se zărea nici țipenie de om, de parcă ar fi fost satul părăsit. Nu avea nici un chef să stea de vorbă cu Ge-ge. Sosise momentul adevărului, știa bine, dar ea era mai nehotărâtă ca oricând. Anii trecuseră atât de repede, venise vârsta măritișului iar visul întârzia să apară. Rudele mai de departe de cum o zăreau îi și puneau întrebarea: – Ei, pe când nunta? Dar nu numai rudele. Vecini, cunoștințele, toți parcă-și vorbiseră să-i adreseze una și aceeași întrebare: – Ei, când dansăm la nuntă? Iar ea se intimida și evita să răspundă și partea proastă era că nu se prefigura nici o schimbare. Cum să poată ea spune că așteaptă pur și simplu un vis, un vis din labirintul visurilor, un vis cheie, un vis mesaj? Părinții îl plăceau pe Ge-ge: – Un băiat serios, muncitor, un om de nădejde, spuneau amândoi. Așteptau numai ca tinerii să se hotărască odată, consimțământul lor era ca și dat. După fiecare bal, mama ofta și își spunea în sinea ei: – Poate că de data asta, gata, au băgat vorbele, parcă se țineau de mână mai nu știu cum. N-o prea lua în seamă pe fată care-i tot repeta: – E prea gelos, mamă, nu vezi ce tot îmi zice, că ăla m-a strâns prea tare la dans, că ălălalt mi-a șoptit nu știu ce la ureche, că mi-am făcut cu nu știu cine semne, avem mereu aceleași discuții, păi, când o fi să fiu pe numele lui, Ge-ge o să mă mănânce de vie cu gelozia asta a lui, ascultă-mă pe mine. Îți spun de parcă tu n-ai știi ce înseamnă! – Așa sunt toți, să nu crezi tu că ai să dai peste unul mai breaz care să nu fie gelos. – Dacă ar fi gelos și ar avea un motiv, aș mai înțelege. – Lasă, că și tu îl cam joci pe degete, știi prea bine, nu trebuie să ți-o mai spun eu. Nu chiar fără motiv o fi el așa pornit pe tine.

Femeia evita mereu s-o strige pe nume. Fata fusese foarte bolnăvicioasă de mică și atunci, așa cum se mai proceda uneori, mama ei o vânduse pe fereastră unei vecine, o vânduse pe o sită de fasole și patru cepe. – Dacă-ți place și ai nevoie de ea, cumpără tu fata asta, o cheamă Domnica, să-ți fie de sprijin și de ajutor și să te bucuri de dânsa. – O cumpăr eu pe Domnica, să-mi fie de sprijin și de ajutor și să mă bucur de ea, repetase vecina și o trăsese pe fereastră pe copila care plângea de mama focului și-și agita picioarele printre scutece, roșie la față ca sfecla din pricina febrei. Din ziua aceea toată lumea i-a spus Domnica, deși în acte o chema altfel. Domnica era numele unei surioare care murise cu un an înainte de-a se naște ea. O numise astfel pentru ca moartea să n-o mai găsească. Gândindu-se la acest episod, Domnica își și imagina moartea cu coasa, o femeie foarte înaltă și slabă, cu basmaua neagră trasă până deasupra ochilor, o vedea bifând lista și încurcându-se în nume, zăpăcindu-se din această pricină și enervându-se. Vecina a adus-o înapoi după trei zile, conform obiceiului, dar toată viața a avut un ascendent asupra ei... I-a fost naș și de botez și de cununie, apoi i-a botezat și primul născut și a căutat s-o sprijine ori de câte ori s-a putut.

– M-ai înnebunit de-a binelea cu balurile! Păi, cum cine?

Organizatorul balului se ocupa și de închiriatul sălii, tocmea și taraful, cumpăra și ilustratele. Avea grijă de toate: să fie closetele funcționale, să fie suficiente scaune, mese, ceva veselă. Era interesul lui să iasă totul bine pentru că își trăgea și el partea leului, că doar nu de pomană își bătea capul cu toate cele. Pentru organizator, balul însemna o investiție, pe care nu toată lumea și-o permitea. Trebuia să dai arvună la muzicanți, la închiriatul sălii, să cumperi ilustrate. Era o cheltuială ce se făcea cu mult înainte de ținerea balului. Dacă lumea se distra bine, participanții cheltuiau mai mult și pe ilustrate, și pe sucuri, pe țigări și pe serpentine. Ce sunt serpentinele? Nu știu cum să-ți explic. Niște fâșii subțirele de hârtie colorată, rulată strâns. Băieții le țineau de-un capăt și le aruncau către regina balului, de exemplu, sau către o pereche din interiorul horei. Fâșiile se derulau și înfășurau corpul fetei. Te simțeai în al noulea cer! Era așa de frumos! Când se încingea ca lumea atmosfera, băieții aruncau cu banii în dreapta și-n stânga. Sala toată vibra, plutea prin aer ceva incitant, parcă fiecare voia să dea tot ce putea da; era destul de greu să-ți păstrezi capul pe umeri. Atunci era toată lumea mulțumită: și băieții și fetele și mamele, iar organizatorului îi râdea mustața cât pentru șapte persoane. Dar se mai întâmpla, altă dată, să nu mai fie tot așa. De regulă, atunci când ieșea cu bătaie sau veneau unii de prin alte părți, beți, puși pe scandal, se legau de fete sau mai știu eu ce altceva făceau. De regulă, organizatorul avea echipa lui bine instruită cu care încerca să facă față situației pentru că, ți-am zis, era interesul lui să fie totul bine, iar el să-și poată derula mica afacere, ba chiar să capete și popularitate. Atunci când cineva strica cheful celorlalți participanți, cu greu se mai lega atmosfera, dacă se mai lega.

Ce înseamnă tinerețea! Acum te dai de ceasul morții, de sperii pe toată lumea din jur, acum te ridici și ești gata să pornești în drumeție. După ce a avut visul mult așteptat, Domnica s-a îmbăiat, și-a ondulat părul cu fierul înroșit în jar, s-a îmbrăcat frumos, așteptând să-i vină alesul, și când a revenit în fața oglinzii, i s-a făcut rău: durere de cap puternică, amețeală și greață S-a întins în pat. Când s-a întors din sat, mama fetei a găsit-o întinsă în pat, îmbrăcată cu cea mai frumoasă rochie, cu părul proaspăt spălat și ondulat, cu obrajii fardați și cu roșu pe buze. S-a speriat îngrozitor. A strigat-o: Domnica! Domnica! Apoi a strigat-o și cu celălalt nume, numele secret pe care nu trebuia să-l afle moartea, apoi… – Domnica, Domnica, s-a auzit un glas, ca din altă lume și s-a văzut săltată pe sus și vândută pe fereastră pe-o sită de fasole și patru cepe. – Uite că-și revine, a auzit vocea nașei, și în același moment și-a dat seama că nu avea nici o suferință, doar că o sugruma aceeași plăcere sexuală pe care o simțise și în vis. Apoi a perceput din nou *frigul și umezeala toamnei și foșnetul lanului de porumb, aproape asurzitor. A văzut ca fiind aeve mama, tata, bunica, frații mamei, doi vecini care străbăteau lanul de porumb la distanță egală unul de celălalt, în căutarea copilei rătăcite, Domnica, Domnica! Întunericul picurând somn în pleoape, foșnetul lanului de porumb ca un cântec de leagăn. Glasurile bărbaților, lumina felinarelor tremurând instabilă, vocile răgușite: Domnica! Domnica! Domnica! O găsim, nu se poate să n-o găsim, că doar n-a intrat în pământ. Domnica!* Mama nădușise toată de emoție, i se simțea pronunțat mirosul acela amestecat de mâncare, de buruieni, de pământ și peste el mirosul de oțet cu care o ungeau cele două femei pe tâmple, sub nas, la încheieturile mâinilor. Bine-ai venit în lumea celor vii!

– Dar nu ca să te trezesc din morți am venit eu la tine, Domnico. Voiam să știu dacă nu vrei să mergi cu mine la târg. Moșu-tu a înhămat caii și așteaptă. O să rămânem peste noapte la sora mea Lina, iar mâine ne-om întoarce. Ce zici?

– Cum să nu merg! Iau și sacul de lână ca să-l duc la darac dacă tot ne ducem cu căruța! Ura! Mamă, mamă, plec la Focșani cu nașa! Duc și lâna la darac.

– Ce să cauți, Doamne, Dumnezeule, ți-a fost așa de rău de ne-ai băgat în boală. Mai bine stai tu frumușel acasă, că se descurcă târgul ăla și fără tine.

– Ba mă duc, mamă, moartă sau coaptă tot o să mă duc, pentru că trebuie să-mi cunosc ursitul. L-am visat astă-noapte. L-am văzut în fața ochilor așa cum mă vezi și te văd. De aia mi s-a făcut rău: de emoție!

Nașa a tresărit și parcă s-a schimbat la față.

– Ia uite cum îi mai merge mintea, de ursit îți arde ție acuma, spune și dumneata, nașă, dacă-i întreagă la cap fata asta.

– Ei, fină Ileană, nu mai știu ce să spun, pentru că toate se leagă într-un fel. De mai multă vreme îmi tot spune sora mea Tina că vrea să-i facă Domnicăi cunoștință cu nu știu cine.

– Vezi, mamă, e musai să mă duc!

– Azi mi-a trimis din nou vorbă Tina și numai ce i-am spus moșului: – Tot e sărbătoare, hai să mergem la târg, că el a și zis: – Hai! De acel bărbat pe care o să-l prezinte Domnicăi nu mă întrebați pentru că nu știu mare lucru. Atâta doar ce-am reținut: nu e flăcău, ci văduv.

Domnicăi i se strânse stomacul. Exact așa: bărbatul tomnatic din vis. Dar nu spuse nimic despre asta. Nu o deranja faptul că bărbatul din vis era mai în vârstă ca ea. Credea că o să se simtă în siguranță alături de un om care are școala vieții, spera că n-o să ia viața chiar de la zero, pentru că i se părea normal ca el să aibă deja o situație. Apoi dacă era să se uite la nașa, relația ei cu „moșul" i se părea de tot hazul. Nu credea că poate să mai fie pe lume o pereche care să aibă o legătură la fel de armonioasă cum era a lor. Pe nașa n-o văzuse niciodată încruntată, n-o

Auguste Renoir – ***Flower in a Vase***

văzuse niciodată plângând. Avea pe chip tot timpul întipărit un zâmbet, iar ochii de culoarea mierii exprimau atâta blândețe! Spre deosebire de mama ei…

Mama ei, Ileana, se căsătorise din dragoste. Dar, așa cum se judecă de obicei, pe lângă dragoste, trebuie să mai fie și altceva, pentru că dragostea nu ține nici de foame, nici de sete. Ori băiatul apărut din senin lucra ca acar la CFR, ceea ce însemna un argument important. Toată lumea considera că era necesar să existe un venit stabil în familie, agricultura fiind dintotdeauna o loterie. Tatăl, Vasile, era un băiat prezentabil și plin de viață. Cu mustața lui rotunjită la colțuri și cu ochii negri și pătrunzători, puțin oblici, făcea multe fete să viseze la voluptățile permise. O vreme a curtat o fată de familie foarte bună, cu care urma să se căsătorească, pentru că, într-un târziu, reușise să treacă de bariera ezitării părinților fetei și fusese acceptat. Era așteptat să vină și să ceară oficial mâna fetei când, în loc să se ducă la logodnica lui, a intrat pe altă poartă. Poate că pe drum a avut un moment de revelație care a făcut posibilă întorsătura? Poate se gândea mai de mult că așa ar trebui să procedeze și nu îndrăznea să-și pună în aplicare dorința? Și-a dat seama că o să se însoare cu Lina și o să fie cu ochii tot după Ileana, s-a gândit că și ea ,la rândul ei, o să se mărite și că el nu va suporta să știe că un alt bărbat o strânge în brațe? Ori poate împotrivirea părinților Linei îi rănise într-atât orgoliul încât simțise nevoia de-a se răzbuna în acest fel? – Lina nu-i aici, l-a întâmpinat mirată Ileana . – Nu, nu am greșit poarta, știu bine că Lina nu-i aici. Am venit anume. Eu nu vreau să mă însor cu Lina. Eu vreau să mă însor cu tine. Declarația a fost de-a dreptul șocantă, cu atât mai mult cu cât, așa cum știa toată lumea, băiatul avusese mult de luptat până să curme împotrivirea părinților fetei. Ilenei îi plăcea de Vasile, dar știa că băiatul se va însura cu Lina. Nu existase nici o umbră de îndoială în acest sens. De aceea impactul declarației a fost atât de mare, încât fata a rămas fără grai. Nu ducea lipsă de pretendenți, era chiar răsfățată, fiind de-o frumusețe aparte. Dar gestul flăcăului de-a refuza să mai intre pe poarta de unde se simțea din plin unduind mirosul de rasol de găină și de plăcinte cu brânză dulce a orbit-o de-a dreptul! Dacă a fost un gest dinainte gândit, nici n-ar fi putut să existe o strategie mai iscusită și mai sigură. A fost de ajuns ca fata să se dezmeticească și să pornească ofensiva de lămurire a fraților și a surorii mai mari.

Părinții Ilenei muriseră în timpul războiului. Muriseră de tifos, ca mulți alții, în timp ce se aflau evacuați în apropiere de Tecuci, pe când Ileana avea doar 13 ani. Mai întâi murise tatăl și fusese îngropat la repezeală, ca să nu se mai știe, ca nu cumva să se facă investigații mai ample și să fie din nou expediați în cine știe ce locuri. Ileana dormea cu mama în același pat, una la picioarele celeilalte. In fiecare dimineață femeia o trezea zgâlțâind-o cu piciorul. – Hai, Ileană, scoală-te, s-a luminat de ziuă. Intr-o zi, când a deschis pleoapele, a văzut că soarele era deja sus pe cer și s-a mirat că mama n-o trezise. I-a zgâlțâit piciorul și, după rigiditatea și răceala picioarelor, și-a dat seama că murise. Cu o seară în urmă o duruse burta. Femeia nu se văitase deloc, dar fata o văzuse de câteva ori strângându-se de durere. A coborât fără zgomot din pat și s-a dus la o vecină, refugiată și ea. I-a spus în șoaptă ce se întâmplase. Tocmai atunci se nimerise ca sora mai mare, Tița, să fie fugită după un ofițer. Nu mai știa nimeni nimic despre ea. Lăsase scris în grabă pe o margine de ziar un singur cuvânt: „iertați-mă”. Era atâta durere în jur, încât nimeni nu a vrut să se gândească la ce era mai rău, sau chiar dacă s-au gândit la o eventuală sinucidere, s-au comportat ca și cum ar fi fost împăcați deja cu gândul. Mai târziu, când au avut informații despre un oarecare tânăr ofițer cu ochii verzi, cei din familie au respirat ușurați. Uite că Tița și-a pierdut capul ca o fătucă oarecare. Nimeni din casă nu și-ar fi putut imagina una ca asta. Ea, atât de blajină, de sfioasă, de supusă! O dragoste cu năbădăi, o dragoste fulgerătoare, dragoste de război. Nici nu mai ținea minte cum se legaseră lucrurile în graba cea mare. Cineva îl înștiințase pe fratele Vasile, care era plutonier, și el venise într-un suflet. O adusese cu el și pe sora cea mare, Tița, palidă și încercănată și atât de albă la față de parcă ar fi fost spoită cu var. O adusese de parcă ar fi știut dintotdeauna unde s-o caute. Seara se aflau deja aliniați lângă mormântul căscat, gata să primească trupul sfrijit al mamei, toți cu mâinile adunate în dreptul abdomenului, ascultând slujba frumoasă pe care o făcea un preot necunoscut, cu ochi albaștri, plini de tristețe. Din acel moment, sora Tița avea să preia rolul de cap al familiei și avea să uite de dorul ofițerului.

N-a fost o luptă prea greu de dus. La fel ca fata, și frații ei, Vasile, Scarlat, sora Tița, s-au simțit măguliți că băiatul încălcase o barieră socială și renunțase la o zestre frumoasă de dragul Ilenei, o fată orfană în fond, fără prea mult pământ. Apoi, mai devreme sau mai târziu, fata oricum ar fi trebuit să se mărite. E drept, era frumoasă, era bine cotată printre fetele din sat, avea și ceva pământ, dar o fată e o fată și nu poți ști niciodată ce soartă are sau ce surprize poți avea din partea ei. Vasile, la rândul lui, era un băiat bun, dintr-o familie serioasă, avea și serviciu, așa că, pe neașteptate, scăpau cu toții de-o mare grijă. Ca băiatul să nu creadă că obținuse prea ușor consimțământul, tușind ușor și încruntându-se, sora Tița a spus: – Nu pot să spun nimic până nu te duci la cei care te așteaptă, și făcu semn spre casa de peste drum, ca să le spui și lor hotărârea pe care ai luat-o. Suntem vecini cu ei și n-am vrea să se uite chiorâș la noi și să creadă că am avea vreun amestec. Eu, să fiu în locul lor, nu mi-ar pica tocmai bine întâmplarea asta. Spune-le, lămurește-te cu ei și apoi n-ai decât să te întorci și să vedem ce și cum. Cred că știi foarte bine că situația materială a Ilenei nu se compară nici pe departe cu cea a Linei. Cât timp treci drumul, poți să te mai răzgândești încă o dată. Tonul Tiței avea ceva ce aducea a reproș. Situația creată îi trezea amărăciuni de care n-ar fi vrut să-și mai aducă aminte? Ileana a rămas nemișcată, așezată pe o treaptă a prispei. Pe chipul ei nu se citea nimic. N-a îndrăznit să comenteze. Peste ani, cu siguranță, și-a amintit de acel moment de așteptare. In timp ce stătea pe prispa casei, s-a gândit la cele două ipostaze posibile. Vasile putea să se întoarcă sau să nu se mai întoarcă. Era foarte posibil ca Lina, cu blândețea ei, să-l facă să-și schimbe intenția. Mai era posibil ca părinții Linei, din orgoliu, să mărească dota fetei și, în felul acesta, să-l determine să-și ducă la bun sfârșit intențiile inițiale. Nu mai știa ce-a fost atunci în mintea sau în sufletul ei. Ori poate că nu fusese nimic, doar așteptare? Nici frații mai mari, Vasile și Scarlat, n-au scos o vorbă. Nu voiau să știrbească autoritatea Tiței. Intervenția ei fusese una de bun simț. Nu era corect să înceapă tocmirea nunții când băiatul era așteptat peste drum pentru același lucru. Doar fratele mai mic, Ion, privind când la unul și când la altul și clătinându-se de pe un picior pe altul, a întrebat: – Acum nu tăiem și noi o găină, nu facem plăcinte? Probabil că i se făcuse foame din pricina mirosurilor îmbietoare care veneau de la vecini.

Daniel Dincă

DINCOLO DE TIMP (II)

În satul căutat ajunseră înainte de lăsarea serii și întrebând, aflară ulița pe care urmau să găsească locuința lui Jan. Îndrumați de alți oameni, o dibuiră ușor, dar odată ajunși în fața porții, din nesiguranța pe care ți-o dă neumblarea și viețuirea într-un spațiu mult prea îngust, chiar dacă marea, pe ale cărei valuri pluteau în fiecare zi, părea nemărginită, așteptară o vreme ca cineva să apară prin curte. Își făcură de vorbă cu frânturi de nimicuri ca să creadă și ei că sunt preocupați de ceva, până când, printre ulucile gardului, văzură un bărbat între două vârste și intuiră că e tatăl prietenului căutat, însă neștiind cum să-l abordeze, se îndemnară unul pe altul, vreme în care omul dispăru în spatele unor dependințe.

– De ce n-ai strigat, mă? întrebă Vasile cu o vădită nemulțumire, ca și când celălalt nu-și dusese la bun sfârșit atribuțiunile dintr-o acțiune împărțită frățește pe din două.

– Păi, eu?! se miră Iosif, știind foarte bine că totdeauna prietenul său, din întregul unei discuții pe care se străduia să o conducă, își rezerva pentru el primul și ultimul cuvânt.

– Da, tu! zise Vasile, de parcă voia să-i sugereze că el a făcut destul aducându-l până aici, dar când simțea că deja se aprinde și dorea să-și verse focul pe lipsa de vigilență a prietenului său de drum și de viață, bărbatul cu pricina se ivi din nou prin curte, și cu teamă să nu-l piardă a doua oară, se ridică pe vârfurile picioarelor, ca ochii să-i treacă de înălțimea gardului și strigă cu toată nepriceperea din el: Breeee… bre, nene! Vii puțin?

Omul îi zări și ajungând la poartă, află rostul sosirii lor, iar fiindcă Jan, plecat cu treburi prin sat, putea să întârzie, îi invită în curte, dar înainte să se așeze pe niște scaune bătute de timp, înghesuite sub adăpostul unei mese, la fel de vitregită și ea, strigă spre ușa deschisă a casei:

– Florico… Adu și tu o cană cu apă și ceva de mâncare pentru prietenii lui Jan! Că trebuie să vă fie sete… și foame, după atâta drum, zise cu simplitatea omului ce știe cum e să bați pe jos o cale atât de lungă, dar care, neobișnuit cu oaspeții, vrea să fie un bun găzduitor.

La auzirea numelui strigat, Vasile tresări și, luat prin surprindere, nu reuși să-și controleze emoția. I se păru că se înează, iar inima îi zvâcnea atât de tare, de parcă voia să se mute în alt loc, mai aproape de gât. Clipele până când femeia chemată ieși în pragul casei trecură destul de repede, însă în mintea lui se dilataseră atât de mult, încât simțea că îl sfâșie așteptarea.

„Ce e cu ea aici? se întrebă în gând. Nu s-a măritat, sau e doar venită pe la ai ei? Ori s-a despărțit? Copii… o avea? Să-i trăiască, da' eu nu mă încurc cu d-astea. Nu iau una cu copii. Să și-i crească cu cine i-a făcut, dacă n-a deschis ochii mari când trebuia, își spuse mai departe, ca și când femeia ieșea din casă hotărâtă să-l ceară de bărbat, dar dintr-o dată, o altă enigmă i se propti în minte: Dar m-o mai recunoaște? Și-o mai aduce aminte de mine?"

N-avu vreme să-și răspundă și oricum îi era imposibil aflându-se pe un teren total necunoscut, pentru că femeia deja ivită în tocul ușii îi salută printr-o ușoară înclinare a capului fără să-i privească prea atent, iar după ce-și încredință tatăl că știe ce are de făcut, porni spre bucătărie, însă după câțiva pași se întoarse pe călcâi ca un om care își amintește într-o clipă ceva de mult uitat și, cu niște lumini aprinse în ochi dintr-o dată, exclamă fără să-și ascundă surpriza și bucuria din zâmbet:

– Vasile! Tu ești Vasile! Ai făcut armata cu frate-meu, Jan… Nu-i așa?

– Așa e, Florico, ți-ai amintit bine, confirmă și el, mișcat de zâmbetul știut, care de multe ori îi trecuse prin minte în ultimii ani, însă refuzase să-și recunoască și lui acest adevăr, fiindcă în lumea sa problemele inimii și ale sufletului treceau drept slăbiciuni ce țineau mai mult de partea femeiască și nu făceau cinste unui bărbat, care mai bine se bate la crâșmă cu alți beți, decât să-și exprime iubirea. Ne-am văzut la jurământ și… atunci, la poartă… când cu problema… de n-am putut să ies în oraș.

Simți că fața i se înroșește ca și urechile, până în vârful lor, de minciuna spusă, fiindcă nu existase nici o problemă, doar că nu primise învoire, dar ca să-și mascheze acum rușinea, își trecu palmele pe frunte, răsfirându-și degetele prin păr, ca și când gravitatea problemelor de atunci încă îi mai dădea fiori, furându-i liniștea.

…Ceruseră învoire și, chiar dacă erau gradați amândoi, doar Jan primise, fiindcă venea în vizită sora lui. „Tu, ce treabă ai?", îl întrebase comandantul companiei, un căpitan înalt și uscat, de parcă ar fi fost frate cu plopii din curtea unității, cu o mustață subțire lăsată deasupra buzei cum văzuse Vasile doar la niște lăutari, cu cizmele atât de lustruite în fiecare zi de soldați, încât erai tentat să crezi că esența lumii stă în luciul încălțărilor lui și, când neștiind să mintă prea bine îi spusese că e *prietena lui*, primise răspunsul: „Stai, bă, aici! Avem atâta treabă cu recruții și ție îți arde de învoire!".

Venise totuși la poartă împreună cu Jan, dar înainte s-o revadă pe Florica, vorbiseră cu un *pufan* și-l instruiseră ca într-o clipă anume stabilită să alerge după ei și să-i cheme înapoi fiindcă în unitate e „o problemă gravă", pe care doar competența lor o putea rezolva. „Ai înțeles, bă, tâmpitule?", îl întrebase Vasile pe recrut, după ce-l pusese să repete de câteva ori scenariul ce trebuia s-o impresioneze pe fata cu vizită anunțată și, după ce proaspătul militar confirmase că a priceput și știe totul pe dinafară, punctase: „Și, să dea dracu' să nu saluți… și pe domnișoara la fel… și să nu spui, să trăiți, don' caporali! Permiteți să raportez! Și să stai drepți, bă… că altfel, bagi instrucție de n-o mai uiți nici în civilie!".

Întâlnirea cu Florica îl emoționase, dar nu-i scăpase nici un semn și, după ce vorbiseră un timp, mult prea scurt pentru cât și-ar fi dorit să stea lângă ea, se ridicaseră de pe banca din grădina împrejmuită de la „Punct-control", lăsând impresia fetei că toți trei vor ieși în oraș pentru o seară și porniseră spre

poartă. Recrutul, care așteptase pitit după niște tufe nu prea îndepărtate și nu uitase momentul intervenției lui, o luase la fugă spre ei și cu o față de om speriat se oprise la câțiva metri, salutându-i ca pe niște comandanți de mari unități și gâfâind, rostise răspicat: „Să trăiți, doni caporali! Să trăiți, domnișoară! Permiteți să raportez". „Ce e, mă?" întrebase Vasile, cu un aer superior, care voia să lase impresia că are alte planuri și deja se simte obosit și deranjat de problemele unității care se sprijină pe tresele de pe umerii lor. „Arde, don' caporal!" „ Ce arde, mă? întrebase Vasile, prefăcându-se dintr-o dată îngrijorat. E incendiu?" „Mai grav, dar nu pot să vă spun decât între patru ochi. E secret… înțelegeți, adăugase recrutul, privind-o sugestiv pe Florica. Și numai dumneavoastră puteți să rezolvați". „Du-te tu, Vasile, zisese Jan, participant la scenariu, fiindcă ținea să afle și ai lui, acasă, ce om important le-a ajuns feciorul. Hai, te rog mult… Că o rezolvi tu… Să ies și eu câteva ore cu soru-mea… să mai vorbim liniștiți de ce o mai fi pe acasă…Hai, că o să vă mai vedeți voi… Mâine, poimâine, trecem în rezervă". „Bine… bine… îngânase Vasile, cu un aer de om înțelegător, care poate să-și sacrifice propriile interese pentru binele semenilor, mai ales ale celor dragi. Îmi pare rău, Florico, dar n-am ce să fac. După amiază, când pleacă *apeviștii* acasă, eu și cu Jan rămânem de bază aici. Trebuie să stau… ce să fac? Vezi și tu ce probleme… Dar îți promit că după armată ne vedem… dacă vrei și tu, o asigurase, iar când fata îi zâmbise cu bunăvoință, simțise cum explodează bucuria în el și chiar dacă îi venise un dor învolburat, ca un adânc de mare răscolită, să-i sărute măcar fruntea, se stăpânise, fiindcă nu îndrăznea, și îngânase, rămânând la un metru distanță de gura cu buze umede și de obrazul întins, cu o intuită piele fierbinte și catifelată: „Ți-am promis… O să vezi…"

Venise, dar după trei ani, și încă nu aflase ce a mai rămas din ceea ce spera să găsească.

– Voi vă cunoașteți!? exclamă tatăl fetei cu o nuanță de interogație în glas, care nu-i scăpă lui Vasile.

– Da… puțin, îngână el, căutând-o din ochi pe Florica, însă fata intrase deja în bucătărie. Ne știm așa… Ne-am văzut doar de două ori… și atunci pe fugă.

– Ce ți-e și cu viața asta, zise omul și, nici Vasile, nici Iosif, care tăcuse tot timpul, nu pricepură dacă a vrut să spună ceva sau a fost doar o vorbă aruncată aiurea, ca să umple golul de tăcere ce se proptise câteva clipe între ei.

– Azi e, mâine nu mai e, zise Vasile, ca să țină vorba mai departe, fiindcă fără prezența lui Jan se simțea stingher.

Poate de vină era înserarea care inunda satul dinspre apus, ori locul nou, cu rânduielile lui văzute și nevăzute, sau prezența femeii ce zâmbea ca o vară însorită cu piersici coapte și miros de câmp înverzit, de fiecare dată când aducea ceva pe masă.

Chiar dacă erau înfometați, musafirii se străduiră să mănânce încet și când veni vorba de un pahar cu vin rămas de anul trecut nu se arătară prea interesați, ca și când băutura era ceva accidental, *la ocazii*, și nu făcea casă bună cu ei, însă în aceași clipă amândoi se mirară fără să-și rostească gândul, cum de poate cineva să țină butoiul negolit de la o recoltă la alta?

Terminară sticla în trei, vorbind tot felul de nimicuri, și dacă n-ar fi fost Florica prin curte să-i unduiască sufletul, Vasile ar fi simțit și mai acut dorința de-a fi acasă, la cârciuma din satul lui, unde să bea după poftă niște tărie, fără ca cineva să-i țină socoteala paharelor. Acolo putea să fie el, întreg și dezlănțuit ca un pescăruș ce se înfige prin aer, căutând curenții pe care să plutească deasupra valurilor, chiar dacă, uneori, se întâmpla să mai cadă în ele.

– La noi, serile e mai răcoroase, zise el. Briza aduce răcoare și câteodată, chiar vara, trebuie să-ți iei o haină pe tine, completă și, tocmai când voia să întrebe din nou de Jan, auziră poarta și pricepură că cel așteptat a venit.

Bucuria fusese la fel de mare ca și surpriza, iar miezul nopții îi prinse la aceași masă, însă cu altă sticlă uitată la număr, retrăind amintiri din armată, fiindcă acea perioadă era baza legăturii lor.

Iosif vorbise rar, dar învățat să asculte, își stăpânea oboseala și somnul, fiindcă aștepta o întrebare pe care tovarășul său întârzia să o pună, și apoi, răspunsul celuilalt de care atârna poate, și noul curs al vieții lui, pentru că nu uitase în totalitate discuția purtată la crâșmă cu trei zile în urmă, când hotărâseră să plece în căutare de neveste, însă cei doi camarazi băteau câmpii printr-o lume știută numai de ei, unde se lăudau reciproc și râdeau cu poftă de lucruri ce altcuiva nu i-ar fi stors nici măcar un zâmbet. Într-un târziu, Vasile întrebă totuși, prin învăluire:

– Mai ții minte cum credeam că o să fim cumnați?

– Da, bă, Vasile, așa e, confirmă Jan, cu o altă amintire, apoi, privind spre Iosif ca să-l lămurească mai bine și să-i dea de înțeles că prietenia lor n-a fost doar minciuna unei fugare adieri de vânt, adăugă: Credeam că îl însor cu Florica și numai „cumnate" ne ziceam.

– Dar nu vă mai ziceți… șopti Iosif, cu o melancolie indusă de băutură, forțând subtil un răspuns, care în stare de trezie nu i-ar fi ieșit niciodată.

– Nu ne mai zicem și-mi pare rău, îngână Jan, simțind nevoia de încă o țigară, pe care și-o aprinse cu gesturi grăbite, chiar dacă stinsese alta cu numai câteva clipe în urmă. Eu le-am arătat poarta, da' dacă ei n-au văzut-o ori s-au împotmolit la intrare…

– I-am scris…murmură Vasile, intuind că justificarea e târzie și aproape inutilă. De câteva ori…

– Prea puțin, zise Jan, iar din glasul încărcat de regrete fumurii scăpară și câteva tonuri, ca niște fire subțiri, de reproș. Nu poți să te apuci de o casă adunând câte o cărămidă pe an. Ai zis că vii și n-ai venit… Noi te-am așteptat… până când am gândit că nu te interesează.

– Ba, mă interesa, afirmă Vasile tulburat de nenorocul clipei, refuzând să-și recunoască măcar lui că uitase de Florica și că dacă n-ar fi fost bețiia zilelor trecute nu și-ar fi amintit așa curând. Intuia zădărnicia drumului făcut pe jos cu atâta așteptare și oricât încerca să-și convingă sufletul că a venit în primul rând să-și vadă camaradul, simțea că din el urcă un ferm și inexplicabil refuz, fiindcă nu știa că adâncurile noastre sunt ca oglinzile: oricât te-ai strădui ori ai căuta să găsești imaginea dorințelor tale, nu vei primi decât reflexia adevărului.

– Acuma cred că e târziu, zise Jan, cu o constatare ce se dorea mai tristă decât era, fiindcă ținea, dintr-un soi de neputincioasă răzbunare, să inducă starea și în celălalt. Ți-a luat-o altu' înainte, dacă n-ai știut ce vrei!

Din toată simplitatea cu univers limitat de cunoaștere, Vasile simți acidul din vorbele celuilalt și chiar dacă nu-l înțelese prea bine, întrebă totuși, ca să afle cât de târziu a venit:

– S-a măritat de mult?

– Încă nu, da' e în vorbă cu unu' din sat, răspunse Jan. E șofer la fermă, adică la ce a mai rămas din ea, că nu s-au dus

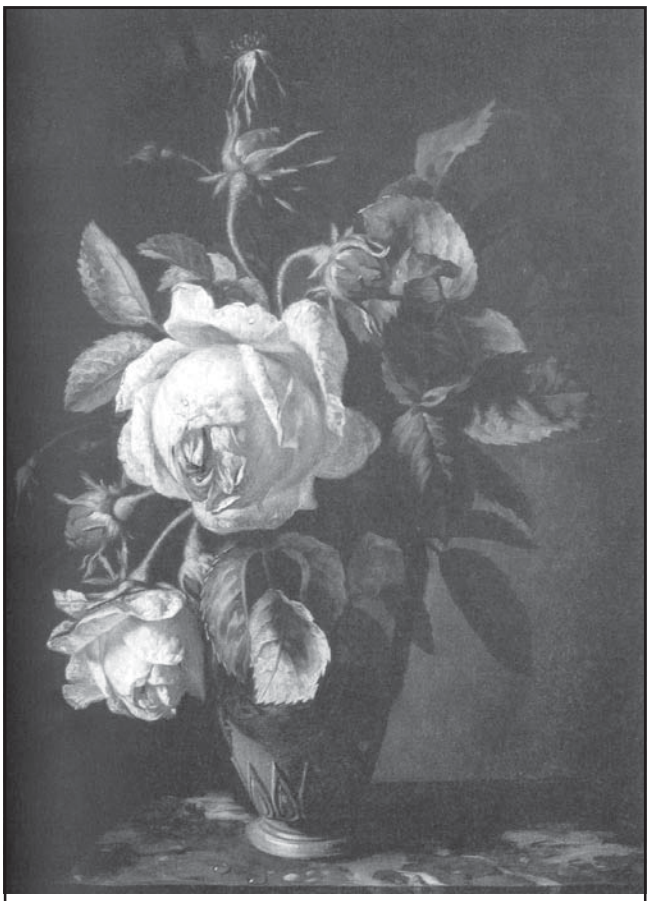

Simon Saint-Jean – ***Bunch of Flowers on a Marble Table***

nici trei ani de când l-au împușcat pe Ceaușescu și s-au dat dracu' toate. A venit cu ta-so pe la noi și au stabilit însurătoarea după ce-și găsește el de muncă la oraș, că nici d-al dracu' nu vrea să rămână aici. E dat dracu' și are gânduri mari: să-și ia casă acolo, că nu mai suportă noroiul de la noi, completă cu naivitatea unui analfabet ce admiră, dar și pizmuiește mintea unuia care a învățat să scrie.

– Și, e treabă serioasă? E leat cu noi? Te înțelegi bine cu el? răsturnă Vasile mai multe întrebări dintr-o dată, ca un om care vrea să scape de o povară dusă un timp și devenită pe neștiute prea grea. E om la locu' lui? O iubește pe Florica? adăugă, dacă tot se pornise, și încheie cu dorința de a afla ceea ce niciodată n-ar fi vrut să ajungă să întrebe: Dar ea ține la el? Îl vrea sau e doar așa…? Că s-au mai văzut situații…

Din direcția femeii către acel necunoscut, nu folosise cuvântul iubire, fiindcă i se părea prea greu să-l audă, chiar dacă știa că sentimentul omis e în firea lumii. Inconștient, sugerase odată cu întrebările și răspunsurile dorite, iar Jan îi prinsese fără greutate adevărul din vorbe.

– Nu știu ce să spun, zise, încercând să lase celor doi oaspeți impresia greutății așezate pe umerii lui, ca și când, înainte să-și trăiască propria viață, Florica trecea prin sufletul său, ținând calea unei firești și necesare cenzuri ce trebuia făcută de fratele mai mare. E ceva între ei, da' e și vârsta, că toate se fac la timpu' lor, zise mai departe, cu o importanță umflată de vinul băut, încât puteai crede că judecata sau voința lui e mai mult decât lege pentru femeia care adormise de ore bune cu vise știute numai de ea. Că la noi, la bărbați, mai merge să te însori și la o vârstă oarecare, completă ca un cunoscător, fără să precizeze, însă, limita.Da' la femei, dacă treci de douăzeci- douăjdoi, nu te mai ia nici dracu'!

– Să înțeleg că e numai interesu'? tresări Vasile, cu o speranță înroșită și ea de atâta vin. Adică, n-ar cam fi la bază ce trebuie să fie? concluzionă ca să-și facă seara mai ușoară.

– Bă, eu nu știu ce-ar trebui să fie, da' în toate e un interes și-mi pare rău că nu ești tu în locul ăluia, zise Jan și dacă tot alunecaseră pe unduiri de noapte și vin spre adâncuri îndepărtate, găsi de cuviință să argumenteze: Că noi ne cunoaștem de mult și-am petrecut și bune și rele. Într-un fel ne asemănăm și-mi convenea să te ia pe tine, ca să rămânem ca frații. Da' uite, mâine vorbești cu ea între patru ochi și vezi ce-ți spune, că oricât aș zice eu că știu totu', sunt sigur că mai e ceva prin sufletu' ei pe care îl ține doar pentru ea.

– Noi ziceam să plecăm mâine, rosti Vasile, cu un mincinos aer de nepăsare ieșit din orgoliul cu lecție neînvățată, care încerca astfel să se protejeze de viitoare izbiri, chiar dacă își dorea să mai rămână un timp, fie el cât de scurt, pentru a se măsura cu șansa pierdută.

– Cum să plecați!? se miră Jan, sugerând că nu acceptă hotărârea lor. Mai stați și voi măcar o zi, dacă nu două … sau trei. Nici nu ne-am întâlnit bine și plecați? Și în afară de asta, cum vrei să vorbești cu Florica, dacă vă luați tălpășița așa repede? Nu zic bine? întrebă, întorcându-și privirea spre Iosif, într-un gest inconștient, pe care adâncurile noastre îl repetă de fiecare dată când suntem singuri sau în inferioritate, dar ne dorim ceva și avem nevoie de aliați.

– Eu cred că zici bine, da' el hotărăște, rosti Iosif, împăcându-i pe amândoi dintr-un singur răspuns, dar și pe el, care n-avea nici un chef de plecare atât de repede, cu oboseala nescursă din picioare și cu inima neîmpăcată după dezastrul atâtor speranțe neatinse. Ar fi bine să mai rămânem, repetă, și ca să-i lase tovarășului său impresia că e rugat, după cum, cunoscându-l de atâta vreme, știa că-i place, îl privi în ochi prin mișcătorul aer fără lumină al nopții, rostind pe un ton molcom, prea greu de refuzat: Hai, mă, Vasile, să mai stăm o zi sau două. Nu v-ați mai văzut de mult și aveți atâtea de vorbit. Doar n-am bătut atâta drum pentru câteva ore!

– Rămânem, zise Vasile, prefăcându-se convins de insistențele celor doi prieteni, dar ca să nu-și trădeze în fața lor propria dorință deja împlinită, adăugă, ca o condiție obligatorie prin care putea să verifice dacă Florica e dispusă, oricât de puțin, să vină spre el. Dar vă aștept și eu pe la noi. O iei pe Florica de mână și peste o lună veniți pe la noi. Vreau să ne întoarceți vizita, ca să strângem legăturile mai bine și să ne cunoaștem și familiile.

– S-a făcut, zise Jan, pleznindu-l amical peste umăr. Într-o lună suntem la voi, confirmă, în vreme ce ridicându-se, apucă sticla să umple paharele, însă dintr-o dată rămase nemișcat ca o statuie de câteva clipe, pietrificată de ceva important ce îl pocnise în frunte și-i anulase mobilitatea cu tăria lui. Eu vin sigur și sper să meargă și soru-mea, îngână așezându-se la loc. N-am auzit nici o vorbă să se ia cu ăla până în toamnă, că nu știu dacă v-am zis, că nu prea îmi place personajul, adăugă pentru a-și preciza definitiv poziția. N-am auzit și sper să nu se întâmple, că altfel nu mai poate veni cu mine, că e destul de al dracu' și n-o mai lasă el să facă ce vrea ea.

Vasile ar fi vrut să-i spună că aceeași dorință e și în inima lui, sau în a lui mai mult decât în oricare alta, însă cuvintele camaradului și vinul băut îi zdrențuiseră atât de mult sufletul și nu mai putea să vorbească, fiindcă i se părea că a intrat într-o

competiție în care însuși trofeul, oricât de bun ar fi el, și-a ales dinainte învingătorul, dăruindu-se singur acestuia. Simțea o înstrăinare fără margini și chiar dacă se mințea că vine din depărtarea de casă și de undeva din miezul cerului întunecat, prăbușit peste trupul nopții, intuia în adâncul său, acolo unde adevărurile rămân verzi, oricâtă toamnă le-am turna la rădăcini cu neputințele noastre, că singurătatea i se naște din eșecul sau neîmplinirea clipei, suprapusă peste dorințele lui. Din lărgimea hăului astfel format îi venea toată durerea, dar în simplitatea lui nu avea atâta forță încât să urce până la izvoare. Auzea greierii scârțâind hoinari în iarba înrourată de răcoarea nopții și prin tăcerea care veni o vreme la masa lor, i se păru că simte clipocitul constant al clipelor de fluid negru, care picau din imperceptibile înălțimi într-o mare nevăzută de curgător și ireversibil trecut.

După agitația unui somn cu ore puține, a doua zi îi trezi aruncându-le în ochii parcă umpluți de nisip, niște bolovani lucitori, desprinși din râsul chicotit al unei fețe de soare, care se holba dinadins într-un colț de geam. Petrecăreții își strânseră pleoapele refuzând ca niște strigoi lumina, dar ca să nu lase gazdelor impresia că ar fi doi puturoși obișnuiți să zacă în pat până la amiază, se ridicară, chiar dacă amețeala le picura din tâmplele grele.

– Te doare capu', Iosife? întrebă Vasile, frecându-si tâmplele, și după ce tovarășul îi confirmă printr-o interjecție gemută că a nimerit adevărul, adăugă, după cum nu-i era felul să recunoască: Și pe mine. Cred că au băgat zahăr mult sau o fi răsuflat, dracu' în butoi, dacă stă acolo de anu' trecut. Sau a fost via stropită și n-a spălat-o ploaia, că altfel nu se explică la noi chestia asta.

– Ba, se explică, mormăi Iosif, încă buimac. Prin cantitate, nu prin calitatea vinului, că oricât de bun ar fi fost el, la cât am băut îl durea capu' și pe un elefant. Și nici n-am dormit prea mult, că am venit la culcare când lumea din sat pleca la câmp.

– Hai să ieșim și noi că ne facem dracu' de râs, îngână Vasile cu o mare lehamite suprapusă peste rușinea din el, care îi adâncea sentimentul înstrăinării. Ne dăm cu niște apă rece pe ochi și dacă se bagă de seamă, zicem că de la drumu' de ieri… de la soare, adăugă visând o clipă la pacea casei lui, așa sărăcăcioasă cum era, dar în care putea face tot ce dorea fără să dea cuiva socoteală că doarme până dincolo de amiază.

Ieșiră la lumina zilei întinzându-și oasele ca niște oameni osteniți după somnul scurt care încheiase o zi asiduuă de muncă și, căutând cu ochii fără să găsească pe cineva prin curte, începură să-și aranjeze frezele, fiindcă nu știau ce să facă în așteptare cu mâinile și nici nu se văzuseră prea bine în ștersătura unui pătrat de oglindă, atârnat lângă un colț de perete, unde se adunase toată umbra din casă, de parcă cineva ar fi lopătat-o acolo dinadins. De la tutunul turnat în plămâni, dar și de la neștiința prin care voiau să-și facă simțită prezența, tușiră de câteva ori cu apăsare forțată, dar cum nimeni nu veni să gonească pustiul din bătătură, hotărâră să aștepte cumințI și traseră de sub masa la care tăinuiseră toată noaptea scaunele pereche, așezându-se pe ele în răcoarea apropiată a unor pete de umbre.

– Or fi la muncă, își dădu cu părerea Iosif… Lumea le are pe ale ei, nu e ca noi, călători.

– Or fi, da', să plece așa, toți? Să lase casa pustie… se miră Vasile, știind că el ar fi procedat diferit, mai ales că aveau și oaspeți.

Nu lăsă gândul că ar putea fi nedoriți să-și facă sălaș în mintea lui, chiar dacă îi bătuse cu arătătorul de aer în tâmple și, fără să rostească vorbele, își spuse că prietenia cu Jan e mai mult decât o convenție. Traversaseră destule împreună, și printre goluri de întuneric împrumutat parcă din noaptea trecută, își amintea regretul camaradului, că n-a venit mai devreme. Același regret își doinea și în el frământarea, dar nu putu să-și explice cum de se răsturnaseră toate în sufletul lui, fiindcă niciodată nu se gândise la Florica mai mult decât în joacă. O văzu în mașina șoferului, ținându-se de mână în drum spre un oraș oarecare și apoi în brațele lui, dar își scutură rapid gândurile, altfel, durerea de cap nu i-ar fi trecut nici într-o săptămână.

– Bună dimineața… sau bună ziua, auziră dinspre grădină salutul femeii, sosit odată cu scârțâitul porții care se închidea în urma ei. Trebuia să mai dormiți, că am înțeles de la Jan că v-a prins dimineața la vorbă.

Florica venea râzând, cu poala încărcată de legume proaspete, iar drumeții se ridicară întorcându-i salutul fără să-și trădeze durerile din tâmple, însă Vasile, marcat de gândul care îi zgâlțâise creierul, se smulse din zâmbetul ei și se uită spre grădină, așteptând parcă să vină și șoferul în urmă.

– Să te ajut, zise după câteva clipe, convins că poarta va rămâne închisă, și chiar dacă Florica îl asigură că nu e nevoie, porni spre ea, fiindcă ținea să pară educat și mai ales dorea să-i atingă mâinile.

– Ce ați zis când v-ați văzut singuri? Ați crezut că am plecat cu toții, chicoti Florica, păstrându-și râsul, ca un semn de bună ospitalitate, dar Vasile negă printr-un gest ambiguu, fără să-și mute însă privirile din ochii ei. Sunt amândoi la moară,dădu femeia o lămurire ce părea firească și, după ce vărsă legumele într-un lighean, își scutură palmele de praf, dar și de fierbințeala mâinilor lui Vasile, adăugând peste umăr: Trebuie să vină și ei, dar până atunci să vă pun ceva de mâncare.

– Stai liniștită, Florico, zise Vasile, cu timbrul îngroșat dinadins, ca să pară mai bărbat decât era. Nu suntem învățați cu mâncarea de la trezire! Mai târziu, când o veni Jan… și tatăl vostru.

– Poate Iosif, dacă ție nu ți-e foame, insistă femeia, și o clipă, Vasile simți în tonul ei depărtarea, dar și apropierea, ca și când i-ar fi vorbit o nevastă, ori o prietenă, sau rudă care de mult nu mai stă de convenții.

– Nu, nici eu, rosti Iosif, întărindu-și vorbele și cu un gest pripit al mâinilor. Are dreptate Vasile: așa ne-am obișnuit, să ieșim în larg cu stomacu' gol, minți, fiindcă lucrurile stăteau altfel și, în zori, dacă nu erau mahmuri ca acum, înfulecau în grabă ceva și alergau la bărci. Dacă mănânci dimineața, oricât ai fi de puternic, te ia răul de mare la răsărit, adăugă spre a fi mai convingător, fără să trădeze greața din el și mai ales neobișnuința de a fi servit pe degeaba.

– Mai bine o luăm și noi spre moară, zise Vasile, pe aceeași frecvență cu el. Să-i ajutăm să termine mai repede!

– La trei-patru saci nu e cine știe ce muncă, spuse femeia, din încăperea mică unde intrase și care vara ținea loc de bucătărie, sau poate și peste an, apoi, venind în tocul ușii de care se sprijini cu mâinile desfăcute, încât sânii tineri i se ridicară prin bluza subțire, cu uimirea unor ochi parcă treziți dintr-o dată, zise cu râsul unei glume dorite: Sau nu vreți să stați de vorbă cu mine?

– Cum să nu vrem, Florico, îngână Vasile, fără să știe cum trebuie să ia cuvintele femeii. Da', ne gândeam să fim și noi de

ajutor, că de mici suntem învățați cu munca, dacă n-am avut părinți care să ne ajute să avem și noi copilărie.

Ar fi vrut să-i spună că de fapt pentru ea a venit, și simți că neputința de-a exprima adevărul îi răsucește sufletul și parcă i-l strânge prin piept, zăpăcindu-l în cenușa unor noduri amare, însă dincolo de toate, îi plăcuse modul dramatic în care încheiase, fiindcă știa sau intuia că inima unei femei întregi, ce înglobează în ea mama, iubita, prietena, vibrează ușor la toate lacrimile lumii.

„Femeia trebuie să fie ca o piersică coaptă care când cade se sparge și-i sare zeama ca lacrimile, zisese într-o seară la crâșmă Ivan, șeful pescarilor, când după câteva sticle de votcă proastă se pornise o discuție despre femei, care-i plăcuse peste măsură lui Vasile, și păstrase din ea învățămintele considerate prețioase, atâta vreme cât veneau de la un cunoscător. Trebuie să fie bună și iubitoare… și să ducă la necazuri, nu să facă figuri și mofturi, punctase tartorul pescăriei, încurajat de gurile căscate ale altor tineri la fel de neînsurați ca și Vasile. Trebuie să nu-ți iasă din cuvânt, să te asculte și să te aștepte, că d-aia e femeie și astea e calitățile ei. Dacă nu le are, mai bine o dai dracu' de la început și n-o iei, că până la urmă tot îți vine s-o lași. Da', trebuie să știi s-o alegi, și faza cea mai tare e să-i intri în suflet, că aici e tehnica: s-o dobori, s-o pui jos, că altfel te ia de prost și te pune ea pe tine. Cel mai bine, adăugase privind sugestiv goliciunea paharului uscat pe care i-l umpluse apoi în grabă unul din învățăcei, o dai gata pe femeie cu chestii de tristețe, de lacrimi, că femeia e mai simțitoare, altfel era bărbat și mergea la pește cu noi. Să-i spui că ai fost singur și necăjit, da' te-ai descurcat și le-ai dus pe toate, că d-aici, ea se moaie, ca femeile, da' își dă seama că ești puternic ca bărbat".

– Cum adică n-ați avut părinți? întrebă Florica, și zâmbetul îi rămase doar ca o umbră uitată în colțul gurii. N-am știut, și Jan nu mi-a spus nimic!

– Numai despre mine n-ați stat de vorbă, zise Vasile, cu o mincinoasă nepăsare susținută în aceeași direcție, de gestul mâinilor.

– Ba, să știi că am stat, afirmă Florica, într-o simplă sinceritate prin translucidul căreia puteai să vezi ușor că Vasile a existat în mintea și poate în sufletul ei mai mult decât un ins oarecare, într-un timp nu prea îndepărtat. De multe ori am vorbit despre tine și ți-am așteptat scrisorile…Astea, în cazul în care nu puteai să vii, da' nu înțelegeam de ce? Că uite, până la urmă ai venit!

– Mai bine mai târziu, îngână Vasile, dar nu-și duse până la sfârșit ideea știută, fiindcă îi era teamă de adevărul pe care îl aflase într-un ceas întunecat al nopții trecute, și bănuia că femeia i-l va spune direct, însă dorea să o facă între patru ochi. Iosife, du-te, mă, tu, până la moară, să dai o mână de ajutor ca să vină și ei mai repede, îi zise celuilalt, care auzise prima parte și pricepuse, desigur, că se aflau într-un loc unde nu demult, pentru prietenul său, ca o lumânare, arsese mocnit, așteptarea.

– Mă duc, zise Iosif, ridicându-se ca la o comandă, și în ciuda insistențelor femeii de a rămâne acasă, fiindcă în mintea ei nu se cădea să lași un oaspete să-ți muncească, plecă, întrebând numai de locul în care se afla moara.

Soarele se ridica arzător și umbra pomului sub care se așezase Vasile își mutase locul, întinzându-și fragila răcoare alături, unde-și trase și el scaunul, fiindcă simțea că se vor spune multe și era mai bine să nu stea în picioare, mai ales că durerea din tâmple părea că n-are de gând să-l slăbească. Îi ardeau ochii și îi păru rău că nu și-a luat ochelarii negri pe care îi primise cu vreo trei ani în urmă de la un străin trecător pentru o clipă prin izolarea și pustiul satului lor, în care vremea, refuzând parcă trecerea, se încăpățâna să păstreze mereu aceleași arome arhaice și nu-și măsura curgerea decât prin schimbul dintre morți și nou-născuți. Îi dăduse pe ei o pungă plină cu pește și-n urma prafului ridicat de mașina străinului care plecase și el bucuros, i se păruse că a făcut un schimb cum nu se putea mai bun.

– Până la urmă am venit, zise tărăgănat și, dincolo de faptul că n-avea ochelarii la el, ca în spatele întunecării lor să capete un aer misterios, cum văzuse în câteva filme americane, regretase că vocea nu-i e atât de gravă, încât să poarte în ea tulburarea unui ecou.

– Și în anii ăștia, ce ai mai făcut? întrebă Florica, și el, surprins că n-a primit vestea știută deja, răspunse cu o simplitate caldă, dincolo de care parcă dintr-o dată se prăbușiseră toate orgoliile și ipocriziile omenești:

– Am muncit. Mama e bătrână și pământurile noastre sunt sărate. Doar peștele pe care-l prind ne ajută să trăim. Orașele sunt departe și dacă aș vrea să plec, nu pot s-o las și nici s-o iau cu mine, fiindcă nici eu n-aș avea unde să mă duc. Da', cred că nici nu vreau să plec. M-am obișnuit acolo, în cătunul nostru. Cu pământu', cu marea… O să vezi dacă vii și tu, cum a promis Jan aseară.

– Poate o să vin, îngână Florica, fără să ceară lămuriri despre discuția lor. Chiar dacă nici la mine lucrurile nu mai sunt așa simple, adăugă, și oricât și-ar fi dorit Vasile să fie privit în ochi, constată că femeia se uită pe deasupra capului său. Cred că ai aflat de la Jan.

– Mi-a spus aseară ceva, da' nu știu ce să cred.

– Totul e foarte simplu, zise femeia, cu o neînțeleasă îndepărtare în ochi și în glas, însă Vasile, oricât se strădui să priceapă „simplitatea", nu găsi măcar un răspuns întreg.

– Dacă veniți peste o lună pe la noi, te lămurești până atunci, zise totuși, nedorind să forțeze un răspuns, chiar dacă îl ardea nerăbdarea. Noi trăim mai simplu, dar s-ar putea să-ți placă. E altceva. Din marginea simplității noastre începe marea, adăugă, iar ultimele cuvinte îi plăcură atât de mult, încât se minună de ele și își spuse că parcă ar fi luate dintr-o carte, iar de atâta drag și le mai repetă în minte de câteva ori.

– Poate vin, spuse încă o dată Florica și, apoi, ca să schimbe discuția, ori pur și simplu din curgerea gândurilor, se trezi întrebând: Ziceai de părinții voștri… Ce s-a întâmplat cu ei?

Vasile își mută din nou scaunul și pentru prima oară în viață simți că cineva vrea cu adevărat să-i asculte povestea, dar și că el dorește s-o spună fără să-și controleze emoțiile. Din nou i se păru că-n fața femeii, care deja nu-l mai privea pe deasupra capului, toate zăgazurile ridicate în adâncul său de rigorile sau convențiile minții se rup și-n urma lor, șuvoaiele duse lasă firescul să-și reașeze pacea și echilibrul.

Povesti simplu tot ce adunase prin timp și i se păru că întrebările lui se ușurează, mutându-și din povară și în alt suflet, iar spre final simți că-i vine să plângă și nu știa dacă din neputința de a schimba ceva din cele destăinuite ori din tristețea zilei frânte în care aflase că prea târziu a sosit.

Își strânse dinții, ridicându-și privirea peste coama casei dincolo de care se întindeau rarefiate într-un albastru ușor depărtările, și când Florica îi veni în spate și își lăsă mâinile să-i alunece pe umerii lui într-o firească dar tandră îmbrățișare, i se

păru că din piept, printre palmele ei, îi răsare văratec un câmp înflorit de cicoare.

– Vrei să aflăm ce s-a întâmplat cu ei? îi șopti la ureche, iar el simți, dincolo de umezeala buzelor fierbinți, căldura și neastâmpărul întrebării.

– Vreau, îngână cu vocea strecurată tiptil ca și când se legau să meargă împreună dincolo de ochii lumii, pe taina unor cărări întortocheate din hățișul nevăzut al multor drumuri străbătute. Dar cum?

– Mergem la pustnic, îi flutură în timpane Florica șoapta plină de încredere.

– Unde!? întrebă Vasile, cu o mare uimire venită din toată neștiința lui. Ce puznic? Aveți voi d'ăștia p-aici!? se miră și, când simți că lângă tâmpla lui obrazul femeii se mișcă într-un semn de confirmare, zise pe un ton scăzut care se dorea însă categoric: Da' să nu fie vreun vrăjitor de umblă cu moșmoande, că nu merg. Sau vreun șarlatan, să ne dea tot felu' de prostii să bem ca să ne tâmpească și să ne ia banii. D'ăștia sunt și pe la noi, mai ales țigănci, da' m-am ferit de ele. Că nu știi ce-ți descântă și a doua zi răstoarnă valul barca cu tine.

– E un pustnic, Vasile, și multă lume a fost la el. Chiar și eu. Stă peste dealuri într-un canton abandonat de pădurari când și-au făcut clădire nouă la marginea drumului. N-au mai stricat căsuța veche și l-au lăsat pe el acolo. Îi dau și de mâncare... îi mai duce și lumea.

– Ai fost și tu!? veni cu întârzierea câtorva clipe, mirată, întrebarea lui. De ce? Și, ce ți-a spus?

– Că omul meu va veni, răspunse Florica, ridicându-se de pe umerii lui.

– Ăla… șoferu'?

– Va veni pe jos, însoțit, și nu va mai pleca, vorbi mai departe femeia, ca și când nu l-ar fi auzit. Se va întâmpla într-o zi luminoasă, pe neașteptate, și totul o să fie atât de învălmășit că n-o să-mi dau seama, completă, privind prin peretele casei spre niște orizonturi deschise numai ochilor ei.

– Ăsta ar cam semăna cu mine, zise flăcăul, întorcându-se spre ea. Nu ți se pare? întrebă cu un zâmbet ce se dorea enigmatic sau plin de înțelepciune, iar când dădu să se ridice în picioare, auzi pe uliță scârțâitul unor muncite roți de căruță și se așeză la loc.

– Mergem toți după amiază, dar să nu afle tata, șopti la repezeală femeia, ca și când în alt fel s-ar fi auzit din drum. Nu crede în astea și de câte ori vine vorba de el sau mai aude pe undeva vreo discuție, îl înjură și din „nebun" nu-l scoate. A rămas tot ca-n timpurile alea vechi, când înjurau și-n biserică, și dacă îi punea primaru' s-o dărâme, s-ar fi pus cu târnăcoapele pe ea, adăugă, și-n aceeași grabă intră în bucătăria scundă unde mâncarea fierbea în oale, aproape sfârșită.

Impregnată și-n boarea serii, căldura uscată îi însoți până la marginea pădurii, unde Vasile, sătul de mersul altei zile, se aplecă să-și scuture de pe vișiniul pantalonilor lucioși, praful adunat din țărâna drumului neașteptat de lung.

– Bă, da' departe s-a izolat și puznicu' ăsta, zise cu ironice modulații în glas, ca și când ar fi vrut să lase impresia că are multe semne de îndoială, dar a bătut drumul doar dintr-un moft sau ca să-i facă ascetului o favoare. Nu putea să stea și el mai la marginea satului?

– Păi, pustnicu' d'aia e pustnic, băi, Vasile, să stea în pustiu, nu cu lumea, zise Jan, convins că un răspuns mai bun era greu de găsit. Dacă stătea în sat, se lua cu una, cu alta… astea lumești, și până la urmă semăna cu noi toți.

– Ăștia care pleacă în pustietate, au ei ceva, trase Vasile concluzia, fără să precizeze ce i-ar determina pe asceți să caute singurătatea, deși avea pe buze răspunsul, însă nu voia să-și supere gazdele, care credeau cu adevărat în puterile omului din pădure.

– Poate nu mai suportă răul din lume, își dădu cu părearea și Iosif. Sau or fi avut ceva, decepții… N-ai văzut că și noi, când suntem supărați rău, ne vine să bolim în pat și să nu mai ieșim din casă?

– Asta ține de la om la om, răspunse Vasile, care știa că în momentele lui de tristețe ieșea la o votcă și de acolo se întindea la vorbă cu alți tovarăși până când uita de toate, mai ales unde e și de ce a venit, sau se ducea pe țărmul sălbatic și rămânea ore în șir cu ochii pironiți în sufletul mării, ascultându-i șoapta frământată.

– E bătrân? întrebă Iosif, cu o strategie menită să mute centrul de greutate al subiectului, fiindcă știa că tovarășul său avea prostul obicei de-a se contrazice pe orice temă și atunci când n-o stăpânea prea bine, cum se întâmpla în cele mai multe cazuri, venea cu tot felul de argumente și nu-și dădea seama că în loc să convingă, se afunda și mai tare.

– Destul de bătrân, răspunse Jan. Are barbă căruntă, părul alb, și nu-mi dau seama cât să aibă. Oricum, destul de mult.

– Eu am vorbit cu el, interveni Florica. Are fruntea cutată și obraji obosiți, dar ochii nu par așa bătrâni. Sunt vii și parcă se uită prin tine.

– Păi, așa sunt ăștia, că altfel n-ar mai fi puznici, veni Vasile cu unul din argumentele lui, și în același timp, fiindcă-și simțea arsenalul aproape epuizat, făcu un pas înainte, ca semn că el e gata de mers mai departe.

Ceilalți porniră și ei mergând aproape în șir prin șerpuiala unei cărări pe care Jan o deschidea. Nici el nu știa drumul prea bine, însă fiind de-al pământului, avea mai multe semne, cel puțin instinctive, de orientare.

Deasupra pădurii, seara începuse în șoaptă să stingă luminile lumii și doar apusul cu depărtările lui mai întindea la orizont neputincioase aripi de foc, dar sub cupola îmbrățișărilor de ramuri, amurgul venise umbrit mai devreme. Ca o ceață murdară se lipea de copaci și uneori se răsucea printre ei în fuioare mai dense, de parcă ar fi fost copii de aer pe care noaptea îi trimitea înainte să-i deschidă sosirea.

Sunete ascuțite înțepau în ecouri pădurea, și sub tălpile tinerilor, moartea troznea suspinat, îmbibată în uscăciunea frunzelor scuturate de o toamnă oarecare.

– Nu vreau să vorbesc cu păcat, zise Vasile, rupând tăcerea, da' ceva nu e în regulă aici și s-ar putea ca tatăl vostru să aibă dreptate.

– Taci, Vasile, șopti Florica, strângându-l de mâna pe care i-o prinsese de la intrarea în pădure. Suntem aproape.

– Păi, cum, mă, să stai tu singur cuc în hățișu' ăsta? Acu' mai merge, să zicem, că e vară, da' iarna?

– Uite cantonul! exclamă Jan, dibuind prin zumzetul serii peretele alb al căsuței care tăcea în miezul unui luminiș. V-am spus că nu e așa departe, adăugă bucuros că n-a greșit cărarea.

– Nu se supără că-l deranjăm? întrebă Iosif, zărind printre copaci gardul de lemn și poarta închisă.

– Nu, răspunse Jan, care mergea în fața lui. Pustnicul nu se supără niciodată.

– Să nu doarmă, că nu văd nici o lumină.

– Nu, Iosife, nu doarme! Se zvonește prin sat că nu doarme deloc.

– Și chiar așa să fie?

– Nu știu, șopti Jan, ajuns lângă poarta care-i primi cu un scârțâit de oase ruginite, după ce împinse în ea. Da' uită-te și tu; dacă poate să stea aici singur, de ce n-ar putea să trăiască și fără somn? adăugă, oprindu-se cu o întoarcere ca să-și aștepte sora și camaradul, care veneau în urmă, ținându-se de mână.

Cu puteri întârziate, seara se bulucea și-n luminiș, iar odată cu ea umbre întunecate se jucau printre ulucile gardului și, de la streașina cantonului abandonat, se prelingeau pe ziduri, scurgându-se parcă în gurile unor crăpături adânci. În spatele ferestrelor se înghesuia un întuneric și mai mare iar singurătatea, care bântuia curtea îngustă, părea să fie soră cu el. Doar câte un fâlfâit de aripi și freamătul pădurii înfruntau nemișcarea din adâncul căreia, neauzită, se ridica regulat o răsuflare prelungă.

– Ce faceți? întrebă Vasile, ajuns și el lângă poartă.

– Vă așteptam pe voi, șopti Jan.

– Nu intrăm?

– Ba da, că d'asta am venit, zise, pornind spre ușa veche, în care bătu cu o nefirească sfială, sau cel puțin, necunoscută camaradului său.

– Nimic? șopti și el, venindu-i aproape. N-o fi acasă.

– Nu pleacă nicăieri.

– Poți să știi!? își dădu cu părerea Vasile, simțind că dincolo de ironiile trecute, voia de fapt să-l vadă pe ascet, însă ceva din adâncul lui se temea de această întâlnire. Mai bate o dată, îi sugeră camaradului și, când mâna lui Jan lovi în scândura bătrână, ușa se deschise cu-n scârțâit de pustiu împrumutat ca-ntr-o frăție, de la poartă.

Un foșnet împrăștiat și izbituri în pământ se auziră dintr-odată venind tot mai aproape, și un muget greu, țâșnit din spatele cantonului, cutremură pădurea. O clipă, din toată căldura serii, vara se duse, și-n inimile tinerilor șuieră albicios gerul unui vânt de iarnă. Ușa scârțâi mai departe până se izbi de perete și întunericul dinăuntru parcă se repezi peste ei.

– Fir'ii al dracu', Gogule!se auzi un glas omenesc în apropiere. Cea, du-te dracu'! Ți-a venit să-ți iei lumea-n cap, sosi completarea și odată cu ea apăru din penumbre capul unui bou, iar lângă el, dojenitorul om, care-l strunea ținându-l de un corn. Ce faceți, bă, aici? întrebă omul nu prea mirat de întâlnire și, până să primească răspunsul, se opinti ca să-și oprească animalul.

– Îl căutam pe pustnic, răspunse Jan, care se dumiri primul că pădurarul își pierduse un bou și alergase destul ca să-l găsească. I-am adus ceva de mâncare și voiam să ne spună și nouă câteva vorbe.

– Păi acuma, noaptea, mă? întrebă pădurarul. De unde sunteți voi?

Gazdă fiind și, recunoscut de ceilalți, chiar și de Vasile, drept îndrumător al grupului, Jan dădu explicațiile cerute, și pentru a nu crea tulburări nedorite, deși drumurile sătenilor spre casa ascetului căpătaseră o stare de normalitate, însă nu puteai ști ce-i răsare în minte pădurarului supărat, se oferi să țină și el de celălalt corn, ca să-i ușureze efortul.

– Lasă, că l-am potolit și nu mai smucește, zise pădurarul, cu nervii domoliți de bunăvoința flăcăului. L-am pierdut pe la prânz și am crezut că e prin zonă. De obicei venea singur aici în luminiș, ca să pască. E iarbă, și aici l-a fătat mă-sa. S-a obișnuit cu locu'… Că, uite, colo-n spate aveam niște grajduri și, poate, și le aduce aminte. Sau își amintește de vremea când era tăuraș, că aici stăteam când l-a castrat veterinaru', zise mai departe, ca o lămurire însoțită de un râs ce se dorea a fi țâșnit dintr-o glumă bună, dar cum tinerii nu-i răspunseră cu aceeași stare de amuzament, depăși momentul în grabă, întrebând: Nu e nimeni înăuntru, nu-i așa?

– Se pare că nu, răspunse Jan. Doar ce am venit și am bătut la ușă. S-a deschis singură.

– Înseamnă că n-am închis-o eu bine, când am trecut mai devreme pe aici. L-am anunțat și pe șefu' de post că pustnicu' a dispărut de alaltăieri.

– A dispărut!? se miră Florica, sau poate toți se miraseră în sinea lor, dar numai ea își rostise uimirea.

– Da… așa cred, dacă nu mai e aici, răspunse pădurarul. Ieri am trecut să-l văd, dar nu era nimeni. Am crezut că e și el prin pădure, ca omu'… și n-am luat în seamă. Alaltăieri l-am văzut, că a venit până la cantonul nou, să vadă și el scheletele alea…

– Ce schelete? întrebă Vasile, simțind că un fier înroșit în focul unor zeci de ani vine de aiurea și-i răscolește sufletul și limba. De oameni?

– Doi oameni. Adică un bărbat și o femeie, după cum arată oasele. Așa zice șefu' de post, că le-am văzut și azi când a venit cu doctoru' din sat, înainte să le îngropăm la loc. Le-au găsit băieții ăștia de-i am la pădure, când i-am pus să sape o fundație pentru niște anexe. Da' nu-ți mai dădeai seama ce e acolo. Or fi fost din război, cum a zis și șefu' de post, răspunse pădurarul, fără nici o emoție, de parcă ar fi scos din pământ niște rădăcini pe care se ridicaseră cândva trunchiuri devenite de mult cenușă, ori garduri putrezite. L-am adus acolo și pe pustnic… să vadă și el, dacă-și dă seama de ceva, că asta ține de sectorul lui… sau cum să-i spun, zise mai departe cu aceeași simplitate în care alte gânduri n-aveau loc. N-a putut să-și dea seama, chiar dacă s-a concentrat vreo zece minute, că i se măriseră ochii și-l luase un tremurat de mâini.

– Și de atunci? întrebă Vasile.

– De atunci… cum vedeți și voi. Da', o veni până la urmă, că a mai lipsit el câte o zi, răspunse pădurarul, îndemnându-și boul să meargă înainte după ce privise scurt spre ochiul cerului umbrit de noapte în albastrul lui, dar luminat, ca o firavă împotrivire, de răsărirea nouă a stelelor cu veșnicii îndepărtate. Veniți și voi mâine. Poate apare… sau, cum vreți. Puteți să mai stați, da', să nu faceți vreo prostie, că v-am recunoscut… știu cine sunteți, adăugă din mers, întorcându-se ca să-i mai vadă o dată înainte să se strecoare prin trupul pădurii, pe o cale oarecare, deschisă de simțuri, sau pe cărări numai de el știute.

Tinerii ascultară o vreme îndepărtarea pașilor în noapte, iar când tăcerea înghiți și ultimul foșnet, simțiră că singurătatea e mai mult decât o stare. Părea un fluid albicios, ca un trup de fantomă străină, care trecea cu zumzet prin ei și nu voia să plece. Din nemișcare, pădurea parcă începea să-și reașeze copacii ca să deschidă în urma lor niște ochi înghesuiți într-o fixată atenție.

– Eu zic să mergem, șopti Jan, ca și când nu voia să tulbure amorțirea nopții. Ce ziceți? Nu cred că are rost să mai stăm. Tu ce zici, Vasile?

– Păi, să mergem. Poate venim altă dată, că vreau neapărat să-l văd. Tu, nu, Iosife? întrebă, iar gestul prietenului, întors ca

un răspuns fără grai, îi confirmă că și el gândește sau simte la fel.

Închiseră ușa bătrână, iar înainte să plece, traseră poarta care-și înfipse glasul ca o strigare scârțâită în tăcerea vie a nopții. Ca în urma unei chemări, păsări de pradă răspunseră scurt din hăuri nevăzute, iar peste crestetul pădurii, un fâlfâit de aripi tăie moliciunea aerului.

Jan deschidea cărarea, și după o vreme de rătăcit printre copacii care semănau între ei, se opriră nesiguri că merg pe drumul cel bun. Ar fi trebuit să iasă de mult din pădure, însă câmpul nu-și făcea simțită în nici un fel apropierea.

– Parcă p-aici am venit, zise Jan, prea sărac în convingere. Voi nu ziceți la fel? adăugă, mai mult pentru a-i lua și pe ceilalți părtași la rătăcirea lor. Cum ți se pare, Vasile?

– Nu știu, răspunse cu gândurile în altă parte. Nu sunt învățat cu pădurile. Poate știe Florica.

– Nu-mi dau seama, zise femeia, lipindu-se mai tare de el. Dar ce contează? Suntem împreună și-o să ieșim până la urmă.

Din mutenia pădurii auziră dintr-odată un foșnet strecurat printre pomi de niște pași omenești, și-și întoarseră ochii în aceeași direcție, chinuindu-i să vadă prin trupul nopții. Pașii treceau rar, nu foarte departe de ei, ca și când nici o grabă nu era mai importantă decât mersul în sine. Parcă stăteau pe loc, și doar foșnetul ierbii, ori al frunzelor duse, părea să creeze iluzia că cineva înaintează croind un drum personal prin întunericul mișcător din hățișul înțepenit.

– Pustnicul! murmură Florica, arătând spre o nălucă ivită nu prea departe. Îl vedeți?

Ceilalți priviră și ei, zărind mai întâi barba albă, apoi mâna întinsă, care probabil arăta direcția prin care puteau să iasă în câmp.

– Iosife! zise Vasile, cu un ton prea ferm pentru toată nestatornicia clipei. Mergem până la el?

– Mergem, Vasili, altfel de ce am mai venit?

– Nu! exclamă Florica. Mi-e teamă.

– Așteaptă-mă, spuse Vasile, atent să nu piardă năluca din ochi. Vrem doar să vedem care e, și să primim un răspuns, adăugă, și după ce-i făcu lui Iosif știutul semn de plecare, se repeziră amândoi spre cel ivit în umbrele pădurii.

– Vasileee… Iosifee… răsună în urma lor glasul de femeie, care dintr-odată se întinse ca și când ar fi ieșit din mai multe guri: Vasileee… măi, Vasilee… Iosife!

Aerul tremură, iar vibrația lui trecu prin cei doi electrizându-le trupurile, apoi se întoarse în noapte.

– Vasileee… Iosifeee… Unde sunteți, mă?

* * *

Chemările se prăvăliră peste ei pocnindu-le în timpane, apoi veniră în spatele pleoapelor și izbiră în ele cu bocancii plini de nisip gloduros.

– Bă, mai trăiți? Unde sunteți, mă? răsunară în noapte glasuri de femei cu disperare ascuțită în ele. Vasileee… Iosifeee… strigară din nou, despicând somnul moleșit sub luna plină.

Pescarii deschiseră ochii păstrând în ei nedumerirea, iar când chemările tot mai apropiate se auziră încă o dată din glasuri parcă știute, săriră în picioare și priviră spre coasta înaltă pe care veneau într-o înfricoșată grabă, două mărunte umbre de femei.

– Suntem aici, strigă Vasile, neștiind prea clar cui răspunde. Cine ne-o căuta, Iosife? întrebă, răscolind în același timp cu privirile pustiul plajei, în care n-o găsea pe Florica.

– Nu știu. Parcă nevestele… răspunse Iosif, plin de nesiguranță.

– Nevestele!? se miră Vasile, simțind în palmă fierbințeala unei mâini ținute cu drag pe o cărare întunecată dintr-un drum aproape rătăcit. Ale cui?

– Cred că ale noastre.

Vasile îl privi cu ochii umflați de greutatea unei întrebări cât lumea întreagă de mare, și se răsuci uitându-se din nou la nisipul zgribulit într-un somn sărac și peste oglinda apelor mișcătoare, dar nu găsi, nicăieri, pădurile. Dinspre mare, depărtările se rostogoleau într-un freamăt știut de undeva, iar când femeile strigară încă o dată, le urmări umbrele oprite deasupra și începu ușor să recunoască țărmul copilăriei lor.

– Am visat ceva, Iosife, murmură, simțind că adevărul se despică în mintea lui și încă nu știe care parte e visul.

– Și eu, îngână Iosif. Până la urmă am ajuns la Jan, dar nu mai știu și dacă am plecat.

– Ai cunoscut-o pe Florica…

– Sigur. Ți-am spus că-mi place.

– Tu ai aflat de părinții noștri?

– Și eu, zise Iosif. Dar nu mai știu cine mi-a spus.

– Străinul! exclamă Vasile. Unde e? Îți amintești?

– Era acolo, îngână Iosif, simțind că mâna întinsă cu arătătorul înainte i se moaie de greutatea neînțelesurilor.

Locul pe care străinul, în nemișcare, se contopise cu apusul ori marea, era neumblat, iar fața nisipului, netezită de valurile unor zile, nu arăta nici o urmă de pași. Nici cortul… Doar niște semne de pescărușI veniți la mal, și în spate, tălpile lor ca două cărări întrerupte care duceau către țărm ori veneau dinspre el.

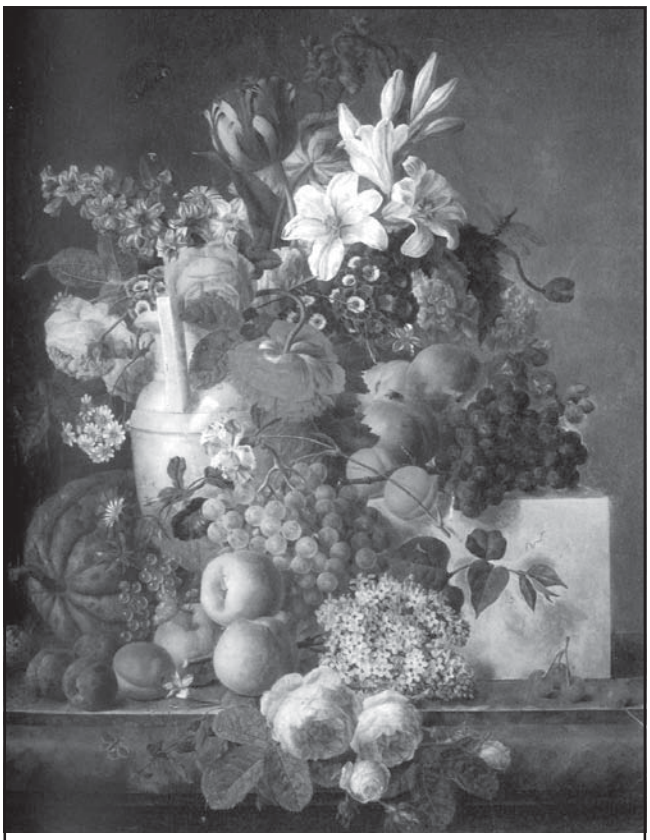

Iphigénie Milet de Mureau – ***Flowers and Fruits on a Marble Table***

Adrian Botez

CEI TREI CÂNTĂREȚI AI REGELUI

Demult, demult de tot, într-una dintre cetățile de lumină tulbure, grea, somnoroasă, prizărite printre negurile fără de sfârșit ale pădurilor germanice – nu departe de cețurile înghețate de deasupra valurilor sure ale Mării de Nord – un slăvit, bătrân și înțelept rege pofti să vadă și să audă cum se întrec în cântări supușii săi. A pus să i se așeze înaltul tron în mijlocul cetății – într-o largă piață, unde s-au strâns, jur-împrejur, la poalele tronului, sfetnici cu bărbi colilii, ostași încruntați și țepeni în zale – dar, în primul rând, talaze necuprinse de gură-cască…

Mii de buți și butoaie se rostogoliră din pivnițe tainic îngropate – ulcioare și cupe, cu mieduri și vin, neostenit umblară, din mână în mână, furnicând cu sclipiri, vâlvătăi și năluci – întunericul… Și nesfârșite zile și nopți au tot curs minesingerii, dar și cântăreți cutezători oarecare – și barzii, despletind de pe coarde de liră și din voci – fapte de mirare și imagini de viață și vis… Nimeni nu mai lucra nimic, în Cetatea Poveștii. Toți ascultau cele toate, fierbinți nebunii revărsând – fanatic crezând în Îngerul Cântec.

Nimeni n-a numărat nopțile și făcliile care s-au ars, pentru a lumina Cântecul… În cele din urmă, în fața palidului, de neodihnă și gând, rege – au rămas trei cântăreți, care, prin iscusința și puterea de vis a lirei și glasului lor, îi învinseseră pe toți ceilalți – holdă după holdă de cântăreți. De departe, erau cei care-l îngânduraseră cel mai adânc pe bătrânul și palidul rege – care nici nu simțise, de atâta zvoană a duhului de cântec, înțepeneala din înaltu-i, falnicu-i tron. Cei rămași erau: un plugar de departe, un războinic din preajma regelui – și un orb de nicăieri.

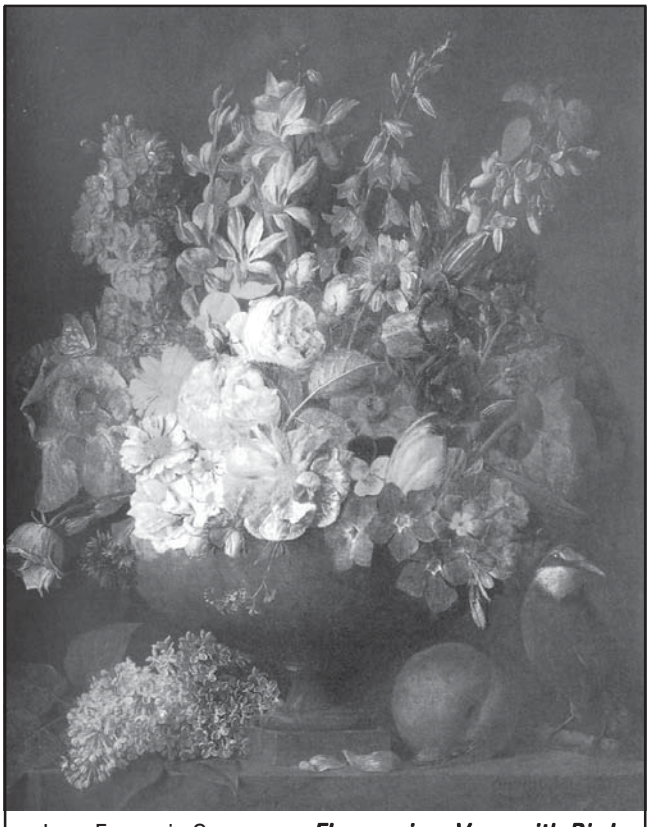

Jean-François Gerneray – ***Flowers in a Vase with Bird***

– Acum, voi trei, cântați ce n-ați mai cântat nimănui, niciodată – zise, cu glas ostenit și-ncordat, suveranul. Cântați din toate puterile – și eu, dimpreună cu bătrânii mei sfetnici, precum și cu toți cei de față – vom ști când se va ajunge la capătul cântecului, când unul dintre voi trei chiar va trece dincolo de maluri, de puterea vrăjită a omenescului cântec. Hai, fără zăbavă, cântați! Începe, plugarule – că tu ești de departe, dinafara Pădurii – și cine știe ce-ți vor fi făcând copilașii tăi și femeia, câtă vreme tu te bați cu oamenii, cu cântecele și cu înaltele slăviri, graiul din vise!

Și plugarul, deja cumplit istovit, începu, cu mai multă furie a convingerii și încăpățânării, decât oricând și oricare de până atunci, prin voce și liră, să-și cânte depărtatele câmpii și izvoare domoale – grânele sărutate de vânturi șăgalnice, ori zdrobite sub grindini, puhoaie… re-închipui fața de beznă și har a pământului reavăn, opintirea vitelor în juguri, pe brazdă, zburătăcirea albinelor, prin molaticele, dulcile verii poieni… Cânta de ceasuri multe, și toți sfetnicii dădeau, zâmbitori, mulțumiți, din capete și-și clătinau a mirare și jind bărbile albe și lungi – parcă gata convinși să iasă din cetate, s-o apuce prin stufoase păduri ca să ajungă mai degrabă la astfel de întinse și îmbietoare locuri – locuri de rai al cinstitelor munci și sudori de rodire… Și mulțimile vuiau surd, ostenite, dar bucuroase de astfel de luminoase și prietenoase arătări ale Cântecului. Regele, însă, tăcea.

Când plugarul plecă, la poala de tron, genunchiu-i, regele tresări – apucă, degrabă, de parcă-ar fi răpit cu mâna, o pungă cu galbeni – pe care însuși se coborî o treaptă de tron, spre a i-o înfunda cu temei plugarului, a o depune adânc, ca sămânță de aur, în brazda neagră a palmei celui ce ostenise-ntru cântecul slavei pământului:

– Ia-i, rogu-te, îi meriți deplin, pentru iscusința și-adâncă iubirea ta, către muma noastră, peste care adesea călcăm fără minte – dar care, neobosit, ne așteaptă cu drag, din nou, să ne dea cea din urmă, deplina îmbrățișare a trupului nostru, secat de oarbele ispitiri ale vieții – viața de-acolo, a nestinsei munci și plăceri împlinite… Hai, războinicule, nu te sfii, începe, tu știi multe dintr-ale vieții de-aici – să auzim cum ne convingi să rămânem în viteaza noastră cetate, și să n-o luăm pe urmele vrednicului plugar!

Și, pe când plugarul se furișa, bucuros, împăcat și grăbit, spre poarta cetății – războinicul începu să cânte, din gură doar, drept și cutezător, fără nevrednica și înșelătoarea urechilor liră – despre scânteierile armelor, între ele ciocnite și lovite de toate-ale lumii – arme care, în toate-ale lumii și trupurilor, despică, spre a căuta focul ascuns, glasul mânios și sfânt al Sângelui… Vorbi cu mânie, cu voce înaltă și aspră, cu negre și-amețitoare boltiri de ecouri, precum tinere și de curând

înălțatele, prin cetățile codrilor – catedrale… vorbi despre năzuința pe mări a celui flămând de nevăzuta, dar îmbătătoarea putere a Sângelui, despre toate talazele mării hirsute, ce i se pun împotrivă, dar îl și mână, cu albă spumegarea sfintelor nebunii – către Marea cea mare, liberatoare de Sfințenie-Sânge… despre piepturi viteze-n izbire și despre mâna dibace, care desface, în negre-adâncuri de gnomi, aiuritoare tezaure, cu trufașă zgârcenie-ascunse – și astfel află unde se-ascund și răpesc, cu grăbire, metalele cele mai vechi și pe cele mai tinere, spre a le cununa întru neobosita căutare a zării spre Sânge – cântă, cu îndulcit glas, despre răsplata femeilor mândre și nespus de frumoase, atunci când din zări se întorc, osteniți și deja cu noi zări printre gene – războinicii Cetății, de vlaga roșie-a lumii – flămândă…

În cele din urmă, tăcu și glasul vibrant al războinicului – genunchiul, și-al lui, se plecă poalei de tron, cu supunere. Unii dintre cei mai în putere sfetnici vuiau în jilțuri, de aprindere și dor de război și întrecere-a firii arse de focul înalt al Sângerărilor Lumii… mulțimile chioteau, cu plăcere și spaimă, de ceea ce le plăcea, peste limita perversă a spaimei și groazei… Regele, mai palid, se smulse din vis – și, de la dreapta sa, smulse o spadă albă și lungă, pe care, nesățioasă, juca flacăra poftei, foamei grozave de zare, căutătura-căutarea furișată a Vibrantului Sânge, din adâncul de Vieți – sări în jos două trepte, riga aprins de sudoare – și astfel grăi:

– Ia-o degrabă și te du din cetate, meștere-al vrajbei și neîmplinirii eterne… – zvâcni glas regesc, în pripă și-n zvâcnită nemulțumire. Te du de la noi – cu blestem să nu intri în nici o cetate – ci să treci, cu grăbire, Marea cea Mare… și-abia de-acolo să-ți amintești Cântarea de Sânge… altora decât noi să o cânți… Haide, necunoscutule Orb, poate tu vei tăia în mine firul mâniei și nemulțumirii – începe-ți Cântarea! Domolește, în bietele noastre porniri, deprinderea sălbăticiei!

Războinicul luă, cu grăbirea rușinii, spada cea fără măsură de lungă și albă – și, străpungându-și amarnicul drum pe poarta îndurerată-a cetății – se mistui, către nestatornica și înnegurata zare a lumii de vrajbe și răzbateri în toiuri-vârtejuri de Sânge… Regele-și încordă auzul, dar încă nimic n-auzi a pornire de cântec.

– Haide, orbule, grăbește, zorește – căci e neagră, zadarnică noapte – făcliile toate sunt pe sfârșite, și altele nu mai avem. Bine, pe tine, orbirea te face nepăsător la-ntuneric – dar nădăjduiesc că avea-vei mărinimia să-nțelegi și să crunți spaima și neîndestulările noastre, de oameni flămânzi de lumină… Haide, pornește! De-aici, de sus, nu-ți zăresc sticlind decât albușurile stinse-ale ochilor…

Dar tăcerea stăruia, mai de gheață, din ce în ce mai tare vuiau vânturi prin copacii din preajma înaltului tron – tot mai multe troiene de liniște neagră se-ngrămădeau, pe unde lumina faclelor zadarnic cerca, dar nu putea să răzbată. Și nimeni părea a nu-l mai zări, la poala de tron, pe umilul, misticul orb…

– Ai pierit, adormiși – ori gândești că mai mult decât slăvirea pământului vieții și a vrajbelor morții n-ai ce cânta? – se cam răsti, cu neliniște și batjocură nerăbdătoare în glas, slăvitul monarh.

Tăcerea nu conteni – ci minute trecură, și se strânseră-n ceasuri – și vocea tăcerii îi sculă de pe jilțuri pe toți înnoptații curteni, tot mai galbeni la față – iar talazul celor mulți și fără statornicie-n ființă începu să nască strigăte, precum cele de bufnițe-n beznă.

Corneille van Spaendonck – ***Basket of Flowers and Fruits with a Goldfinch on an Earthenware Jar***

– Nebunule, te-ai bosumflat c-ai pierdut, și-acum ne umpli cinstitele noastre urechi cu tăcere? – se mânie riga, jumătate încercând să se salte din tron.

Dar nu putu să se miște, căci spre înaltul de tron se porni vârtejul amarnic de ceruri – și furtuni de grămezi înstelate îi împinseră, vorbă și glas, înapoi, în barbă și gură… Fulgere, în grozave mănunchiuri, s-azvârliră spre ochii-i – și riga văzu, pe ne-veste – ceea ce nimeni nu vede – cumplit Nevăzutul și Zeii sălbatic hohotind și-azvârlind, ca din enorme hârdaie ori din pocale urieșești, cu talaz de lumină și taină, înecând gândul în frângeri depline… Cutremur cumplit zguduie nu doar zid – și-l dărâmă! – ci cutremur crăpă, năruind, subpământul și poala de tron – și nimic din mulțime ori sfetnici, nimic din văzutele fețe spăimate – riga nimic nu mai poate să vadă – ci se-năbușă de toate-ale cerului negre-nstelate mânii flăcărate… de vestiri ce nu trebuie nicicând la urechi muritoare s-ajungă…

Ajuns fir de umbră – scurs în orbita minunii – regele scăzu jelalnicu-i murmur:

– Asta e vocea Orbului Lumii… Sfântă Nevoce… Orbi suntem noi – a Lor e Lumina din Veac… înfioratul Cânt al Tăcerii, Începerea Sfântă, Fără Amurgul a Toate… Iertare… iertare… iertare – mai apucă să șoptească, sfielnic, cel ce, până nu demult, stăpân încruntat se credea, peste cetate – și mândră putere-și simțise, cândva, asupra Pământului Negru, Pădurii Neliniștilor – și asupra Vuirii de Sânge Năvalnic al Lumii…

Dar zeii n-ascultă, nu cântă deplin lămurit – ci, negrăbit, țes zgura din lume – în noua, de minuni țesătură. Doar nevolnicii orbi mai sunt treji și rămân, la astfel Neglasul Continuu al Continuei Faceri, de peste lume și sânge…

Omeneasca putere vrăjită a cântecului, biata – fusese învinsă. Rămânea, cum firesc e – Poezia Divină. Dar nimeni rămas s-o asculte – afară de Marii Orbi – nu răzbește la astfel de-naltă lucrare…

*Tamara Andrucovici**

FOAIE VERDE, RÂU STINGHER

(FEUILLE VERTE, OLT ESSEULÉ)[1]

Dlui. Burgué; dragostei mele și copilului nostru;
„wishing you werw somehow here again".

Personajele

WALEREK	LOHENGRIN
DOTT	VOLODIA, *soțul și*
FRIEDRICH	SUCEVIȚA *soția lui*
DECEBAL *violoncelist*	MIRCEA *vreo 10 ani, fiul lor*
IOCLAUD	VADIM
MEBD[2]	DRAGOȘ

ANDRONIC *fost ofițer din garda regală română.*

Acțiunea se petrece în anii 1990. Personajele sunt costumate după mod

a anilor 1940. Toate sunt, pe tot parcursul, cam apatice și fără vlagă.

Act I, scena 1

Scena este goală și întunecată. În fund, un zid de cărămidă roșie, nu prea înalt, să se întrevadă o parte de cer senin. Spre centrul scenei, Ioclaud, Dott, Friedrich, înconjurați de geamantane învechite; spre curte, Sucevița șezând jos, pare că doarme, cu capul pe genunchii lui Volodia, așezat pe o valiză. Lângă ei, Mircea meșterește o corabie dintr-un ciot de lemn. Walerek stă jos, cu o carte în mână, alături de geamantanul său; spre grădină, Decebal cântă la contrabas a Treia Mișcare din a Patra Simfonie a lui Mahler.

IOCLAUD: De ce-au plecat?

DOTT: Locuiau la Viena. Negustori evrei bogați. Străbunicul lui *babușca* își pierduse toți banii la cărți și au decis să plece în Basarabia.

IOCLAUD: De ce tocmai acolo?

DOTT: De ce nu? Trăiau mulți evrei în Basarabia și înainte.

IOCLAUD: Și bunicul?

DOTT: Ofițer Țarist. Făcuse războiul ruso-japonez. Ne-a povestit multe strășnicii… Știi, rămăseseră puțini, așteptau să le trimită oșteni. S-a înțepenit cu regimentul lui după un deal și, de partea cealaltă, japonezii stăteau la pândă. Atunci, el a ordonat soldaților să iasă doi câte doi, să dea un ocol colinei, să revină, și tot așa, să dea târcoale cât era să mai fie vreme. Astfel acest grup de vreo zece oameni s-au învârtit cu rândul, nu știu cât timp… doi câte doi, împrejurul dealului. Și japonezii au sfârșit prin a se retrage. Oștenii lui *dedușka* părură numeroși: tot mereu dădeau buzna ca din papură! De îndată ce doi răsăreau, alții doi plecau și zvâcneau ca dracu'; țâșneau de pretutindeni! Erau boieri bogați, aveau moșii… casă mare… O familie evree din Viena, bogată.

IOCLAUD: S-au refugiat?

DOTT: În al doilea război. Sovieticii ardeau Chișinăul și altele încă, să nu lase nimic nemților. Ai mei au reușit să fugă cu un tren: *babușca*, fratele lui mai mic, sora lui mai mare și părinții lor. Tatăl său își pierduse capul în călătorie. Era cât pe ce să sugrume o bătrână pe timpul drumului. Vedea peste tot numai spioni sovietici. Dar au rămas împreună. Alții… au fost spulberați încoace și încolo, în Siberia mai ales. Rușii îi deportau. Dar trenul lor a trecut frontiera, și au ajuns în Oltenia și astfel n-au fost arestați. Dar el nu și-a mai revenit.

IOCLAUD: A murit?

DOTT: Puțin după aceea. I-a paralizat brațul drept.

IOCLAUD: Mai erau și jafurile din Bucovina. Cernăuți… Bahrinești… Noua frontieră tăia satul în două. Jumătate la ucrainieni, jumătate la români… Noaptea, țăranii acopereau ferestrele cu cearceafuri, iar înăuntru ardea o lampă. Era momeala noastră. Și nemții nu bănuiau. Era mișcare multă… absorbiți de treburile zilei, ei nu bănuiau. Și astfel noi, *tiptil*, *tiptil*, ne strecuram de după perdelele din cearceafuri și treceam frontiera… *(surâde amarnic)* spre jumătatea românească.

IOCLAUD: V-ați strecurat?

DOTT: Ei s-au strecurat. Tata, sora lui cea mică, cea mare și părinții săi. Da, noi: toți care eram români.

Walerek închide încet cartea. Nu privește la nimeni și pare să vorbească în gol, în timp ce Decebal dă înainte cu Concertul nr.1 lui Chopin la violoncel.

WALEREK: Nemții dăduseră asaltul. Ei dădeau buzna mereu. Totdeauna când nu-i mai așteptai.

IOCLAUD: Mereu îi așteptai.

WALEREK: Ne-au adunat și ne-au urcat în camioane. Tot satul. Habar n-am dacă unii... *(amar)* au scăpat. În doi timpi și trei mișcări ne-am pomenit într-un câmp. *(Cu bunăvoință)* Ah! Ce frumoase sunt câmpiile Bucovinei! Au poruncit să ne aliniem și unul câte unul, am avut dreptul la ultima privire *(surâs ironic)*... ucigașă... Spre acel glonț ucigaș așteptat cu jind... Pândește, nevinovatul glonte... Nimănui nu i-a făgăduit... Cine știe... Matrioșka era ultima. Ofițerul m-a privit, și înainte ca celălalt să-și fi încărcat revolverul, el făcea pomana zilei: „Pe asta,

---

* Tamara Andrucovici s-a născut la 12 mai 1984, la București, dintr-un tată bucovinean și o mamă basarabeancă. Pasionată de fenomenul „Piața Universității", al cărei repertoriu muzical l-a memorat repede. A absolvit liceul la Lille, Franța. A participat la concursuri literare cu teatru: ***Si la Roumanie m'etait contée*** (***Dacă cineva mi-ar povesti România…***) sau cu proză: ***Tu as la paume comme un pays*** (***Palma ta seamănă cu o țară***). La 17 ani, a publicat două eseuri: *Care ar fi familia ideală* și *Nu există popor extremist*, în antologiile „Biblioteca Sighet" volum 16 și volum 17, editate de Fundația Academia Civică, 2001. În prezent este studentă la Paris, în anul III la Facultatea de Filologie și la Institutul de limbi străine pentru relații internaționale.

[1] Acesta este titlul în originalul francez; s-ar fi tradus: „Foaie verde, Olt stingher". Autoarea a preferat, în ultimă instanță, genericul „râu". (Nota edit.)

[2] Zeul morții, în mitologia celtică. (N. ed)

las-o. Are copil mic". Aveam un an și mila unui ofițer mărinimos…

FRIEDERICH *(departe)*: De ce în poveștile voastre, nemții sunt mereu călăii?

WALEREK: Nu atât nemții…

FRIEDERH: De ce zici „nemții", „rușii"? Ce au a face nemții și rușii cu naziștii și cu sovieticii tătucului poporului calvarului vostru?

WALEREK: Nimic.

FRIEDERICH: Atunci? Chiar tu ai zis că acel ofițer nazist a fost mărinimos.

WALEREK: Se spunea că nemții erau tați foarte buni. Își copleșeau copiii cu daruri. Le aduceau jucării confiscate de la cei ce urmau să îmbunătățească recoltele florale, nu-i așa?

FRIEDERICH: Cu toții sfârșim ca îngrășământ pentru crizanteme, nu?

DOTT: Și generații uscate s-au stins, fără ca noi să încetăm a surâde. Dar cine va mai rămâne să-și piardă credința în izbândă, pe cărăruile noastre de-a pururi mișcătoare? Nimeni nu va ști că noi am și fost acolo; ei vor vedea doar că noi nu mai suntem. Cerul este înalt… Lumea este largă… Nimeni nu va ști că noi am trecut pe aici. Nu va ști nimeni câte au alergat pe aici, pe acolo... Câte ape au șiruit, cât pământ ne-a copleșit, nici care ne-a fost nădejdea! Și cu atât mai bine că pădurea veșnic înverzește… Ei vor vedea doar că noi nu mai suntem aici. Și acolo, noi vom avea tot timpul să ne legănăm printre flori… Florile dalbe… E la fel. *Tot fățarnic, tot amarnic, toți o apă și-un pământ; toți aceeași nemurire, toți de-un suflet și de-un gând; dintr-un neam, într-o unire, fi vom oameni buni; falnici, zmei, ca din străbuni; căci din teama lor sau mila ce-au chibzuit întotdeauna, noi am învățat într-una, noi nici când n-am lenevit... Într-un dor, într-o unire, toți de-o limbă și de-o jale, ce ți-e sfânt, sărut-ăl dornic precum amintirile sub soare tânjit-au după un vis... După un adevăr, chiar, poate, ce pe frunte ne-a fost scris.*

Scena 2

Intră Lohengrin. Pășește cu mulțumire de sine fredonând „Deutschland, Deutschland über alles"… Decebal înnoadă fără nici o trecere această melodie. Toate privirile se îndreaptă spre Lohengrin, apoi pe rând de la Lohengrin la Decebal, care cântă imperturbabil.

DOTT: La liceul din Chișinău învățat-am acest cântec. Singurul în nemțește… Ei ocupaseră casa… Bombardau orașul și noi ne refugiaserăm în pivniță. Eram copii… Ofițerii nemți erau drăguți cu noi. O dată chiar ne-au dat și bomboane.

IOCLAUD: Ați învățat acest cântec?

DOTT: *Babușca*, fratele lui, sora lui. Asta a fost înainte de a pleca în refugiu. Asta a fost înainte de trasarea noilor granițe românești.

FRIEDRICH: N-au fost niciodată destui ofițeri la dezlănțuirea sângeroasă, ca să dea prilejul să facem o generalizare.

WALEREK: Și constrângerea de a executa porunci, înseamnă o ispășire?

FRIEDRICH: Nu. Cu asta se amăgesc unii, alții.

DOTT: Zidurile se cutremurau din toate părțile, și noi ne ghemuiam sub multe pături, ca și cum ne-am feri dacă totul s-ar surpa peste noi. *Mutti* râdea de noi și se-ntindea pe o masă. Spunea că suntem prostuți și că dacă totul se surpă, ne-am fi sufocat cu încetul sub pături, dar ea n-ar fi agonizat deloc, căci toate s-ar fi surpat direct peste ea și prima cărămidă ar fi ucis-o pe loc.

IOCLAUD: *Mutti* râdea de voi?

DOTT: De *babușca*, de fratele lui, de sora lui… Asta era înainte de a pleca în refugiu. Asta a fost înainte de trasarea noilor frontiere românești.

DECEBAL *(fără a înceta să cânte)*: Ar trebui să vină-n fruntea țării cei ce-au murit în ultimii 45 de ani, măcar să ne sfătuim cu ei. Frontierele noastre nu rezultă în fond decât din împărțeala celor Mari. Ce-i oare România noastră astăzi? Ni se recunosc Carol de Hohenzollern, Ferdinand, Mihai… Dar în genealogia suveranilor noștri nu figurează nici Mircea cel Bătrân, nici Matei Basarab. Aceia au fost cu adevărat voievozi români. Și tocmai pe ei, cei mai români, nu-i știe lumea. Nu suntem un district german sau o provincie maghiară. Dar în fond, poate în ochii istoriei… Ne-am strigat cât am putut mai bine românismul, dar cântecele și epopeele naționale nu ajung decât la urechile noastre. Și Dunărea se varsă în Marea Neagră. Ea duce în Occident toate cu câte Occidentul o încarcă, dar ea nu se întoarce îndărăt ca să ducă-n Occident ecoul imnurilor noastre. Suntem patrioți până-n vârful degetelor, dar vocea noastră nu răzbate departe. Doar pentru noi Carpații sunt puternici. Doar pentru noi mai curge Oltul. Nu vom mai face drumuri care se întorto-chează. Și degeaba avem palma ca o țară, că nu prin noi țara va dăinui.

WALEREK: Țara…Țara, ca și noi, nu mai are nimic de pierdut sau de câștigat. Și gândul inimii noastre este secera, nu-i așa? Secera și omul bun.

LOHENGRIN: Poveștile cu secera din copilărie; poveștile cu râuri și cu mănăstiri din Carpați; istorii cu voievozi și culesul macilor. Oare voi faceți plăcintă cu mac? Plăcintele cu mac și cu brânză pe care le mâncam pe câmp, vara, în Moldova. Și apoi iarna, ningea, și frigul mirosea frumos. Aerul tare, care ne înneca, de îndată ce pășeam afară… Și Bucureștiul se năruia sub nămeți... Iar noi veneam de la școală, în ianuarie, cu fularul ridicat până la nas și așa de nesuferit se freca fularul de obraz! Oare voi vă amintiți de senzația aceasta stranie a țesăturii sintetice pe pielea înghețată la -20 grade în iernile noastre? Și uneori, seara, mirosul plăcintelor din cuptor. Calde în mâinile noastre reci, și cred, de altfel, că mai mult le savuram mirosul, înainte de-a sfârși prin a le mânca. E mirosul românesc al plăcintelor românești, de zăpezi românești; și mai este zgârietura mângâioasă a bumbacului românesc. Nicăieri alt undeva nu găsești plăcintele noastre și zăpada noastră. În alte locuri, bumbacul nu zgârie așa fața amorțită de frig. Nicăieri nu-s legende ca la noi sau ceva asemănător.

Scena 3

DOTT: Copiilor mici țăranii le dădeau să sugă un săcușor cu mac. Ca să-i adoarmă, să poată ei lucra în pace.

WALEREK: Aici nu avem mac.

DOTT: Aici somnul nu vine nici cu tot macul din lume.

SUCEVIȚA *(apatic)*: Cât e ora?

(Tăcere)

WALEREK *(se ridică)*: Eu optez pentru spânzurătoare. Doar n-o să ne țină aici pe veci?!

DOTT: Tot atât de veșnic cât va curge Oltul nostru.

MIRCEA *(fără să ridice privirea)*: Și Oltul nostru, are o

legendă?

SUCEVIȚA *(fără să se miște, cu aceeași apatie)*: A fost odată o împărăteasă și soțul ei a plecat la război. Și ea plângea zi și noapte de luni de zile că nu avea vești de la el. Și ea avea doi fii, fiecare crescut în alt turn al palatului: unul în turnul de la răsărit, altul în turnul de la apus: fiii se numeau Mureșul și Oltul. Și văzând-o pe mama lor tot perpelindu-se de așteptare, au hotărât să plece în căutarea tatălui dispărut. Împărăteasa până la urmă le-a îngăduit să plece, căci tare ar fi vrut să fie iar împreună toți patru. Dar ea le porunci fiilor să nu se despartă niciodată, orice s-ar întâmpla. Fiecare din feciori avea firea lui și amândoi era foarte diferiți. Așa că, de îndată ce-au trecut de poarta castelului, s-au pus pe ceartă. Unul a luat-o spre răsărit, altul spre apus. La un moment dat, totuși, feciorul Mureș a încercat să se întoarcă din drum ca să se alăture fratelui său, dar în zadar, căci mama lor, văzând cum ei se despărțiseră, neputând să-i întoarcă din drum, s-a pus pe plâns cu lacrimi amare. Și-n acea clipă, cei doi frați au fost preschimbați în râuri: Mureșul, care curge încet, și Oltul tumultuos, străbătând Carpații. Și de-acolo ne-au rămas acele cânturi:

Oltule râu blestemat,
Te-ai făcut adânc și lat,
Căci tu curgi tot înspumat
Și cu sânge-amestecat.

Și la Mureș se cântă: *Mureș, Mureș, apă lină…*

(În timp ce ea povestea, Walerek și-a scos briceagul și a început să-și taie venele, calm, ca și cum ar fi făcut cel mai firesc lucru din lume.)

IOCLAUD *(lui Walerek)*: De ce faci asta?

WALEREK: De ce nu?

IOCLAUD: Și opțiunea ta pentru spânzurătoare?

WALEREK: Nu am unde să agăț fularul.

IOCLAUD: Ar fi cumva o scăpare?

WALEREK: Nu, e o realitate.

IOCLAUD: Ce-o să faci după aceea?

WALEREK: Să m-apuc de venele mâinii drepte. Voi sfârși prin a muri totuși până la urmă, înainte de zorii dimineții, nu? Zorile ce-n neguri zărit-au alte împrejurări, tot mai fățarnic, tot mai limpede, tot mai milostiv si darnic.

IOCLAUD: Ești jalnic.

WALEREK: N-ai găsit vreun epitet mai rău în această împrejurare?

IOCLAUD: Dă-mi cuțitul!

WALEREK *(Simplu)*: Nu.

Ioclaud se aruncă asupra lui să-i smulgă cuțitul din mâini. Ei își dau câțiva pumni. Walerek cade, apoi se ridică, se așează la pământ și continuă să-și taie venele cu briceagul pe care Ioclaud n-a reușit să i-l smulgă.

IOCLAUD: Fi-r-ar să fie, mișcă-te odată, fiaro!!! Ești o râmă timpurie, o poreclă, o stafie, oricum. Ești așa de grăbit să te alături congenerilor tăi amatori de cadavre de orice fel? Căci neamul tău nu-i nici prea dificil, în plan gastronomic: fini cunoscători de înecați și rămășițe omenești scârboase.

WALEREK: Știi, nimeni nu va plânge cearta noastră ca să ne preschimbe în râuri, așa că la punctul în care am ajuns, am putea să ne sfâșiem altă dată.

IOCLAUD: Dott, tu n-ai vrea să plângi un pic, te rog?

Jacques-Joseph – ***Tulips, Hydrangeas and various Flowers in a Vase***

DOTT: De ce? N-ai cumva impresia că mă lași nițel de izbeliște în privința portiței voastre de scăpare?! Eu nu plâng: nici pe alții, iar pe mine și mai puțin. Și apoi tu ai putea să mă despăgubești prin asemenea lacrimi? Mi se cade s-o cer și mie; de-ajuns v-am păscut nebuniile. Voiești cumva să devii rău pe spezele mele?

IOCLAUD: Nu atât ale tale: celui care se oferă primul. Tu ești, pur si simplu, la îndemână.

DOTT *(se ridică să-i ardă o palmă)**:*** Și tu la fel.

Scena 4

Intră Mebd, îmbrăcat în negru, cu un baston de lemn care are la capăt o coasă mare, un sac gol de pânză în cealaltă mână. Gluga este destul de trasă peste ochi, să nu i se vadă bine fața. Vocea sa gravă va rămâne mereu ca și monocordă.

MEBD *(întinde coasa lui Walerek)*: Ia asta, vei rezolva mai repede.

WALEREK: Mulțumesc.

DOTT: N-ai și-o grindă mică pentru noi?

MEBD: Aveți știreanguri?

DOTT: Avem toți fulare, cred.

DECEBAL: Dumneavoastră așteptați trenul?

MEBD: Da. Mai am câteva alergături să fac, pe coclaurile Siberiei. Producția de viermi are nevoie de ceva îngrășăminte.

Sucevița s-a ridicat calmă și strânge tot mai tare fularul în jurul gâtului lui Mircea, care nu se ferește. După câteva momente, băiatul cade moale la pământ.

SUCEVIȚA: Iată deja o mostră.
MEBD: Mulțumesc. Pot s-o preiau chiar acum?
SUCEVIȚA: Da, da.

(*Mebd vâră cadavrul în sac.)*

VOLODIA *(fără să-și dezlipească ochii de vidul pe care-l fixează de la început)*: N-ai fi putut aștepta un pic?
SUCEVIȚA: Ce?
VOLODIA: Puțin… Puțin timp. Trenul nu vine decât peste ceva vreme.
SUCEVIȚA: Ce știi despre asta?
VOLODIA: Dar tu?
SUCEVIȚA: Ar fi fost prea multă vânzoleală la urcare; așa că n-aș fi avut ocazia.
VOLODIA: Ocazia n-ar fi fost poate necesară.
SUCEVIȚA: Dar România este?
VOLODIA: Nici mai mult, nici mai puțin decât altceva. Nici mai mult nici mai puțin decât asta.
DOTT: Și noi, atunci?
IOCLAUD: Noi... noi avem Siberia.
DOTT: Tacă-ți gura, râmă descreierată – presupunând că ai avut vreodată parte de ceva creier năucit. Nimeni nu râvnește la Siberia lor, și smintitul ăla vrea îngrășăminte, da?
MEBD: Tu, micuță, tu ești iarba rea din Dickens, pe care-o călcăm în picioare. Oare nu ți-a zis nimeni că ești o pasăre de rău augur?
DOTT: Aș fi un îngrășământ mai bun ca tine, în orice caz.
MEBD: Și eu a trebuit să fiu îngrășământ, într-un moment sau altul al morții mele. Doar că eu sunt un îngrășământ care m-am descurcat ceva mai bine și acum eu cultiv crizantemele pe care voi le fertilizați.
DOTT: Tu cauți în Siberia îngrășământul pe care-l ai la îndemână?
MEBD: Tu nu ești potrivită să faci să crească plantele.
DOTT: Ba da! Când eram copil, noi aveam plante pe balcon, în colț, lângă fotoliu, în cameră… Tata cumpăra mereu plante. Și apoi, luam stropitoarea, și urma ritualul de seară: udatul plantelor. Iedera verde - deschis chiar cuprinsese tot peretele balconului, în câțiva ani. Când plecam, înfigea în vază o sticlă răsturnată, plină cu apă, ca verdețurile să nu crape. O dată a trebuit să ținem bradul pe terasă două-trei zile. Totul înghețа la cele minus 20grade bucureștene, și *babușca* a pus o aspirină în ciutura cu apă unde am pus bradul… Ca să nu înghețe, să nu moară.
MEBD: Voi aveați un brad, iar eu am un regiment de viermi la care n-ar ajunge o aspirină. Mă uit de două ori, mă tocmesc o vreme, când stabilesc calitatea îngrășământului. Tu – tu ești iarba rea.
DOTT: Va trebui totuși să mă folosești o dată și-o dată.
MEBD: Nu, o să las să te descompui singură.
DOTT: Atunci, dacă-i așa, să încep să mă descompun repede.
MEBD: Ții așa de mult?
DOTT: Mai mult decât țin la România.
MEBD *(dă din umeri)*: De acord. *(Către Walerek)*: Tu mai ai mult până s-o scoți la capăt?
WALEREK: Nu, nu: eu am terminat.

(Walerek se întinde la pământ, cu mâna în sus, ca sângele să se scurgă prompt. Mebd îi întinde coasa lui Dott, care, sprijinită cu spatele la valiză, începe același act ca Walerek mai înainte).

MEBD: Alți amatori?
(Nici un răspuns)
IOCLAUD: În ce constă totuși, România?
DECEBAL *(arată cu capul spre Walerek)*: În asta, dar e mai mult.
FRIEDERICH: De asta, noi nu suntem vinovați.
DECEBAL: E adevărat: nici de Siberia. Atunci, de ce suntem vinovați?
LOHENGRIN: De a fi voit țara noastră.
DECEBAL: Și din el, o să iasă îngrășământ bun?
MEBD: Un bun gunoi muzical. Și apoi viermii s-au obișnuit cu ***Deutschland, Deutschland über alles***.
IOCLAUD *(către Dott)*: Și apoi, dintre noi doi, care-i mai vierme decât celălalt?
DOTT: N-o să-l cârtesc pe cel care se otrăvește înainte de a fi dus la tortură. Securitatea… Siberia… NKVD… Treblinka… Acum România… E la fel. Suntem morți în toate cazurile. Dar asta *(Îi arată pumnii)* nu-i pe spezele tale. Nu-ți cer să plângi.
LOHENGRIN: Asta înseamnă că pleci de la principiul că n-o să ne mai întoarcem?
DOTT: *(izbucnește în hohote de râs)*: Și demonstrația că idealismul dăunează grav sănătății!! *(se ridică, are mâinile șiroinde de sânge, merge clătinându-se din ce în ce pe măsură ce vorbește)*. Dar romantismul lui Goethe nu ne ajunge până la gleznă, dragi *mai tare,* compatrioți de deportare. Și iată situația noastră demnă de un roman patetic: sinucidere colectivă într-un lagăr de tranzit! Dar asta-i încă și mai mortal decât Hamlet! Hai, hai, un mic efort, prieteni. Încă vreo câțiva voluntari pentru coasă și vom fi buni să batem recordul lui Shakespeare. Merită osteneala, nu? Cine moare în Hamlet? Regina otrăvită, Ophelia sinucigașă, și fratele ei… blegul de tatăl lor, ca să terminăm cu familia… și cercul se închide *(râde)*… Socrul, Hamlet și bătrânul rege desigur… dar el începe ca mort de la sine, oricum, astfel că (*râde)* nu-l mai punem la socoteală. Ne lipsesc deci două cadavre… sau trei-patru mai degrabă - pentru a bate recordul *(gata să cadă de somn, hic et nunc)*. Și apoi, oricum, chit că benchetuim cu viermii… atâta cât s-a lămurit de pe acum. N-o să facem niciodată treaba, nici aici, nici în Siberia, nu mai mult decât la noi, de altfel. România se schimbă și se va schimba și fără noi. Cine se va întoarce, va mai putea într-adevăr să trăiască acolo? Și din Bucureștiul nostru, peste doi, cinci sau zece ani, ce-o să mai rămână? N-or să se mai gândească de două ori înainte de a dărâma statuia lui Lenin. Praful și pulberea se aleg de noi cu toții, de-o fi una, de-o fi alta, așa încât prea ne tocmim, puși pe gânduri de aramă... Va să zică ... Tot fățarnic, tot zadarnic; toți un grajd de rămășițe fără vreo despăgubire... a milei silă ce ne leagănă... Ce fățarnic, ce fățarnic; graiul ce-n șapte vieți nu piere, legea încălcată... Ultima noastră blajină corabie de-a pururi scufundată de-un adânc ce în vecie numai ură va semăna; ce-i acel neam? sau datorie?
IOCLAUD: Și ce să pună în locul lui Lenin?
DOTT: Nu știu deloc. Sau Occidentul, sau sovieticii o să-și asume sarcina. Ei… Da, așa e. Ei își asumă mereu toate sarcinile. E clar că nu noi. Și apoi, oricum, țara noastră nu merită chiar atâta osteneală. Ne-au întrupat dintr-o dată în ceva de necrezut si de noi... nu se mai alege nimic; nu mai e nimic de scos din noi... Sătui suntem și tot fățarnici... Dacă n-ar fi fost Moscova… Dacă n-ar fi fost războiul… Și acordurile între blocul Est - blocul Vest… Dacă am fi putut să rămânem la noi, cel puțin… Nimeni

n-ar fi plecat nicăieri dacă ar mai fi fost regele… România nu ajunge nici la glezna țărilor voastre capitaliste! Vara, pe malul Mării Negre, a noastră, în patiseriile noastre vin să se îndoape străinii din țările voastre capitaliste! Pentru că la noi totul este ieftin, la salariul lor. Și împreună cu *babușca*, noi râdeam pe furiș văzându-i stând la mese cu trei cupe de înghețată și cinci farfurii de prăjituri fiecare. Acest Occident atât de bogat, parcă ar și muri de foame, că are nevoie să vină să se satureze tocmai în alt capăt al Europei! Quod erat demonstrandum: politica tătucului poporului nu era rea, căci în Est noi aveam de toate și în Vest ei n-aveau… Și de altfel, ei începeau să devalizeze saloanele de ceai, foarte devreme, căci pe la amiază vânzătorii îți răspundeau că trebuie sa aștepți un alt transport de prăjituri pentru că aproape totul fusese cumpărat. Și în fond chiar noi ne-o puteam permite, cu atât mai mult ei! *(Pauză, apoi spre Lohengrin)* Din Siberia, noi ne vom întoarce. Suntem liberi acum… Vii. Și alții, au rămas mai mulți în Siberia, la Jilava, la Treblinka… Nu, de fapt, la Treblinka n-au rămas așa mulți, pentru că scopul era să îi gazeze imediat… Acești cinci ani mi-au părut tare lungi… Dar la București nu ne vom mai întoarce. Soldații spuneau că am făcut revoluția, că armata a trecut de partea populației… Pe Ceaușescu l-au executat de 25 Decembrie… *(apucată ca de o isterie care va descrește o dată cu frazele următoare, și mereu într-un fel de stare de beție).* Blestemați spuneau că vom fi pentru păcatul de sărbătoare... Ne-am găsit și noi cei mai moțați ca să-l zvârlim *ad patres* tocmai atunci că de parcă nu mai puteam răbda nițel; doar să scăpăm și noi de blestem, căci destule ne-au năvălit asupra capetelor! La București, nu ne-am mai întors de cinci ani!! Ce-o fi acolo, acum? Cum mai trăiesc ei? Cum vor mai trăi de-aici încolo? Ce mai rămâne acum din Bucureștiul nostru, din Chișinău? Se mai poate oare trăi așa de simplu după Siberia?

WALEREK: Cred că se moare și mai ușor… Este prea aproape ca să nu ne amintim de ea… Este prea aproape ca să fi avut timpul să cugetăm într-adevăr la aceasta… În timp ce plăcintele cu mac și cântecele de balalaika… Sunt destul de adânc ancorate ca să stea la loc de cinste, nu?

Act II, scena 1

Intră Vadim, cu o ceașcă în mână; și Dragoș, trăgând un sac după el; și Andronic. Decebal continuă să cânte „Deșteaptă-te, Române!“ până la căderea cortinei. Walerek, lungit pe pământ fără viață, nu mai mișcă, ca și Dott, sprijinită de valiza sa. Celelalte personaje și-au reluat aceiași atitudine ca la început.

VADIM: Oare o să ne deporteze iarăși?

DECEBAL: Da, de data asta la noi!

VADIM: Ceașca Mașei a rezistat bine… 20 de ani. Ea va mai rezista încă 20.

VOLODIA: Și noi?

SUCEVIȚA: Noi o să ne regăsim la București. *(Izbucnește în râs).* Dar cu siguranță că o să ne deporteze iarăși. Și de această dată, va fi la bine. Dar noi n-o să mai fim acolo ca să ne amuzăm de asta, și Mircea va putea să-și râdă de noi. Rușii au crezut în revoluția lui Lenin și noi credem în revoluția noastră?! Se poate într-adevăr că Siberia ne-a abrutizat, ca să ne bucurăm ca chiorii. Revoluția îl inaugurează pe Lenin, iar Lenin inaugurează deportarea. Și noi așteptăm aici să ne întoarcem la noi datorită revoluției?! Pe ce naiba să ne mai jurăm???

VADIM: Oare o să ne deporteze iarăși?

LOHENGRIN: Nu.

VADIM: Ne întoarcem în Siberia?

IOCLAUD: Ceașca Mașei ar trebui să mai țină încă 20 de ani, nu?

ANDRONIC: Nu mai există blocul Estului, nici URSS! La Moscova, deja au răsturnat o statuie a lui Lenin, se pare.

SUCEVIȚA: Și ce dacă? Lipsește piatra?! Nu vor putea s-o înalțe la loc mâine?

VADIM: Dar ei ne-au adus aici… Ei au sfărâmat statuia lui Lenin… N-o să ne mai deporteze… N-ar fi îndrăznit să-l distrugă pe Lenin…

DECEBAL: La ce vă plângeți acum? Și ori aici, ori dincolo, noi vom sfârși mereu la fel. Când rezultatul este identic, care-i diferența?

IOCLAUD: Tu chiar n-o vezi?

DECEBAL: După Siberia, n-o văd. *(Arată cu capul spre Walerek și Dott):* Și nici ei, de altfel.

VADIM: I-au ucis?

SUCEVIȚA: Da.

VADIM: Cine?

FRIEDRICH: Siberia.

VADIM: Și voi?

FRIEDRICH: Noi... Noi ne-am strecurat printre ochiurile plasei, poate... Asta-i altceva.

Scena 2

Zgomotul unei locomotive de tren care intră-n gară.

MEBD *(se ridică):* Bun. Vă las aici. *(Se pregătește să plece, apoi se întoarce.)* Era să uit! *(Merge spre trupurile lui Dott și Walerek și le pune-n sacul său, pe care-l târâie ieșind).* Trenurile spre Siberia sunt din ce în ce mai rare… Oameni buni, la mai mare!

Scena 3

VADIM: Și noi? Nu ne mai deportează?

IOCLAUD: Poate nu.

VADIM: E același lucru ?

IOCLAUD: Nu mai știu. *(după o clipă)* Cât e ceasul?

DRAGOȘ: Dimineața devreme. La mănăstire bate toaca.

IOCLAUD: N-am închis ochii de patru zile…

ANDRONIC: Ultimul tren a trecut acum patru zile?

FRIEDRICH: Da.

ANDRONIC: Când este următorul?

FRIEDRICH: Nu știu.

ANDRONIC: Ne-or duce la București?

FRIEDRICH: Ne-or duce undeva.

IOCLAUD: La dracu-n praznic!

SUCEVIȚA: La securitate! La execuție!

DRAGOȘ: La noi!

SUCEVIȚA: La 20 de picioare sub pământ!

IOCLAUD: Da, da: la noi, ce mai!

VADIM: UNDE?

DECEBAL: Vom vedea la trenul următor.

(Cortina cade)

Ioan Adam

UN ECKERMANN DE CURSĂ LUNGĂ*

Daniel Cristea-Enache a debutat în 2001 cu un ***Concert de deschidere*** echivalent cu un amplu recital de virtuozitate. Tipologic, el era un maestru concertist capabil să interpreteze într-o formă liberă varii partituri, reunite în succesiuni imprevizibile, în care dominanta era stăpânirea sigură, fără exaltări și căderi în transă, a fragmentelor abordate. Rezulta de aici o rapsodie critică a contemporaneității literare, investigată cu un ochi rând pe rând curios, intrigat, amuzat, fascinat, circumspect sau, mai rar, iritat și executată pe întreaga claviatură. Critic de întâmpinare fiind, Daniel Cristea-Enache a învățat de timpuriu arta adecvării, a situării decise „în chestiune", refuzând din instinct divagațiile erudite, ocolurile impresioniste. Citite *legato* sau pe sărite, paginile lui dădeau o confortabilă senzație de obiectivitate, de echilibru și echidistanță, proprie exegetului preocupat de exactitatea discursului, nu de aplauzele sălii.

Corectorul de la ***Contemporanul – Ideea europeană*** și redactorul ***Caietelor critice*** a urcat ulterior pe scara universitară și ar fi fost de așteptat (exemple sunt destule!) să adopte morga specifică. Bunul-simț, nu ca paradox, ci ca regim existențial, l-a ferit de această tristă metamorfoză. N-a devenit un „specialist" mohorât și pedant, obsedat să nu se „risipească", mai mult, a intrat cu aplomb și în arcanele publicisticii, în registre mai diverse decât lăsa să se întrevadă cartea de debut. ***Recursul la memorie***, operat împreună cu poeta Ileana Mălăncioiu, pe care l-a publicat în 2003, e un ghid pasionant în subteranele unui Eu pe care poezia nu l-a dezvăluit decât parțial, dar și un veritabil fir al Ariadnei în labirintul României de tranziție. Acestui interviu-maraton, pe care l-aș compara cu memorabilele ***Convorbiri cu Marin Preda*** ale lui Florin Mugur, i s-au adăugat interviurile din volumul ***Sertarul Scriitorului Român***, apărut nu demult la Polirom.

Reporter, în sensul clasic al termenului, Daniel Cristea-Enache nu e. „Tehnica" pe care o predau pontifii jurnalismului universal îi rămâne străină. Un Curtis D. MacDougall i-ar reproșa, de pildă, aglomerarea întrebărilor deschise, contopirea lor într-un șuvoi. Dar interviurile sale sunt, ne avertizează autorul într-un dens ***Argument***, „dialoguri pe hârtie", „conversații" ce presupun timp de reflecție, menajarea formală a interlocutorului, decența reciprocă. Daniel Cristea-Enache e un Eckermann cu stil, meticulos și manierat chiar când pune întrebări incomode ori, iarăși rar, când primește, la rându-i, întrebări și răspunsuri pe măsură. Cel mai bun interviu din carte este, are dreptate publicistul când afirmă asta, cel cu Gheorghe Grigurcu. Încrâncenat și neguros îndeobște, criticul refugiat de nevoie într-un târg amar, e aici un spadasin excelent, cu mișcări abile din *poignet* și fandări spectaculoase, ale cărui asalturi încep, ca și ale lui Daniel Cristea-Enache, cu o rafală interogativă.

Spunând asta, am definit esența strategiei investigative a celui care scormonește în „sertarele scriitorului român". Cel ce întreabă e un om al nuanței care caută Graalul răspunsului ultim, indubitabil, fără apel. A chestiona, a construi prin întrebări un portret de adâncime al interlocutorului pretinde o artă a conversației, o tensiune intelectuală ce se descarcă în fulgerări repetate. Iată, cu titlu de exemplu, o suită adresată prozatorului Augustin Buzura, un scriitor și un lider de instituție culturală cu care – om de caracter fiind – a împărțit și deliciile „puterii", și amărăciunea unei debarcări pripite: „Sunteți un spirit mai degrabă conservator sau, dimpotrivă, unul care se înnoiește odată cu veselele vremuri pe care le trăim? Realismul constructiv al romanelor dumneavoastră, de lentă acumulare epică și dureroase incizii psihologice, se «împacă» în vreun fel cu relativismul și ludicul postmodernismului, cu des-centrarea și dispersia textuală? Nu s-a învechit formula dumneavoastră de creație? Nu vă simțiți cumva demodat, uitându-vă în jur?"

Întrebările acestea în cascadă au, desigur, tâlcul lor. Daniel Cristea-Enache reia iscusit acuzele ***altora,*** se face *advocatus diaboli* pentru a da prilej partenerului de dialog să-l afurisească memorabil pe Necuratul care cârtește în numele „modei". Sigur că epitetul „veselele" are în acest context un sens antifrastic. Trăim mai degrabă timpuri de-a râsu' plânsu deloc prielnice „meritocrației".

Meritul „reporterului" (să-i zicem totuși așa, deși comitem o nedreptate) este că știe să-și aleagă bine interlocutorii, compunând din depozițiile lor atât de personalizate un veritabil *roman à tiroirs* al lumii în care ne ducem zilele. Răspunzând la o întrebare ce viza „competiția intelectuală" la noi, poetul Ștefan Augustin Doinaș mărturisea că în „modestia [lui] orgolioasă" se „vâră mereu între cei mai buni, pentru că numai vecinătatea lor mă stimulează". Am citit cu melancolie răspunsurile acestui excelent poet, ale cărui reflecții despre ***poezie și modă poetică*** le fișam la anii tinereții. Am și azi multe dintre cărțile lui. Fie-mi îngăduită aici o digresiune confesivă. În primăvara lui '70, redactor stagiar la „Scânteia" fiind, am purtat cu el o primă conversație (telefonică). Mi-a lăsat impresia unui om de mare caracter. Avuseseră loc pustiitoarele inundații, atât de asemănătoare celor de anul trecut, iar autorul ***Mistrețului cu colți de argint*** donase sinistraților – din proprie inițiativă! – onorariul (substanțial!) pentru articolul pe care-l scrisese. Marin Preda, în schimb, refuzase net: „Nu dau nimic, îmi mor copiii de foame!" Prin '92-'93 am [re]întâlnit, la Parlament, altă ființă. Mai distantă, reticentă și, ciudat lucru pentru un parlamentar, fără verb. Cel care stăpânea cuvintele ca puțini alții, n-avea magie la microfon. Îl surclasa (nu numai pe el, dar și pe alți cărturari) bubuitorul Păunescu... I-am redescoperit căldura, vraja frazelor, în interviul acordat lui Daniel Cristea-Enache în august 2001. Avea dreptate în ***aproape*** tot ce spunea. (Scriu ***aproape***, fiindcă nu înțeleg de ce-om fi trăit „într-o Siberie a

* Daniel Cristea-Enache, ***Sertarul Scriitorului Român. Dialoguri pe hârtie***, Editura „Polirom", Iași, 2005

spiritului“ între 1955-1989, iar între 1945-1955 – nu.) Îi înțeleg diatribele împotriva acelor *laudator*-i ai regimului comunist, oroarea de scriitor „silit să stea în genunchi.“ Un demon al contradicției îmi șoptește însă că atunci când îngenunchea primea totuși compensatoriu acolada Premiul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă. Acest intelectual și poet de excepție, supărat pe cei care nu reușesc să mai facă deosebire între „victime și călăi“, rămâne pentru mine o „enigmă nesplicată“. El ce-a fost? De ce a acceptat pactul cu Securitatea și, mai ales, de ce n-a avut puterea să-l denunțe unilateral, ca alții, atunci când clipa Adevărului a venit? Iată de ce mă gândesc că fie într-o notă de subsol, fie într-un epilog, inteligentul Daniel Cristea-Enache, criticul care știe prea bine conduita discutabilă a lui Doinaș în procesul intentat lui I. D. Sârbu, ar fi trebuit să se refere la această enigmă psihologică. Mai ales că are o vocație aparte pentru dezlegarea misterelor unor vieți duble, de-ar fi să-mi amintesc din ***Concertul de deschidere*** doar excelenta dicotomie efectuată în cazul lui „Titus Procopovici“ (formula îi aparține!) și al cărții sale ***Cartierul Primăverii. Cap sau pajură***.

Dar până la urmă e bine că între ***lut*** și ***cer*** a ales înaltul. Dacă pe un celebru prozator din generația ’60 îl obseda „zborul jos“, pe Daniel Cristea-Enache îl fascinează altitudinile, perihelia. Interlocutorii lui sunt de obicei ***vârfuri***, iar a înșira nume ca Nicolae Manolescu, Z. Ornea, Octavian Paler, Eugen Simion, Andrei Pleșu, Mircea Martin, George Gană, Virgil Nemoianu e o dovadă elocventă. Daniel Cristea-Enache e un orgolios motivat intelectual. Și bine face, fiindcă, o cred de mult, de modestia celor inteligenți profită proștii. Nu sunt sigur însă că acest orgoliu de nobilă extracție îl ajută să evite toate capcanele pe care vârsta i le întinde totuși. Am în vedere, afirmând asta, interviul cu Nina Cassian. Un plus de circumspecție și de cunoaștere a lumii prin care au trecut cei de dinaintea lui l-ar fi scutit de păcatul venial al credulității. O admir pe ***poeta*** Nina Cassian, mi-am exprimat prețuirea și în scris, ***memoriile*** ei îmi displac însă profund. Memoria poetei este amnezică, mistificatoare. Cinismul ei celinian, verva pot fi admisibile, agreabile chiar, estetic, dar corectitudinea depoziției e în mare suferință. N-am sesizat „nepotrivirea de caracter“ dintre poetă și „partid“ de care autoarea ***Cronofagiei*** face astăzi mare caz. Din lectura nocturnă a vechilor colecții ale „presei centrale“ o știam însuflețită de exemplul artiștilor sovietici, chemând – pe urmele acestora – scriitorii români la „un război multiplu, cu arma Katiușa, mitraliera cu mai multe țevi“. O mai știam adepta spășită a autocriticii, condamnându-și singură „lucrările dăunătoare“. Nu-mi amintesc să fi „pus [vreodată] întrebări“ partidului sau să-i fi criticat „anumite decizii“, așa cum susține acum. Și-apoi, ce-ar fi vrut să facă pentru domnia-sa „partidul“? Postul de Dolores Ibarruri a României era ocupat de Ana Pauker, Gizela Vass era bine înfiptă la secția Relații externe a PCR, Ofelia Manole și Constanța Crăciun își etalau vigilența și „devotamentul“ din poziții-cheie. Și oare „partidul“ sau, mai exact spus, nomenclatura lui decizională, adică o strânsură de oameni afișând sau chiar practicând (de frică) puritanismul, ar fi putut aproba oscilațiile ei amoroase, mărturisite de astă-dată sincer (chiar cu „sadism al adevărului“, cum scrie memorabil Daniel Cristea-Enache) în ***Memoria ca zestre***?

Mărturisesc că acesta este singurul „dialog pe hârtie“ ce face notă disonantă cu celelalte. Dar uneori un detaliu vestimentar neglijent, pune, la oamenii de gust, mai bine în valoare eleganța ținutei. ***Sertarul Scriitorului Român*** e plin de lucruri și taine mirabile. „Empatică sau «conflictuală»“, curiozitatea acestui Eckermann instruit, fără inhibiții și tabuuri, le-a pus într-o lumină vie, care are toate șansele să dureze.

Constantin Coroiu

SPOVEDANIA UNUI ÎNVINGĂTOR

„Vă mulțumesc, o, zei, că necazurile mele cad ploaie!“ – zice, cu o bucurie gravă, autorul ODISEEI moderne Nikos Kazantzakis, scriitorul, creatorul mândru și tare ca piatra, care simte, știe, ca nimeni altul, având în spate aspra experiență multimilenară a strămoșilor săi și o mitologie ce a întemeiat și a construit umanitatea, ce înseamnă pentru un creator o existență plină de *probe de foc*. În esență, nu altceva a vrut să exprime un alt mare scriitor al veacului nostru spunând: „Binecuvântată fii, închisoare, că ai existat în viața mea!“, deși în cazul lui Alexandr Soljenițîn, aceasta este doar o constatare, o concluzie, un epilog chiar, la o operă și la un destin cu adevărat unic.

Kazantzakis nu a cunoscut experiența gulagului, dar s-a confruntat cu adversități și cabale care, departe de a-l copleși, i-au făcut și mai clare steaua călăuzitoare și misiunea. Din bibliografia sa sui generis ***O viață în scrisori*** reiese că – intelectual de stânga fiind – a cunoscut, și el, prigoana. Fiindcă intoleranță, cruzime, crimă au existat și există și la stânga, și la dreapta. În ambele părți sunt și îngeri și demoni. Toate s-au izbit însă de un exemplar rarisim al speciei noastre, în care s-au întâlnit luciditatea și curajul lui Ulise cu „sufletul de conchistador“ al lui Don Quijote.

Dincolo de operă, așa cum o atestă *corespondența* sa, se află o existență supusă în fiecare clipă judecății seci și trăită cu încrâncenare, ca o competiție.

Noblețea unei competiții nu stă doar în simplul act al angajării, ci și în calitatea reperelor la care te raportezi. În tinerețe, pe când mai mult studia, punându-și bazele

unei culturi enciclopedice și poliglote, pentru Nikos Kazantzakis, concurenții erau scriitorii înșiși – „ceilalți scriitori m-ar mânca de viu, dar eu am să-i întrec pe toți" – ceea ce anunță un *self made man*, care amintește de liceanul Titu Maiorescu. Jignit de un coleg de la Theresianum, acesta nota în *jurnal*: „O să le arăt măgarilor de Vienezi ce e un român". Mai apoi, adversarul e timpul, eternitatea și, firește, propriul demon. Mărturisindu-i, ca de obicei, marelui său prieten Pandelis Prevelakis, într-o scrisoare, datată aprilie 1950 și trimisă din Antibes, că-l obsedează *tema* unei noi tragedii, Nikos Kazantzakis precizează: „E vorba tot de o temă arhicunoscută, numai acestea îmi plac. Mă străduiesc să le reînnoiesc, să actualizez cât pot simbolurile care țin de veșnicie. Întocmai cum procedau și cei vechi. E și lucrul cel mai greu". Într-adevăr, cum avea să constate altădată, peste vreo 16 ani: „Cine a încălecat un tigru nu mai poate altfel!". Vasta epopee lirică ***Odiseea***, cuprinzând 33 333 versuri a câte 17 silabe („Cred că tot sufletul meu, întreaga flacără și lumină pe care am putut să le scot din substanța care mă alcătuiește, sunt exprimate în ***Odiseea***...") a fost scrisă în nu mai puțin de 6 versiuni. O îndelungată luptă cu perfecțiunea.

Un cuvânt ce revine des în scrisorile lui Kazantzakis este *urcuș.* Un altul: *singurătate*, pe care de mai multe ori „fratele mai mic" al lui El Greco, acestuia îi va da la sfârșitul vieții un tulburător ***Raport***, îl rostește în spaniolă: *soledad*. Autorul lui ***Hristos răstignit a doua oară*** (ce titlu magnific!) este, nici vorbă, un însingurat, el face elogiul singurătății; de la un punct încolo singurătatea devine un drog, o plăcere perversă, dar și o condiție a performanței. Ce înseamnă însă singurătatea în cazul marilor scriitori ca Nikos Kazantzakis? Scrisorile lui – 442 dintre acestea sunt adresate celui mai iubit și mai statornic prieten al său, Pandelis Prevelakis, „acoperind" o perioadă de 31 de ani – sunt expediate din diverse zone și orașe ale planetei. Ele vorbesc despre oameni, peisaje inedite, exotice, despre prieteni care i-au marcat existența, ca, de pildă, Panait Istrati sau incomparabila Eleni, soția sa, deși aproape toate se referă la obsesiile sale, la miturile care-i nutresc spiritul, creația, mituri cu care trăiește într-o fertilă și cu totul specială intimitate; în fine, despre irezistibila chemare și graba de a se întoarce în singurătatea scrisului. parcă niciodată nu mi s-a părut mai adevărată – un adevăr neliniștitor, dar, în același timp, reconfortant – reflecția unui prozator român contemporan formulată cam prea retoric într-o carte de eseuri: „de murit sau de scris, mori și scrii numai singur". O altă posibilitate nu pare să existe.

Spovedania către „bunicul meu" El Greco, scriere de o absolută originalitate în sfera memorialisticii, o intitulase inițial ***Scrisoare***. ***Raport*** însă este mult mai definitoriu pentru o viață trăită așa cum a fost trăită de creatorul fascinantului *Zorbas*, o viață dominată de obsesia urcușului: „... viața mea particulară are o valoare foarte relativă și numai pentru mine. Pentru nimeni altul. Singura valoare pe care i-o recunosc este lupta: să urce din treaptă în treaptă ca să ajungă cât mai sus, cât o țin puterile și îndârjirea, în vârful pe care mi-a plăcut să-l numesc: Privire Cretană". (***Raport către El Greco***)

S-a vorbit mult, și pe deplin justificat, despre prietenia lui Kazantzackis cu Panait Istrati. Corespondența aruncă noi lumini asupra acestei prietenii. Ceea ce-i apropia pe cei doi mari scriitori era infinit mai puțin important decât ceea ce-i deosebea. Spirite superioare, ei s-au înțeles și s-au iubit. Despărțirea, petrecută undeva departe de patriile lor, unde fuseseră confruntați cu realități social-politice față de care au reacționat cu totul diferit, conform tratamentelor și structurilor lor „polare", nu a constituit o înstrăinare. Cele două conștiințe se întâlneau undeva într-un punct înalt, accesibil numai personalităților excepționale. Schimbul de scrisori din ultima parte a vieții lui Panait Istrati o atestă cu prisosință. „Strigătele" pe care și le adresau unul altuia de peste mări și țări sunt de un dramatism copleșitor. Ultimul avea să fie al lui Kazantzakis. El venea către fratele său întru Ulise tocmai de la Tokio, înfiorându-ne prin simplitatea și concizia lui: „Moré Panatinaiki!" Mesajul, transmis la 1-2 aprilie 1935, a ajuns la destinație după ce ilustrul său prieten, autorul ***Chirei Chiralina***, ieșise pe „ușa cea întunecată" (16 aprilie), dovedindu-se astfel premonitoriu.

Caracter puternic, de o generozitate foarte rar întâlnită în istoria literaturii, Panait Istrati a însoțit, cum se știe, cu condeiul și verbul său care-și câștigaseră pentru totdeauna celebritatea europeană, începuturile „continentale" ale scrisului lui Kazantzakis, pentru ca mai târziu să facă această mărturisire: „Este cel mai mare om pe care l-am întâlnit în viața mea și e un scriitor pe lângă care eu nu fac nici cât unghia de la degetul cel mic".

Om-flacără, așa cum îl caracteriza Kazantzakis într-o emoționantă epistolă pe care i-o trimetea în 1933, Panait Istrati avea tot dreptul să i se spună atât de frumos de către prietenul său: „Dacă vei pleca de pe acest pământ, pământul se va răci neînchipuit de mult". Faptul că-l poți iubi pe unul mai mult cu rațiunea și pe celălalt mai mult cu sufletul, mi se pare până la un punct firesc. Un celebru „clasic" făuritor de istorie, întrebat fiind pe cine prețuiește în mod deosebit dintre doi poeți contemporani, în fond la fel de mari, ar fi răspuns: ca om pe Esenin, ca revoluționar pe Maiakovski. Dar unde este oare limita dintre rațiune și suflet? Și, mai ales, cum poate fi despărțit revoluționarul de om? Dihotomia operează mai mult în plan teoretic.

Este Kazantzakis un învingător? Este Panait Istrati un învins? În noua ***Odisee***, scrisă de Kazantzakis, („Cred că salvarea mea din punct de vedere spiritual depinde de ***Odiseea***. Dacă va trăi ***Odiseea***, voi trăi și eu") Ulise, părăsind Ithaca în care îl lăsase fericit Homer și reluându-și călătoria, după multe întâmplări și peripetii, la sfârșitul epopeii, își cheamă tovarășii răposați – bărbați, femei pe care le-a iubit, credinciosul câine, aceștia ies din morminte la glasul stăpânului, iar stăpânul, cu vocea-i triumfătoare, dă semnalul de plecare: „Sus pânzele, copii! Să pornim înainte de a ne ajunge vântul Morții!"

Printre cei de pe corabia lui Ulise, arcă a veșnciei, metaforă a Destinului, călătoresc ***Nikos Kazantzakis*** și ***Panait Istrati***.

Mircea Dinutz

EVOCĂRI ȘI PROFILURI. ÎNTRE MEMORIE ȘI TRĂIRE

Admirabilă această carte de ***Evocări sentimentale**** a lui Gaston Gh. Cosma, personalitate recunoscută în lumea plasticienilor români (și nu numai) pentru studiile sale exemplare de istorie a artei, pentru aleasa competență și ținuta morală, probate în varii împrejurări. Absolvent al Institutului de Arte Plastice „N. Grigorescu", Secția de Istorie și Teorie a Artei (promoția 1960), autor a mai multor studii monografice, grafician și pictor, emigrat în Germania, unde locuiește, din anul 1987, la Darmstadt. Gaston Gh. Cosma ne oferă câteva zeci de medalioane, realizate cu tandrețe și, nu mai puțin, cu acribie, evocând – în aceste peste 350 de pagini – 96 de plasticieni și comentatori ai artelor plastice.

El realizează astfel, vrând să lase urmașilor cât mai multe informații despre oricare dintre personalitățile aflate în luminile memoriei sale, 22 de profiluri ale unor voci distinse, critici și istorici ai artelor plastice, eseiști și profesori, între care se detașează: G. Oprescu, Eugen Schilleru, Petru Comarnescu, Ionel Jianu, Ion Frunzetti, Vasile Drăguț, 16 profiluri ale unor sculptori: Geza Vida, Ion Vlasiu, George Apostu, Constantin Popovici, 30 de profiluri ale unor pictori, decoratori, graficieni de mare valoare: Viorel Mărginean, Constantin Piliuță, Vasile Grigore, Sorin Dumitrescu și, în sfârșit, 28 de artiste-femei, mai degrabă eboșe ale unor profiluri, între care se reține: Michaela Eleutheriade, Irina Codreanu, Milița Petrașcu, Ligia Macovei, Iulia Hălăucescu.

E bine să reținem că 28 dintre cei evocați aici au trecut în eternitate și că, deci, valoarea istorică a acestor profiluri este cu atât mai mare. Unele dintre acestea, scrise cu dăruire și reverență pioasă, sunt adevărate „icoane", umanizate doar de privirea intensă a celui care-și „chestionează" confrații. Rezultă de aici niște mărturii ale minții scrise cu respect pentru adevăr, dar și niște tulburătoare mărturii ale sufletului, probe ale unui profil moral ce se lasă lesne descifrat de la pagină la pagină. Vorbind – cu respect și afecțiune – despre faptele pictorilor, sculptorilor și comentatorilor de arte plastice, Gaston Gh. Cosma vorbește, de fapt, vibrând nostalgic, cu o discreție și o demnitate ce estompează mișcările aprige ale sufletului, despre sine. Pentru viitorul istoric al artelor această carte este o sursă demnă de încredere, iar pentru fericitul degustător al frumuseților plastice și literare este o adevărată încântare.

Atunci când își evocă profesorii sau colegii de facultate, specialiști împătimiți pe o perioadă sau alta din nobila istorie a artelor plastice românești, autorul se străduiește să păstreze o bună cumpănă între minte și inimă, dând „Cezarului ce-i al Cezarului", fiecăruia după faptele sale, enumerate și apreciate cu o onestitate intelectuală în afara oricărei discuții, dar proiectând – asupra unora – căldura recunoștinței și lumina admirației sale, păstrată intactă chiar după dispariția acestora: „generosul, excepționalul profesor Ionel Jianu", „sensibil și prietenos cu studenții" sau Petru Comarnescu, „cel mai entuziast critic de artă din câți am cunoscut, animat de o caldă și generoasă dăruire față de manifestările artistice și culturale", „eminentul Vasile drăguț care și-a dedicat viața cu o totală dăruire artei românești" sau Eugen Schjileru despre care spune că „din fericire" l-a avut profesor, „admirat și iubit de nenumărate serii de studenți". Mai pot fi enumerați aici: N. Argintescu-Amza, Dan Hăulică, Theodor Enescu, Adriana Botez-Crainic…

Altădată, își cenzurează mai puțin emoția, iar entuziasmul său asigură discursului un ton apropiat de panegiric, ca în cazul lui **Ion Frunzetti** (1918 – 1985), colegul său de facultate: „eminent profesor și conferențiar", „un orator fascinant", autorul unor studii magistrale, de o înaltă competență, competitive chiar pe plan european. Poetul, exprimat în cele șapte volume apărute între 1941 – 1985, traducătorul lui A. Rimbaud, Cervantes și W. Shakespeare, a beneficiat din plin de talentul său literar pentru realizarea unor comunicări, studii, cronici de artă de aleasă ținută științifică, fiind – la o privire oricât de exigentă – un adevărat „model de calitate și dăruire profesională".

Înălțimea etică a lui Gaston Gh. Cosma se vede, mai ales, în realizarea profilului aceluia care i-a fost șef la Institutul de Istoria Artelor Plastice, a intrat în neplăcute adversități și altercații cu subordonații săi, s-a opus carierei unor cercetători de marcă (Petru Comarnescu), nimeni altul decât George Oprescu (1881 – 1969). Consemnează, în treacăt, cu o discreție elegantă, gesturile regretabile ale omului, dar asta nu-l împiedică să fie corect și să relateze obiectiv meritele acestuia, e adevărat, cu un ton egal, neimplicat afectiv, dar în spiritul adevărului de necontestat: „a fost o personalitate de real prestigiu, cu o contribuție complexă și substanțială în cercetarea rădăcinilor artei noastre", autorul unei bibliografii impresionante, merituosul organizator al Galeriei Universale de la Muzeul Național de Artă și autorul unei donații, pentru Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei, de 6500 de gravuri și 1500 desene ale celor mai importanță artiști europeni din secolul al XV-lea, al XVI-lea până în epoca modernă.

În cazul lui **Ionel Jianu** (1905 – 1993), frazele se înlănțuie în ritmurile unimii, fără ca acest lucru să-l îndepărteze nefiresc de realizările concrete ale eminentului profesor și istoric al artelor plastice. De această dată, prim-planul îl ocupă profesorul: „Prelegerile lui, ținute cu o punctualitate exemplară, atrăgeau studenții prin dragostea și dăruirea prezentării marilor personalități ale artei românești, insuflând încrederea în virtuțile creației autohtone cu valori în contextul culturii europene". Apoi este elogiat realizatorul unor expoziții reprezentative ale unor importanții pictori români, editorul harnic și eficient (Editura „Căminul Artei"), dar – mai cu seamă – autorul unor monografii despre marii sculptori moderni, scrie începută cu ***Brâncuși*** în 1963 și continuată cu ***Bourdelle*** (1965) și ***Rodin*** (1967), la Editura „Artaud" din Paris, unde lucra ca redactor.

Profilul lui **Vasile Drăguț** (1929 – 1987), specialist în artă medievală românească, începe – ca în atâtea alte cazuri – cu o evocare caldă („L-am cunoscut din anii studenției…"), fără ca perspectiva subiectivă să-l întunece judecata dreaptă și

* Gaston Gh. Cosma, ***Evocări sentimentale***, Editura „Danubius", București, 2005

Claude Monet – ***Corner of the Garden at Montgeron***

echilibrată: „A publicat substanțiale studii de artă medievală", a fost redactor-șef la revista „Arta", a redactat ***Dicționarul enciclopedic de artă medievală românească*** (1976) în care își propune să definească termenii specifici de artă medievală autohtonă, pregătind astfel apariția *primei sinteze* asupra artei românești vechi (1982), scrisă „cu un real har literar". Cel care a colindat, cu nedespărțitul său rucsac, Țara Hațegului și Munții Apuseni, cercetând fiecare biserică veche și investigând monumentele vechi din toată țara, a înțeles mai bine decât oricare altul, că arta românească, în specificitatea ei, reprezintă o „sinteză originală în circulația valorilor dintre Est și Vest", o contribuție originală în context european. Scriind aceste rânduri, Gaston Gh. Cosma își manifestă solidaritatea de viziune și atitudine cu acesta.

Fie că e vorba de sculptori sau pictori, autorul acestei cărți „scanează" întâi imaginea omului, așa cum s-a conservat ea în memoria afectivă (dacă i-a cunoscut), după care atenția sa se concentrează asupra operei, văzută într-o strânsă legătură cu existența creatorului, cu toate semnificațiile ce decurg din aceasta. Când nu l-a cunoscut personal, tonul devine mai prudent, dar la fel de responsabil. Nu de puține ori, renunță / se abține să facă aprecieri asupra creației, ca semn că nu și-a propus nici un moment să se pună în evidență, citându-i doar pe cei mai autorizați comentatori ai operei unuia sau altuia. Nu-și permite să parafrazeze, să compileze, să se hrănească din ideile altora. Spune ce are de spus, de câte ori simte nevoia, ori citează – cu o severă corectitudine – pe confrații săi aflați mai aproape de esența operei comentate, lecție pe care ar trebui s-o asimileze și mulți dintre comentatorii noștri literari.

Ion Vlasiu (1908 – 1997) este evocat în dubla ipostază de scriitor și sculptor, întors mereu către rădăcinile sale, răscolitor și energic, niciodată risipit în lucruri și spații străine. El însuși aprecia în ***Jurnalul*** său (1971) că este autorul unei arte „a gestului larg, tăios". Sculpturile sale alegorice, pe motive de inspirație folclorică și mitologică, suita de portrete de adâncă semnificație istorică și culturală (***Aurel Vlaicu***, ***Homer***, ***Socrate***, ***Ion Creangă, Octavian Goga, M. Sadoveanu***), ca și monumentele istorice, realizate la Cluj sau la Blaj, sunt mărturii convingătoare ale puternicului său talent. Nu în ultimul rând, merită respect gânditorul profund și nuanțat asupra originalității artei plastice românești ce-și cere dreptul firesc între valorile universale.

Omul **George Apostu** (1934 – 1986) îi apare – din perspectiva timpului – sociabil și plăcut, „un moldovean mucalit, admirabil prieten cu o inimă de aur, de o rară generozitate". Acestuia, încă din 1964, Dan Hăulică, impresionat de prima sa expoziție personală, îi prevedea o carieră strălucită, atunci când scria ***Pietrele care visează***. Gaston Gh. Cosma se lasă cuprins de efuziuni lirice atunci când evocă pe omul „atât de cald și prietenos", dar lasă locul specialistului atunci când își comentează cu luciditate creația „izvorâtă dintr-un temperament viguros, dintr-un impuls nativ de autentică obârșie țărănească, într-o sinteză modernă ca demn urmaș al lui Brâncuși".

După stabilirea acestuia la Paris (1982), expozițiile sale în Franța, Italia, Grecia, Germania, Polonia, Ungaria, Iugoslavia, Belgia, Brazilia au contribuit la sporirea prestigiului său pe alte meridiane, dar n-a fost suficient pentru a-l impune între valorile certe ale artei de circulație universală. ***Tată și fiu***, ***Fructul soarelui***, ***Oglinda soarelui*** (Sumako, Japonia), ***Fluturii*** și alte câteva zeci de sculpturi risipite în țară și în străinătate probează acea „unitate stilistică și semnificație spirituală" profund umană ce au justificat tratarea sa monografică: **Octavian Barbasa** (1968), **Ionel Jianu** (1985) și **Adriana Botez-Crainic** (1993). Expoziția comemorativă de la Galeriile Teatrului Național (19 ianuarie 2000) a fost o strălucită demonstrație a victoriei unui artist român ce a descoperit în adâncurile pietrei și lemnului „viața intensă a formelor".

Înainte de a vorbi despre sculptura lui **Gheorghe Iliescu-Călinești** (1932 – 2002), vorbește despre relația sa de „inimă" cu acesta. Nu e greu de înțeles ce-i unea pe cei doi (ca în atâtea alte cazuri): patima pentru artă, dar și originile rurale comune, apartenența la aceeași rasă nobilă. Și-l aduce aminte trăind retras în atelierul său, „ca un ascet, lucrând și meditând ca în înțelept asupra sensurilor sculpturii într-o interpretare proprie, atașat de tradițiile artei țărănești, investigând noi posibilități de a da expresie ideilor în forme simbolice". Înrudit în spirit cu George Apostu, acesta s-a situat în linia sculpturii brâncușiene, „revitalizând" limbajul sculpturii de după 1960. ***Coloana Generațiilor***, ***Oamenii pământului*** de la Măgura Buzăului, ***Stâlpul iubirii***, ***Cumpăna***, ***Familia***, ***Leagănul anotimpurilor*** se află între lucrările sale cele mai reprezentative.

Mai reținem, în cazul lui Constantin Popovici (1938 – 1994), apreciat pentru sculptura sa monumentală (***Electricitatea***, realizată din oțel inoxidabil la Vidraru – Argeș), dar și pentru forța de expresie a portretelor sale (G. Bacovia, G. Călinescu, Ionel Perlea), o caracterizare foarte inspirată a creației acestuia: „Dintr-un flux al unui impuls lăuntric, de o vitalitate debordantă, tot ceea ce a realizat el, fie în forme sculpturale, fie în desene, exprimă o viață afectivă clocotitoare". Expoziția sa personală (139 de lucrări) de la Muzeul Național de Artă (1985) a fost ultimul moment de triumf.

Când ajunge la pictori, decoratori, graficieni, Gaston Gh. Cosma radiografiază, la fel de atent și echilibrat, viața și opera, inseparabile în opinia sa, căutând să exprime cât mai sintetic și memorabil în ce anume constă contribuția fiecăruia la fondul sufletesc și artistic, regăsindu-se pe sine într-o secretă comuniune creatoare, regenerând cu fiecare frumusețe pe care o descoperă cititorilor săi. Acolo unde capricioasa grilă a amintirii nu poate re-aduce în fața ochilor noștri figura celui evocat, abia acolo, comentatorul recurge, sigur pe sine la surse bibliografice de încredere, fără ca acestea să-i anihileze verbul cald și respirația fierbinte a fiecărui period.

Constantin Piliuță (1929 – 2003) era „prietenos și, cu accentul lui de moldovean hâtru, crea o atmosferă antrenantă cu mult umor, amuzându-ne de câte ori ne vizita". Multiplele sale disponibilități l-au orientat spre, grafică, pictură, lucrări de artă monumentală, de la „naturile cu flori", unde aducea prospețime și inedit, la seria de portrete în frescă, reprezentând

voievozi (Alba Iulia, 1968), peisaje scăldate în lumina soarelui, veritabile „simfonii cromatice, în acorduri rafinate". Mare iubitor de literatură, a ilustrat ***Luceafărul*** de Eminescu și a realizat, ori de câte ori a fost solicitat, prototipuri de costume pentru spectacolele de teatru, o altă mare iubire a sa.

Între cei care l-au elogiat (Eugen Schileru, Octavian Barosa, Dan Hăulică, Mircea Grozdea) se cuvin reținute aserțiunile lui Petru Comarnescu care-i recunoștea capacitatea unică de „pătrundere a sufletului uman" (1957) și a lui Cornel Radu Constantinescu ca remarca că pictorul are „simțul esențialității plastice" (1979), întotdeauna parcimonios și expresiv. La aceste observații, fără îndoială pertinente, Octavian Gh. Cosma adaugă faptul că pictura sa peisagistică se distinge prin „puritate cromatică și luminozitate". Ca portretist, a tălmăcit plastic stări sufletești și valori morale, iar ca peisagist s-a impus prin culorile explozive ale naturilor sale (așa-zis) „moarte".

Sorin Dumitrescu (născut 1946) este, în ochii multora, autorul unor lucrări cu tematică și dimensiuni spiritual-religioase, elaborate cu rigoare și devoțiune. În realitate, aria preocupărilor sale este cu mult mai extinsă, dacă avem în vedere ilustrațiile sale la volumul ***Noduri și semne*** de N. Stănescu (1982), ce i-au asigurat și o anume celebritate, eseurile sale pe teme de istoria artei medievale românești, cu un dovedit talent literar, fiind contribuții reale la înțelegerea fenomenului artistic autohton, grafica și pictura, dar – nu în ultimul rând – intervențiile sale în plan social și politic. Evocarea, mai degrabă sentimentală, în acest caz, declanșează și resorturile spiritului civic al comentatorului, vădit îngrijorat de mersul evenimentelor în țara sa natală. Crede, cu obstinație, că România mai are „mari resurse și posibilități de regenerare socială, culturală și spirituală, în raport cu țările vecine".

Ceea ce spusese până acum, indirect, explorând fibra rurală a creatorilor români despre care vorbea, o spune acum deschis, cu o nobilă mândrie și solemnitate: „Nu mă simt, nicio clipă, străin de obârșia mea țărănească". Iar mai departe: „Ar fi multe de *reflectat* despre «talpa țării» care a asigurat, în mod miraculos, continuitatea de neam și spiritualitate specifică pe atâtea zeci de secole". Suntem foarte departe de tonul propagandistic al altor vremuri. Aici e mărturia tulburătoare a unui om ce nu se rușinează de calitatea sa de „om al pământului", de stirpea nobilă din care se trage și căreia îi datorăm, inclusiv, puterea spirituală ce ne face competitivi pe plan european.

Pictor, cineast, decorator **Sabin Bălașa** (născut 1932) a fost și (poate) mai este o personalitate controversată din pricina „portretelor protocolare" pe care le-a realizat în timpul regimului totalitarist. Asta însă, observă cu multă dreptate Gaston Gh. Cosma, nu poate să afecteze valoarea de ansamblu a operei sale, începând cu filmul de animație, continuând cu pictura figurativă ce conține surprinzătoare și de mare efect sugestii metaforice suprarealiste și terminând – să zicem – cu cele câteva lucrări monumentale murale, între care se distinge ***Elogiul tinereții*** de la Universitatea din Iași sau ***Nașterea poporului român*** de la Muzeul Militar Central. În toate întâlnim aceeași „elocvență expresivă" realizată cu „mijloace stilistice proprii", iar în unele se impune printr-un colorit pastelat, elaborat cu mult rafinament în sintezele sale de „largă respirație picturală", în tonuri optimiste și luminoase.

De o atenție specială beneficiază **Viorel Mărginean** (născut 1933), cunoscut mai ales ca peisagist: „el a rămas atașat de satul natal, de peisajul de la Cenade (jud. Alba), unde-și trăise copilăria din acea zonă specific ardelenească de pe Mureș și Târnave, evocată în admirabile priveliști cu văi, dealuri și case țărănești, în vederi panoramice în zbor de pasăre, într-o sinteză originală, de o autentică sensibilitate și francheță poetică". În ciclurile ***Cenade***, ***Filipeștii de Pădure***, ***Moment maramureșean*** s-a inspirat din peisajul subcarpatic, pe care l-a recompus în ample tablouri, unde atât detaliile, cât și substratul geometric al formei sunt riguros tratate. Multele sale participări la expozițiile naționale și internaționale (Belgrad, Budapesta, Paris, Berna, Praga, Torino, Edinburg, Madrid, Beijing, Berlin) au făcut din Viorel Mărginean o figură emblematică a mediului artistic din România.

Mai toți comentatorii săi (George Oprescu, Petru Comarnescu, N. Argintescu-Amza, Dan Grigorescu, Ion Frunzetti, Andrei Pleșu, Virgil Mocanu) au subliniat linia tradițională a artei sale de esență rurală, îmbogățită „cu structuri cristaline de o puritate abstractă" (Vasile Drăguț). În opinia lui Dan Grigorescu, picturile sale „păstrează ritmurile cromatice subtile, nobila austeritate a culorii din scoarțele populare" (1975). Ceva mai târziu, Andrei Pleșu apreciază că „privită global, pictura lui Viorel Mărginean pendulează, cu un farmec inconfundabil, între o caracteristică simplitate și un rafinament îndelung exersat" (1982). În concluzie, acesta rămâne, în viziunea lui Gaston Gh. Cosma, „un model exemplar de disciplină profesională și de conștiință colectivă în obștea creatorilor autentici din țara noastră".

Nu se putea o mai fericită „încheiere" (strict convențională) a acestei cărți, închinată geniului creator românesc, izvodit din realitățile miraculoase ale satului păstrat sub semnul „veșniciei" blagiene, decât o evocare a locului unde a visat, a gândit, a creat și a voit să crească puternic sub semnul Hobiței gorjene, **Constantin Brâncuși** (1876 – 1957), personalitate artistică impresionantă la nivel planetar. ***Atelierul lui Brâncuși. Moment sacru în inima Parisului*** oferă nu numai informații foarte utile despre lupta și devenirea marelui sculptor român, despre lungul periplu al „atelierului" brâncușian până la transformarea sa în muzeu, conform dorinței creatorului, nu numai despre modul în care a fost privit și receptat de opinia publică de pe toate meridianele lumii, dar și despre statura morală la fel de impresionantă a omului care a intuit nu numai că organicitatea formelor, viziunea geometrică și simbolică îl apropie de lumea esențelor universale, dar și că nimic peren nu se poate alcătui fără să te întorci, pios și iscoditor, în același timp, la „rădăcina lucrurilor, la frontiera dintre real și sacru" (Carlo Giulio Argan).

Scenariul pe care-l urmează, de această dată, poate stârni admScenariul pe care-l urmează, de această dată, poate stârni admirația oricărui scriitor cu state vechi de serviciu și merite recunoscute. Informația e topită în discursul emoțional, planurile temporale se pliază, interferându-se – când și când –, făcând cu atât mai vie figura locatarului din Montparnasse, vizualizând, cu lux de amănunte, atelierul de lucru al acestuia, „un ambient plăcut de ospitalitate românească", el însuși fiind îmbrăcat în costum țărănesc în mijlocul atelierului său Gaston Gh. Cosma reușește să satisfacă, în egală măsură, pe cititorul doritor de informații, cânt și pe acela deschis spre frumusețile textului.

O carte, prefațată de Gheorghe Istrate, poet din Limpezișul Buzăului, ce are toate meritele memorialului, în sensul că autorul își propune să informeze, nu să se pună pe sine în evidență, dar și pe acelea ale literaturii de calitate, atunci când se apropie cu o caldă tandrețe de figurile dispărute. ***Evocările sentimentale*** ne mai atrag atenția asupra marilor valori autohtone pe care n-am știut să le recunoaștem la timp și pe care ar trebui să învățăm să le respectăm cu adevărat.

Mircea Radu Iacoban

SUB VREMI

„*Ce-i cu voi băieţaşi? Cu ce drept purtaţi numele meu?*“ a exclamat Călinescu, privindu-şi fotografiile din tinereţe. „Ce-i cu ăştia, cu ce drept îşi arogă calităţile de scriitori, pictori, compozitori?“ – s-ar putea exclama după lectura cărţii „Reconstituiri necesare“, apărută în colecţia „Document“ a tot mai prestigioasei edituri „Polirom“. Sunt tipărite stenogramele şedinţei din 27 iunie 1952, la care au participat membri reprezentativi ai uniunilor de creaţie din România. Textele au fost descoperite într-o împrejurare, în felul ei, purtătoare de semnificaţii: la closet, unde urmau să slujească drept hârtie igienică. S-a întâmplat în 1981, în perioada reparaţiilor efectuate la fosta clădire a Uniunii Scriitorilor din şoseaua Kiseleff 10. Nu împărtăşesc opinia îngrijitoarei de ediţie (Mihaela Cristea) potrivit căreia dirijarea către uzul latrinei ar proba o anume intenţie („arhiva trebuia să dispară“). Când vrei să distrugi o arhivă, îi dai foc, n-o laşi la îndemâna oricui. Destinul acestor stenograme ilustrează mai degrabă nepăsarea vinovată a Uniunii Scriitorilor faţă de propria istorie. Dac-o luăm ca figură de stil, sigur că locul acestor penibile mărturii nu poate fi decât closetul. Ca document uman revelator, ca mărturie asupra unei epoci, a stării culturii române în nefericitul an 1952, filele îşi merită locul în raftul de arhivă rezervat temei „incredibil + jenant + ridicol“. Cele mai mari nume ale literaturii, muzicii şi artei plastice, unele păstrate şi acum în manualele şcolare, dau o probă incalificabilă de servitute laşă şi obedienţă capitulardă, imposibil de înţeles pentru generaţia de astăzi. Cei care au cunoscut cât de cât atmosfera de teroare a anilor ’50, ar putea să acorde o fărâmă de înţelegere, dar nu şi de totală absolvire. În vremea aceea, Stalin trăia, armata roşie nu părăsise România, în principalele instituţii de cultură păstoreau consilieri sovietici, lagărele şi puşcăriile erau pline de „politici“, peste numai doi ani avea să fie executat Pătrăşcanu... Creatorii încercau, cu disperare chiar, să-şi păstreze dreptul de a scrie, a picta, a compune – făcând nu concesii, ci temenele de-a dreptul scârbavnice, practicând delaţiunea drapată în „critică tovărăşească“ şi auto-flagelarea inchizitorială ca „armă a autocriticii“. Şedinţa cu pricina urma să înfiereze „devierea de dreapta“ a Anei Pauker, Teohari Georgescu şi Vasile Luca. Cu metoda preluată din faimoasele procese moscovite ale anilor ’36 –’38, partidul nu catadixea să ofere acuze concrete, ci doar generalităţi, aşa că vorbitorii, înfierând deviaţionismul, recurgeau la rostogolirea de vorbărie „culpabilizantă“ preluată din documentele de partid, dar şi îmbogăţind cu contribuţii proprii actul de acuzare. Compozitorul Mendelsohn completează porterul deviaţionistului Luca cu încă un reproş... ideologic: învinuitul era... vânător: „acest sport şade bine unui lord englez sau unui conte, în nici un caz unui secretar de partid“! În şedinţa condusă de „tov. Zisu“ (?!), condamnarea „deviaţionismului“ a prilejuit tuturor alinieri vehemente: „Condamn şi înfierez din tot sufletul“. (Maria Banuş); „Aceste documente nu numai că ne-au dat putere, ne-au dat şi putere de creaţie“. (Szemler Ferenc); „A înfiera nu este destul“. (M. Novicov); „Devierea de dreapta m-a făcut să înţeleg în profunzime unele probleme scriitoriceşti“. (M. Preda) etc., etc. Cu adevărat copleşitor este, pentru cititorul de azi, repertoriul autocritic. Creatorii anilor ’50 îşi turnau din belşug cenuşă în cap doar pentru a-şi păstra locul în câmpul literelor („...din trecut, am venit cu un bagaj extraordinar de puternic de misticism“. – E. Camilar; „M-am abătut de la linia partidului“. – A. Baranga; „Nu m-am întovărăşit cu poporul“. – Ov. Varga ş.a.m.d.) În totul, un spectacol degradant al umilinţei faţă de partidul reprezentat de „tov. Zisu“! Nu putem înlătura cu totul supoziţia, că, atunci, unii vor fi şi crezut în cele spuse şi că, în timp, pot fi considerate credibile anumite reorientări complet opuse (Dan Deşliu, Nina Cassian), însă ansamblul mărturiilor lasă un persistent gust amar. Cartea se citeşte cu folos. Îngrijitoarea ediţiei a izbutit o întreprindere utilă şi revelatoare. Rămân de îndreptat erorile din aparatul critic: „Bogza a scris „Poemul *invectivă*“ şi nu „Poemul inventar“, Beniuc a studiat psihologia *animală* şi nu animată, Pătrăşcanu (se precizează în solidul studiu-prefaţă datorat lui Marius Oprea) n-a fost împuşcat în celulă ş.a. Dincolo de toate, iată o carte utilă şi, în felul ei, incomodă. Arată că ăştia am fost. Justificarea cronicarului („...sub vremi...“) e-o scuză îndoielnică.

Augustin Thierriat – ***Flowers in a Japanese Vase***

Andrei Milca

PAPA IOAN PAUL AL II-LEA ȘI SPIRITUL DIVIN AL „CUGETĂRILOR“

În curând se va împlini un an de la Marea Trecere a celui care a fost muritorul Karol Wojtyla – divinul Ioan Paul al II-lea, probabil cel mai reprezentativ papă din istorie și oricum una dintre figurile emblematice ale secolului al XX-lea. În 2003 apărea la Editura Fundației România de Mâine un volum de ***Cugetări*** al Suveranului Pontif (prefață, selecție și traducere de Nicolae Mareș), la care ar trebui permanent să ne întoarcem. Este nu doar o *antologie* a celor mai importante fraze ale papei despre artă, cultură, economie, credință, știință, învățământ, mass-media, ci un întreg aparat unitar al gândirii lui Wojtyla, *testamentul* său către cei în care a crezut, ansamblul revelator al ideilor sale intime pe câteva decenii.

„Cuget, deci exist!“ se pare că a fost și pentru Ioan Paul al II-lea un motto de credință, și cunoaștem că Papa a fost la începuturile sale actor, poet, dramaturg, iar apoi profesor universitar, preot, înalt ierarh. A fost deci un *model de cultură creștină*. Nicolae Mareș crede că Wojtyla, devenit apoi Ioan Paul al II-lea, a căutat să descopere permanent *dimensiunea predictibilă* a menirii culturii, pentru a ne putea apoi sugera *instrumentarul* propice prin care să fie pusă eficient în slujba umanității. Toate domeniile pe care le-a abordat, documentându-se scrupulos, cu o chemare răbdătoare către minuțiozitate – lucrurile mărunte definesc faptele mari! – Papa a avut în cei peste 25 de ani ai Pontificatului său peste 3000 de omilii sau intervenții rostite și scrise, în care a încercat să raporteze orice arie explorată la *Credință*, conștient că doar prin aceasta omul se poate regăsi la modul profund. Apelând la logos – cuvânt, adevăr, libertate – Suveranul și-a dat seama că toate aceste domenii „pur și simplu se completează“, importanța științelor umaniste fiind esențială pentru organizarea noastră în Univers, unde omul este *valoarea supremă*, doar prin cultură el putând deveni și mai uman și stăvilitorul, pentru că ajutorul ființei umane „stă în trinitatea știință – tehnică – conștiință “.

Pontiful ne devine în această carte un îndrumător spiritual, un mentor, un teolog-orator și filosof, care pune bază pe adevăr, etic, frumos, forță morală, demnitate, oferindu-ne practic un instrument de lucru, un ghid de inițiere în tainele spiritului, al esențelor divine și umane. Cum spunea și poetul Wojtyla (devenit, apoi, paradoxal, rigurosul prelat cu același nume) „prin toată istoria umblu după al Tău Trup, Omule, Străfunzimile Tale căutându-le“.

Principala idee cu care se deschide acest volum – stâlp de boltă al întregului său eșafodaj logistic – este că „legea divină este singura măsură a libertății umane și ne este dată de ***Evanghelia*** lui Iisus. Scopul cuvântărilor Pontifului în toate țările pe care le vizitează este în primul rând *pacea mondială*, el recurgând la maxime din ***Cântarea făpturilor*** a Sfântului Francisc din Assisi, la Sf. Augustin („Intellectum valde ama“), descoperind că omul actual pare a fi întotdeauna amenințat de propria sa creație (victimă a propriilor descoperiri și înaintări pe scara evoluției științifice!), dar și că singura lui valoare este revenirea la Cuvânt, la citit, la scris: „Omul își trăiește adevărata viață datorită culturii“. Restul e deșertăciune pentru că, dacă avem cultură, avem implicit educație, deci haosul e învins. Termenul preferat de Ioan Paul al II-lea pentru o reorganizare nu doar a maselor, ci și a Bisericii, este cel de *cultură morală*. Pe lângă aceasta, mai avem nevoie și de primatul Spiritului, adică de *iubire*, fără de care un viitor pașnic uman ar fi imposibil! Dragostea pentru și între oameni este propovăduită și de teolog, pentru că ea vine din *cultura animi* (a reflecției și a iubirii – adică a libertății). Papa dizolvă „conflictul“ dintre rațiune și credință, demontând clișee și arătând că știința este o condiție sine qua non în căutarea adevărului. Pe lângă esența și măreția artei și a publicisticii, Wojtyla vorbește de *răspunderea* acestora, ca factor de progres, despre asumarea responsabilității. Tot ce ține de factorul cultural, de echilibru servește *înălțării* spirituale a omului către divin, dar și liniștii într-o lume fără conflicte. Biserica este mama tuturor artelor, ajutând la armonizarea lor, iar omul, apropiat de natură și creație, va ajunge astfel și la misterul Domnului. Conform Genezei, fiecare dintre noi trebuie să fie artizanul, făuritorul propriei vieți – personalitatea și talentele noastre fiind puse și în slujba Celorlalți. Dorind să se construiască doar *civilizația iubirii*, cugetătorul deplin ca o salcie sacră vede o singură alternativă pentru toate dilemele: „Dacă omul se constituie într-o problemă, atunci Hristos este RĂSPUNSUL“.

Anna Vallayer-Coster – ***Roses in a Blue Vase***

Dumitru Matală

CONDAMNAREA LA SINGURĂTATE

Deja se prevestește, la orizont, împlinirea a 40 de ani de când i-a apărut prima dată cartea. Deja se anunță, de pe acum, o altă aniversare, 25 de ani de când i-a fost acordat premiul Nobel, o distincție care nu ți se dă decât o singură dată în viață, dar ți se dă pentru totdeauna. Nu-i chiar așa multă vreme de atunci, ca să nu poți face numărătoarea decât într-una din expresiile preferate de el însuși: „mulți ani după aceea...“. Dar, oricum, este suficientă și nici nu s-ar fi putut aștepta, să zicem, o sută de ani, ca să putem invoca încă una din expresiile lui favorite: o sută de ani de singurătate.

Când, în 1967, i-a apărut romanul, numele lui Gabriel García Márquez a început, încă de atunci, să circule cu o neobosită stăruință. Mai târziu, pe măsură ce se traducea, cartea lui se impunea drept un autentic eveniment nu doar în Columbia natală sau în America Latină, ci de-a dreptul în literatura întregii lumi. Ani de-a rândul au fost apoi folosite numeroase alte sintagme, care cu siguranță lui nici nu-i trecuseră prin cap, pentru a surprinde cât mai fidel esența romanului, va-loa-rea lui. Și cele mai multe dintre ele rezistă cu brio și azi, când am ajuns atât de aproape de o dublă aniversare. Ca dovadă, poate cea mai bună dintre toate, stă chiar această expresie, tradusă la noi sub forma ***Un veac de singurătate***, care de mută vreme nu mai reproduce titlul unui roman celebru, ci semnifică pur și simplu o modalitate de viețuire și de supraviețuire.

De-a lungul întregului roman, cuvântul este repetat într-adevăr atât de des, aș zice chiar excesiv, încât nu se poate să nu-l înveți până la urmă. Pare să fie un soi de blestem ori cel puțin o maladie de care suferă, fără alegere, toții membrii clanului Buendia. Cel dintâi contaminat este, firește, chiar Jose Arcadio Buendia, în calitatea sa de fondator, de în-te-me-ie-tor al cătunului Macondo. Desigur, asta se întâmplase de mult, iar era multă vreme de atunci, pe vremea când „lumea era atât de nouă, încât multe lucruri nu aveau încă nume, iar pentru a le deosebi trebuia să le arăți cu degetul.“ Cu toate acestea, Jose Arcadio suferea de pe atunci de singurătate, deși, fără îndoială, nici cuvântul ăsta nu-l cunoștea. Scriitorul ne șoptește mereu că îi plăcea să stea mai mult izolat în odaia lui, că „își petrecea nopți întregi în curte, urmărind mersul aștrilor“ și că avea obiceiul să vorbească de unul singur, „umblând de colo colo prin casă, fără să ia seama la nimeni“. De câte ori poposește în sat o trupă de țigani, mereu condusă de același Melchiade, îi cumpără fiecare invenție năstrușnică pe care acesta o aduce de fiecare dată și pe urmă se retrage, de unul singur, într-un laborator improvizat, pentru a continua să caute el însuși piatra filosofală sau secretele alchimiei sau cine știe ce alte mari descoperiri. Mai primise de la Melchiade și niște suluri, niște pergamente, cu o scriere ciudată, necunoscută, pe care tot încerca s-o descâlcească și nu izbutea deloc.

Până când, într-o bună zi, dar asta, firește, după altă multă vreme, Jose Arcadio Buendia devine conștient de neputința și singurătatea sa, iar atunci apucă drugul de fier de la poartă și face praf „toate instrumentele de alchimie, cabinetul de dagherotipie, atelierul de aurărie“ – totul. Ca să-l potolească, a fost nevoie de vreo zece oameni și de alți douăzeci ca să-l lege, cu lanțuri, de castanul uriaș din mijlocul curții. S-ar putea spune că, în felul acesta, singurătatea lui a căpătat o formă concretă. Din când în când, acolo îl mai vizitau Melchiade, cu toate că murise între timp, și Prudencio Aguilar, pe care el îl omorâse, într-o încăierare din tinerețe. Dar așa se întâmplă regulat în această carte: fantasticul se amestecă regulat cu realitatea și realitatea evadează mereu în fabulos, totul cu cea mai desăvârșită naturalețe. Până și moartea lui Jose Arcadio Buendia este povestită în același registru: „Puțin după aceea, în timp ce tâmplarul lui măsura pentru sicriu, văzură prin fereastră căzând o ploaie ușoară de minuscule flori galbene [...] Căzură atâtea flori din cer încât dimineața străzile erau acoperite de un strat gros, și a trebuit să fie îndepărtat cu lopețile și cu greblele ca să poată trece înmormântarea.“

Spre deosebire de bărbatul ei, Ursula este femeia care întruchipează hărnicia, seriozitatea și neodihna: „părea pretutindeni prezentă, din zorii zilei până la ceasurile târzii din noapte“. Mai mult decât atât, așa cum iarăși mărturisește scriitorul, „Ursula își astupa urechile cu ceară de albine pentru a nu-și pierde simțul realității“. Desigur, era nevoie de o mână de gospodină neobosită, de vreme ce bărbatul era mai mult absent, rătăcind într-una pe coclaurile fanteziilor sale. Mai cu seamă că familia Buendia devenea pe zi ce trece mai numeroasă, ba chiar avea să devină, cu timpul, o se-min-ți-e, dar asta mai târziu, „multă vreme după aceea“.

Cu toate astea, printre atâtea treburi și preocupări casnice, Ursula va fi și ea lovită de virusul singurătății. Treptat, începe să simtă că realitatea de zi cu zi îi lunecă printre degete. Se mai și încăpățânează să nu-și recunoască bătrânețea, „chiar dacă pierduse de mult socoteala anilor săi“, și nici atunci când orbește nu vrea să renunțe la conducerea gospodăriei: „În singurătatea de nepătruns a bătrâneții ei, se bucura de atâta clarviziune ca să examineze până și cele mai neînsemnate întâmplări din istoria familiei“, notează, pentru a o încuraja, scriitorul. Da, numai că vederea nu o mai ajuta să deslușească decât istoria, prezentul era definitiv ascuns în întuneric. În cele din urmă, va trebui să se dea bătută și va muri la o vârstă ce va număra între 115 și 120 de ani, hotărându-

se să-și urmeze bărbatul care, și el, o părăsise când avea vreo 150 de ani. „La înmormântare veni destul de puțină lume, fiindcă cei care-și mai aminteau de ea nu mai erau prea mulți“.

De bună seamă, locul central al singurătății îl ocupă, cum se și cuvine, personajul principal al romanului, colonelul Aureliano Buendia. Fiul mai mic al lui Jose Arcadio, pentru că cel mare, firește, trebuia să poarte numele tatălui, Aureliano va deveni colonel în timpul războiului civil. El avea să-l și declanșeze, de altfel, însă nu pentru că îl însuflețeau niște profunde convingeri liberale, ci, după cum el însuși recunoaște, „deoarece conservatorii sunt niște șarlatani“; (ca să se convingă, pe urmă, că și liberalii erau la fel). Tot el îi mărturisește prietenului său, colonelul Gerineldo Marquez, că nu luptă decât din orgoliu – și ce poate fi, la urma urmei orgoliul, dacă nu o altă fațetă a singurătății? De unde rezultă, fatalmente, că Aureliano Buendia era condamnat să trăiască solitar, lucru pe care chiar autorul îl afirmă răspicat.

Încă înainte de naștere, ni se spune, „plânsese în pântecele maicii sale și se născuse cu ochii deschiși“, ceea ce dovedește fără nici o îndoială că de atunci fusese condamnat la suferință. Cei 20 de ani de război pe care i-a purtat n-au fost, nici ei, decât ispășirea condamnării deja pronunțate, după cum nici cei 17 fii pe care i-a avut, cu tot atâtea femei, n-aveau cum să pledeze ca un argument al dragostei: el era fără încetare „rătăcit în singurătatea imensei sale puteri“ și chiar acasă când revenea, în scurte popasuri, își cerceta familia „din centrul unui cerc însemnat cu creta de către adjutanții săi și în interiorul căruia nu putea intra decât el.“ Ca o cruntă ironie a soartei, dintre toate femeile de o noapte, cărora le dădea drumul înainte de zorii zilei, una singură i-a jurat că-l va iubi până la moarte. Într-adevăr, avea să moară după numai o oră.

Așa încât afecțiunea care va rezista de-a lungul timpului și războiului va rămâne doar aceea față de fratele său mai mare, Jose Arcadio, care l-a și scăpat o dată dinaintea plutonului de execuție. Numai că, notează din nou, neiertător, autorul, „nici aceasta nu se bizuia pe iubire, ci pe complicitate“. Consecințele vor apărea de la sine: „Singur, părăsit de presimțiri, fugind de frigul care nu avea să-l mai părăsească până la moarte, veni să-și găsească un ultim refugiu la Macondo, la căldura mai vechilor amintiri ale sale.“ Nici amintirile nu-i vor mai ține de cald însă. Părea pierdut, rătăcit în propria sa casă, străin de propriile lui amintiri. Târziu, dar inutil, „abia dacă înțelese că secretul unei îmbătrâniri frumoase nu-i altceva decât încheierea unui pact onorabil cu singurătatea.“ L-au găsit, în cele din urmă, cu fruntea rezemată de trunchiul castanului, bineînțeles același castan care-l înlănțuise și pe tatăl său. De pe urma războaielor îi va rămâne, suprem elogiu în derâdere al aceleiași singurătăți, numele unei străzi în Macondo.

Nu sunt însă singurele personaje atinse de maladia singurătății și nu din cauză că s-ar numi personaje principale. Boala se pare că-i lovește pe toți membrii clanului Buendia, fără nici o preferință și oriunde s-ar afla. Cei doi gemeni, Jose Arcadio al Doilea și Aureliano al Doilea, numiți așa și pentru a se deosebi de bunicii lor, sunt, amândoi, considerați o adevărată rușine a familiei pentru felul lor de a se purta, ca niște derbedei singuri pe lume: „Era ca și cum cei doi ar fi adunat în ei toate defectele familiei și nici una din virtuțile ei.“ Cei 17 fii ai lui Aureliano, care sosesc, în aceeași zi toți, la poarta casei Buendia, erau „indivizi cu înfățișări diferite, de toate tipurile și de toate culorile, dar arborând fără excepție acel aer de solitudine care era de ajuns pentru a-i identifica în orice loc din lume.“ Cum aveau, firește, același nume cu toții, a fost nevoie ca lângă Aureliano să fie adăugată și o poreclă – Amador, Secară, Sarrador, Arcaya ș.a.m.d. – pentru a-i putea deosebi. Dar asta și din cauză că Ursula se temea ca nu cumva, cu atâția urmași nediferențiați, să apară legături de dragoste nelegiuite, de pe urma cărora s-ar fi putut naște copii cu o coadă de purcel.

Cel puțin încă două exemple sunt iarăși cât se poate de grăitoare. Frumoasa Remedios, cea care, multă vreme, nu se sfia să se plimbe goală pentru că, pur și simplu, „rătăcea printr-un pustiu al singurătății“, se va înălța, într-o bună zi, la ceruri – de vie! – fâlfâind din aripile unor cearșafuri pe care tocmai le punea la uscat, deoarece n-avea nicidecum impresia că lăsa ceva în urma ei, pe pământ. Cam același lucru se va petrece și cu Meme, fiica Fernandei și a lui Aureliano al Doilea, pe care, de fapt, o chema Renata-Remedios, însă i se spunea, simplu, Meme. Deși câtăva vreme, „nu părea menită destinului solitar al familiei“, se va îndrăgosti dintr-odată de Mauricio Babilonia, simplu mecanic la compania bananieră. Din acel moment „își pierdu somnul și pofta de mâncare și se afundă atât de mult în singurătate, încât până și tatăl ei devenise pentru ea stânjenitor“. Iar exemplele ar putea continua nestingherite până la cel din urmă membru al stirpei Buendia.

Mai mult decât atât. Între membrii familiei vor lua naștere chiar unele relații bazate pe singurătate reciprocă, deși, desigur, în limitele ei. Rămași, prin forța împrejurărilor, ultimii reprezentanți, între cel din urmă Jose Arcadio și cel din urmă Aureliano se înfiripă, vrând-nevrând, o anumită simpatie. Dar: „această apropiere între doi solitari din același sânge era foarte departe de prietenie, le îngăduia numai la amândoi să suporte mai ușor singurătatea de nepătruns care îi separa și îi unea în același timp“. Iar Aureliano al Doilea și Fernanda, deși soț și soție, deși își tolerau unul altuia singurătatea, „fiecare continua să și-o trăiască singur, făcându-și fiecare curățenie în camera lui, în timp ce pânzele de păianjen continuau să ningă peste trandafiri“. La rândul ei, venită tocmai de la Bruxelles, unde fusese plecată pentru studii, Amaranta Ursula pare la început suficient de hotărâtă să nu respecte canoanele clanului: „Voia să trăiască aici până la adânci bătrânețe, alături de un soț credincios și de doi băieți care să se numească Rodrigo și Gonzalo, în nici un caz Aureliano și Jose Arcadio, și de o fată care să aibă numele de Virginia, în nici un caz Ursula sau Remedios.“ Însă se va îndrăgosti de ultimul Aureliano, dragoste vinovată, între mătușă și nepotul ei, pe care de mult o blestemase Ursula. Scriitorul încearcă să le găsească o șansă și o justificare în singurătatea lor comună: „În acest Macondo părăsit până și de păsări, în care praful și căldura dobândiseră atâta putere încât abia

mai puteai respira, prizonieri ai singurătății și dragostei, într-o casă în care era aproape imposibil să închizi ochii din pricina bâzâitului confuz al furnicilor roșii, Aureliano și Amaranta Ursula erau singurele ființe fericite, și cele mai fericite de pe pământ.“ În cele din urmă, în ciuda tuturor încercărilor scriitorului, blestemul Ursulei tot avea să se împlinească: din dragostea lor păcătoasă se va naște un copil cu coadă de porc. O nenorocire care va da semnalul de sfârșit al spiței Buendia și totodată al cătunului însuși.

Pentru că, totuși, câteva semne de întrebare se ridică, cel puțin în ceea ce privește sfârșitul cătunului Macondo. Ca și în cazul însingurării, de altfel, ori măcar al motivului literar pe care vrea să-l impună cu atâta perseverență scriitorul. Așa cum am văzut, Mauricio Babilonia, mecanic la compania bananieră, deși născut în Macondo, nu făcea parte din spița Buendia, de vreme ce Meme devine iubita lui. Cu toate acestea, tristețea figurii sale, claustrarea în care trăise până s-o cunoască pe Meme, ca și fluturii galbeni ce-i anunțau peste tot apariția, sunt atribute pe care nu le-am întâlnit până acum decât la cei ce purtau numele Buendia. Mauricio ar fi deci cea dintâi excepție de la regulă.

Sau: profesorul de dans Pietro Crespi, adus tocmai din Italia când cu procurarea pianului mecanic, a rămas în cele din urmă aici. Și-a deschis un magazin de jucării muzicale ce-i aducea venituri frumușele și a pus ochii pe Amaranta. Cum însă Amaranta îi respingea îndârjit iubirea, profesorul a căzut într-o neagră disperare și într-o singurătate din care, departe de patrie, nu-l mai putea salva nimic. Unica soluție i s-a părut aceea de a-și lua viața, gest pe care-l face într-o secvență absolut admirabilă: „În doi noiembrie, de ziua morților, fratele său deschise prăvălia și găsi toate lămpile aprinse, toate cutiuțele muzicale deschise, toate pendulele oprite la aceeași oră, devenită eternă, și în mijlocul acestui concert lipsit de armonie, îl descoperi pe Pietro Crespi în biroul din fundul magazinului, cu vinele tăiate cu un brici, cu ambele mâini într-un lighean de smirnă“. Avea să fie cel de al treilea mormânt în Macondo, după cele ale lui Melchiade și Prudencio Aguilar, într-un cătun în care, multă vreme, nici cimitir nu existase, deoarece locuitorii lui erau prea tineri.

Chiar și acest Prudencio Aguilar, despre care am mai pomenit, este și el un caz ilustrativ. Ucis, într-o încăierare de tinerețe, de către Jose Arcadio Buendia, capătă deprinderea ca, după moarte, să-l mai viziteze din când în când pe cel ce-i curmase zilele, numai că nu pentru a-i tulbura nopțile și a-i trezi remușcări, ci din cu totul alt motiv: „După atâția ani petrecuți în moarte, regretul după lumea celor vii era atât de amarnic, nevoia de societate atât de chinuitoare și atât de îngrozitoare apropierea celeilalte morți în sânul morții, încât Prudencio Aguilar ajunsese să-l iubească pe cel mai crâncen dușman al său.“ De unde cel puțin o concluzie poate fi trasă, pentru toate cele trei întâmplări. Aceea că pedeapsa singurătății nu era nicidecum un apanaj al familiei Buendia, ceva ca un blazon ce i-ar fi aparținut în exclusivitate și că, deci, izvoarele sale trebuie căutate și în altă parte. Tot în roman ar trebui să se ascundă răspunsul, dar într-un loc unde nu l-am descoperit încă.

Să citim, așadar, încă o dată, cu ceva mai multă atenție, cum anume a fost întemeiat și în ce împrejurări cătunul Macondo. Cândva, și tot așa, „e multă vreme de atunci“, pentru că există perioade ce nu mai pot fi măsurate cu anii sau cu deceniile, ci cu o unitate mai încăpătoare, lucrurile se petrecuseră cam așa: în tinerețea lui, Jose Arcadio-tatăl, însoțit și de câțiva oameni cu tot avutul lor, „trecuseră munții în căutarea unei ieșiri la mare“, cu gândul „de a deschide un drum care să pună Macondo în legătură cu marile invenții“. După mai bine de doi ani de călătorie, văzând că nu ajung nicăieri și pentru a nu mai face cale întoarsă, hotărâseră să pună temelia noului sat acolo unde se găseau. Și se găseau într-un loc unde, după cum îl descrie scriitorul, „se întindea o zonă de smârcuri acoperite cu un strat de vegetație deasă, apoi universul vast al mlaștinilor imense care, după spusele țiganilor lui Melchiade, nu cunoștea margini.“ „Niciodată nu ne vom putea duce nicăieri. Suntem sortiți să putrezim de vii aici, fără să primim vreo binefacere a științei“ – se tânguia deseori Ursula, cu aluzii evidente la plăsmuirile bărbatului ei. Și, cel puțin dintr-un punct de vedere, avea perfectă dreptate: satul era situat într-un loc izolat și părea, de la începuturile sale, sortit unei definitive singurătăți.

Să ne mai amintim, iarăși, din istoria cătunului, cum, într-o altă vreme, Macondo a fost bântuit de o lungă epidemie, așa-numita boală a nesomnului. „La început nimeni nu se neliniști – ne asigură fără șovăire scriitorul. Dimpotrivă, toată lumea se felicită că nu dormea deloc, căci era multă treabă de făcut atunci la Macondo, încât zilele păreau prea scurte.“ Cu timpul, însă, pe măsură ce-și terminau treburile, oamenii nu prea mai aveau ce face și stăteau zi și noapte cu brațele încrucișate. Unii mai și voiau să doarmă, „nu pentru că ar fi fost obosiți, ci de dorul viselor“, așa că boala insomniei, treptat, s-a preschimbat într-o primejdioasă epidemie de singurătate colectivă, de care numai după lungi suferințe satul a izbutit să scape. Sau ce altceva a fost acel anotimp al ploilor interminabile, dacă nu tot o răbufnire a singurătății cătunului? „A plouat patru ani, unsprezece luni și două zile“, precizează statistic autorul, însă nepărtinirea lui e doar aparentă. Tot o pedeapsă trebuie să fi fost acea inactivitate silită de ani de zile, neputința de a mai ieși din casă cu lunile și plictiseala care se instala pretutindeni, odată cu igrasia și jilăveala, până și în suflete.

Altminteri, firește, Macondo a cunoscut și destule perioade de bunăstare și prosperitate chiar, „astfel încât cătunul sărac de la început se schimbă repede într-un sat plin de activitate, cu prăvălii, ateliere de felurite meșteșuguri și o șosea pe care traficul devenise neîntrerupt.“ Asta însemna că, dacă n-a putut ajunge el în lumea civilizată, a ajuns civilizația la el. Unul din Aurelieni aduce, pentru prima oară, trenul în Macondo, după care un alt Aureliano pune bazele unei industrii bananiere. La o a doua călătorie cu trenul, este adus și un grup electrogen, așa că la puțină vreme în localitate pătrunde și filmul: „Uluiți de atâtea invenții nemaipomenite, oamenii din Macondo nu știau de ce să se minuneze mai întâi.“ Dar era doar o perioadă de aparentă înflorire sau, chiar dacă era reală, pe dedesubt, în același timp, orașul era măcinat

de necurmatele sale suferințe. Tot așa, „s-ar fi putut spune că în încercata locuință a familiei Buendia domnea acum, pentru multă vreme, o pace și o fericire normale“ – dar încă o dată este doar o falsă impresie. Cele două semințiii, profund înlănțuite printr-o singurătate comună, erau menite să împărtășească și o soartă comună.

După nemaipomenitele ploi de patru ani și unsprezece luni, localitatea intră treptat în paragină. Multe locuințe fuseseră părăsite. Multe dintre instalațiile aduse de compania bananieră fuseseră demontate. Vechiul oraș înfloritor începea să devină, cu timpul, o ruină a propriilor amintiri. „Tot pe vremea aceea veniră și țiganii, ultimii moștenitori ai științei lui Melchiade, și găsiră satul atât de vlăguit, iar pe locuitorii lui atât de depărtați de restul lumii“, încât își prezentară încă o dată vechile șiretlicuri și născociri ca pe niște noutăți de ultimă oră. Procesul este ireversibil, așa că n-are cum să ocolească nici clanul cel mai respectat al orașului. Și unul și altul aveau să dispară în același timp, odată cu acea dragoste nelegiuită ce se săvârșea „într-un Macondo părăsit până și de păsări.“

Așa că, acum, autorul poate pronunța sentința, și ea identică, pentru amândoi inculpații, fiindcă și vina lor era identică. De data asta verdictul va suna limpede și necruțător: o sută de ani. Un veac de singurătate. Exact acesta este termenul pe care-l dăduse și Melchiade pentru descifrarea pergamentelor sale: „Nimeni nu va trebui să le cunoască înțelesul înainte de a se scurge o sută de ani“. De aceea nici nu le putuse dezlega nimeni secretul, înainte de ultimul Aureliano: nu se împlinise încă sorocul. În acele suluri stătea scrisă întreaga istorie a familiei Buendia, pe care firește n-o putea citi decât ultimul ei vlăstar. Cu atât mai mult, așadar, autorul își poate permite să încheie cu aceeași dezinvoltură cu care și până acum intra și ieșea după voia lui într-o realitate fabuloasă: „Tot ce vedea scris acolo era dintotdeauna și avea să rămână pe vecie de nerepetat, căci semințiilor osândite la un veac de singurătate nu le era dată o a doua șansă pe pământ“.

Este, cu alte cuvinte, cam aceeași lipsă de șansă care-l condamnă la singurătate pe om în lume și lumea în univers.

Ion Roșioru

CRITICA DE LA MARGINE LA CENTRU

Cartea cu titlul de mai sus, sub semnătura criticului universitar Nicolae Rotund apare la Editura „Ovidius University Press“ (Constanța, 2005) și dezbate mai multe probleme ale literaturii române mai vechi și mai noi. Sunt trecute, astfel, în revistă, noile contribuții la fundamentarea conceptului de „balcanism literar“, din multitudine de scrieri consacrate acestei zone continentale în vederea aderării României la U.E., istoricul și criticul literar tomitan oprindu-se în mod predilect la cărțile de referință ale lui Mircea Muthu a cărui perspectivă a una pluridisciplinară (ideologică, estetică, istorică, teoretică, critică etc.). Se spulberă, în această perspectivă abordativă, unele prejudecăți ca artificiul, decorativismul, mahalagismul și altele care sunt asociate automat conceptului în discuție. Balcanismul literar e adus la zi și pus mai temeinic în raport cu bizantismul și cu orientalismul în general. Un alt studiu în care se ocupă exegetul tomitan e consacrat ***Literaturii române sub comunism*** al lui Eugen Negrici care și-a precedat amplul studiu cu întocmirea unei antologii spectaculare a poeziei politice scrise la comandă socială în epoca roșie de tristă pomenire și se conchide că studiul, având în vizor proza, se situează, într-un fel, la polul opus, în sensul că se ocupă de acele „texte capabile să ilustreze tacticile, stratagemele adoptate în lupta cu forțele prohibitive ale statului comunist“. Există și în domeniul prozei scriitori aserviți regimului și care proslăvesc în reportaje realizările epocale ale partidului unic (Radu Cosașu) sau înfierează pe cei care sabotează mersul triumfalist spre culmile de aur (Aurel Baranga), după cum nu sunt absenți de la acest festin al nerușinării sfruntate nici romancierii osanaliști (Z. Stancu, Camil Petrescu, M. Sadoveanu, Eusebiu Camilar, V. Em. Galan, Ion Călugăru și chiar Marin Preda cu ***Desfășurarea*** sa). Criticii de serviciu, dormind cu operele clasicilor marxism-leninismului la căpătâi sunt: Ov. S. Crohmălniceanu, I. Vitner, C. Regman, Lucian Raicu și alții cu lecturi proaspete din scriitorii sovietici angajați (Jdanov, Gorki, Malenkov etc.). Alde P. Dumitriu, Francisc Munteanu, E. Barbu intră în scenă în etapa destalinizării formale, ca gheața ideologică să fie spartă de Călinescu cu ***Enigma Otiliei***, de E. Barbu cu ***Groapa*** ori de R. Tudoran cu ***Cu toate pânzele sus*** și chiar de unii critici reabilitatori, cu voie de la poliție, cum ar Ov. S. Crohmălniceanu, atunci când scrie despre Rebreanu sau despre Arghezi. Etapa relativei liberalizări e cuprinsă între 1964 și 1971, respectiv între ***Declarația din aprilie*** și ***Tezele din iulie***. Semnează proză istorică, orientată politic, C. Leu, D. Almaș, L. Fulga, M. Preda, E. Barbu. Și tot cu voie de la poliție, scriitorii se năpustesc să scoată la iveală ororile regimului dejist și obtuzitatea politrucilor și culturnicilor vremii în discuție și o fac onorabil C. Țoiu, A. Buzura, D. R. Popescu, P. Sălcudeanu, toate aceste liste fiind fie incomplete, fie că unii autori sunt expediați fugitiv (N. Manea, O. Paler, D. Țepeneag). De subliniat că N. Rotund, comentând cărțile confraților săi, vine cu grila lui valorică și-i amintește pe M. Ciobanu, Șt. Agopian, M. H. Simionescu.

Postmodernismul, identificabil în literatura română cu optzecismul, a încercat să recupereze modernitatea întreruptă forțat de comunism, dar a sucombat și el destul de repede pe la jumătatea anilor ’90.

Tot de arta totalitară se ocupă și Paul Cernat, Ion

Manolescu, Angelo Mitchievici și Ioan Stanomir într-o carte comună cu titlul ***O lume dispărută*** și cu subtitlul ***Patru istorii personale urmate de un dialog cu H.-R. Patapievici***. E o radiografie a epocii comuniste, executată prin intermediul amintirilor și al experienței personale a autorilor tineri prinși la o dramatică răspântie a istoriei. Generația lor a fost puternic torturată de discursul unic al lui Ceaușescu, discurs creator de mutanți ce nu se vor mai vindeca, poate, niciodată de urâțenia multilateral dezvoltată pe care a creat-o și a întreținut-o comunismul nepieritor pe toate palierele societății ideologizate până-n străfundul rărunchilor ei pseudoeducaționali. Prin furia lor pamfletărească, spovedaniile universitarului Angel Mitchievici fac ca realitatea să plonjeze direct în ficțiunea de cea mai pură calitate. Se conchide că cei patru autori „sunt cei dintâi teoreticieni și analiști ai copilăriei comunismului românesc".

A doua secvență a cărții e consacrată literaturii memorialistice, literatură a cărei lectură are drept corolar o mai acută cunoaștere de sine a cititorului. Criticul pune, aici, sub lupă exegetică scrierile lui N. Crainic: ***Zile albe, zile negre*** (1991) și ***Pribeag în țara mea. Mărturii din închisoare*** (1996). Nichifor Crainic este pseudonimul lui Ion Dobre care va fi nevoit, în condițiile dure ale bolșevizării României, să-și ia un alt nume, Ion Vladimir, la adăpostul căruia va rătăci trei ani prin mai multe județe transilvane și va scrie neîncetat eseuri despre spiritualitatea poeziei românești, îndeosebi despre Arghezi și Blaga. Poezia devine pavăză pentru gândiristul și ortodoxistul acum fugar, ca și în consemnările sale cotidiene despre o invazie de ciori, mersul pe picioronage într-un sat noroios, o zi de clacă la seceriș sau despre hotărârea sa de a se preda autorităților care-l vor arunca-n închisorile lor abominabile unde va rămâne timp de 15 ani și va continua să ia pulsul ororilor comise de torționari netrebnici.

Exegetul găsește destul de interesantă structura memoriilor lui Pericle Martinescu din ***Visul cavalerului*** (1998), ca dialog dintre Ego și Alter-Ego, cartea constituind singura autobiografie a părintelui ***Adolescenților de la Brașov***, ea proiectând o conștiință pe fundalul unei „istorii îndelungate și dramatice, când nu de-a dreptul tragice". Aventura spirituală din acest veritabil bildungsroman vizează neîncetat centrul existenței, faptul cultural jucând consecvent un rol catalizator. Relevante sunt, apoi, portretele de colegi, de politicieni, de actori, de profesori universitari celebri și de scriitori. Între drumul exterior și cel interior al memorialistului, decan de vârstă al breslei scriitoricești, se consumă o experiență de viață fabuloasă a unui dintre martorii aproape exhaustivi ai veacului al XX-lea.

Recenzând cartea de convorbiri realiste de Andrei Grogor cu E. Simion, ***Ariergarda Avangardei***, exegetul constată cu amărăciune trădările din lumea literară în perioada tranziției, eternul și multiclonabilul Iuda cunoscând acum un moment prielnic de a-și câștiga arginții. Gestul non-loialității e unul detestabil. Mai sunt analizate acum complexele literaturii române, sincronizarea în salturi a culturii noastre cu cea europeană, specificul național, inflația de mituri, raportul dintre critic și metodele folosite ori dintre acestea și operele asupra cărora operează etc. Problema sincerității sau nesincerității autorului de jurnal sau memorialistică e dezbătută cu prilejul recenzării cărții ***Amintiri și portrete literare*** a criticul Gabriel Dimisianu care și-a distrus câteva zeci de pagini de jurnal când a constatat că se autoponegrea și nu se punea într-o lumină favorabilă, așa cum se întâmplă, de obicei, din și în perspectiva posterității. Literatura jurnalieră și memorialistică a criticului e plină de portrete, trăsăturilor fizice corespunzându-le unele psihice pe măsură, realizate din câteva linii. E vorba de Sorin Titel, Ury Benador, Geo Dumitrescu, Florența Albu, Z. Stancu, Roger Câmpeanu, Geo Bogza și atâtea alte personalități ce devin automat personaje, grație imensei forțe de invenție a lui G. Dimisianu, excelent creator de atmosferă. Dar, în loialitatea lui, G. Dimisianu se mai face că „uită" o parte din păcatele de tinerețe ale unor propovăduitori ai proletcultismului: G. Ivașcu, Paul Georgescu, Ov. S. Crohmălniceanu, dar gestul său e de preferat blasfemiilor de la comiterea cărora mulți nu se pot abține în malițiozitatea lor funciară.

Aducerea în discuție a autoportretului-fluviu e ocazionată de analiza cărții de interviuri a lui Al. Dește cu Irina Mavrodin, poeta, eseista, profesoara și traducătoarea de excepție și al cărei centru ființial statuar a fost din totdeauna poezia. Doamna Mavrodin trăiește acut prezentul pe care-l înregistrează cu antene de mare forță receptivă.

Se ridică problema realizării interviului în care greul nu trebuie lăsat doar pe umerii intervievatului.

Alte „convorbiri" de care se ocupă criticul tomitan, sunt cele dintre Daniel Cristea-Enache și Ileana Mălăncioiu, sub titlul ***Recursul la memorie***. Se pune încă o dată problema ecoului cărții de interviuri sau doar a interviului apărut la radio sau la televiziune, sau într-o revistă de cultură: succesul acestei specii publicistice datorându-se cel mai adesea personalității luate la întrebări, de obicei de un june care-și „joacă" înadins placiditatea și ignoranța. E, în fond, o chestiune de deontologie: cine are dreptul și calitatea morală de a acorda interviuri și cine pe cea de a le provoca, în direct sau în spontaneitatea îndelung gestată acasă, oral sau în scris, de dragul imaginii proprii, a dorinței de a epata sau de a sonda cu adevărat adânci și dureroase probleme existențiale) E normal ca Nicolae Rotund, el însuși autor al unei incitante cărți de interviuri, apărute inițial în revista „Tomis", să-și împărtășească frământările iscate, teoretic, de generarea unor astfel de scrieri ca și de responsabilitatea pe care o incumbă celui ce rămâne tot timpul la cârma convorbirii oricât de mult s-ar agita marea ideatică pe care se avântă cuplul dialogic ieșit în larg sau doar în amontele sau avalul unui râu pirpiriu ce-și va fi având cascadele lui.

Interviul nu exclude nervul polemic, ironia, malițiozitatea, sarcasmul la adresa unor colaboraționiști notorii, precum Dinu Săraru, sau, cu efect minimalizator când e vorba de un Petre Got, Cornel Nistorescu, Ristea Priboi etc. Ileana Mălăncioiu are însă și cultul prieteniei pentru scriitori de aleasă moralitate: V. Mazilescu, Marius Robescu, C. Noica, E. Negrici, Valeriu Cristea și alții. De memorie ține partea documentară a cărții, dar puterea de convingere și fascinație o dă tranșanta formulărilor și consecvența etică a celei ce se confesează, transparența gândurilor, lipsa de duplicitate, cultura imensă, crezul civic și artistic, farmecul personal, ieșirea din prejudecăți, evitarea limbajului de lemn etc.

Iar după ce a teoretizat îndelung interviul, N. Rotund

inserează în capitolul 3 al cărții, intitulat ***Respirări marine***, o convorbire cu Iordan Datcu, doctor în filologie și specialist în domeniul literaturii orale. Acribicul intervievat, când vine vorba de prezența mării în creațiile literare orale, începe prin a-l cita, printre alții, pe Petru Caraman, cu memorabila sa formulare: „Marea Neagră a fost din totdeauna plămânul prin care a respirat întreaga Dacie, începând din epoca preistorică și până-n zilele noastre". Marea e, în opoziție cu Pământul, un simbol al subconștientului și ea constituie un motiv frecvent în colinde, descântec, orații de nuntă, balade populare de amplă respirație etc., motiv sprijinit și de o serie de documente istorice descoperite și comentate de specialiști români și străini. Marea apare și în scrieri semnate de D. Golescu, Al. Vlahuță, Panait Istrati, Ion Minulescu (cel mai constant poet simbolist al mării), Ion Vinea și T. Arghezi care a visat să aibă o casă la mare și a dus tratative, în acest sens, cu Cella Delavrancea care-și pusese-n vânzare vila de la Eforie. La autorul ***Cuvintelor potrivite***, marea e prezentă în scrisori, în articole, în proiecte literare, ca și în opera propriu-zisă și ea constituie deopotrivă începutul și sfârșitul de lume, neliniște cosmică și mister, creație dumnezeiască unică și împărăție ineluctabilă. Cu nămolurile ei terapeutice de la Techirghiol, marea are rând pe rând, spațiul miraculosului, al inefabilului, al ironiei, al grotescului, al vieții ca teatru, spre a deveni, pe măsură ce magicianul de la Mărțișor se încovoia sub povara anilor, un topos al amintirii fecundându-i încă scrisul său inimitabil.

Acest capitol se vrea doar o replică, în mare parte complementară, la mult mai amplele studii pe aceeași temă, consacrate de regretatul Enache Puiu scriitorilor români ajunși pentru o perioadă mai scurtă sau mai lungă, uneori chiar definitiv, la pontul Euxin.

Capitolul al IV-lea al cărții, ultimul și, totodată, cel mai consistent, se intitulează ***Critica versus literatura tomitană***, prilej pentru autor să-și exprime poziția vizavi de literatura provincială pe care n-o ignoră, conform unui algoritm sclerozat, dar nici nu-și trâmbițează asurzitor patriotismul local, între cele două ipostaze existând un punct de observație obiectiv și cumpătat.

În prima parte a capitolului sunt inserate răspunsurile date de universitarul Nicolae Rotund la o anchetă propusă de revista „Tomis" și având ca numitor comun implicațiile criticii literare din Dobrogea în fenomenul spiritual actual. Îi displace epitetizarea scriitorilor după regiunea în care trăiesc, adjectivele jucând un rol limitativ, dar salută dicționarele, volumele de interviuri și culegerile de recenzii sau eseuri apărute în spațiul danubiano-pontic, „fiindcă literatura națională însumează toți scriitorii, indiferent de zonă". Autorii acestor lucrări nu sunt, din păcate, critici profesioniști, adică „spirite mai riguroase și cu metodă".

Pulsul literaturii la zi e luat însă de tinerii critici veniți din mediile universitare, taxabil fiind la ei excesul de teoretizare și limbajul voit epatant. De la Alexandru Protopopescu încoace, Dobrogea n-a mai dat nume de referință în acest gen, poezia și proza fiind net superioare criticii. În ceea ce privește istoria literaturii din Dobrogea, un titlu de referință este cartea masivă a lui Enache Puiu, un călinescian care acordă spații inegale scriitorilor, unora consacrându-le studii monografice, altora acordându-le doar câteva rânduri, excesul de subiectivism fiind flagrant și criteriul valoric ne mai funcționând, îndeosebi când e vorba de scriitori încă în plină forță creatoare și care n-au avut, în plus, norocul să se nască aromâni.

Universitara Ileana Marin impune în cartea sa ***Infidelitatea mitului*** (***Repere hermeneutice***), „rigoarea omului de la catedră" și o voce distinctă de comparatistă temerară.

Dintre prozatorii de nădejde pe care i-a dat spațiul dobrogean, criticul se oprește cu recenzii consistente asupra lui Constantin Novac, „un Gericault român la scară narativă", și asupra lui Ovidiu Dunăreanu, stabilind trăsăturile pertinent-distinctive ale fiecăruia dintre ei, primul radiografiind, în ***Povestiri arogante***, mentalitățile unei lumi debusolate, celălalt plonjând în satul arhaic dobrogean care se veșnicește prin poveste și le conferă oamenilor sentimentul că sunt nemuritori pe o jariște mitică.

Nicolae Rotund e un critic căruia nu-i e străină aplecarea cu acribie asupra nici unui tip de discurs, el comentând, cu dăruire nedrămuită și chiar cu o voluptate a demonstrațiilor decodificatoare și asociative, cărți și proză, de poezie, de critică și istorie literară, de estetică, de teatru și de publicistică. Dintre poeții dobrogeni, se oprește, în cartea de față, la Ion Faiter, ca și la cel ce semnează aceste rânduri, ambii „trăgând în jug alături de hazard", cum ar spune Dubuffet. Și continuă cu Dan Ioan Nistor, reprezentant al poeziei religioase care în literatura română s-a aflat la loc de cinste (Blaga, Voiculescu, Radu Dragnea, N. Crainic etc.). Dintre cărțile de studii eseistice, exegetului i-au reținut atenția ***Arheologiile subiective*** ale Eugeniei Vâjâiac, preocupată deopotrivă de specificul folclorului dobrogean și de măsura în care acesta se revarsă în textele noastre culte, ca și de interpretarea personalizată a unor lucrări de Caragiale, P. Cerna, D. Zamfirescu (scriitori care au avut legături cu Dobrogea), G. Bacovia sau L. Ulici. O altă carte care-i suscită interesul este ***Portrete literare*** a lui Ștefan Cucu, un clasicist redutabil, fin observator și creator de fiziologii pe care le încadrează, poate un pic encomistic întrucât olteanul aclimatizat la Pontul Euxin e un generos și un onest, în incitante fișe de istorie și de critică literară vizându-i în primul rând pe confrații dobrogeni. Și, ca într-o istorie a literaturii dobrogene, nu puteau lipsi din cartea lui Nicolae Rotund, comentariile având ca pretext discursul dramatic, genul cel mai „întârziat" din literatura română din toate timpurile.

Sunt comentate cu gust cele patru piese ale lui Eugen Lumezianu, strânse în volumul ***Musafiri pe viață***, precum și piese ale lui George Genoiu și D. R. Popescu. Ilustrul triumvirat în care e inclus regretatul E. Lumezianu, un dramaturg dispărut în plină forță creatoare, îi face cinste și, în acest sens, vecinătatea intracapitolarieră se justifică.

Dincolo de o anumită grabă care se constată în alcătuirea cărții – e vorba de unele introduceri redundante și care în reviste trec, prin forța lucrurilor, neobservate – ***Critica de la margine la centru*** a istoricului și criticului literar Nicolae Rotund e o operă de referință în domeniu și ea îl reclamă pe autorul ei ca pe cel mai înzestrat și indicat continuator al ***Istoriei literaturii în Dobrogea*** adusă strălucit până la al doilea război mondial, și apoi doar jalonată, de ilustrul predecesor care a fost Enache Puiu.

Florin Paraschiv

JURNAL DE INFERN (IX)

Ce bine se potrivește când te întâlnești la momentul potrivit – ca și Borges – cu narațiunea specială a celor o-mie-și-una-de-nopți, vei înțelege că trăiești numai atât timp cât mai poți și mai ai ce povesti, așadar ca scriitor ești în postura unei Șeherezade care s-ar putea oricând stinge prin pierderea limbii sale... (Liviu Antonesei, ***Literatura, ce poveste! Un diptic și câteva linkuri în rețeaua literaturii***, col. „Ego“, Editura „Polirom“, Iași, 2004, p. 151)

Subiectiv, subscriem mai ales la multele pagini închinate lui Ioan Petru Culianu, dense de sensibilitate, inteligență și har diacronic.

* * *

Iată o cheie acceptabilă pentru o posibilă dramaturgie insolită, mai mult decât necesară unei Românii de tranziție: „Ție ți-a revenit memoria după Revoluție? Ești sigur(ă) că nu ești și tu personaj într-un scenariu? Poate chiar personaj în cine știe ce piesă de teatru uitat“... (Liviu Ioan Stoiciu, ***Teatrul uitat – Cinci piese***, cuvânt înainte de Matei Vișniec, cuvânt la sfârșit de Horia Gârbea, teatrul controversei de Mircea Ghițulescu, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2005, p. 37)

O lume fără grație... Chiar hora ielelor și-a pierdut și bruma de noblețe platonică, s-a ivit firește un ersatz: „Eu sunt un strigoi, scăpat din cine știe ce promiscuu dans al măștilor, din horă? Eu sunt un experiment mistic ratat, reîncarnat, ...imposibil să poată fi mântuit“... (p. 107)

* * *

Prin 1948, revista „Time“ o cataloga drept cea mai puternică femeie în viață, iar principesa Ileana de România o aprecia ca pe un șarpe boa și o inteligență rece, dezumanizată, opinie reținută ca motto de un biograf nemeduzat: Robert Levy, ***Gloria și decăderea Anei Pauker***, traducere de Cristina Pupeza și Ioana Gagea, col. „Historia“, Editura Polirom, Iași, 2002. E clar că în fața Anei Pauker pălește și o Golda Meir!

Întrebat de cineva curios cum arăta Ana Pauker, regele Mihai I răspunde atroce: „–Ați văzut o poză de-a dumneaei? – Da! – Păi, cam așa era“... Un bătrân țăran, cândva grănicer la fruntariile de Vest ale patriei, îmi povestea cum s-a trezit cu viforoasa Ană bătând din cismă la control „– Mă, ascultă la mine ordinul, de vrea banditul s-o șteargă pe aici din țară, îl împușți și-l îngropi în locul ăsta! „Om simplu?! Nici Mircea Eliade nu-și poate reține cutremurarea romanescă în fața acestui muieroi fabulos și n-o mai putem uita pe a sa „Anna Vogel“ cu al ei secretăraș-sigisbeu, în care hermeneuți versați ca Luca Pițu îl cam amușinează pe venerabilul Mihai Șora... Din tenebrele veacului de fier.

Sfârșit de partidă? În vremea anchetei, tovarășa Ana se precipită du-te-vino într-o ultimă *misiune de partid*, fiica observându-i pe corp urme de arsuri cu țigara. „–Te-au torturat, mamă? – Nu, cum de-ți închipui așa ceva?!“ În fine, e lăsată în pace... Când, după 1956, încep dezvăluirile despre crimele lui Stalin, Ana izbucnește către aceeași fiică: „–Totul a fost mult mai cumplit decât vrea Hrușciov s-o spună“... Unică mostră de trădare a Cauzei din partea tovarășei Ana și aceea sibilinică.

Da, totul a fost atât de cumplit, încât Ana a fost nevoită să inverseze balada: ea l-a sacrificat pe „Manole“, pentru ca plăsmuirea Cauzei să izbândească.

Nu din acestea găsim la autorul nostru, probabil că nu le crede certe... De pildă n-o fi crezut dumnealui că Ana a îndeplinit misia de mare încredere de a-l spiona pe Roosevelt la Teheran, făcând-o pe camerista. În schimb îl prețuim pe Robert Levy pentru opinia sa netedă că Ana era mai puțin „stalinistă“ decât cei mai mulți dintre compatrioții ei comuniști. În 1945, Ana afla de la o amică din Paris că iubitul ei comunist Eugen Fried nu a fost asasinat de către naziști (ceea ce ar fi părut suportabil...), ci de chiar *Big Brother*: „Nu, Ana, ei au făcut-o!“

* * *

Veronica Turcuș, ***Alexandru Marcu – viața și opera***, Editura Triton, București, 2005. Amarnică ursită au avut reprezentanții italienisticii românești, alde Asaki, Heliade, până la zi: altădată marginalizați de francofili și germanofili, apoi de rusologi-sovietologi, în fine de americanologi și anglosaxoni! Iar Alexandru Marcu, anume, este și ostracizat politic vreme de 5-6 decenii...

Altădată, parcă și cariera lucrativă (funcționar superior în Ministerul de Externe ș.a.) i-a reușit mai vizibil lui Alexandru Marcu, în latura culturală întâmpinând tensiuni ba cu N. Iorga (Al. Marcu trecuse cu arme și bagaje în tabăra lui Vasile Pârvan!), ba cu G. Călinescu (rivalitate de „specialitate“...). Și printre atâtea arcane, ambiții și intrigi de Tebaidă e ceva să-ți urmezi Calea ca Alexandru Marcu, oferind culturii române varii traduceri (mai ales o Divină Comedie), să cercetezi diplomația lui Alecsandri, arta și feminitățile Renașterii italiene, dar și conspirațiile care au născut România modernă. Iar patria recunoscătoare să te arunce în pușcărie pentru adeziuni „fasciste“, unde să și mori, spre a fi apoi uitat cu intenție insistentă de tot felul de prăpădiți și hahalere, care se joacă de-a cultura și politica patriei.

* * *

Mi se pare că Hölderlin a fost întâiul să fi acuzat această dejecție modernă, ciotul feudal din mentalități revelator al ațipirii simțului civic: „Ihr, die Barone“, rapid răspândit în universala acuză franceză: „Vous, les barons“. Mai încoace, pentru solul strict românesc ne putem gândi la căpeteniile de rețea ale elitei prădalnice, șmechera *ad-hocrație* ce are a continua meschin, dezabuzat rosturile tradiționale ale ochlocrației și aristocrației. Ușor putem generaliza la uz național cazul regional ales de autorul nostru: Florinel Agafiței, **Baronul**, Editura T, 2004.

Mai demult, Fl. Agafiței s-ar fi visat viețuitor într-un *ashram* pierdut în cotloanele Indiei, numai că sufletul său inițial era unul de luptător civic, iar nu de mameluc nesimțitor/suav/

stingher, se mustră pentru degradare: „Unde mă întorsesem? De ce...?... Și doar Buddha mă avertizase“... Dar, spre onoarea sa, Agafiței nu se lasă asediat de „mâlul grosier al noii societăți“, el e un onest dur care dorește să creadă într-o zi a Judecății în această viață!

Poate că un excelent adevăr relativ s-a rost(u)it cândva în autor, în cheie goliardică: „Te înalți ca o trestie, bestie!“ Da, cred că Fl. Agafiței mai și uită uneori de simbolicul său personaj.

Și un bun avertisment, parcă din partea unui *Baron-Raisonneur*: vai, nefastul fenomen e creat de chiar patriotismul local exacerbat al concetățenilor... Restul e literatură și dezabuzare postmodernă: „Magister dixit! Save! Start! Shut down! OK?“, poate umilința de a târî lest feudal în vremi informaționale.

* * *

Mai mult stupefacție decât încântare resimțim la lectura lui Dumitru Anghel, ***Portrete în aquaforte***, Editura EX LIBRIS, Brăila, 2004: ba cutare gazetar din vechiul regim „dă sens“ publicisticii de partid, deși, of course, e prea doxat ca să ia în serios ideologia care-l hrănește; cutare kulturnik se joacă de-a „monarhul luminat“, firește că fentând Sistemul ș.c.l. Autorul pare a ignora cu inocență universul – în care altădată am trăit impus... – de „statui“ umflate cu pompa, ba chiar contribuie cu veselie la resuscitarea / menținerea / actualizarea acestui univers cu axiologie suspectă!

Model probabil credem că e ***Carte cu prieteni*** a lui Fănuș Neagu (lăudat în exces) și nu că n-ar trebui compuse astfel de lucrări, dar vorba lui Ion Băiești (de altfel, admirat în răspăr de D. Anghel, care-l așează prin preajma lui Caragiale): „toată lumea e frumoasă, grasă și politicoasă“.

O rețea locală simbolică, „exemplară“, da, în aceasta am putea fi de acord cu autorul, la o adică. Atât.

Peter Paul Rubens – ***The Graces Adorning Nature***

* * *

Dacă din fluxul liric am alege numai această secvență budistă „Pe înserate / Sunetele se retrag / Să mediteze goale / În lotus“ și tot am spun că ne-am întâlnit cu un poet semnificativ (Constantin Dușcă, ***Sărutul umbrei***, Editura Zedax, 2005). Ne frapează o imagine ciudată „nimbelung divin“, poate o găselniță și nu o banală eroare... Dar câte izbutințe nu se iscă în „șemineul creierului“, ca dintr-un *athanor* secret!

* * *

S-ar zice că pericolul unei mreje ucigașe încolțea abisal mediul domnesc și rațiunea de Stat a Moldovei de veac XV: „un păianjen își țesea o pânză nedorită într-un colț de tavan [...] Nu se cuvenea ca în preajma fiului ei să se cuibărească păianjenii. [...] Asemenea unei tarantule, seminția turcă își aștepta victimele să se sfâșie în interese potrivnice, să-și sleiască forțele și să cadă victime sigure la vremea potrivită“. (Gheorghe Neagu, **Tarantula**, Editura Zedax, 2004). Acest roman istoric abundă în culoare și pitoresc, dar nici suavitatea iubirii *ohlocratice* nu lipsește.

* * *

Cu plăcută surpriză îl descoperim pe vechiul nostru compatriot, poetul Daniel Boc (=Dan Constantin), în firești haine franțuzești: Constantin de Chardonnet, ***Le Livre***, Groupe de Recherches Polypoetiques, Paris, 2004 („Edition originale“). Titlu de grandomanie lirică? Stare normală a unui suflet de poet, însetat de inițiere și revelație.

Nu rămânem nesimțitori la efluviile lirice bine controlate, cu ecouri dilecte ba din demna linie aseptică a poeziei de veac XVIII – Paul Valéry: „j'étais un rienfaiteur au jour le jour un/absent de son être“, ba din Urmuz-Ion Barbu: „sexualités musicales imminentes“. Rafinată, aceasta din urmă!

În fond, în ce să mai speri când te introiectezi în stranii ursite diacronice? «Entre le pont Mirabeau et les flots de la Seine, la miséricorde divine est surement passée quand Paul Celan et Gherasim Luca ont eu hâte de rejoindre leur chez-soi vrai».

Ciudat? Poetul este descendent (pe bune!) al marelui «geniu pustiu» Avram Iancu.

* * *

Nu ne gândisem că – fiind scepticismul activat de Emil Cioran organic, visceral și nevindecabil – n-ar fi exclus ca Decompozitorul să fi îmbrățișat budismul dinspre tarlaua unor Pyrrhon și Pascal (Ionel Necula, ***Căderea după Cioran***, col. „Istoria mentalităților“, Editura Fundațiilor Culturale „Ideea Europeană“, București, 2005, p. 185). Autorul nu uită să condamne falia de simțire și ignoranță, în care au fost aruncați exilații culturii, astfel că – opera diverșilor „divini“ fiind încheiată oricum, odată cu emergența comunismului – să reflectăm că judecata prin eliminare oferă, de ordinar, alt rezultat decât aceea prin adițiune (p. 80).

Cioran e, vai, mai actual ca oricând, căci lumea își derulează din ce în ce mai isteric păcatul originar și nimic nu-l dezminte – deocamdată – pe exilatul din cimitirul

Montparnasse, cu ale sale bosumflate apelpisiri! Mai cu seamă geneza tragică a mileniului – World Trade Center, Madrid, Beslan, Londra – pare să-l confirme pe Decompozitor (pp. 210, 214).

Avem cu siguranță de-a face, prin osteneala lui Ionel Necula, cu una din cele mai aplicate izbânzi ale bibliografiei cioraniene.

* * *

Iată un poet care se joacă de-a spiritul gnomic, inocența de Gâgâ, Nietzsche-Zarathoustra (cel mai adesea...), Blaga, Nerval, Brâncuși, Nichita și nu mai înșirăm! (Adrian Cosmin Cocioabă, ***Descărnarea cuvintelor (poezii din perioada 1990-1992)***, cu o prefață de Dumitru Pricop, Editura Rafet, Râmnicu Sărat, 2005).

Ambiția labirintului, a revelației, a *anamnesisului* îl devoră, cât și-l devoalează pe poet: „Inutilitatea fiecărui / labirint / Mă face să mă simt / Hotarul dintre margini /.../ O veche amintire / .../ Nimic nu-mi e acum / Decât amintiri ciudate / Poate mă voi naște iar". Cât *eon*, cât *archaeus*, în conlucrările ce te macină, poete?!

O cosmogonie narcisiacă, din care nici n-am vrea să-l salvăm pe dotatul tânăr, mreaja aceasta priindu-i nespus... Doar o nelămurire avem, de ce tot ispitește A. C. Cocioabă demodata „ușă" a evaziunii salutare și nu „fereastra" indecisă de Purgatoriu a Mgr. Vl. Ghika, nemaivorbind de mirabila *window*? De altminteri, să nu neglijeze poetul nici vorba lui Bouddha: cel care durează o căsuță, devine însuși o fereastră!

Poate că desincarnare s-ar fi cuvenit să-și boteze poetul ușoara aplecare spre spectral: „Pete albe de oase / Pe trupul unui zid / Care a încercat infinitul / Având în palme o singură ușă / Cea din mijlocul labirintului / Uriașul basorelief cu morminte". Un spiritism dedalic, onorant pentru orice prinț-aspirant al lirismului.

* * *

Dacă – după rețetarul chinezesc – tot e vai de noi că am ajuns să viețuim într-o epocă istorică, atunci măcar să ne alinăm aleanul cu o bună clasificare a unui bogat material al nebuloasei „22 Decembrie", plus un inventar al scenariilor posibile trecute printr-un inteligent filtru personal: Ruxandra Cesereanu, ***Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții***, col. „Plural", Editura Polirom, Iași, 2005. O lucrare numai potrivită să ajute nu doar istoriografia temei, dar și „revoluția" noastră interioară... Marele câștig civic.

De ce au alunecat românii, după 22 Decembrie, din totalitarism în *autoritarism*? Poate pentru că Revoluția, ea singură, nu aduce automat democrația, vezi învățătura revoluțiilor clasice. Adică modelele nu ajută la mare lucru... Sigur, prea mulți dubioși și neaveniți se joacă de-a *puzzle*-ul, dar ceva s-a sintetizat totuși: ideea revoluției pure; conspirația; revoluția hibridă, amestec de revoluție pură+lovitură de stat, formulă către care înclină și autoarea. Glumeții postmoderni zic „loviluție"!

Sigur că structurile decizionale de Putere au rămas tot securi-comuniste după Revoluție, Iliescu face parte dintre „puriști", dar de la început au existat și „puriști" din afara Puterii... Virgil Măgureanu a sugerat un fel de mărturisire a unui complot (firește, „comploturi de Herăstrău", cu sprijin sovietic). S-a conspirat, desigur, pe linia serviciilor secrete românești și străine, dar a explodat și surpriza, adică Revoluția însăși câtă a fost! A existat și preludiul de la Brașov 1987 și atunci Securitatea n-a descoperit nici o „conspirație", nici măcar a ei înșăși... Apropo de Brașov, istoricul Marius Oprea își amintește un detaliu pitoresc: agenții locali ai Nihilului tocmai își pregăteau festinul, dar pe 22 Decembrie sediul Securității e ocupat de revoluționari și oștire și tocmai apare un mameluc de subofițer „nihilist", care se vaită „Eu vreau să mă descarc de porc!"

Destui autori se pun de acord, a fost revoluție hibridă. Din partea sa, un securist anchetat după 22 Decembrie scapă vorbă mare și vicleană: a fost revoluție, ce vreți mai mult, înainte eu cream frică, după, mi s-a făcut mie frică... Și totuși de alde acești „înfricoșați", lăsați să zburde și bine organizați în structuri, dirijează de ani buni *păpușeria politică*, cea cu ifose de gândire personală și... independentă.

În rest, nu Ruxandra Cesereanu se face vinovată de atâtea arhivări clasificate țunțurliu, ca și de atâtea încăpățânări interesate în ascunderea inventarului de mărturii post-revoluționare (anchete, comisii ș.a.). Aceasta o obligă pe excelenta autoare la speculații. Cui îi e teamă și acum de 22 Decembrie?!

* * *

Avem ocazia de a ne aminti acum de unul dintre bunii autori ai „Desantului" 1983, posesor între timp al unui remarcabil bun simț istoric, util – cine știe – întreprinderilor sale: Ioan Lăcustă, ***După vânzare***, Editura Curtea Veche, București, 2005.

Ne impresionează formula narativă specială, așadar trei romane într-unul: romanul activistului de partid tipic al național-comunismului românesc, ins ruraloid încărcat de conștiința duplicității, sexualitate masturbantă, privire resentimentar-invidioasă către inaccesibila lume burgheză; romanul de autor, lamento exoflisit, dar patetic în valoare, pe ruinurile optzecismului; în fine, romanul „caimacamului", sfadă savuroasă a Naratorului cu aventurile neo-picarești ale penisului său. S-ar zice că tot povestea eșecului unei generații atinge o perihelie memorabilă.

* * *

Cică măcar un concetățean / contemporan cu Socrate-Platon e atestat ca insubordonat noului și ciudatului stil de cugetare, unul Isocrate. Chiar, ce-ar fi să pornească un autor tocmai dinspre acești marginali, proscriși ai marii tradiții socratice, mai cu seamă că o cale regală a gândirii europene a uzitat îndelung instrumentul lui Aristotel (***Etica Nicomahică***) – drept fundament al cazuisticii, cea bună la toate ca o jurisprudență! Și s-a găsit autorul: Andrei Cornea, ***Când Socrate nu are dreptate***, Editura „Humanitas", 2005. După opinia lui Cătălin Avramescu (***Chelia filozofului***, în „22", nr. 829/2006), Andrei Cornea se înscrie în nobila, uitata tradiție filosofică a apărării cauzelor imposibile, așadar casta ancanaiată a învinșilor din *Dialogurile platoniciene*.

Cum să nu-l onorezi pe Socrate cu o metodă și lui dragă, „pisălogeala filosofică"? O săvârșește cu merit Andrei Cornea și, la o adică, i s-ar putea aplica și lui, dar nu ne lasă nici sufletul, nici mijloacele...

Exeget deplin calificat, Cătălin Avramescu ne recomandă în marginea metodei lui Andrei Cornea, o lectură complementară: Trevor J. Saunders, ***Plato's Penal Code***, Oxford University Press, 1994. De utilitatea recomandării vom profita după vrednicie.

Dumitru Huțanu

ALTFEL DESPRE ZAMFIREȘTI

Alături de satisfacțiile profesionale și intelectuale, cei peste patruzeci de ani de muzeografie mi-au oferit și bucuria de a mă ști printre puținii focșăneni cărora viața și meseria de-a deschis, chiar și numai în parte, porțile unei lumi aruncată cu brutalitate în subsolul istoriei.

Pătrundeam într-o lume necunoscută pentru un ins provenit și crescut într-un alt mediu social, într-un alt timp istoric și politic. Pătrundeam într-o lume cu rădăcini în familii de domnitori și dregători din miez de secol XVIII, de cărturari și oameni politici ai sfârșitului de veac XIX și din prima jumătate a secolului al XX-lea. Câteva nume de familii cărora le-am trecut pragul îmi stăruie încă în minte: Cantacuzino, Mavrocordat, Florescu, Rosetti, Sculy Logotheti, Tătărescu, Negropontes, Săveanu, Apostoleanu, Longinescu, Mehedinți, Giurescu.

Dar cele mai stăruitoare, cu ecouri vibrânde încă, rămân amintirile cu nenumăratele clipe trăite în ambianța familiilor arhitectului Ion Mincu și Duiliu Zamfirescu.

Încă resimt căldura cu care m-au primit urmașii marilor cărturari focșăneni, devenisem, desigur, păstrând limitele, un apropiat, un prieten în fața căruia se destăinuiau fără teamă, fără reținere.

Chiar estompate de scurgerea timpului, clipele petrecute alături de Maria Băbeanu, fiica arhitectului Ion Mincu, de Henriette Mandrea, fiica scriitorului Duiliu Zamfirescu, de nepoții acestuia Duiliu Al. Zamfirescu și îndeosebi, Lascăr Al. Zamfirescu au rămas cuibărite undeva în adâncul memoriei.

Dincolo de emoția, de curiozitatea și bucuria cu care pășeam pragul caselor lor, a fost trăirea unor adevărate și profunde momente de desfătare spirituală și intelectuală. Pătrundeam într-o lume necunoscută, voit ascunsă și deformată de regimul politic în care trăiam.

Era o lume dominată de o vastă și solidă formație culturală, desăvârșită în școlile și universitățile italiene și franceze, de un rafinament greu de exprimat în cuvinte, afișată cu o rară modestie, atât de firească intelectualului de mare ținută și înălțare spirituală. Nici o secundă, în desele discuții avute, nu m-au lăsat să simt diferența dintre ei și mine, venit dintr-un alt mediu social, format la un liceu cu trei clase, de tip sovietic, al anilor 1953-1956, la o facultate de litere cu Arghezi și Blaga la index, cu A. Toma și Al. Jar dominanți, ca să dau doar un exemplu semnificativ.

Cum motivul vizitelor mele era umplerea golului din patrimoniul muzeal, aflat la începuturile constituirii sale, cu mărturii rămase de la aceste personalități culturale focșănene, firesc, cele mai dese și prelungite în ani și chiar decenii întâlniri le-am avut cu Maria Băbeanu și Lascăr Al. Zamfirescu. Cel din urmă a fost și este încă depozitarul unui adevărat tezaur de documente, fotografii, manuscrise, obiecte rămase de la întreg arborele genealogic al familiei Mincu-Zamfirescu-Rosetti-Mandrea-Râmniceanu. Multe dintre acestea sunt acum în patrimoniul muzeului vrâncean.

În discuții, relația mărturie-achiziție-preț își pierdea ușor importanța. Toate mărturiile achiziționate aveau un preț aproape modic, abia dacă acopereau câte ceva din costurile existenței lor zilnice. Totul și toate se legau în jurul obiectului, fotografiei, scrisorii, cu amănunte din viața personalității, cu amintiri și reflecții. Mărturiile prindeau viață, culoare, sentiment, valoare. De fiecare dată se ajungea la omul, fie el Ion Mincu, Duiliu Zamfirescu ori Alexandru D. Zamfirescu, cu înfățișarea, ținuta, preocupările, pasiunile, obiceiurile și trăirile lui. Pătrundeam, astfel, în universul familiei Zamfireștilor, chiar în intimitatea lor.

Răsfoind ***Jurnalul de front (1916-1918)***, încă inedit, al diplomatului și scriitorului Al. D. Zamfirescu, o parte din scrisorile acestuia, rândurile primite de mine de-a lungul timpului de la Lascăr Al. Zamfirescu, multe clipe le-am retrăit aievea și-n minte a încolțit ideea de a reda scrisului câte ceva din universul familiei, prezentat sumar și complementar în exegeze. De aici și credința că rândurile așternute mai jos au și sens, și justificare.

Cum în ***Jurnalul de front*** am reîntâlnit un personaj despre care îmi vorbise atât de mult Lascăr Al. Zamfirescu când răsfoiam împreună albumul de fotografii al familiei – calul Micu și cum, despre relația om-cal, păstrată generație de generație, îmi scrisese cândva, am crezut că pot încropi câteva rânduri care pot sau nu să trezească interes.

Această minunată ființă – calul – devenise o pasiune, de la scriitor până la nepoți, toți privind-o nu ca pe un mijloc de desfătare, ci, pur și simplu, ca o splendidă și sensibilă creație a naturii, ca prieten și tovarăș de drum pe cărările vieții.

Am căutat-o și am regăsit-o în scrisorile de familie, în fotografii, în jurnal, în relatări, în amintirile urmașilor.

În rândurile pe care mi le-a trimis, însoțind copia dactilografiată a jurnalului tatălui său, ca o încercare de introducere la acesta, Lascăr Al. Zamfirescu scria: „Aș mai vrea să vorbesc despre una din pasiunile tatălui meu, atât de acaparatoare ca și muzica, dar mai neașteptată: calul. Nu am spus caii, spre a nu se înțelege cursele de cai“.

Trădându-și discret aceeași înțelegere a acestei ființe, ca o tradiție familială, Lascăr Al. Zamfirescu ținea să noteze: „de ce n-ar fi estetică pură... coama unui cal în vânt sau perfecțiunea mușchilaturii unui cal în galop sau chiar privirea atât de înțelegătoare sau vitează a unui cal arab.“

Și mai departe: „Iată povestea legăturii dintre cal și tatăl meu. În copilărie, când era la Roma, tatăl său, Duiliu, i-a cumpărat o trăsurică cu un cal cu care, împreună cu sora sa (Henriette Mandrea n.n.) colinda aleile din parcul Pincio. După ce-și termină studiile sau chiar în vacanță, venea adesea la via din Vârteșcoi sau Faraoane, lângă Odobești, unde marea lui plăcere, cum îl arată fotografiile vechi, este tot călăria.

Revenit de la Sorbona, ca voluntar în campania 1913, iar apoi ca sublocotenent de legătură în Artilerie (1916-1917), va trăi practic timp de doi ani călare, parcurgând uneori 70 km pe zi și mai mult, ușor de constatat din manuscrisul prezentat aici. Se pare că atunci se statornicește această prietenie între om și animal, când, singur în noapte, stă de vorbă cu calul său sau când, prin ploaia de obuze, galopul calului, istovit de puteri, îl scapă teafăr la marginea pădurii, salvându-i viața“.

Doar cu succinte comentarii, ca elemente de legătură, lasă să glăsuiască documentul – ***Jurnalul de front*** al lui Alexandru Duiliu Zamfirescu:

„Călătoresc, azi, pe calul pe care statul îl dă fiecărui ofițer de rezervă din artilerie“, scrie el în primele pagini ale jurnalului. „Este un armăsar de reproducere – aparținând depozitului din Focșani – care n-a fost niciodată potcovit și cu atât mai puțin dresat pentru călărie! Acestea sunt vicisitudinile datorate celei mai curioase instituții, legea noastră a «rechizițiilor». Nechează la fiecare moment, se ridică în două picioare și își scutură cu disperare încărcătura care trebuie să i se pară tiranică. Soarele coboară spre București în timp ce «Mihai» și cu mine intrăm în zona muntoasă a Cislăului.“

În nota din josul paginii ne lămurește cine este «Mihai»: „Căci i-am ales focosului meu prieten (n.n.) numele marelui nostru voievod, pe care nume îl pricepe, judecând după urechile ciulite“. (p. 10).

Ajungând în noapte, în satul Broasca, află că Divizia și Comandantul ei, generalul Costescu, înaintaseră până la Întorsura Buzăului. Știrea îl bucură „căci dovedește că nu ne lovim de rezistența maghiară, cu iuțeala asta vom fi în curând la Sibiu“. Dar ține să noteze și impresia „prietenului“ său: „Numa «Mihai» al meu este nemulțumit de această cursă eroică, el care, din vastele grajduri ale primăriei, unde trăia ca un pașă nepăsător, înconjurat de haremul său numeros, s-a văzut deodată transformat în... motocicletă!“ (p. 11).

Cum „Mihai“ nu fusese pregătit a face față rigorilor de pe front, cum îndeplinirea misiunilor sale – de ofițer de legătură – depindea în mare măsură de această ființă, care trebuia să-i fie nu numai mijloc de locomoție, ci și prieten, părtaș la efort și suferință chiar, îi scrie tatălui său – Duiliu Zamfirescu, la Faraoane, să i-l trimită pe bătrânul «Micu», calul său de încredere de acasă“. Sosirea acestuia pe front îi prilejuiește înserarea în jurnal a unor rânduri de adâncă sensibilitate: „Micu este un veteran; el a fost în Bulgaria, când, întorcându-mă de la Paris, la aflarea declarării războiului, am plecat ca voluntar. Pe timpul acela, nici eu, nici el nu cunoșteam nici cea dintâi slovă a artei militare. Nu știam cum este tunul, iar el nu fusese niciodată legat la «canovăț». Ne obișnuisem totuși cu greutățile vieții de companie. El îl îngrijeam, el mă ducea neobosit zi și noapte.“

Îi face și portretul: „Micu este negru, ochiul vioi și aprins, capul subțire și mic; deșteptăciunea lui este remarcabilă; mă înțelegeam ca un om, trece pe unde vreau iar când dorm stă lângă mine, nemișcat, ca să nu mă lovească.“

Un moment de adâncă comuniune îi revine cu o claritate de parcă totul s-ar fi întâmplat cu o zi înainte: „Îmi amintesc de o noapte în Bulgaria (iulie 1913) – este o paranteză și totuși un episod de război – când, de acord cu locotenentul Potopan din Regimentul 11 Artilerie, ne întorceam la bază după o raită prin satele îndepărtate ale vestitelor înălțimi ale Ganezului, unde ne dusesem să rechiziționăm un convoi de căruțe de care regimentul nostru avea nevoie pentru marșul de înapoiere (din Bulgaria în România).

Era cam pe la miezul nopții, luna lumina ușor o privelițe de plaiuri unduite. Convoiul, pe un drum ce trecea prin câmpii, șerpuia. Eram călare încă din dimineața zilei de dinainte și oboseala mă doborâse; cu autorizația locotenentului Potopan, coborâsem de pe cal și mă culcasem într-una din căruțe pentru a putea ca, după ce-o apune luna și după o scurtă odihnă, să-mi reiau locul pe lângă convoi, a cărui căruță și bulgari puteau să dispară în porumb, la cea mai mică neatenție a noastră. Cu cinci soldați era greu să fie supravegheați.

Mă întorsesem, deci, în căruța care mă legăna, cu ochii spre bolta cerească, stelele străluceau ici și colo în lumina lunii. Puțin mai târziu, dormeam. În vis, mă vedeam în vârful unei clăi de fân care plutea pe firul unei ape liniștit; cineva, de lângă mine, îmi săruta obrazul, atingându-l ușor.

Mă trezii și care nu-mi fu mirarea să simt o răsuflare caldă pe obraz: era botul viteazului meu Micu, în timp ce mergea la spatele căruței, cu hățurile lui în mâna mea.

În timp ce umbla, smulsese de sub capul meu, smoc cu smoc, fânul parfumat pe care pusesem capul; acum, nefiind decât sub capul meu, bietul animal părea să mă roage, cu mângâierea lui, să mă dau puțin la o parte, numai puțin de tot, pentru a-i da voie să-și continue păscutul.

L-am sărutat pe botul lui de catifea, dragul meu prieten vechi“. (p.15, 16).

Vizual, întâmplarea ar putea fi, pentru un regizor de film de război, o imagine antologică de mare efect psihologic și artistic. Fragmentul prefigurează cu ușurință scriitorul de mai târziu, Al. D. Zamfirescu.

Pe întreaga desfășurare a companiei anului 1918, Micu i-a rămas același statornic și nedespărțit tovarăș de drum, împărțind oratoriile vieții de pe front.“

„Dincolo de sat, într-o vale alungită, mărginită spre apus de dealurile Homorodului. Zorile zilei noroase luminează trist șoseaua înconjurată de verdeața udă de roua dimineții. Calul, la fiecare pas, apleacă capul spre a culege o gură de iarbă“. (p. 40).

„Pădurea cu crengile uscate răsună ca o sală. Aud în depărtare sunete. Urc, urc mereu! Calul nu mai poate. Stau și ascult“. (p. 41).

„Sunt extenuat și amărât. Descalec, Micu nu mă mai duce și, pe jos, mâncând un ou răscopt, pe care am avut grijă să-l iau de la gazda noastră de cu noapte, o iau ocol până la un podeț care se găsește înapoia noastră și, de acolo, cu calul în dârlogi, până-n apropierea satului.“ (p. 42)

„Sub ploaia măruntă de toamnă ce a început să cadă încalec iarăși și înainte“. (p. 44)

„Dau pinteni calului, și cu mine și sublocotenentul Slăvescu și, marș-marș, à la cravache, ieșim din sat urmăriți de pârâiala de gloanțe, căci suntem complet descoperiți. Văd ca o nălucă trupele noastre de infanterie culcate în șanțurile șoselei, unii înaintând în salturi, alții culcați pe burtă și ochind; calul meu zboară și alături de el murgul lui Slăvescu“. (p. 47)

Este unul din momentele în care prietenul său, Micu, i-a salvat viața, așa cum nota în josul paginii sale de jurnal.

Și mai jos: „Calul meu e atât de obosit încât, cu vârful de fier ascuțit al unui baston găsit, îl împung și totuși, nu iese din pas“. (p. 51)

Cât de puternică devenise legătura sa sufletească cu camaradul său de front o probează frământările de la sfârșitul războiului, din toamna lui 1918, privind soarta lui Micu. Dorea, cu ardoare, să-l păstreze ori, cum îi scria părintelui său, să-l dea în grija unchiului Constantin Zamfirescu (Didea, fratele scriitorului, n.n.) sau a vărului, colonelul Vasiliu.

Prețuindu-i adâncimea sentimentelor față de Micu, Duiliu Zamfirescu îi răspundea, la 29 septembrie 1918: „Căci, să ne înțelegem: e prea frumos să vrei să păstrezi pe Micu până la adânci bătrânețe. Partea frumoasă e pur subiectivă, căci Micu e cu totul indiferent la discuția noastră și mult mai sensibil la o traistă de ovăz.

Ce vei face cu el la iarnă? Chiar dacă vor pleca nemții (Focșanii și împrejurimile încă erau sub ocupație germană n.n,), va rămâne sărăcia și lipsa de furaj. Eu cred că te înșeli când

afirmi că Didea sau colonelul Vasiliu vor primi calul. Aici ofițerii care nu au moșiile lor sunt exasperați".

Această pasiune pentru cal, însemnând la Al. D. Zamfirescu iubire, înțelegere, prețuire și respect, avea să-l însoțească toată viața.

„În orice caz, îmi scria Lascăr Al. Zamfirescu, în tot cursul vieții sale, există din fiecare an sau perioadă fotografii ale tatălui meu care-l reprezintă mai mult călare decât pe jos: la Roma, în vila Borghese, la Berlin în Tiergarten, la Haga pe plaja din Scheneimgan, la Rio de Janeiro etc. sau, după Al Doilea Război Mondial când, chiar pensionar, târziu, prin anii '60, îl puteau vedea trecătorii de pe lângă terenul de obstacole de la Floreasca – sărind obstacole, la 68 de ani, spre simpatia prietenilor vechi, ofițeri ai unității deținătoare a cailor".

Nu am avut bucuria de a schimba vreo vorbă cu Al. D. Zamfirescu. L-am zărit doar o singură dată. Venisem în casa Zamfireștilor de pe str. Eminescu pentru achiziționarea unor mărturii. În momentul când Duiliu Al. Zamfirescu îmi demonstra, căutând câteva note, perfecta stare în care se afla, pianul lui Duiliu Zamfirescu (aflat acum la casa Pogor din Iași), a trecut pe lângă noi, cu ținuta lui dreaptă, elegantă, discretă și oarecum distantă, Al. D. Zamfirescu. „E tata, mi-a șoptit Lascăr Al. Zamfirescu. Se duce la hipodrom. Călărește ca la patruzeci de ani". Câteva luni mai târziu avea să treacă în lumea umbrelor.

Concluzionând, cum să nu dăm crezare celui care-i păstrează cu sfințenie manuscrisele, Lascăr Al. Zamfirescu, care-și încheie rândurile cu: „Și apoi, câte povestiri nu vor mai fi scrise de Alexandru D. Zamfirescu chiar mai târziu, având ca subiect calul".

Mircea Radu Iacoban

O ROMÂNCĂ DE MARE EXCEPȚIE

Prea multe nu știm despre mari personalități ale istoriei noastre și-i bine că începem să aflăm... măcar acum! Prințesa Cantemir, cea dintâi fiică a lui Dimitrie Cantemir (născută la Iași, în 1700) ni se dezvăluie, la mai bine de două veacuri și jumătate de la moarte, ca fiind una dintre româncele de mare excepție, al cărei destin s-a întrețesut cu acela al lui Petru cel Mare! Datorăm această târzie recuperare unei cărți apărute recent la Editura Universității din Iași (***Prințesa Cantemir – portret de epocă și corespondență inedită***). Ion Druță a scris, la Moscova, o piesă dedicată prințesei (nu știu dacă s-a și reprezentat), iar prozatorul rus Granin o evocă într-un roman despre Petru I. Apariția editorială ieșeană oferă, acum, cititorului român prilejul de a cunoaște nu numai o „personalitate accentuată", răzbătătoare, mereu neliniștită, înzestrată cu talente artistice și har epistolar, ci și viața cotidiană de la curtea țarului, doldora de sforării, lovituri de palat, cabale și „cumetrii" politice. În plus, oferă, indirect, un portret complet, nuanțat și convingător al lui Antioh Cantemir, cel mai tânăr ambasador – la 23 de ani! – din istoria Rusei (la Londra și, apoi, la Paris). Cartea, de o ținută științifică impecabilă, nu poartă semnătura unui singur autor, ci a unui „trio" alcătuit din Leonte Ivanov, Ștefan Lemny și Marina Vraciu. Redator: Mariana Codruț. Firul începe să se depene de pe la 1711, anul bătăliei de la Stănilești, pe Prut, pierdută de Petru cel Mare și aliatul său, Dimitrie Cantemir, în fața oștilor turcești. Poate că, pentru români, va fi fost o înfrângere, să-i spunem astfel, benefică; în cazul unei victorii, nu se știe dacă n-am fi ajuns... republică unională! Familia Cantemir s-a bejenit, atunci, în Rusia, unde a fost ținută la mare cinste și înzestrată cu moșii de țarul reformator. Nu reiese clar, din întreaga documentație, dacă prințesa Maria a fost ori nu ceea ce numim o frumusețe. Într-un text referitor la muzica otomană (Maria cânta la spinetă) este prezentată ca o „frumusețe a epocii". Nu astfel se auto-caracterizează în scrisorile către Antioh; avea însă și auto-ironie și, mai ales, din plin, alte însușiri ce o făceau admirată și invidiată – în primul rând, inteligența și cultura. Acestea îl vor fi atras pe Petru I (care, de altfel, nu prea alegea...); legătura dintre cei doi, pe care Cantemir-tatăl și-ar fi dorit-o mai mult decât o simplă aventură, era cât pe ce să se soldeze cu o naștere ce ar fi complicat peste măsură (mai ales dacă nou-născutul era băiat; Petru n-avea decât două fete) încrengătura de interese a camarilei de la curte. Așa că, în 1722, Maria este „ajutată" să avorteze de însuși medicul țarului. O sursă literară (Granin) ne-o înfățișează pe Maria aruncând în foc biletelele primite de la Petru... Substanța cărții o constituie adevăratul roman epistolar Antioh-Maria. Unic mijloc de comunicare, scrisoarea ajungea, în vremea aceea, greu și complicat (Antioh o înștiințează că va trimite plicul „cu una dintre primele corăbii de vară") și era adesea interceptată, motiv pentru care se utiliza „limbajul ieroglific", aluziv și codat. A revenit aparatului critic, bogat și exact, sarcina să „decodeze" trimiterile neclare. Fratele și sora se gratulau, conform uzanțelor epocii, cu formule de genul „stăpână mult stimată", fără a ieși din tipicul adresării cu „Dumneavoastră" și niciodată depășind pe „dumneata". Putem vedea aici, însă, și-o prețuire reală a unuia față de celălalt. Subiectele cel mai ades abordate: literatura, viața de la curte și grijile familiei. Maria citea enorm, nu numai literatură (avea obiecții la Boccaccio!), ci și lucrări de popularizare a științei – de regulă, în limba italiană. Sunt de-a dreptul spectaculoase nedumeririle ofuscate ale lui Antioh vizavi de libertatea absolută a presei engleze, comparativ cu cenzura la fel de absolută din Rusia țaristă, listele de mici comisioane solicitate (Antioh cerea „pânzeturi chinezești", Maria îl ruga să-i procure „o jumătate de duzină de cuțite de desert"...), dar mai ales amănuntele legate de petitoriile întemeiate pe rang și avere, ca și detaliile privind eternele „lucrături" subterane de la curte, evoluția oscilantă a influențelor, lupta pentru păstrarea averii moștenite de la Dimitrie ș.a.m.d. E-o carte densă și complexă, imposibil de rezumat aici, care se pretează la comentarii privind nu numai istoria în sine, ci și istoria culturii. Merită citită, cum se spune în limbajul cronicăresc, „cu grăbire".

Constantin Coroiu

NOSTALGII DIN MILENIUL II

...Mi-ar fi plăcut să mă aflu la Mănăstirea Putna, în 1871, la aniversarea a 400 de ani de la resfințirea lăcașului neasemuit, străjuit de colinele și codrii Bucovinei. Atunci, la Putna a fost mare sărbătoare, inițiată de Eminescu și Slavici, printre participanți numărându-se și Ciprian Porumbescu, A.D. Xenopol, Mihail Kogălniceanu. L-aș fi ascultat înfiorat pe Eminescu. „Să facem din Putna Ierusalim al neamului românesc și din mormântul lui Ștefan altar al conștiinței naționale". Și aș fi însoțit cu bătăile inimii mele clipa când pe mormântul voievodului a fost depusă urna votivă cu inscripția: „Eroului, învingătorului, apărătorului existenței române, scutului creștinătății, lui Ștefan cel Mare, Junimea Română Academică". (Ca să vedeți ce înseamnă adevărata societate civilă!)

...Mi-ar fi plăcut să fiu prezent la sărbătoarea lui Titu Maiorescu, în februarie 1910, când marele critic împlinea 70 de ani. Atunci, P.P. Carp, omul politic care „domina" Parlamentul României de aproape o jumătate de veac, l-a caracterizat, adresându-i-se: „Știi de ce te iubește lumea așa de mult? Am să-ți spun eu. Pentru că tu ai fost un caracter. Pentru că atunci au început alții să ne schimbe și să ne batjocorească limba noastră, cultura noastră, tu ai avut curajul să te ridici cu știința contra lor".

Și tot la acea sărbătoare Barbu Ștefănescu Delavrancea afirma că Maiorescu este „lumina gândirii românești".

...Mi-ar fi plăcut să-l ascult pe rectorul de numai 24 de ani al Universității din Iași, Titu Maiorescu, vorbind despre Galileo Galilei, cu prilejul împlinirii a trei veacuri de la nașterea genialului italian. Era 8 februarie 1864. Cum vorbea Maiorescu? Ne spune Iacob Negruzzi: „Vorba lui Maiorescu, limpede și ușoară, limba sa română atât de frumoasă, de care nu-mi dam seama unde a găsit-o, claritatea expunerii... Strălucita eloquență".

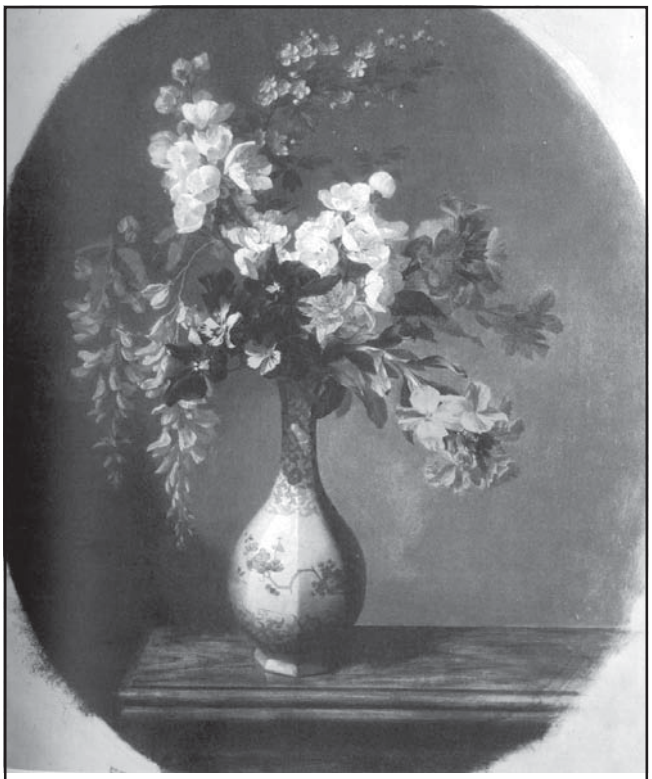

Joanny Maisiat – ***Flowers in an Eastern Vase***

...Mi-ar fi plăcut ca la 1 ianuarie 1870 să fiu alături de Eminescu și de colegii săi români de la Universitatea din Viena, în vizita pe care aceștia i-au făcut-o domnitorului exilat al României, Alexandru Ioan Cuza, la Döbling. Eminescu îi va povesti mai târziu lui Creangă cât de impresionantă a fost acea întâlnire cu ctitorul statului național român modern și cât de tulburat a fost cel care avea să împlinească, peste două săptămâni, doar 20 de ani.

...Mi-ar fi plăcut să fiu, în ziua de 6 noiembrie 1880, umilul curier care să-i ducă lui Iacob Negruzzi mesajul lui Eminescu (găzduit la Hotelul România din Iași și așteptat la aniversarea Junimii). Iată mesajul: „Rog pe părintele Creangă / Ca să sune din talangă / Din talanga ca de boi / Ca să auzim și noi / Doresc să petreceți bine / Să nu mă uitați pe mine. Eminescu".

...Mi-ar fi plăcut să fiu martor la ședința **Junimii** din casa lui Iacob Negruzzi, în seara zilei de 5 iunie 1883, când Eminescu a citit pentru prima dată ***Doina***. Fusese scrisă pentru a o rosti la festivitatea dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare ce avusese loc în aceeași zi, dar renunțase, deoarece – ar fi mărturisit el - „nu mă simțeam bine și eram chinuit de temerea ca nu cumva să zic ori să fac ceva nepotrivit cu împrejurările, încât lumea să râdă de mine". Seara, la **Junimea**, a fost un adevărat triumf, Iacob Negruzzi relatează că „pentru întâia dată de 20 de ani de când există societatea, un tunet de aplausuri izbucni la sfârșitul acțiunii și mai mulți dintre numeroșii membri prezenți îmbrățișară pe poet". peste aproape trei săptămâni, faimoasa ***Doină*** apărea în „Convorbiri literare".

...Mi-ar fi plăcut să mă aflu printre prietenii lui Creangă, adunați la bojdeuca din Țicău, din Țicăul Iașilor, în acele zile din septembrie 1879, când filosoful Vasile Conta a rostit un memorabil discurs în Parlament, în calitatea sa de ministru al instrucțiunii publice și al cultelor, discurs mult comentat în ziarele vremii. Creangă i-a trimis atunci lui Conta următoarea epistolă: „Iubite prietene, Nu știi cât ne-am bucurat noi ieșenii de succesul ce l-ai avut în Cameră. Eu, după cum mă cunoști, parcă înnebunisem de entuziasm, și, de, prost oi fi, dar inimă mare am.

M-am apucat de am ținut o șezătoare acasă cu Răceanu, Ienăchescu, Mișu Nicșoi și te-am proclamat cel mai mare orator al nostru. Să trăiești, căci tu faci cinste leșului nostru, oropsit și blestemat de D-zeu și de oameni. Frate Conta, nu ne uita și scrie-mi când vii. Cu dragoste, Ion Creangă, Alegător naționalist".

Dar câte nu mi-ar fi plăcut să văd, să ascult, să trăiesc în mileniul în care mi-am lăsat și eu mai bine de o jumătate de secol!

Un roman – parabolă despre trecut, prezent și viitor

La numai 30 de ani, Emanuel Ciocu (pseudonimul literar al lui Petre-Gabriel Blaga-Bodea) a fost acreditat ca dramaturg în stagiunea 2004-2005 a Teatrului Național din Cluj-Napoca cu piesa ***Între 5-7***, iar acum, prin bunăvoința unei edituri bucureștene, ca romancier: ***Omul nou. Pământuri noi...**** Să recunoaștem că un asemenea titlu nu e de natură să stârnească un prea mare interes, nicidecum să entuziasmeze. Ziaristul – care este – nu s-a putut desprinde de formulele ce pot avea efecte scontate în paginile unui cotidian sau hebdomadar, dar îl pot lăsa indiferent pe virtualul cititor intrat într-o librărie cu intenția de a-și alege un volum pentru biblioteca sa.

Punctul de plecare al unei asemenea cărți este unul polemic, de unde temperatura ridicată a unor pagini, chiar dacă formula narativă propusă (suficient de complicată), în numele autenticității atât de mult dorite, în acord cu mijloacele de investigație ale prozei moderne, se apropie de parabola tragică, născută dintr-un dureros sentiment de îngrijorare, ca un apel patetic, un îndemn către luciditate și ieșirea din inerție. Grav este – spune autorul în ***Argument*** – faptul că „în dezbinarea și ura noastră, în egoismul și răutatea noastră, am ajuns o societate bolnavă aproape fizic formată din snopuri de oameni bolnavi legați inutil între ei în rețele. O masă de neputincioși obligați să se sprijine unii de ceilalți.". E privirea unui sceptic care se simte obligat să tragă un prelung și (aproape) strident semnal de alarmă...

Cartea ar avea – în planul narativ principal, propus ca bază a investigației (o amară cacealma pentru cititor) – doar patru capitole dispuse astfel: trei capitole însumând doar 8 pagini, în debutul romanului și un al patrulea capitol cu mai puțin de trei pagini, la sfârșitul cărții, cuprinzând momentul descoperirii incendiului, tentativa de a-l stinge, intrarea în scenă a procurorului Vasile Botea, ce avea sarcina de a descoperi cine sunt vinovații pentru cele treizeci și patru de cadavre carbonizate. Ultimele pagini sunt departe de a oferi un deznodământ sau vreo explicație în orizontul de așteptare al lectorului domesticit de o întreagă istorie a genului românesc – o ambiguitate abil întreținută, de natură să resusciteze spiritul de observație, inteligența scormonitoare și creativă a cititorului implicat.

Celelalte 154 de pagini cuprind înregistrările (fragmentare) de pe casetele (12 la număr) unui psihiatru venit să-și consulte pacientul, un oarecare „Gabriel DuBois, 32 de ani, cetățean francez, antropolog și doctorand în sociologie al Universității din Sorbona, consultant al Biroului de Cercetări din cadrul Comisiei de Integrare a Uniunii Europene", cu care are mai multe convorbiri în scop terapeutic. Acesta sosise în România pentru a testa – pe cale experimentală – șansa re-socializării unei populații ce a fost obligată să trăiască, peste cincizeci de ani, într-un spațiu concentrațional, modelată după tiparul „omului nou". La acestea se adaugă fragmente dintr-un caiet ce conține o tulburătoare confesiune a unei misterioase Carmen Os, aflată la anii senectuții și adânc preocupată de ideea despărțirii de TRECUT. Mixajul inteligent al celor două tipuri de discurs are în mod cert rostul de a de-cripta mecanismul aberant al *puterii* ce ne macină și ne istovește din *interioritatea* noastră, ceea ce explică – până la un punct – incapacitatea noastră reală de a ne desprinde decisiv de un mental erodat, de cutumele unei societăți ulcerate, chiar după ce – formal – acel tip de societate a dispărut din istorie.

Pe scurt, deși e greu și, mai ales, riscant să rezumi o asemenea carte, Gabriel DuBois, cu o genă românească în ascendența sa, dar aparținând prin formație și educație lumii occidentale, ajunge în România anului 2000 și inițiază un experiment cel puțin bizar, proiectat să se întindă pe trei ani, într-o clădire aflată la 30 de km de Cluj-Napoca, de „o monstruozitate perfectă" și unde vor fi adunați, laolaltă, călăi și victime, oameni între 60-80 de ani, în condiții similare celor în care au trăit și i-au marcat pentru totdeauna. Dictatorul era un oarecare Ghiță Stănescu, primitiv și limitat, gardienii „comunismului de laborator" erau cei trei țigani dispuși la orice în schimbul unor avantaje materiale substanțiale, iar regizorul acestui spectacol trist nu este altul decât doctorandul în sociologie pomenit mai sus, dornic să refacă acel spațiu concentrațional „pentru a-l studia din interior". Condițiile fiind aproximativ aceleași, efectele nu vor fi mult diferite: individualismul sălbatic, meschinăria, alienarea, delatoria, ura oarbă, autosuprimarea... nu neapărat fizică. În final, clădirea a ars într-un incendiu provocat (?!), iar autoritățile au scos de acolo treizeci și patru de cadavre carbonizate.

Autorul nu schițează nici un moment gestul de a transforma narațiunea într-o anchetă minuțioasă pentru a descoperi cine sunt vinovații pentru această crimă abominabilă (focul a fost provocat) și cum se distribuie vina!!... pentru simplul motiv că nu intră în zona de interes a acestuia. Ceea ce interesează – cu adevărat – aici nu este nici ce anume s-a întâmplat, nici cum a fost posibil să se întâmple, ci – printr-o suprapunere ingenioasă a mărturiilor directe și indirecte – mecanismul de producere a Răului, mai apoi procesul de contaminare (de la bolnavii psihici la Gabriel DuBois și Psihiatru) mai întotdeauna previzibilul și – în mod garantat – ireversibilul. Între UITAREA, clădire predestinată „celor slabi și subjugați" și DESPĂRȚIREA, opulenta construcție, „locul celor puternici" se află doar un zid aparent. Călăi sau victime, ei sunt „bolnavii psihic", aflați veșnic sub observație, legați prin însăși neputința lor, incapabili – ca și Carmen Os – să înțeleagă până la capăt „mecanismul despărțirii". Impresia generală este că și femeia, altădată tânără și încrezătoare, dar și locuitorii acestui teritoriu ciudat, în care timpul a fost suspendat, nu se pot despărți de TRECUT decât în *moarte*. De o parte, în cazul lui Carmen Os, înstrăinarea de sine prin atrofierea afectivității, mereu în așteptarea bărbatului care să o împlinească și să o justifice față de sine, redându-i libertatea și demnitatea, iar de cealaltă parte, „abrutizarea prin socializare, sălbăticirea prin civilizare forțată".

Legătura între destinul individual al femeii căreia i s-a interzis dreptul la o viață liberă și demnă prin claustrare totală și destinul colectiv al unui popor, cu instinctele firești anihilate de o istorie încețoșată și nedreaptă, o face Petrică Iancu, unul dintre cele mai interesante personaje ale cărții, într-una din ultimele sale confesiuni: „Un animal închis mult timp își pierde sălbăticia, iar lumea ta, odinioară și a lor, este un ținut sălbatic. Fericit. Animalele, de orice fel ar fi ele, care au stat prea mult și prea de timpuriu în captivitate, nu mai pot fi redate naturii". Indiferent de ce parte a baricadei s-au aflat personajele adunate în acest straniu azil, în versiunea oficială, acestea au ajuns – după un parcurs greoi și traumatizant – să nu poată avea reacții optime, suferind de o evidentă incapacitate de adaptare. Revenirea în zona omenescului și firescului – iată – devine imposibilă.

Cele mai bune pagini ale acestui roman – în opinia mea – sunt cele de eseistică, dezbatere lucidă asupra unor aspecte esențiale sau, cel puțin, semnificative ale unei lumi ce și-a însușit ireversibil automatisme psihologice și sociale, îndepărtându-se progresiv de omenesc, bun-simț și tradiție. Cu o asemenea motivație – probabil – personajele se

* Emanuel Ciocu, ***Omul nou. Pământuri noi***...,Editura „Tritonic", București, 2005

angajează, două câte două, în tensionate (și clarificatoare) schimburi de replici despre comunism, socializare, amoralitate, personalități duale, teamă, minciună și adevăr (DuBois – Psihiatrul) sau despre orgoliul Occidentului, limitele credinței creștine, despre *înjurătură* (prin care se revelează „imensa capacitate de creație a acestui popor") și *delațiune* (care „a devenit hobby-ul nostru național"), despre forma de guvernare ideală, despre proprietate și nomadism, profilul omului de „tip nou" (DuBois – Petrică Iancu). Sub presiunea ideilor, personajele își pierd consistența, trecând – oricum – în plan secund. E limpede că autorul a fost preocupat, în primul rând, să-și transmită mesajul, să trezească mințile amorțite, să provoace o atitudine activă și pozitivă și, abia în al doilea rând, să impresioneze prin arta de a-și construi și conduce personajele spre un final deschis.

Cu toate acestea, cel puțin două personaje se impun memoriei: Petrică Iancu și Carmen Os. Primul are și experiența celui trecut prin „infern", are și informația celui trecut prin cultură, luciditatea de a privi lucrurile dincolo de lustrul și poleiala pe care le-o conferă cuvintele fade (în care nu mai crede demult), dar și o parte care rămâne mereu ascunsă Regizorului până aproape de final, deși *un amănunt* din descrierea sa ar fi putut să ne dea de gândit. Acest amănunt, precum și comportamentul contradictoriu al personajului, ne oferă un argument în plus în favoarea ideii că normalitatea a devenit anormalitate, dar – mai ales – anormalitatea a căpătat haina înșelătoare a normalității.

Astfel, la prima sa intrare în scenă, „părea cu totul absent", dar – cu deosebire – ni se spune că fizionomia sa „inspira o moarte liniștită, poate la umbra unui nuc într-o zi ploioasă". Prin contrast cu înfățișarea sa, ce ridica destule semne de întrebare, apare „vocea caldă", marcă a unei vieți sufletești învolburate, ce nu se lasă ușor intuită. Acesta este singurul care sesizează butaforia, caracterul ridicol al spectacolului, sensul adânc al acestei înscenări de proporții. Avea – ni se spune – „râsul unui om care nu știe să râdă", iar informația din final, conform căreia Petrică Iancu era un „informator" conștiincios, aduce după sine o spectaculoasă răsturnare de situație, în sensul că nimic nu este și nu poate să fie – într-o asemenea lume atinsă iremediabil de morbul disoluției morale – ceea ce pare a fi. Cel aparent lucid, judecătorul aprig și neiertător al acestei lumi (căreia îi aparține) este el însuși o personalitate dual: victimă și călău, opresat și opresor, iar Vindecătorul, medicul psihiatru, observatorul acestei umanități estropiate (psihic), este el însuși un estropiat și o virtuală victimă.

Convinsă că „trebuie să existe, în spatele diversității și complexității, o mecanică simplă, fundamentală a despărțirii, un principiu universal valabil", Carmen Os caută – la cei 60 de ani ai săi, risipiți în camere închise cu zăbrele și însoțiri ratate, abandonată de familie și condamnată la nefericire – răspunsuri la câteva întrebări: Celălalt, El, Fratele cel Mare și, mai apoi sau în același timp, Fratele cel Mic au fost *o șansă* sau, mai degrabă copii inconsistente ale aceluiași nefericit prototip? De ce, oare, despărțirile din gări și aeroporturi, din sălile de tribunal au... un caracter atât de relativ? La urmă, obosită, dar suficient de lucidă, descoperă că „doar în moarte se găsește despărțirea absolută" și că viața ilustrează dureros „povestea imposibilei desprinderi de ceea ce ești".

Ce identități au cele 34 de cadavre?! În mod sigur e vorba despre locuitorii vremelnici (32) ai celor două clădiri din noul spațiu concentrațional, creat artificial, la care s-ar adăuga tânărul doctorand în sociologie, regizorul acestui spectacol derizoriu și, probabil, Observatorul a tot ce se întâmplă acolo, Psihiatrul ce păstra drepturi nelimitate de control asupra pacienților săi, divinitate aparent intangibilă și inexplorabilă. După cum se vede, tehnica folosită – de supraviețuire, în interiorul acestui spațiu, dar și ca formulă narativă – este *a observatorului observat*, fiecare străduindu-se să se achite cât mai bine de sarcină. Se pot face speculații asupra „vinovaților", deși un asemenea proces de culpabilizare nu s-a finalizat vreodată cu rezultate palpabile. Un singur lucru e sigur: Ghiță și cei trei gardieni, asemenea Dictatorului dintr-o istorie prea bine cunoscută, a dispărut de la locul faptei. Putem trage doar concluzia că sfârșitul acestei lumi a venit din interior și orice altă explicație ar complica lucrurile.

Mai rămâne să observăm caracterul de „document" sufletesc, forța eseistică și pamfletară a celor mai izbutite pagini, profilurile memorabile ale celor două personaje de care am vorbit mai sus. Chiar dacă nu sunt prea convins că Emanuel Ciocu ar avea o certă vocație de romancier, cred – fără nici o ezitare – că este un scriitor veritabil care nu numai că are foarte multe lucruri importante de transmis cititorilor, dar și maturitatea artistică de a o face. De la acesta sunt de așteptat, oricând, rezultate superioare în proză și în teatru. (***Mircea Dinutz***)

„Rezistența" formulei din „Ora fântânilor"

Un modernist rafinat, unul dintre descoperitorii dadaismului, autorul primului manifest dadaist încă din 4 octombrie 1915, este poetul Ion Vinea (numele real: Ivan Eugen Iovanache, Giurgiu, 17 aprilie 1895 – 5 iulie 1964, București), adeptul „*stării de revoluție permanentă*", de la directoratul revistei / grupării avangardist-expresioniste, „Contimporanul" (1922 – 1932), ce mai toată viața și-a elaborat volumul monumental, ***Ora fântânilor***, un neasemuit cântec de lebădă, căci a văzut lumina tiparului în 1964, cu puțin timp înainte de a trece în eterna zariște a tinereții-fără-bătrânețe-și-vieții-fără-moarte. Unicul volum de versuri al lui Ion Vinea, ***Ora fântânilor***, este de fapt *primul dintr-o proiectată „tetralogie lirică"* din anii 1955 – 1960, alcătuită din „*poemele de-o viață*", risipite cu generozitate prin reviste (începând cu cele tipărite în ***Simbolul*** – revistă scoasă cu Tr. Tzara, de unde ambii poeți își iau elan întru „*primul dadaism*" –, continuând cu cele publicate în ***Noua Revistă Română***, ***Seara***, ***Rampa***, ***Facla***, ***Cronica***, ***Adevărul***, ***Chemarea***, ***Omul Liber***, ***Cuvântul Liber***, ***Umanitatea***, ***Adevărul Literar și Artistic***, ***Gândirea***, ***Cugetul Românesc***, ***Contimporanul***, ***Viața Românească***, până la cele publicate după „*apusul deceniului proletcultist*", în ***Steaua***, ***Contemporanul*** etc.), și din cele aflate în dosarele cu „*inedite*", din sertare, tetralogie ce n-a mai apărut prin „*grija posterității de până acum*": II) ***Steaua Somnului***, III) ***Exil***, IV) ***Aievea*** (cf. Ion Vinea, ***Opere***, vol. I – ***Poezii*** – ediție critică și prefață de Elena Zaharia Filipaș –, București, Editura ***Minerva***, 1984, p. LXII; ***infra***, sub sigla: **VOp, I**). A mai scris / publicat interesante schițe, povestiri, nuvele, romane: ***Descântecul și Flori de lampă*** (1925), ***Paradisul suspinelor*** (1930), ***Lunatecii*** (2 volume, 1965) etc.

În creațiile din „*prima vârstă*", există în lirica lui Ion Vinea și vârstele curentelor avangardiste, dar cu convergență în expresionismul deplinei maturități, ca, de exemplu, cele avangardist-dadaiste, din poemele ***Don Juan***, ***Dicteu***, ***De Sân-Martin*** etc.: *„Viața omului șaptezeci de ani / pe sfâșiate mări, / pe mugurii de gresie ai munților, / sub plasa lâncedă a pădurii, / priviri în visul lor te țin, / fulgere iscălesc osânda.. // [...] // Te văd, te văd, scrâșnește la răspântii, / nopțile, huruitoarea leprosului, / corul copiilor găsiți sculptează în argint paradisul, / glasuri te-ajung, nimburi, de sfinte, desprinse, / strigăte, câte ramuri frânte, / câte hohote plugărind sufletul, / câte statui înalță mările. // Stele în lumini se ating, / greieri dorm în cântecul pământului..."* (***Don Juan*** – ***II***); *„Emmy*

Hennings a scris: / «fata pescarului din Batavia». / Pe vreme de război simplă veste / de la prietenii mei din Svițera, / dată 915, Zürich, Cabaret Voltaire. // ... În Batavia casele gem ca morile de la noi, / vântul grinzile le linge, / vorbele ca păsările sunt desculte. // fata pescarului din Batavia / sfâșie lâna furtunilor cu mâna. / Pașii-i mici în țărm de seară seamănă cuiburi fără rost, / de sidef în umbră se leagănă chemările. / / Sfânt pe crucea arsă răstignit...“ (***Dicteu** – **încercare de a ghici un poem***).

Și în poezia lui Ion Vinea remarcăm – ca și la Lucian Blaga, în elegia expresionistă ***Gorunul*** – un misterios presentiment thanatic; Elena Zaharia Filipaș constată că „*la Vinea moartea se infiltrează pe nesimțite chiar în ființa vie a poetului, preschimbându-l într-un lunatec, cu mintea rătăcită în somnul amintirilor; cele mai multe poeme transcriu această stare vegetativă a unei conștiințe rănite care se lasă pătrunsă de otrava morții: Somnul de veci în preajmă-mi plutește, / dulce-mi îmbie leagănu-i rece, / singur el vine, sau e trimis – / ora e-aproape, a nepăsării, / șoapte-mi șoptesc ciudate-nțelesuri. (**Adaos**); [...] pentru el moartea devine o voluptate dulce și tristă, pe măsura sufletelor ostenite, departe de viața aspră, cu «aprig farmec neîngăduit»: Storul morții lin se lasă / și e trist și dulce să fii mort trăind, / seara sufletele fâlfâie pe brazde, / viața e un suflu ostenit / și-i presimți asprimea ei departe, / aprig farmec neîngăduit. (**Locuri**). În universul lui Vinea, dragostea este și ea crepusculară și funebră. Iubita apare în ipostaze stranii...*“ (VOp, I, XXV sq.). Erotica lui Ion Vinea se află sub sceptrul misterioasei, „*palidei*“ Doamne: *În adânc, unde uitare nu e / și doar în vis pătrunzi / prin al somnului fără de fund abis, / tu mă aștepți în lacrămile de altădată. // Palidă reîntâlnire, singură clipă vie / în trena lacrămilor de altădată, / ți-ai însemnat locul pentru vecie / în adânc, unde uitare nu e. // E mult de-atunci și ești mereu aproape / lângă izvorul limpede și mut / pe care-l sorbi cu setea de altădată / și învii priviri în tristele pleoape. // Topită-n tremurul de așteptare, / ești steaua somnului unde-mi dorm apele, / și veghea ta căință-n mine suie. / Ziua e de prisos, noaptea e de lumină / în adânc, unde uitare nu e.* (***Steaua somnului***). În fața enigmaticei, misterioasei romînce de Dobrogea, „*femeie de lut ars și întunecat / în apele de chihlimbar ale amurgului, / ca un duh al sterpelor stânci*“, „*cu gleznele de văpaie, cu genunchii poleiți, / cu pași de aur vechi prin palidul nisip, / chip fără nume, gând fără chip / spre însingurarea marilor oglinzi*“, „*cu pletele aspre și negre răsfirate în șoapte, / una și fără seamăn printre semeni, / nălucă printre vii / cu privirile-n veșnicul abis*“, „*cu buzele-ncinse de setea furtunilor*“, chiar și marea i se închină, aruncându-i la picioare, în semn se supunere, „*lanțurile albastre*“, nu numai protagonistul liric, ce își murmură: *Să fiu cel ce te-ntâmpină și te oprește / sortit, în aria lunii, ca pe un șarpe vrăjit / împletit pe descântecul meu să te țiu / să nu știi, mai târziu, / dacă a fost vis sau numai ecou, / să fiu troiță-n deșertul pașilor tăi / și ruga ta șoptească-se atunci între noi – amin!* (***Chip***).

Paradisul-deșert, paradisul destrămat, ori „*în destrămare*“, ca „*motiv*“ expresionist, dar dinspre cuplul edenic, „*re-editat*“ poate și de protagonist, intră și în obiectivul liricii lui Ion Vinea: *Numai cuvintele și ecoul, / numai suspinele, numai privirile / și glasurile când se dăruie / cu dezmierdările și taina inimii ! // Și totuși poate aveam o altă soartă / dincolo de gemătul fugar / al întâlnirilor. Poate că amândoi / am fi suit mai lesne drumul părăsit / până ce toamnele uitării ne-ar fi plâns / cu zvon de ape și troian de foi. // Dar așteptând ca singură să bată / ora de noi temută, așteptată, / ne rătăcim prin raiul destrămat / [...] // Celor învinși ne rămâne deșertul...* (***Paradis destrămat***). Pe coordonatele liricii expresioniste din ***Ora fântânilor*** de Ion Vinea există și ***Duhul Adâncului***, ori, asediind zenitul, ***Pasărea Măiastră*** brâncușiană: *Duhul e-n minți – și pe pământ umbră. / Ochii noștri trag stelele în gări. / Miresmele au culcat zgomotele, / cu adieri ne pipăie câmpia, / mătasea mării pașilor se dăruie, / vântuie vremea prin ramuri greu încărcate, / veștile, simte-le, coapte, cad pretutindeni în noapte. / Sorii mâinilor cerului i-am întins. / Pe mormintele nedeschise împinși / ne purtăm fântânile de sânge. / Să nălțăm vrem iar turnul lui Babel, / din năzuinți cuib cuvântului să boltim. / Ca în fața unui cântec mare / pasărea setii fulg de flacără / răstignească-și ivirea măiastră / amăgitor de sfânt pe catapeteasmă.* (***Pasărea măiastră** – lui C. Brâncuși*). (***Ion Pachia Tatomirescu***)

„Contemporan cu Dumnezeu“: Marius Marian Șolea

Primii trei poeți români importanți ai momentului, de până în 30 de ani (sau deja împliniți, cu un an, doi peste) sunt, în ordinea vârstei – în ordinea valorii clasamentul este aproape aleatoriu – Marius Ianuș, Marian Șolea și Gelu Nicolae Ionescu (dintre cei aflați în jurul vârstei de 25 Claudiu Komartin părând a fi cel mai interesant – dar, aceasta e altă discuție). Despre Ianuș am scris de mai multe ori, el își urmează drumul – unicat, în ciuda detractorilor. Despre Gelu Nicolae Ionescu am amintit recent: el se află în fața unui nou volum – ***111 fotografii poetice urmate de 5 ploi personale***. Este rândul lui Marius Marian Șolea să recidiveze fericit, după cartea din 2004 (ediția a doua – anul trecut), ***Un peșchir și o țară dragoste***. Volumul de față, al noulea din cariera poetului, a apărut în 2005 la Editura Muzeul Literaturii Române și se numește, marșând încă o dată pe latura religioasă a acestui liric aparte, pe un filon mistic-național în sensul pur al cuvântului, ***Contemporan cu Dumnezeu***. Poetul va împlini în octombrie 32 de ani și se poate lăuda cu destule împliniri literare – să notăm că următoarea carte care va veni după aceasta va fi a zecea, nu oricui îi e la îndemână să publice anual un volum (de la debutul din 1995 al lui Șolea încoace), ba să o facă și păstrând interesul scriiturii, stârnind fantezia cititorilor, fără a fi – ca mulți alții, care să publice doar de dragul bifării a încă unei apariții – redundant, prolix, grafoman Marius Marian Șolea respiră poezie prin toți porii săi și se simte acest lucru, că e dedicat trup și suflet unei cauze aparent pierdute, poezia românească într-o epocă tranzitorie. Cel care îl prefațează, Liviu Ioan Stoiciu, îl simte, ca și mine, drept un poet *inclasificabil*, „atipic, insolit... de o autenticitate aparte“, aflat într-un fel de *nou iluminism* și, după cum singur se caracterizează ironic: „*realism consumabil*“. Aromân, absolvent de teologie, personal, solitar și solidar, neracordat la nici o tabără literară sau politică, nedepinzând de generația fracturistă ori de ideologiile „minciene“, postmoderniste, Șolea este doar *o conștiință* în dialog poetic cu neamul său, la fel cum dialoga Nichita Stănescu cu propriu-i demon. „Robit, am început să iubesc lanțurile“ – scrie el – și „mângâie moartea“, conștient că atât de multe sunt lucrurile care ne-au rămas străine, în veșnicul antagonism dintre poemele luminii și cele ale întunericului. *Primăvara* valahă vine „hotește / să ne rănească tăcerea și frigul“, ori iese din cer „ca un copil din taina mă-sii“. *Cuvintele* noastre, dacă nu ajung la Cel de Sus, „cad pe străzi / cu degetele rupte“. În *singurătate* ni se conturează mai bine misterele ființei umane – și pentru Șolea mai ales ale celei feminine, căci el este și un mare poet erotic: „și rădem, mereu până la marginile omului / iar plânsul, desigur, este cu mult mai aproape“.

Sunt doar câteva dintre motivele pe care plusează poetul, în *crezul* său, că „*timpul* nu este în afară / el este înlăuntrul meu“. Poemele pot deveni sorescian – moromețiene, dar și cu un iz licențios arghezian – ***Strigarea unuia de prin sat***, ***Mâțăle și țâțăle***, ***Fiordu*** – cât și referențiale și (1) reverențioase – omagiu lui George Țărnea și „șepcii“ lui, simbol al prieteniei într-o lume literară din ce în ce mai divizată, dar și fină luare peste picior a lui Marin Mincu în ***Cosmică*** – „mentorul unei generații care nu există...“ Șolea poate fi deci și caustic și sentimental, și fantezist și polemic. Cel mai bine îl prind însă versurile elegiace, poemele thanatice, unde dialogul devine funest monolog în fapt, cu

tendință de sentențios: „direcția pe care trebuie să murim"; „fumeg ca o casă între două dealuri, tăind noaptea pe obraz"; „pe cuvânt că, dacă aș fi iubit lumea așa cum pretinde / ar fi trebuit de mult să mă fi îndepărtat de ea"; „țara s-a dus, a rămas doar poporul și trebuie să plec să îl caut". *Femeia* – jumătate a unui cuplu edenic și el pierdut, cândva absolut – face și ea parte din universul liricului, care are ceva din Radu Stanca și al său „sunt cel mai frumos din orașul acesta" – în parodia ***De dragoste, galinacee, într-o singură frază***. Alte poeme erotice, dar uneori și într-o ciudată mixtură cu divinitatea, sunt ***De câte ori doi oameni, bărbat și femeie***, ***Bule de pe fundul iubirii***, ***Trezirea pe vreascuri*** sau ***Desenul de sub culori***. Amestecul acesta inefabil, de dragoste pentru o „muză" ideală și un zeu abstract, are ceva blagian în misterul lui (ca în ***De august***). Oricum, cuvintele lui Șolea vor să bată în noi „ca într-o toacă", și o fac fie grav ca în ***Zidarul***, fie tragicomic – ***Adina Huiban din Vaslui***. *Atâta omenire, mirare, tăcere* – în ceea ce scrie poetul l-am putea parafraza, pe cel care înțelege „nimicul, ruina", dându-ne zâmbind trist „rețete pentru romantism și friguri de țară". Poet citadin, sufletul său rămâne totuși la sat; poet romantic („dacă nu ar exista femeile, poezia nu ar avea nici un rost") – Șolea dionisiacul e învins de cel apolinic: „fiind contemporan cu Dumnezeu / nu pot să cred că sunt mort". Aproape de vârsta Christică, într-un REALISM CONSUMABIL, poetul aude totuși cu teamă, „BĂTRÂNEȚEA VENIND". (***Andrei Milca***)

Literatură și film

Woody Allen – bufon și filosof, respectiv ***Marilyn – ultimul interviu***, sunt două cărți deosebite, prin prisma subiectului lor – un mit cinematografic tratat literar – dar și prin cea a autorilor: Dana Duma (critic de film) și Eugen Cazan (poet), mai puțin mediatizați decât alții, dar cu siguranță mai talentați în a ne face să ne apropiem de „obsesia" lor cinefilică și specială a subiectului pus astfel în valoare. Dana Duma a mai scris o carte despre Ion Popescu Gopo și a colaborat la ***1001 filme pe care trebuie să le vezi înainte să mori*** (o antologie a celor mai redutabili critici internaționali). A scrie o carte despre clownul metafizician al celei de-a șaptea Arte (Woody Allen) e o provocare , mai ales că trebuie să te detașezi cumva de afinitatea pe care o ai pentru un regizor – e drept, genial! – cu destule suișuri și coborâșuri. Duma pornește de la o frază a unui „fan" împătimit – „Pentru mine Woody Allen este un erou" – dar ajunge pe parcurs, cu argumente, să ne facă să credem chiar acest lucru, care poate părea o gratuitate. Autoarea nu se axează doar pe a povesti filmele maestrului, ci are în spate un bogat bagaj cultural, cu referințe metaliterare din Jean Pierre Richard și Eugen Simion, Umberto Eco, Philip Roth, Llosa, Bergason, Freud. Cartea – un portret extrem de bine gândit, pas cu pas, al lui Allen – este o reușită și pentru un cititor obișnuit, nefamiliarizat cu universul lui Woody, și pentru un cinefil înrăit. Conținând „puțină biografie" și „multă autobiografie", volumul îl recompune pe regizorul evreu-american trăind în nebulosul Manhattan din propriile sale idei, amintiri, frânturi de viață și obsesii. O rețea organizată de chestiuni obstinante – precum psihanaliza, familia, New York-ul, sexul, Dumnezeu, moartea, magia – conturează soclul acestui cineast al misterului feminin (femei „exasperante" ori „exaltante", dar și muze teribile, precum Mia Ferraro și Diane Keaton).

Apreciat mai mult în Europa decât la el „acasă" (nimeni nu-i profet în țara sa!), Allen reprezintă un *caz fericit* pentru o industrie care de obicei te devorează, reușita lui fiind „un basm cu zâne". Pentru că și-a păstrat mereu umorul sofisticat, de „bufon postmodern literat", mereu capabil de a da citate elitist-ironice (de exemplu, „se pare că lumea se împarte între buni și răi", cei buni dorm mai bine, dar cei răi profită mai mult de orele de trezie"), *ultimul mare comic american* a demontat toate clișeele, cultivând un cinematograf cu umor „etnic" și „intertextualist", mizând pe „arta monologului", pe replici și aforisme (există o selecție a celor mai cunoscute aici). Dana Duma încearcă o definiție de la A la Z a omului și cineastului Woody Allen, comentând o listă cu *toate* filmele sale (!) și adăugând o bogată (de și despre) bibliografie, plus o serie de fotografii, secvențe de pe ecran sau din viață, cele mai importante, ale *bufonului filosof*. De la comic trecem la tragic – adică la o altă stea produsă de Holywood, dar și distrusă de acesta: Marilyn Monroe. Eugen Cazan îi ia un „*ultim interviu*" – adică realizează o insolită piesă de teatru, bazată pe ultimele ore din viața actriței (evident, un joc auctorial, pseudoficțional, adunând date știute și improvizații de efect, despre fatidica zi de 4 august 1962). Ca și Dana Duma, care vede în Woody Allen un personaj tragicomic, Cazan ne aduce în față o eroină nefericită, deși a evoluat de atâtea ori în registru umoristic (să nu uităm cel mai bun rol al ei în ***Unora le place jazzul***). Cartea cuprinde o cronologie foarte riguroasă a vedetei, de la primii pași ai unei copilării nefericite, trecând prin trei căsătorii eșuate și până la misterul morții ei, mult discutată. De altfel, în cuvântul înainte al acestui volum, Călin Căliman, cunoscutul critic de film, îi recunoaște lui Eugen Cazan talentul de a evita abil capcanele cărții de consum, care ar fi mizat pe scandal și divertisment facil: autorul nu cade în speculații fanteziste pentru a răspunde „aviditații de senzațional și neverosimil al publicului", ci își *respectă* „subiectul", văzut ca o personalitate artistică de prim rang, „seducătoare și mitică". Pe Marilyn Holywood-ul a învins-o – crede Cazan – doar aparent, ea ridicându-se deasupra Răului și câștigând chiar prin moarte („prin neacceptarea jocurilor murdare, ridicole... de pe pământul fragil alunecos, aparținând unei lumi în care banii, minciuna, sexul, manipularea și zâmbetul sunt «adevăruri» ale unei opere ce ar trebui rescrisă și citită de alte «voci»"). Făcându-i „radiografia" acestei „zeițe", autorul punctează, sensibil și elegant, părți intime din viața ei, psihanalizând-o nu violent, ci credibil, nu comentând tendențios, ci făcând o reverență către un destin mișcător, furtunos, tulburat și tulburător. O vom regăsi pe Marilyn și prin propriile-i vorbe (fragmente de jurnal), unde vom avea revelația unei femei inteligente, nu a gâsculiței blonde cum disimula pe ecran – dar până la urmă tot o femeie fragilă, slabă, într-o lume a bărbaților care o domină. Există aici și o înșiruire cronologică a celor mai importante pelicule care au creat povestea celebrului „M. M.", alături de o bibliografie esențială a actriței și note bibliografice despre autor.

Așadar, apărută anul trecut la Editura Muzeul Literaturii Române, cartea despre această „Venus cu riduri" ne familiarizează cu *mitul* Monroe și farmecul nealterat încă al lui Marilyn. (***Andrei Milca***)

Revelații noi la recitirea scrierilor mai vechi*

În condițiile în care se predă, dar mai ales se receptează literatura la ora actuală în liceele de la noi, refuz să mi-l închipui pe Tudor Cristea oficiind de la o catedră, într-o clasă școlară din Găești. Și nu pentru că l-aș suspecta de lipsă de autoritate ori de talent în predarea scriitorilor români mai vechi sau mai noi. Nu, ci din cauza disciplinei care lasă de dorit în multe locuri. Bine ar fi dacă acolo nu s-ar întâmpla așa și Găeștiul ar face o excepție de la ceea ce am văzut cu ochii mei prin alte locuri.

Nu mi-l pot închipui altfel pe Tudor Cristea decât stând la biroul din camera lui de lucru, înconjurat de istorii și dicționare literare și de maldăre întregi de cărți în care văd multe semne de carte ce marchează paginile unde criticul a descoperit un citat semnificativ, o frază ori un paragraf revelator pentru ideile pe care vrea să le abordeze în eseurile gândite de mai multă vreme și păstrate, tot multă vreme, în memorie. Cărțile pe care

* Tudor Cristea, ***Chipul și oglinda***, Editura „Adam", 2005

le citește nu atât pentru a fi la curent cu ce se publică ori pentru a-și menține revista pe care o conduce racordată în permanență la actualitate, cât mai degrabă dintr-o anume voluptate a lecturii, îi procură, vreau să cred, veritabile regaluri spirituale. Din care, firește, are numai de câștigat. Recentul volum probează, fără putință de tăgadă (și înaintea oricăror alte virtuți) și acest adevăr pe care l-aș numi primordial în ce-l privește.

Dacă în volumul ***Partea și întregul*** (1999) Tudor Cristea ne deschidea câteva perspective asupra poeziei contemporane (erau comentați acolo, între alții, Ion Gheorghe, Ioan Alexandru, Ion Horea, Ioanid Romanescu, Al. Andrițoiu, Ana Blandiana, Mircea Ciobanu, Petre Stoica), asupra prozei (Ion Lăncrănjan, Petre Sălcudeanu, G. Bălăiță, Mircea Horia Simionescu, Mircea Nedelciu ș.a.) și asupra a ceea ce autorul numea „Spiritul sintezei în critică" (comentarii despre Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Ion Cristoiu, Eugen Negrici, Alex. Ștefănescu și Petru Poantă), deci ocheanul critic era îndreptat către literatura contemporană (comentată, de altfel, de Tudor Cristea mai înainte în revista „Argeș" cu înțelegere, acribie și devoțiune) în schimb (nu știm dacă în chip de compensație sau nu), în recenta carte, interesul auctorial se manifestă cu precădere față de textele unor scriitori mai vechi care, zice semnatarul volumului, „nu sunt, cu puține excepții, autori de prim-plan. Mai exact, nu mai sunt, pentru că, trebuie precizat, la vremea lor au fost cu toții vedete." Este foarte interesant de observat că nici titlul eseurilor nu a fost ales întâmplător; fiecare autor are, în fond, în optica și în perspectiva istorică, un anumit „chip", pe când „oglinzile" în care acesta își răsfrânge figura (citește opera) diferă de la o epocă la alta, de la un tip de receptare la altul. Sesizând și mai ales urmărind acest fenomen firesc al dinamicii culturii naționale, Tudor Cristea își argumentează inteligent și credibil demersul: „Abordarea literaturii mai vechi reprezintă și o opțiune personală menită a echilibra percepția critică a literaturii de azi. Și poate că nu întâmplător, cei mai mulți autori cuprinși în acest volum ilustrează un dialog cu spiritul european care-l anticipează pe cel din zilele noastre. Mari anacronisme și mari deschideri, coexistențe bizare dătătoare de originalitate, contraste, dezechilibre și reechilibrări, tradiție și inovație – o poveste a europenizării noastre care durează de aproape două sute de ani și se tot prelungește. Fenomenul asimilării mesajului clasic și clasicist este unul fundamental în acest proces și am încercat să-l evidențiez, fie și fragmentar".

Ca modalitate de concepție, autorul folosește o structură pe care aș numi-o, la rândul meu, clasică sau încetățenită de multă vreme în istoriile literare; mai întâi este conturat cadrul istoric și cultural în care se înscrie biografia autorului abordat, apoi se purcede la analiza propriu-zisă a textelor care ilustrează cel mai bine ideea de valoare și de perenitate, cea care, eventual a influențat orientări și aspecte ale operelor urmașilor. Anume particularități stilistice, note distinctive descoperite în paginile colbuite de vreme sunt puse și ele în lumină la locul cuvenit. Bunăoară, comentând ***De neamul moldovenilor*** a lui Miron Costin, eseistul notează „Tonul rămâne echilibrat, indignarea păstrează anumite limite în expresie, interpelatorii lui Ureche sunt incriminați într-un limbaj intelectual, prin argumente și prin reducere la absurd". Iar concluzia pe marginea întregii moșteniri literare rămasă de la același cronicar trimite gândul cititorului, printr-o acoladă peste timp, la alți scriitori, de o mai largă suprafață și de o altitudine ce nu mai poate fi pusă la îndoială: „Pesimismul eminescian și utopia sadoveniană de mai târziu, cu notele lor inconfundabile, nu sunt străine nici în spirit, nici în mlădierile lor stilistice, de moralismul tragic întristat, suspinând într-o Arcadie devastată, al lui Costin."

Trebuie spus că pe lângă gustul manifestat pentru picanteria biografică, pe care Tudor Cristea o pune în pagină cu abilitate călinesciană, demersul eseistic nu uită, nici măcar o clipă, rațiunile inițiale – acea oglindă în care, pe alocuri, se răsfrânge nu numai opera vorbind despre vremuri demult apuse, ci și tangențele cu realități actuale, precum cel din învățământul de azi, ale cărui similitudini cu cel de odinioară sunt surprinzătoare. „Ceea ce spune Ghica (Ion, n.n. F.P.) – notează comentatorul într-un loc – este cu bătaie mai lungă și probabil că dacă opiniile de mai jos ar apărea, cu minimă cosmetizare lingvistică și schimbând ce e de schimbat, într-un jurnal contemporan, ele ar atinge, chiar dacă ar leza orgolii exacerbate pompos, aspecte încă existente". Iar citatul la care recurge în argumentație ne apare atât de actual încât pare a fi fost scris nu acum aproape două sute de ani, ci doar cu câteva zile în urmă: „Nu se poate tăgădui că școlile noastre [...] au dat slabe rezultate până acum. Tinerii care dobândesc bacalaureatul la noi nu se pot compara [...] cu cei care ies din colegiile Franței, Germaniei, Italiei, Belgiei sau Elveției; învățătura noastră gimnazială nu este destul de serioasă, profesorii nu sunt destul de exigenți, nici destul de riguroși la examene; gradul universitar se acordă prea lesne și a devenit accesibil inteligențelor celor mai mediocre." Și așa mai departe. În alt loc, comentând ***Convorbirile economice*** ale aceluiași Ion Ghica, eseistul dă peste un alt citat grăitor; și nu ezită să-l reproducă: „Un ministru ruinează finanțele, îneacă țara în datorii, falsifică instituțiunile, violează constituțiunea, calcă legile în picioare, corumpe poporul și-l jefuiește, îi este destul să cedeze locul altuia și toate s-au iertat, toate s-au uitat; ceva și mai mult, dacă o striga cât de puțin în contra celui ce i-a urmat, poate trece și de bun patriot". Nimic nou sub soare, ne vine să zicem, gândindu-ne că, de fapt, tranziția ce durează de vreo două sute de ani, cum scrie Tudor Cristea într-un loc, păstrează intacte moravurile și „virtuțile" politicienilor din țara de la gurile Dunării...

Nu mai puțin interesante și cu trimiteri la realitatea post-decembristă sunt citatele folosite de Tudor Cristea pentru a ilustra unele dintre cele mai grăitoare contribuții ale lui B.P. Hasdeu la dezvoltarea publicisticii românești. Subliniind spiritul polemic și satiric al celui care a intrigat o țară cu a sa ***Duduca Mamuca***, autorul cărții exemplifică, de asemenea, printr-un text, viziunea acestuia despre ziaristul român: „Alt avantagiu nu mai puțin pretențios – scrie Hasdeu – este privilegiul ce au ziariștii români de a schimba pe toată ziua ceea ce se numește principii. A fi ziarist este a fi același om în cursul unei singure zile; căci cuvântul ziar se trage din cuvântul zi. Dindată ce însă a trecut o noapte la mijloc, ziaristul își schimbă fața; ceea ce ieri a fost alb, devine negru; da se preface în nu, marele Cuza se transformă în tiranul Cuza, ilustrul Kogălniceanu se transfigurează în trădătorul Kogălniceanu [...] Câteodată publicistul stigmatizează, în termeni fulgerători, demoralizarea țării, etc... etc... Cetindu-l, ai crede că vorbește un Caton, că auzi pe un Socrat, că vezi pe un Brutu... Dezamăgește-te! Ziaristul nostru el însuși e înnoroiat în vițiuri, e scăldat în corupțiune, e înecat în abuzuri! [...] Acesta e tipul publicistului român. Sunt excepțiuni, dar excepțiunile nu sunt reguli...". Citind astfel de opinii parcă îți vine numaidecât să te întrebi: Oare pe ce post de televiziune am auzit asta?

Bune pagini mai cuprinde volumul și despre Duiliu Zamfirescu, pe care Tudor Cristea îl supune judecății critice prin prisma „teoriei și practicii romanului" (sesizând că, din fericire, practicianul a depășit teoreticianul cu ***Ciclul Comăneștenilor***, remarcabil „prin armonia clasică și prin echilibrul viziunii, în ciuda unei tendențiozități pe care, în momentele bune, instinctul său de creator o disimulează sau o face organică."), despre C. Negruzzi, înzestrat cu „vocația întemeierii" (și căruia autorul îi consacră o detaliată analiză a unor texte mai puțin cunoscute și mai puțin editate până acum), despre Vasile Alecsandri – prozatorul (cel care are, între altele, meritul de a fi „precursor al exotismului în literatura noastră" și a cărui proză denotă un autor înzestrat cu un fin simț al observației, cu umor, cu simțul ironiei și, firește, al poeziei), despre nuvelistul Alexandru Odobescu (în ***Doamna Chiajna***, spre exemplu, Tudor Cristea găsește că „planurile fuzionează, sunt conturate personaje memorabile, se creează atmosferă, se imprimă narațiunii o intensă culoare locală, există, în multe scene... puternice elemente dramatice" – de unde și concluzia că din acest text „ar putea ieși, sub o alt fel de pană, un roman") ori despre Gala Galaction.

Așadar argumentația solidă, noua perspectivă propusă pentru lectură, neîntrerupta racordare la „teme" și „idei" care au anticipat o serie de opere literare moderne, premoniția înscrierii valorilor noastre în circuitul european, descoperită și pusă în lumină în anumite falii ale textelor analizate, pe de o parte, stilul limpede și plăcut fluent pe de alta, sunt calități ce fac din volumul lui Tudor Cristea un veritabil „îndreptar", un „ghid" de indiscutabilă și mare utilitate atât pentru cititorul avizat cât și pentru cel ce dorește să descopere valorile patrimoniale ale culturii române, acel tezaur de opere ce ne dă identitate în fața altora. (***Florentin Popescu***)